Eskimålif

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Fridtjof Nansen** (1861-1930) översatt till svenska av **Ernst Lundquist** (1851-1938) och illustrerat av **Otto Sinding** (1842-1909) har digitaliserats i september 2009 av Nasjonalbiblioteket, Oslo och anpassats för Projekt Runeberg i juli 2014 av Ralph E.

Se även **verket på originalspråket norska**!

 Den svenska översättningen Eskimålif finns upplagd på svenska Wikisource.

FÖRSTA KAPITLET.

——

Grönland och eskimåen.

Grönland är på ett egendomligt sätt knutet till vårt land och vårt folk. Af européerna voro våra förfäder de första, som funno det, på sina öppna fartyg gingo de gamla vikingarne sin vågsamma väg genom oväder och drifis till detta fjärran snöland, slogo sig ner där genom många århundraden, och det blef en del af det norska riket. Sedan bekantskapen var glömd, var det åter en landsman, som för ett norskt bolag grundade det nya europeiska bebyggandet däraf.

Det är fattigt, detta eskimåens land, som vi ha röfvat från honom, det är fattigt både på skog och guld — naket, ensamt, likt intet annat bebodt af människor. Men i all sin nakna fattigdom, huru vackert är det icke ändå! Ja, är Norge härligt, så är Grönland det i sanning icke mindre. Har man sett det, huru kärt blir då icke minnet! Jag vet icke, om det är så äfven med andra, men för mig är det förenadt med barndomens sagolands hela drömmande skönhet, det är som om jag återfunne vår natur i ännu högre, renare former.14

FÖKSTA KAPITLET.

Den är stark och vild, denna natur, som ett hårdt forntidsdrama, skuren i is och sten, men stundom med stämningar så veka och fina som en dikt.

Ser jag bræer och jöklar, gå tankarna dit upp, där bræerna äro större än någonstädes, där jöklarna falla i ett haf, uppfyldt af flytande isbärg och drifvande is. Hör jag högljudd lofsång öfver samhällets framsteg, stora män och stora handlingar, då söker tanken den oändliga snömarken, som lugn och hvit hvälfver sig i ett enda drag från det ena hafvet till det andra, högt öfver en gång fruktbara dalar och fjäll. En gång skall kanhända en liknande snömark täcka oss alla.

Allt är enkelt och stort där uppe — hvit snö, blå is, nakna, svarta bärg och toppar och mörk, stormande sjö —, men ser jag solen sjunka glödande i hafvet, gå tankarna dit upp, där holmar och skär simma på den rodnande vattenytan utöfver mot ett blankt, vaggande haf, och där bärgstinnar stå uppradade inåt, lysande mot kvällen —

och stundom, när jag ser säterlifvet på våra högfjäll, ser säterjäntor och betande kor, tänker jag på tältlifvet och renflockarna i de grönländska fjordarna och fjälltrakterna, på kacklande ripor, videkärren och mossflyna, vattendragen och dalarna där inne mellan fjällen, där eskimåen lefver sitt korta sommarlif.

Det är en sällsam makt detta land har öfver sinnet, men det folk, som bor där, är icke mindre egendomligt än landet självt."

Eskimåen tillhör mer än någon annan hafvet och kustlandet. Vid hafvet bor han, där söker han sin näring, det ger honom allt till hans lifs behof, öfver det gå hans resor och flyttningar antingen i hans skinnbåtar om sommaren eller i hans hundslädar, då det är isbelagdt om vintern. Hafvet spelar sålunda starkare än något annat in i eskimåens lif — intet under därför, att hela hanssjäl får återsken däraf. Med det växlar hans sinne — i stormen allvar, i solsken och lugn den obundna glädjen — han är ett hafsbarn, lättsinnigt glad som den ystra böljan — men stundom mörk som det fradgande ovädret. Allt försvinner lika hastigt i hans barnasinne, det är som när stormen stillnar öfver sjön, då lägga böljorna sig, och minnet är borta.

Lifvets goda är så olika fördeladt här i lifvet; somliga ha det så lätt, kunna plantera ett brödfrukträd i sin ungdom och vara försörjda för återstående delen af lifvet, medan det för andra är som om allt vore dem förnekadt utom kraften att kämpa, steg för steg måste de mödosamt aftvinga den fientliga naturen hvarje bit till sitt lifsuppehällc. De äro utträngda på utposterna, dessa människor, de bilda flyglarna af mänsklighetens stora fylking i dess ständiga kamp för att underlägga sig naturen.

Ett sådant folk är det eskimåiska, och det ett af de märkligaste, som lefva. Det är ett talande bevis på människans underbara förmåga att lämpa sig efter förhållandena och sprida sig öfver jorden.

Eskimåen bildar den yttersta utposten mot isregio-nernas oändliga tystnad, och så långt som vi ha trängt fram mot norr, så långt ungefär ha vi också funnit spår efter detta härdiga folkslag.

De trakter, som försmåddes af alla andra, tog han i besittning, genom ständig kamp och långsam utveckling lärde han hvad ingen annan lärt bättre — där, hvarest för andra förutsättningarna för att kunna lefva upphörde, där begynte för honom lifvet — dessa trakter har han fått kärlek till, de utgöra för honom världen, hvari han själf är människanEskimåfolken kalla sig självfva *inuit,* d. v. s. människa, alla andra tillhöra, efter deras åsikt, en annan djurart. —utanför dem måste han duka under.4

FÖKSTA KAPITLET.

Detta folk är det som dessa blad skola ägnas.

Lika skarpt som eskimåen genom sitt utseende, sin kroppsbyggnad, sina sinnrika redskap och genom hela sitt lefnadssätt skiljer sig från alla andra folkslag, lika enahanda äro de olika eskimåstammarna inbördes.

En oblandad eskimå från Behringssund är så lik en ostgrönländare, att man icke ett ögonblick kan tvifla på, att de tillhöra samma folk. Deras språk är också så lika, att en Aljaskaeskimå och en grönländare säkerligen utan stora svårigheter skulle kunna tala med hvarandra. Kapten Adrian Jacobsen, som har rest både i Grönland och i Aljaska, berättade mig, att han på det sista stället kunde reda sig med den smula eskimåiska, han hade lärt sig på Grönland. Detta är folk, som äro åtskilda af mer än 600 geografiska mil, eller som från Kristiania till Kinas gränser eller till midt i Arabien. En sådan enhet i språk hos så vidt skilda stammar torde vara enastående i människosläktets historia.

Den likhet, som förenar alla eskimåstammar inbördes, liksom deras afsöndrade ställning gentemot andra folk och deras fulländade redskap kunde synas tyda på, att det är en mycket gammal ras, där allt stelnat i bestämda former, och som nu endast långsamt förändras. Andra förhållanden synas dock till en del strida mot ett sådant antagande och göra det mera troligt, att det ursprungligen har varit en liten stam, som först i en jämförelsevis sen tid har utvecklat sig till sitt nuvarande lefnadssätt och spridt sig öfver de länder den nu bebor.

Att de på jämförelsevis kort tid ha kunnat sprida sig öfver dessa utan att likväl ha uppträdt i stora skaror som vid större folkvandringar, är lätt förklarligt, när man betänker, att deras nuvarande ogästvänliga hem knappast ha

varit bebodda, åtminstone icke varaktigt, förr än de togo dem i besittning, och att således intet annat än na-

turen själf där har ställt sig hindrande i vägen för deras utbredning.

Den trakt eskimåen nu bebor sträcker sig från Beh-ringssunds västkust öfver Aljaska, Nordamerikas västkust, de nordamerikanska arktiska ögrupperna, Grönlands västkust och ända till dettas ostkust.

Genom sin i alla afseenden afsöndrade ställning har eskimåen vållat antropologerna. mycket hufvudbry, och de mest stridiga meningar ha gjort sig gällande angående hans härkomst.

D:r H. Rink, som har gjort studiet af Grönland och dess folk till sin lifsuppgift och som utan jämförelse är den störste auktoriteten på detta fält, anser, att de eski-måiska redskapen och vapnen, åtminstone till en väsentlig del, härstamma från Amerika, och han anser det för sannolikt, att eskimåerna en gång voro en stam, som bodde i det inre Aljaska, där det ännu bor ett icke ringa antal inlandseskimåer, och att de härifrån ha utvandrat till Ishafvets kuster. Han har vidare framhållit, att deras språk närmast är besläktadt med de amerikanska urspråken samt att deras sägner liksom deras bruk påminna om indianen.

Något, hvari eskimåerna bland annat skilja sig från dessa, är bruket af hundslädar. När man undantar inka-peruanarne, som använde laman till lastdjur, kände den amerikanska urbefolkningen alldeles icke användningen af djur hvarken till att draga eller bära. Häri närmar eskimåen sig alltså mera till de asiatiska polarfolken.

Men det skulle föra oss för långt att fördjupa oss i detta kinkiga vetenskapliga spörsmål, som ännu är långt ifrån dryftadt till botten. Endast så mycket kunna vi med tämlig säkerhet säga, att eskimåerna kommo senast från kusterna omkring Behringssund eller Behringshaf — möjligen från den amerikanska sidan — och ha där-6

ifrån steg för steg utbredt sig österut öfver det arktiska Amerika till Grönland.

Vid hvad Hd de nådde detta land ocli på allvar bosatte sig där, är enligt min åsikt omöjligt att afgöra. Att det sannolikt var sent, tyckes framgå af hvad redan är sagdt; men att det från de isländska sagorna skulle kunna slutas, att de först invandrat till Grönlands västkust i det 14:de århundradet, som från flera håll har blifvit framhållet, synes mig icke vara bevisadt. Visserligen ser det ut, som om de norska kolonierna Västerbygden och Öster-bygden först på denna tid ha varit utsatta för allvarligare angrepp af skrälingarne eller eskimåerna, kommande i flockar norrifrån, men detta hindrar icke, att dessa ha varit bosatta på Grönlands västkust långt före den tiden och i långa tider, innan norrmän kommo till landet. De tyckas icke ha bott på den sydliga delen af kusten (vid Öster- ocli Västerbygden) de första 400 åren som norrmännen bodde där, då detta icke omtalas i sagorna; men det nämnes uttryckligen, att de första norrmän (Erik röde och andra), som kommo till landet, både i öster- och västerbygden funno mänskliga bostäder, båtlämningar och stenredskap, som efter deras åsikt måtte ha tillhört ett ynkligt folk. hvilket de därför kallade skrälingar. Man måste däraf sluta, att skrälingar tidigare hade vistats där, och efter man fann sådana lämningar i bägge »bygderna», tyder det ju på, att det heller icke har varit på så alldeles flyktiga besök. Att eskimåerna skulle ha flytt hals öfver hufvud, då de norska vikingaskeppen kommo seglande, är ingen omöjlighet; samma erfarenheter hade ju också vi på ostkusten; men att detta skulle kunna ske så hastigt, att norrmännen icke fingo se dem förefaller föga rimligt. Men sannolikt är det, att eskimåerna den tiden haft sina fasta bostäder längre norrut på kusten, i norr om 68' n. br., där säl- och hvaljakten är rik ochdit de på sin vandring norrifrån (jmfr senare) först ha kommitDär i norr ha de kunnat fånga mycket säl på isen hela vintern, och detta är ett fångstsätt, som de måste ha lärt sig längre norrut och som där har utgjort deras viktigaste fångstsätt.. Från dessa sina fasta bostäder ha de på eskimåiskt vis ofta gjort kortare eller längre besök på den sydligare delen af västkusten och ha där efterlämnat dessa spår. Då norrmännen under vistelsen i landet ströfvade norrut, sammanträffade de slutligen med eskimåerna. Efter prof. G. Storms*Gustav Storm.* Studier over vinlandsreiserne o. s. v. Aarbøger for nord. Oldskynd. og Hist. 1887, Kjøbenhavn 1888, bilaga sid.

56. mening måste detta först ha skett i det 12:te århundradetOm sammanträffandet med de gamla norrmännen ha äfven eskimåerna själfva flera sägner. Se *Rink:* Eskimoiske eventyr og sagn.; »Historia norvegiæ» berättar om, att de grönländska veidemännen i de obebygda trakterna i det norra Grönland träffade små människor, som de kallade skrälingar och som begagnade stenknifvar och pilspetsar af hvalben. Allt efter som de nordligare bostäderna blifvit öfverbefolkade, ha emellertid eskimåerna på allvar ryckt söderut, och då norrmännen alltjämt, hvar de träffade samman med dem, foro illa fram, lia de möjligen till slut i det 14:de århundradet gjort gengäld genom att först (efter 1341) angripa och ödelägga Västbygden (?), och senare (1379) gjorde de ett härjningståg till Ostbygden, och det följande århundradet synes också denna helt och hållet ha blifvit ödelagdMan har gärna från flóamannasagan velat sluta, att den förr omtalade *Thorgils Orrabeinsfostre* redan omkring år 1000 skulle ha träffat eskimåer på Grönlands sydliga ostkust, i det de där omtalade «trollkvinnorna» måste vara sådana. .Redan prof. *Storm* har påpekat (Studier over vinlandsrejserne, bilaga sid. 56), att denna sagas fantastiska karaktär icke tillåter oss att dra någon slutsats i denna riktning. Det måste också erinras, att handskriften af den först är från cirka 1400, alltså långt efter den tid, då norrmännen hade sammanträffat med eskimåerna på västkusten. Äfven om detta om trollkvinnor verkligen skrifvits med tanke på eskimåer, hvilket är högst tvifvelaktigt, så kan det vara en senare tilldiktning.. Vid denna tid skulle alltsåeskimåerna först ha fått fast fot i den sydligaste delen af landet.

Att där har varit strider mellan de gamla norrmännen och eskimåerna, därom ha också dessa själfva bevarat flera sägner. (Jmfr Rink, Eskimoiske eventyr og sagn). Men att eskimåerna skulle ha företagit sig formliga härjningståg tyckes stämma föga med deras nuvarande karakter. Och ett utrotningskrig synes sålunda knappast helt och hållet kunna ha varit grunden till koloniernas förfall, möjligen kan det till en del också bero på en uppblandning af kolonisterna med eskimåer, i det den tidens européer knappast ha varit mera omottagliga för eskimå-skönheternas behag än nutidens.

Om den väg, på hvilken grönländarne ha utvandrat till Grönlands västkust, har det varit någon meningsolikhet, i det d:r Rink har hållit på, att eskimåerna, då de kommo öfver Smiths sund, icke drogo söderut längs västkusten, hvilket måste synas det naturliga, utan drogo norrut rundtom landets nordspets och kommo ned längs ostkusten ; härifrån skulle de då senare kommit södra vägen öfver landets sydspets till västkusten. Detta antagande stödjes hufvudsakligen därpå, att Thorgils Orrabeinfostre träffade eskimåer på ostkusten, samt att detta var första gången norrmännen träffade samman med dem. Opålitligheten af denna berättelse är redan i anmärkningen på förra sidan påpekad. För öfrigt står, som det vill synas, ett sådant antagande af eskimåernas invandring direkt i strid med sagornas berättelser, i det att det af dem framgår (jmfr ofvanför), att eskimåerna kommo norrifrån och icke söderifrån (Västerbygden blef ödelagd före Osterbyg-

den). Det är också en annan omständighet, som enligt min åsikt gör en sådan vandring osannolik, och det är, att skulle de ha trängt fram norrom landets nordspets, då måste de på den tiden de voro där norrut ha lefvat som de så kallade arktiska högländarne (d. v. s. eskimåerna vid Kap York och norrut) nu göra, det vill säga, de ha födt sig hufvudsakligast genom jakt på isen, ha kommit fram med hundslädar och ha hvarken haft kaja-ker eller kvinnobåtar, emedan det ständigt isbelagda hafvet gör kajakfångst och användningen af båt till snart sagdt en omöjlighet. Att de sedan, då de kommo till sydligare och mera isfria vatten på ostkusten igen, ha bygt kvinnobåtar och kajaker, är i och för sig knappast omöjligt, då de väl måste lia bevarat traditioner därom, men att de, efter att ha kommit ur vana med kajakfångsten, skulle kunna utveckla den ocli de därtill nödvändiga redskapen till och med till högre fullkomlighet än på något annat ställe, det förefaller dock osannolikt, för att icke säga omöjligt.

Den efter min åsikt naturligaste förklaringen är, att eskimåerna, då de kommo öfver Smiths sund — denna väg måste de naturligtvis ha kommit — styrde kurs söderut längs kusten och ha sedan från västkusten begifvit sig genom södra delen af landet till ostkusten. Om detta sista har skett redan innan norrmännen kommo till landet, veta vi intet om. På deras väg söderut från Smiths sund har det visserligen mött dem ett stort hinder vid Melville-bræen (på inemot 16= n. br.), som går rakt ut i hafvet, och där kusten en lång sträcka ej är skyddad af öar; men å

ena sidan ha de kunnat tränga fram i sina skinnbåtar på insidan af drifisen, och å andra sidan är denna svårighet i alla händelser icke större än den, som har varit förbunden med en vandring genom norra delen af landet. Mot detta antagande kunde visserligen invän-10

das, att ostgrönländarne ha hundslädar, hvilket på grund af felande is ej begagnas på den sydliga västkusten. Betänker man emellertid, huru jämförelsevis hastigt eskimåerna färdas i sina kvinnobåtar och huru de i äldre tider flackade upp och ned längs landet, samt att hundar i alla tider hållits längs hela västkusten, då måste denna invändning falla.

Eskimåernas nuvarande utbredning på Grönlands ostkust sträcker sig ända från Smiths sund och till Kap Farewell. Deras antal i den danska delen af västkusten är mycket nära 10,000. På ostkusten bo, efter hvad vi veta från den danska kvinnobåtsexpeditionen under kapten Holms ledning 1884—1885, eskimåer ända till Angmagsalik-trakten (på 66° n. br.). Deras antal var hösten 1884 tillsammans 548. Norr därom bodde, efter hvad eskimåerna berättade kapten Holm, ingen för jämnan, så vidt de visste. Emellertid företogos ofta resor norrut, möjligen till den 68:de eller 69:de breddgraden, och ett par år förut hade två kvinnobåtar rest den vägen, utan att man sedan hade hört något af dem. Huruvida det norr om den 70:de breddgraden icke lefver eskimåer på ostkusten, är oafgjordt. Clavering fann, som bekant, år 1823 två familjer på omkring 74° n. br.; men efter den tiden har man icke sett någon, och den tyska expedition, som reste längs denna kust och öfvervintrade där 1869—70, fann endast hus och andra lämningar, men inga människor, och antog därför, att de måste vara utdöda. Detta förefaller mig dock föga sannolikt, ty eskimåerna äro en mycket seglifvad ras, och att man icke fann dem kan tillskrifvas andra grunder. De kunna just då ha dragit längre norr-eller söderut, eller de ha kunnat bo mycket spridt och man har händelsevis icke råkat stöta på dem; man måste nämligen påminna sig, hvilka ofantliga sträckor af i hög grad sönderskuret land det här är fråga om. Enligt min åsiktkan det således fortfarande lefva eskimåer på denna kust, och det vore då att hoppas, att den danska expedition, hvilken som bekant för närvarande är där uppe, kunde sammanträffa med dem. Med sin afsöndrade ställning, som har omöjliggjort hvarje förbindelse, direkt eller indirekt, med den civiliserade världen, måste dessa höra till de i etnologiskt afseende intressantaste folk, som lefva.

ANDRA KAPITLET.

——

Utseende och klädedräkt.

När jag nu så fjärran från dessa människor ocli den ..ifWjl natur, där vi lefde tillsammans, skall skrifva om dem, huru lefvande står då icke för mig det första mötet med dem på Grönlands ostkust! Två bruna, leende ansikten, omgifna af långt, korpsvart hår, midt i isen strålande af ljus tillfredsställelse med sig själfva och världen och uppfylda af den godmodigaste vänlighet, blandad med oförställd förvåning gentemot de underliga främmande. Jag fick, ovisst hvarför, ett obeskrifligt välgörande intryck af ett folk, för hvilket det icke, som för oss här hemma, bara gäller att skrapa till sig själf det mesta möjliga, utan som också har en tanke för sina medmänniskor, ja, icke bara främmande, utan också sina egna vänner.

Och detta första intryck har aldrig sedan lämnat mig, jag blef alltid glad till mods, då jag mötte dessa feta, välvilliga ansikten.

Den äkta eskimåen skulle för de flesta af oss européer vid första ögonkastet förefalla allt annat än vacker.

ITan har ett rundt, bredt ansikte med stora, grofva drag, små, mörka, stundom litet snedskurna ögon, platt näsa, smal mellan ögonen och bred nedtill, runda, af fetma pösande kinder, en bred käft, tunga, breda

som tillsammans med de runda kinderna göra, att underansiktet spelar en framträdande roll i fysionomien. Drages munnen upp till ett bredt, fettskinande leende, visa sig två rader starka, hvita tänder. Det hela gör intryck af en ypperlig tuggapparat och riktar tanken med välbehag på mycken och god mat. Men öfver dessa drag är det på samma gång, isynnerhet hos kvinnan, en prägel af en viss smekande, ömsint vekhet.

Efter våra invanda begrepp kunna vi ju icke kalla detta skönhet; men ack, huru fördomsfulla vi äro i det afseendet! Det tar lång, mycket lång tid att lefva oss bort från våra traditioner. Vi tänka på våra långansiktade och långnästa skönheter hemma, och vårt sinne fylles med vemod vid minnet af de många vi svärmade för, dessa intressanta blekheter — men herre Gud, så färglösa! Det är ändå märkvärdigt, livad ens smak kan bli brutal, jag fann verkligen dessa bruna, af hälsa ocli fett skinande naturansikten sköna, de kommo mig att tänka på blått haf, tindrande solsken, hvita bræer och så midt i allt detta klappande människohjärtan gjorda af verkligt sinnligt kött och sjudande varmt blod.

Det var dock isynnerhet medan de voro unga som de gjorde ett sådant intryck, och de bli tidigt gamla — sorgligt tidigt. Dessa skrumpna, surögda och skalliga gamla käringar, de voro icke vackra, påminde om frusna äpplen, men ändå, det var en viss stil öfver dem också, strängt arbete lästes i dessa ansikten, men också mod — mycket mod, blandadt med en godmodig, hopplös resignation. Intet af denna glasaktiga hårdhet eller förtorkade anständighet, hvarmed lifvets skola så ofta stämplar gamla ansikten på andra ställen i världen.

Den blandningsras, som har uppstått på västkusten genom korsning af européer och eskimåer, är enligt europeisk smak vanligen vackrare än dessa, de ha i regeln]4

ett visst sydländskt utseende, med sitt mörka hår, mörka ögonbryn och ögon och sin bruna hudfärg. Ibland kunna de visa till och med påfallande judiska typer. Det förekommer icke så sällan riktiga skönheter bland dem, så väl af det starka som af det svaga könet. Ofta låg det dock något svagt öfver dessa blandningsmänniskor, liksom vackra trädgårdsblommor; det var otvifvelaktigt något mera äkta och sundt hos de ursprungliga eskimåerna.

Det är en allmän villfarelse bland folk i Europa att tro, att eskimåerna äro små. Om de än äro mindre än de skandinaviska raserna, så måste de dock räknas till de medelstora folkslagen, och jag fann till och med bland de mest oblandade af dem individer på inemot tre alnar. Deras kropp gör genomgående ett ganska kraftigt intryck, isynnerhet öfverkrop^en. Männen ha breda skuldror, starka, muskulösa armar och ett bra bröst, däremot äro höfterna jämförelsevis smala och benen mindre kraftiga. På äldre dagar ha de därför en osäker gång och litet krokiga knän. Denna underkroppens svagare utveckling måste till en väsentlig del härleda sig från det dagliga lifvet i den trånga kajaken.

Det mest iögonfallande draget hos kvinnornas kropp föreföll mig vara de jämförelsevis små höfterna, som äro betydligt mindre än påklädda europeiskors, och som vi, så gärna anse oförenliga med en kvinnlig skönhetstyp. Detta, har man berättat mig,kommer sig däraf, att eskimåkvinnorna ha det så kallade runda bäckenet, medan europeiskorna ha det platta och breda bäckenet. Huru detta förhåller sig, vet jag icke, men en sak vet jag, och det är, att om någon skulle tro, att grönländskorna ha svårt för att föda, emedan de ha ett sådant bäcken, så är detta en villfarelse, som ett senare kapitel, hoppas jag, skall vara i stånd att skingra.

Hudfärgen är hos de ursprungliga grönländarne brun-aktig eller grågul, och äfven hos dem af blandras kan en viss grad af kastanjebrun färg vara tämligen iögonfallande. Denna hudens naturliga mörkhet blir emellertid, åtminstone" hvad männen och de äldre kvinnorna beträffar, vanligen ännu ytterligare förmörkad på grund af bristande renlighet Till vägledning i detta afseende kan jag meddela, att vår landsman, den hedervärde Hans Egede, skildrar deras tvättmetod bl. a. sålunda: »Svetten skrapa de af ansigtet med en knif och slicka den i sig.»

De nyfödda barnen ha ljust skinn, icke endast af den orsaken, att de ännu icke ha hunnit att bli smutsiga. Redan

Hans Egede har i sin dagbokH. E. Saabye: Brudstykker af en Dagbog, holden i Grønland i Aarene 1770—1778. Odense 1816. påpekat, att de skola ha en blås vart fläck öfver korsryggen, hvarifrån den mörka hudfärgen först senare skall utbreda sig. Holm omtalar något liknande från ostkustenHolm: Meddelelser om Grønland. Bd. 10, sid- 58. Kjøbenhavn 1889.. Själf har jag ingen mening härom. Det skulle i så fall vara något i likhet med det som berättas om japanesernas barn.

Eskimåernas klädedräkt ha de flesta säkerligen bildat sig ett begrepp om från afbildningar. Som de nog förstått, är det mest framträdande därvid, att kvinnornas dräkt där uppe liknar männens och är betydligt vackrare och mera ändamålsenlig än våra fula kvinnodräkter.

Männen bära i Sydgrönland på öfverkroppen en så kallad timiak. Den är gjord af fågelskinn, som vänder fjädrarna eller dunen inåt, har ungefär samma form som en af våra ylletröjor och drages på öfver hufvudet liksom dessa. Upptill är timiaken försedd med en hätta, som är att draga öfver hufvudet, när man är ute, men som eljes slås ner och bildar med sin uppstående kant, fodrad med svart hundskinn, ett slags krage rundt omkring hal-16

ANDRA KAPITLET.

sen. Vid handlederna är timiaken likaledes kantad med svart hundskinn, liksom en elegant promenadpels hemma hos oss. Utanpå timiaken brukas öfvertyg (anorak), som nu mest göres af bomullsväf. På benen brukas byxor af sälskinn eller också af europeiskt tyg, på fötterna ett eget slags stöflar, kamiker, af sälskinn. Dessa bestå af två lager, en inre strumpa af skinn med de påsittande håren vända inåt och en yttre stöfvel af afhåradt, vattentätt skinn. I sålan mellan strumpa och ytterstöfvel lägges halm eller sennegräs. Ner i dessa kamiker stickas de nakna fötterna.

Kinnornas klädedräkt är mycket lik männens; på öfverkroppen bäres fågelskinnpäls, som emellertid icke har någon hätta att slå öfver hufvudet, men däremot en hög, uppstående krage, utvändigt kantad med svart hundskinn, helst så glänsande som möjligt, och nedom denna krage bäres gärna en bred krans af glaspärlor, lysande i alla rägnbågens färger. Omkring handlederna är det också svarta hundskinnskanter. Bomullstyget utanpå pälsen har naturligtvis så starka färger som möjligt, rödt, blått, grönt, gult, och nedtill är det gärna kantadt med ett brokigt, bredt band af bomull eller helst silke. På benen brukas byxor, i regeln af spräckligt sälskinn, men ibland också af renskinn. Dessa äro betydligt kortare än männens; de räcka blott till ett stycke ofvanför knäet, men äro rikt broderade på framsidan med färgade skinnlappar och hvita strimlor af renskinn eller hundskinn. Kamikerna äro längre än männens och räcka ofvanför knäna, de äro gärna rödmålade, men också blå, violetta och hvita; långs nedåt framsidan har man sytt på en broderad remsa.

Förutom de här omtalade plaggen är det ännu ett, hvilket brukas af kvinnor, som ha dibarn. Detta plagg, som kallas amaut, liknar en vanlig anorak med undantag*Ill. Otto Sinding.* ”— — Den oändliga snömarken, som lugn och hvit hvälfver sig från haf till haf — —”af, att det bak på ryggen är en stor utvidgning eller påse, hvari barnet bäres med under alla göromål. Då amauten såväl utvändigt som invändigt är fodrad med ren- eller sälskinn, blir denna påse ett godt och varmt förvaringsställe för barnet.

Det utkommer ingen modejournal på Grönland, och eskimåmoderna äro alltså icke så växlande som våra. Man är emellertid icke heller där fullständigt barbarer i det afseendet, hvilket, som jag hoppas, följande exempel skall bevisa.

Grönländsk hemdräkt alias underbenkläder från ostkusten. 1. Herrdräkt.2. Damdräkt.

I äldre tider voro kvinnornas anoraker eller pälsar lika långa som männens, men sedan européerna hade lärt dem den öfverdådiga lyxen att begagna hvitt linne, funno de detta märkvärdiga plagg alltför vackert och elegant, för att det skulle döljas. I stället för att som våra skönheter ringa ur sig uppifrån började de nedifrån och gjorde anorakerna så korta, att det mellan dem och byxlinningen, som sitter ända nedanför höfterna, blef ett bart stycke på en handsbredd eller mera, där bemälda plagg kunde synas. Detta är ju för oss ett något ovanligt sätt att vara urringad.

Eskimåerna på ostkusten bära en dräkt i hufvudsak lika den här beskrifna, likväl använda de sällanfågelskinn till pälsar, utan mest sälskinn. I norra Grönland brukas också mycket sälskinn och renskinn till pälsarna, och det samma var fallet i äldre tider på hela västkustenSe Dalager, sid. 58 (Hundskinn och fågelskinn)..

På ostkusten ha de det öfverraskande bruket, att så väl män som kvinnor och barn gå fullständigt nakna inne i huset och tältet, åtminstone föreföll det mig så. Balto, som förmodligen har sett nogare efter, försäkrade mig emellertid, att de fullvuxna männen och kvinnorna alla hade ett smalt band om länderna, något som mina blygsamma ögon hade hindrat mig från att upptäcka. I denna märkliga iakttagelse stämmer vår vän Balto öfverens med de flesta resande, som ha sysselsatt sig med liknande forskningar, och jag måste således tro dem. Detta band, som de resande behaga titulera med namnet underbyxor — om de förtjäna ett sådant namn, vill jag att läsaren af bifogade teckning skall bilda sig en mening om — skola grönländarne själfva kalla ncitit.

Förr i tiden bar man sådana lättvindiga hemdräkter öfver hela Grönland, och hvad som är förvånande är, att de också begagna dem norrut, där de bo i snöhyddor.

Denna lätta hemdräkt är naturligtvis mycket hälsosam och bra; ty de många klädesplaggen af skinn hindra i hög grad hudens utdunstning, och det är därför en naturlig drift, som har förmått dem att lägga af dem inne i de varma rummen, där de särskildt bli osunda. Då européerna kommo till landet, stötte emellertid detta gemytliga bruk deras anständighetskänsla, och missionärerna predikade däremot. Så gick det till, att denna hemdräkt har blifvit afskaffad på västkusten. Om detta har förbättrat moralen, kan jag icke afgöra, jag har minaUTSEENDE OCH KLÄDEDRÄKT.

19

tvifvel — att det icke har ledt till hälsotillståndets förbättring, har jag däremot alls inga tvifvel på.

Västländingarne äro emellertid fortfarande mycket naturliga med hänsyn till att blotta sig. Många damer göra visserligen försök att dölja sin nakenhet, när en europé kommer in; men jag har en rädd aning om, att detta mera är affektation, som de antaga att vi tycka om, än verklig blygsamhet, och när de upptäcka, att vi icke sätta synnerligt värde på deras försök, lägga de också bort dem. De ha för öfrigt föga blygsamhet gentemot sina landsmän; hör blott hvad den hederlige Hans Egede ser sig nödsakad att upplysa om dem i detta afseende och hvars sanning jag af egen erfarenhet kan intyga: »De blygas icke», säger han, »att i andras närvaro och åsyn göra sin nödtorft o. s. v. Hvarje familj har en balja stående framför sitt rum, hvaruti de kasta sitt vatten, och det samma blifver, reverenter taladt, stående, tills det stinker, alldenstund de använda det till att lägga sina skinn uti, som skola beredas o. s. v.» Man kan häraf bilda sig ett begrepp om, i hvilka paradisiska förhållanden dessa lyckliga människor lefva.

Håret, som är korpsvart, styft och rakt, likt hästtagel, låta männen växa vildt. På ostkusten klippa de det i regeln icke, ja, det anses till och med för farligt att förlora något däraf; i stället hålles det gärna bort från ansiktet med ett snöre eller grimma. Ibland hittar man dock på att klippa barns hår, men då måste dessa fortsätta därmed i hela sitt lif och därvid iakttaga bestämda, besynnerliga formaliteter. Så bli bl. a. öron och svans skurna af deras hundar som valpar. Järn får icke komma i beröring med håret, som därför sågas af med käkbenet af en haj.

Kvinnorna binda upp håret i en topp på hjässan. Detta går så till, att det samlas och stramas tätt tillsam-]20

ANDRA KAPITLET.

mans från alla håll och ombindes, på ostkusten med skinnband, på västkusten däremot med olikfärgade tygband. Ogifta kvinnor ha rödt band — ha de haft barn, få de grönt — gifta hustrur ha blått — och änkor svart. Önska de åter gifta sig, blanda de gärna litet rödt i det svarta; äldre änkor, som lia uppgifvit hoppet, anlägga ofta hvitt band. Får en änka barn, måste också hon anlägga den gröna färgen.

En grönländskas stolthet är hennes hårtopp, och denna bör stå så rakt och styft i vädret som möjligt. Detta gäller naturligtvis särskildt för de unga giftasfärdiga damerna, och som de knappast äro mindre fåfänga än sina europeiska systrar, strama de så ihop håret, att det efterhand ryckes bort från pannan, tinningarna och nacken, och

de bli ofta i unga år mer eller mindre skalliga, hvilket icke verkar mycket tilltalande, men som dock är ett synligt bevis på denna världens fåfänglighet.

För att få håret riktigt fast surradt och dessutom ge det en vacker, glänsande färg, ha de vidare den vanan att bada det i sin egen urin, innan de sätta upp det, det blir ju härigenom vått och lättare att strama till. Jag minnes mycket väl en kväll vid en dans i Godthaab, då jag på skämt retade en af mina väninnor med, att hennes hårtopp ej stod så bra den kunde; hon försvann genast och kom en stund därefter tillbaka med toppen stående rakt i vädret och håret glänsande ocli doftande mycket starkt af bemälda hårvatten. I samma vätska tvätta de sig också; de äro mycket renliga och tvätta sig ofta. Den lukt de genom allt detta får, finna de själfva behaglig, de kalla den jungfrulig och anse den för ett bra trollmedel att fånga män. På europeiska näsor verkar den emellertid icke tilldragande att börja med. Jag har hört talas om en handelsbetjänt i Nordgrönland, som blifvit förälskad i en grönländska, men icke i lukten.Han förskref därför en laddning eau de cologne hemifrån, och därmed blef det tillbedda föremålet öfversprutadt hvarje morgon; pä det sättet kom han verkligen därhän, att han gifte sig med henne.

Det är en märkvärdig likgiltighet, hvarmed de i allmänhet handskas med urin. Saabye såg bl. a., »att en mor lät sitt barn kasta sitt vatten i ett fat, hällde ur det och utan vidare tog det kokta köttet ur kitteln, lade det däri och satte fram det för gästerna, som åto med mycken aptit,»

Modren slickar sina barn i stället för att tvätta dem, så gjorde de åtminstone förr i tiden, och när de lyska eller kamma dem, äta de utan tvekan upp djuren. »De bitas», säga de, »man måste bita igen.»

Här borde jag stanna, men för att man med ens skall göra sig förtrolig med detta folks sätt att uppträda, vill jag till slut anföra ännu ett ställe af vår vän Egede, där han skrifver om deras »utvärtes Comportement» och säger: »För öfrigt äro de i hela sitt beteende grofva och tölpaktiga, tvätta sig sällan och äta ur de kärl och skålar, som deras hundar hafva ätit ur, utan att först tvätta dem rena, ja, hvilket är vämjeligt att se på, äta löss och ohyra från sig själfva och andra och efterlefva äfven noga ordspråket, att hvad som kommer ur näsan kan falla i munnen, på det intet må spillas».

För den händelse någon skulle ta anstöt af dessa egendomligheter i grönländarnes yttre uppträdande, böra de tänka på, att deras egna förfäder för icke så många släktled tillbaka icke uppförde sig mycket annorlunda; läs blott skildringar af de skandinaviska folkens husliga lif för någon tid sedan, och man skall få höra häpnadsväckande saker.

TREDJE KAPITLET.

——

Kajaken och kajakredskapen.

Vid en ytlig betraktelse af enskilda småsaker i eskimåens yttre uppträdande kunde man lätt komma till den felaktiga slutsatsen, att han står på ett lågt trappsteg i fråga om kultur. Gör man sig besvär att tränga närmare inpå honom, skall han snart komma att framstå i ett annat ljus.

Många människor nu för tiden äro så förskräckligt upptagna af vår tids storhet, af de många uppfinningarna och framstegen, som dagligen göras och som, enligt deras åsikt, obestridligen lyfta den begåfvade hvita rasen högt öfver alla andra. Dessa många skulle verkligen ha nytta af att lägga noga märke till detta folks utveckling, de redskap och uppfinningar, som de ha gjort för att skaffa sig det nödvändiga till lifvets uppehälle i en natur, där så ytterst små medel stodo dem till buds.

Tänk er ett folk utsatt på en kust så öde och hård som den grönländska — utan förbindelse med den öfriga världen, utan järn, utan skjutvapen, utan några som helst andra hjälpmedel än de, som finnas på stället. Det enda

är sten, litet drifved och dessutom skinn och ben; men för att dessa sista skola erhållas, måste först de djur fångas, hvarifrån de skola tagas. Vore det vi, dukadeK A.JAKEN OCH KAJAKREDSKAPEN.

vi skoningslöst under, om vi icke finge hjälp från hemlandet; men eskimåen icke allenast reder sig, han lefver tillfreds och lycklig, och för honom har förbindelsen med den öfriga världen endast varit till fördärf.

För att man skall få en mera lefvande föreställning om, hvilken summa af erfarenheter detta folks kultur är bygd på, skall jag försöka ge en skildring af, huru den måste tänkas ha uppstått.

Vi vilja sålunda antaga, att eskimåernas förfäder, i enlighet med d:r Rinks åsikt, en gång långt tillbaka i tiden bodde någonstädes i det inre af Aljaska. Förutom att de voro jägare till lands, ha dessa eskimåer också idkat fiske i insjöarna och älf varna i kanoter af björkbark, liksom inlandseskimåerna i Aljaska och nordvästindianerna göra ännu i dag. Efterhand lia emellertid en del af dessa inlandseskimåer antingen blifvit lockade af hafvets rikedomar eller blifvit undanträngda af fientliga ocli mera krigiska indianstammar, och de ha då i sina kanoter dragit ned längs älfvarna mot väst- och nordkusten. Allt efter som de närmade sig hafvet, blef det sparsammare med skog, och de måste tänka på andra medel än björkbark att bekläda kanoterna med. Orimligt är det då icke, att de re"dan på älfvarna ha försökt skinn af de fångna hafsdjuren; ty därpå ser man ännu exempel hos vissa indianstammar.

Först då eskimåen mötte sjögången i älf mynningen, var det emellertid som han hittade på att ge båten däck och till sist att täcka den helt och hållet på öfversidan och fastgöra sina egna skinnkläder vid den, så att det hela blef vattentätt. Därmed var kajaken färdig. Men blott dessa uppfinningar, som för oss synas så naturliga och lätta, nu då vi se dem fullfärdiga, hvilka stora framsteg voro de ej på sin tid, och huru mycket arbete och huru många misslyckade försök ha de ej kostat!24

TREDJE KAPITLET.

Komna till hafskusten upptäckte dessa forntidseskimåer snart, att hela deras tillvaro väsentligen berodde på fångsten af säl. De ägnade följaktligen all sin klokhet och kraft däråt, och kajaken ledde till uppfinning af de många märkliga och beundransvärda redskap till säl-fångst, som ständigt utvecklades till högre och högre fullkomlighet och som i sanning äro ett slående bevis på, hvilka sinnrika djur många af oss människor i själfva verket äro.

Att skjuta med båge och pil, som de brukade på land, kunde de icke från den obekväma ställningen i kajaken, de måste här ha kastvapen.

Idéen till dessa fingo de åter från Amerika, i det de först togo de indianska pilar med styrfjädrar, som de själfva hade användt vid landjakt. Sådana små harpuner eller kastpilar brukas ännu af eskimåer på den sydliga delen af Aljaskas västkust.

Norrut längs denna kust försvinna emellertid snart fågelfjädrarna, och en liten blåsa fäst vid pilskaftet träder i stället. Man har funnit sådana medel nödvändiga för att lägga hinder i vägen för de träffade sälarnas dykning och simning. Vidare fann man det nödvändigt att inrätta pilens spets så, att den under sälens våldsamma rörelser för att bli den kvitt ej kunde afbrytas, utan i stället falla af och bli hängande vid en rem fäst på midten af pilskaftet, så att detta kom att ställa sig på tvären och ännu mera hejda sälen i farten, när han drog i väg med det. På det sättet uppstod den så kallade blåspilen, hvilken är känd af alla eskimåstammar, som bo vid hafvet.

Här bifogas en teckning af en grönländsk blåspil. Blåsan göres af en mås- eller skarfstrupe, som blåses upp och torkas. Den fästes vid pilskaftet med ett benstycke,hvarigenom det är borradt ett hål till att blåsa upp blåsan och som täppes med en liten träplugg. Blåspil.

Från denna blåspil har möjligen eskimåens viktigaste jaktvapen — den sinnrika harpunen med lina och fångblåsa — utvecklat sig. För att kunna fånga de större liafsdjuren, har man efterhand gjort pilens blåsa större och större; men snart har man fått olägenheter af, att detta orsakade för mycket luftmotstånd för att pilen skulle kunna kastas långt och med kraft. Man skilde den då från pilen och lät den endast vara förenad med dennas spets genom en

lång och stark lina, harpunremmen. Harpunen, som gjordes större och tyngre än den ursprungliga pilen, kastades hädanefter ensam, men släpande remmen efter sig. Blåsan, som är fäst vid dennas andra ända och som blef liggande på kaja-ken, kastades först ut, sedan djuret var träffadt.

Denna harpun är med hela sin sinnrika byggnad jämte kajaken det yppersta, som den eskimåiska intelligensen har frambragtNordvästindianerna och tschuktscherna — ja, om jag icke misstar mig, äfven korjaker och kamschadaler — använda för öfrigt samma harpun med lina och den stora blåsan till jakt på hafsdjur, i det de kasta den från förstäfven på sina större, öppna kanoter eller skinnbåtar. Det tycks emellertid sannolikt, att de lärt sig bruket af dem från eskimåerna..

Dess skaft göres i Grönland af rödt flytträ — ett slags furu från Sibirien —, som är tyngre än det hvita flytträet, hvaraf de mindre och lättare kastvapnen förfärdigas. I främre ändan är skaftet försedt med en stark ocli tjock benplatta, framför hvilken det sitter en vanligenHarpun. af hvalrosstand arbetad benspets eller lång bentapp, som är förenad med skaftet genom en led, bildad af remmar, så att alltså bentappen vid starkt tryck eller en stöt från sidan går af i leden i stället för att bräckas. Denna bentapp passar noga in i ett hål på den egentliga harpunspetsen, som göres af ben, helst hvalrosstand eller narhvaltand, och som nu alltid i främre ändan är försedd med en spets eller snarare ett skarpt blad af järn; i äldre tid användes också sten eller endast ben. Genom ett hål är harpunspetsen fäst vid fångremmen och är försedd med mothakar, så att den blir hängande fast där den har trängt in, och är dessutom så inrättad, att den ställer sig på tvären inne i köttet, i det den träffade sälen rycker till. Den sättes fast på harpunskaftet därigenom att den stickes på den omtalade bentappen, hvarefter linan medelst ett på passande afstånd anbragt benstycke med hål i häktas in på ett benknap ett stycke upp på harpunskaftet, så att detta och harpunspetsen hålla väl och stramt ihop.

När nu harpunen träffar och sälen börjar tumla sig, går ögonblickligen bentappen af i leden, och harpunspetsen med fångremmen är sålunda löst från skaftet, som flyter upp till hafsytan för att åter bli upptaget af sin ägare, medanHarpunspets. sälen far vidare med remmen och blåsan på släp. Jag tror, att hvar och en måste medge, att en sinnrikare uppfinning omöjligen kan tänkas gjord af ben, sälskinn och drifved för detta ändamål, och man kan vara öfvertygad om, att den har kostat många generationers arbete.

På Grönland förekomma två former af denna harpun, den ena kallas unäk, den är i bakre ändan blott försedd med en ben-knapp och är längre och spensligare än den andra. Denna kallas crnangnak och är i bakre ändan försedd med två benskenor eller vingar, som nu gärna göras af livalrefben och som skola tjäna till att göra harpu-nen tyngre samt styra den genom luften. Det är en sådan, som här är afbildadI Nordgrönland finnes ännu en tredje och större form af harpun, som brukas till hvalrossfångst och kastas utan kastträ; den har i stället därför två benknap (*tikagut*), ett för tummen och ett för pekfingret och de andra fingrarna.. Vid Godt-haab är ernangnaken nu mest i bruk, men jag hörde gamla storfångare klaga öfver, att den i blåst var svårare att kasta än28

unåken, emedan vinden, då den kommer från sidan, får för mycket tag i benskenorna och kan komma harpunen att skena i väg.

Fångremmen göres af skinn, antingen af blåsälen (storkobben, Phoca barbata) eller också af ung hvalross. Den är vanligen 7 ä 8 famnar lång och en dryg half centimeter (omkr. 7 mm.) bred; den skäres i en spiral af djuret, medan detta ännu är oflådt. Flera remmar kunna i hela sin längd skäras ur ett skinn. Efter flå-ningen bli remmarna först afhårade och sedan torkade, ocli sedan de glattats och rundats på flera sätt, äro de färdiga att användas.

Till fångblåsan begagnas skinnet af en ung ringsäl (Phoca fætida). Det flås, afhåras, bindes lufttätt igen vid hufvud och extremiteter och torkas.

Till att vinda upp fångremmen på användes kajak-stolen, som anbringas på kajaken framför mannen. På denna ligger remmen säkert höjd öfver hafvet, som ständigt spolar öfver däcket, och är alltid färdig att utan oreda löpa ut, när harpunen kastas.

Till att döda den harpunerade sälen med har eski-måen uppfunnit en s. k. länsare (anguvigak). Denna består af ett träskaft, som för att kunna kastas långt vanligen göres af det lätta, hvita flytträet, och som framtill liar en lång benspets med ett järnblad i främsta ändan. Förr i tiden brukades sten i stället för järn. Denna benspets är oftast gjord af renhorn eller också af narhvaltand eller annat ben. För att sälen icke skall kunna bryta af den, är den fäst vi skaftet medels en liknande led som bentappen på harpunen.

Vidare ha de den s. k. fågelpilen (nufit). Denna har likaledes ett skaft af hvitt flytträ. I främre ändan har den en lång, smal spets, som nu är af järn, men som i äldre tider gjordes af ben; men dessutom är detLänsare. midt på skaftet fäst tre framåt riktade spetsar försedda med stora mothakar och gjorda af renhorn. Dessa inrättningar äro beräknade på, att om pilens främre ända ej träffar fågeln, glider skaftet längs med denna, och en af dessa utstående benspetsar måste träffa och genomborra den, hvilket också är det vanligaste sättet att träffa fågeln på. En uppfinning, som också är så pass bra, att man nog kunde stå till svars för att ha gjort den.

Alla dessa kastvapen kunna, som ofvanför är påvisadt, härledas från den indianska kastpilen.

Men för att kunna kasta sina vapen längre och med större kraft, ha eskimåerna gjort en uppfinning, hvarigenom de skilja sig från alla kringboende, så väl amerikanska som asiatiska stammar. Denna uppfinning är kastträet. Märkligt nog känner man till detta ypperliga redskap, hvarigenom armens längd och kraft i hög grad ökas, i det det verkar som en slunga, endast från få ställen på jorden — sannolikt blott tre. Dessa äro Australien, där kastträet är mycket primitivt, Conibornas och Puruernas land i det öfre Amazondistriktet, där det står på ungefär samma ståndpunkt som i Australien, och slutligen i de af eskimåerna bebodda länderna, där det når sin största utvecklingOm de olika formerna af kastträn hos eskimåerna, se Mason's afhandling därom i Annual Report etc. af Smithsonian Institution for 1884. Part II, side 279.. Ett antagande af att kastträets förekomst på så olika ställen beror på något gemensamt ursprung, blir knappast hållbart, och vi måste således uppfatta det eskimåiska som en egen uppfinning, gjord afeskimåerna själfva. Det göres på Grönland lielst af rödt flytträ, är omkring en half meter långt (14 i min ägo varande kastträn ha en längd från 42 till 52 cm.), i den nedersta, bredaste ändan 7 å 8 cm. bredt, och de äro flata, omkring $1^1/_2$ cm. tjocka. På sidorna är det i den nedre, breda ändan märken till att fatta om, på den ena sidan ett för tummen och på den andra ett för pekfingretPå somliga ställen, t. ex. i det sydligaste Grönland och på ostkusten, är det endast fördjupning för tummen, medan den andra sidan är slät eller kantad med ett benstycke, hvari det är små märken, för att handen icke skall glida., på den öfre platta sidan är det en ränna för pilen eller harpunen längs hela träet. Det fins två former af dem. Den ena brukas mest till blåspilen och fågelpilen; den är i den öfre smala ändan försedd med en tapp, som passar in i en fördjupning på en i bakre ändan af pilen anbragt benknapp. Den andra formen användes till harpun och länsare; den har ett hål i den öfversta smala ändan, som passar in på en snedt bakåt riktad tapp på sidan af harpun- eller länsareskaftet, och dessutom har den ett hål längre ner nära handtaget, och detta passar in på en annan rakt utstickande tapp. Kastträn, sådana som dessa, användas längre norrut, t. ex. i Sukkertoppen, också till fågelpilen.

Ill. H. M- X. A. Fågelpilkast.Ännu en tredje form af kastträet begagnas i det sydligaste Grönland och på ostkusten till ernangnaken eller vingharpunen; denna form har i den öfre smala ändan en tapp liksom fågelpilkastträet, och denna tapp passar in i en fördjupning i harpunens bakända mellan benvingarna; i den nedre ändan af kastträet nära handgreppet är det däremot ett eller till och med två hål, som passa in på bentappen på harpunskaftets sida, liksom ofvanför är beskrifvet.

Ill. MAGNUS, X. A. Fågelpilkast.

När harpunen eller pilen skall kastas med kastträet, antingen nu detta är af den ena eller andra formen, gripes det om handtaget och föres tillsammans med vapnet i vågrät ställning bakåt till kast, men i det man nu med kraft åter för det framåt, skiljes dess nedre ända från pilen eller harpunen, medan man med den öfre ändan, som fortfarande passar in på sin tapp eller knapp, slungar vapnet framåt till ett betydligt afstånd och med stor säkerhet.

En utomordentligt enkel och verkningsfull uppfinning.

Förutom de här nämnda vapnen har eskimåen lig-32

gande bak på sin kajak, när han går på fångst, en knif med ett skaft på omkring 1,20 meters längd och ett omkring 20 cm. långt, spetsigt blad. Denna användes till att ge sälen eller det fångna hafsdjuret den sista dödande stöten. Dessutom har han en mindre knif liggande framför sig på kajaken; den användes bl. a. till att sticka hål i sälen för att däri anbringa benstyckena af den bog-serrem han alltid lör med sig och hvarmed sälen fast-göres vid kajaksidan, när han skall bogseras. För detta ändamål för han också med sig en eller flera bogserblå-sor, som äro att blåsa upp och fästa vid sälen, för att han skall hållas flytande.

Harpunkast.

För att göra beskrifningen fullständig bör också nämnas den benknif, som hör med till kajakutstyrseln, isynnerhet om vintern, och som hufvudsakligast brukas till att skrapa isen af kajaken med.

Af nedanstående teckning kan man bilda sig en föreställning om, huru alla vapen äro anbragta på kajaken, när denna går på fångst.

Men det viktigaste af allt återstår ännu, och det är en beskrifning af själfva kajaken.

Denna har invändigt en stomme af trä. Denna stomme, hvarom man, som jag hoppas, af teckningen kan bilda sig en föreställning, gjordes förr i tiden alltid

Ill. Otto Sinding En kajak beklädes.

af drifved, helst hvitt flytträ, som är lättast; till spanten användas delvis också grenar af pil, som växer där på kusten, isynnerhet inne i fjordarna. I senare tider köper man vid kolonierna på västkusten ofta europeiska bräder af furu eller gran från kolonibutiken till kajaken, fastän man anser drifved för bättre, isynnerhet på grund af sin lätthet.

Utvändigt öfverdrages denna stomme med skinn, helst af grönlandssälen (Phoca groen-landica) eller också af klapp-mytsen (Cystophora cristata). Det sista skinnet är icke så varaktigt och vattentätt som det första; men får man skinn af ung klappmyts, där hudporerna icke äro så stora, anses dock äfven det för bra. Där man har råd därtill, användes skinnet af blåsäl (Phoca barbata), som anses för det bästa och starkaste, men då det också användes till harpun-remmar, är det hufvudsakligen endast på syd- och ostkusten som det förekommer så mycket däraf, att det mera allmänt kan användas till kaja-

f.

Kaj ak -stomme.

Kajak, sedd ofvanifrån.

ken. Mera sällan begagnas skinnet af stor ringsäl (Phoca foetida).

Kajakskinnens beredning skall finnas omtalad längre fram i kap. 8. De sättas helst på kajaken i rått tillstånd, alltså innan de ännu äro torkade, eller också måste de sorgfälligt blötas i flera dagar, innan de kunna sättas på; det gäller nämligen att få dem så våta och töjbara som möjligt, så att de kunna sträckas riktigt eftertryckligt rundt omkring kajaken ocli bli strama som ett utspändt trummskinn, när de torka. Att bereda skinnen, så väl som att sträcka dein på kajaken och sy dem, är allt kvinnornas arbete; clet är icke så alldeles lätt, och ve dem, om skinnet kommer att sitta dåligt eller för slappt. Då känna de det som en stor skam.

Alla eller åtminstone en hel mängd af platsens kvinnor bruka gärna vara med, när en kaj ak öfverspännes; detta tycka de är roligt, isynnerhet som de i våra dagar vanligen bli trakterade med kaffe af kajakens ägare som lön för sitt arbete. Trakteringen tänjer allt efter hans. välstånd ut sig från för 25 öre upp till en krona eller mera.

På midten af kajakens däck är clet ett hål nätt och jämnt så stort, att karlen kan få sticka ner sina ben och intaga

sittande ställning; hans höfter utfylla hålet nästan helt och hållet. Det behöfs därför också litet öfning till att med någorlunda lätthet kunna krypa i och ur en kajak. Hålet är omgifvet af kajakringen, som är gjord af en böjd träskifva. Denna står en 3—3^ cm. upp från kajakens däck, och däröfver spännes, som längre fram omtalas, vatten pälsen. Där man sitter, läggas öfver ribborna i kajakens botten ett eller flera stycken gammalt kajakskinn samt ytterligare ett stycke björnskinn eller annat hårigt skinn, så att sätet skall bli mjukare.

Hvarje fångare gör vanligtvis sin kajak själf, och den afpassas till mannens storlek på samma sätt som enK

klädedräkt. En kajak till en grönländare af vanlig storlek är i Godthaabs omnejd vanligen omkring m. lång, bredden på däcket är framför kajakringen, där den är bredast, omkring 45 cm. eller litet mera, medan den i bottnen är betydligt smalare. Bredden rättar sig naturligtvis efter storleken af mannens höfter, och den är helst icke större än att han nätt och jämnt får plats. För öfrigt bör det anmärkas, att kajakerna vid boningsplatserna inne i Godthaabsfjorden, som t. ex. vid Sardlok och Kornok, voro längre och smalare än kajakerna ute vid hafskusten, som t. ex. i Kangek, tydligen af det skälet, att där ute vid hafvet går större sjögång och att de sålunda där böra vara något stadigare och lättare att handtera, liksom att väl de kortare och bredare kajakerna gå något bättre i sjön och taga mindre vatten öfver sig.

Kajaken har vanligen en höjd mellan botten och däck af 12 ä 15 cm., men framför kajakringen är den ännu några cm. högre för att ge plats åt låren och för att man lättare skall kunna komma ner i den. Kajak-bottnen är tämligen platt och lutar i en mycket trubbig vinkel (antagligen på cirka 1.40°) från bägge sidorna mot midten. Framtill och baktill smalnar kajaken jämnt af och löper i bägge ändarna ut i en spets. Den har ingen köl, men är på underkanten i bägge ändarna oftast försedd med benskenor, vanligen gjorda af livalrefben, och hvilkas ändamål är att skydda skinnet mot att bli sönderskuret af isen på vattnet och af stenar, när de lägga i land. Bägge kajakspetsarna äro vanligen försedda med benknappar, dels till prydnad, dels också till skydd.

Ofvanpå däcket äro vanligen 6 tvärremmar fästade framför kajakringen och 3 à 5 bakom dem. Dessa remmar äro till att sticka alla vapen och redskap in under,

Tvärsnitt af en kajak. Punkt-linien föreställer skinnet.

så att de ligga säkert och bekvämt till, när de skola användas. På dessa remmar äro benstycken inträdda, dels för att hålla dem samman, dels för att hålla upp dem litet från däcket — så att det blir lättare att i en hast sticka in vapnen under dem — och slutligen också för att pryda kajaken. Vid somliga af remmarna fästes det fångna bytet. Ar det fåglar, stickas de med halsen in under dem, är det säl, hval eller helje-flundra, fästas de med tillhjälp af bogserremmen vid dem på sidan af kajaken, och är det mindre fisk, fästas de alldeles icke, utan läggas antingen helt enkelt bak på däcket eller stickas in i kajaken.

En kaj ak är så lätt, att den utan svårighet med hela sitt tillbehör af redskap bäres på hufvudet ofta flera mil öfver land.

Till att ro den fram användes en tvåbladig åra, som hålles på midten ocli stickes i vattnet omväxlande på hvar sida, liksom de åror man här hemma allmänt begagnar till kanoter. Denna åra har sannolikt utvecklat sig ur indianernas enbladiga. Hos eskimåerna på Aljaskas sydliga västkust finnas fortfarande endast sådana; först på nordsidan af Yukonälfven finnas tvåbladiga, men de enbladiga äro ännu i majoriteten. Längre norr- och österut längs den amerikanska kusten finnas bägge formerna, tills den tvåbladiga slutligen blir allenaherrskande på ostsidan af Mac-kenzieälfven.

Aleuterna synas märkvärdigt nog endast känna till den tvåbladiga årån1, och detsamma

1 Se härom bl. a. redan så tidiga författare som Cook och King. A Voyage to the Pacific Ocean, etc. third edition, London 1785, vol. II, side 518.

Åra.

är, så vidt jag kan förstå, också fallet med de asiatiska eskimåerna1.

I vackert väder begagnar kajakroddaren den så kallade half pälsen (ahälisah). Denna är gjord af vattentätt, afhåradt skinn och är ihopsydd med senor. I dess nedre kant är ett dragband eller rättare en dragrem, som kan afpassas så, att kanten precis omsluter kajakringen och med någon svårighet kan spännas öfver och tryckas ner på denna, så att alltså halfpälsen kommer att sluta vattentätt samman med kajaken. Med sin öfre kant når halfpälsen upp under armarna på kajakroddaren, och den hålles uppe med några hängslen eller remmar, som gå öfver axlarna och kunna förlängas eller förkortas genom en lättvindig lösmekanism eller ett spänne af ben, så enkelt, men sinnrikt, att vi med alla våra metallspännen och grejor ej kunna göra det bättre.

På armarna begagnas lösa skinnärmar, som surras upptill på öfverarmen och nedtill vid handleden och som hindra armen från att bli våt under rodden. På händerna bäras vattentäta mulvantar af skinn med två fingrar.

Denna half päls är tillräcklig att af hålla mindre böljor från att slå in i kajaken. Blir sjögången högre, brukas emellertid helpälsen (tuilik) ; den är svdd på liknande sätt som halfpälsen och omsluter kajakringen liksom denna, men den är längre upptill, har ärmar och går med en hätta helt och hållet öfver hufvudet. Den snöres tätt

1 Märkvärdigt är, att invånarne på St. Lawrence-ön synas alldeles icke använda kajaken. De ha stora, öppna skinnbåtar, baidorer, af samma byggnad som tschnktschernas. Jmfr Nordenskiöld, Vegas resa omkring Asien och Europa, Kristiania 1881, 2 delen, sidan 249.

Halfpäls.38

till rundt omkring ansiktet och handlederna, och med den på kan kajakroddaren gå tvärs igenom bränningarna och kan kantra rundt och resa sig igen utan att bli våt och utan att det kommer en droppe vatten in i kajaken.

Man kan förstå, att en farkost af kaj åkens form icke är lätt att sitta i utan att kantra och att det behöfs ganska mycket öfning därtill. Jag såg en vän till mig, som här hemma skulle försöka min kajak, kantra rundt fyra gånger under loppet af två minuter; knappast hade vi rest upp honom på rätt köl och släppt honom, förr än han åter stod på hufvudet med bottnen i vädret.

Men har man väl fått den nödvändiga öfningen, kan man med tillhjälp af den tvåbladiga årån i allt slags väder fortskaffa sig fram genom vattnet med en förvånande hastighet, och kajaken är utan jämförelse den yppersta enmansfarkost, som finnes.

För att kunna bli en duktig kajakroddare, måste man helst börja tidigt. De grönländska pojkarne börja ofta att försöka sig i sin fars kajak viel 6 ä 8 års ålder, och när de ha blifvit 10 à 12 år gamla, ger den duktige grön-ländske fångaren ofta sina söner egna kajaker. Så brukades det åtminstone förr i tiden allmänt. Ja, Lars Dalager säger till och med: »När de bli 8 ä 10 år gamla, begynna

Helpäls.

de att skrida till solida affärer och arbeta på sjön uti en liten kaj ak.»

Från den tiden gå de unga grönländarne ständigt på fångst. I början är det mest fiske de idka, längre fram börja cle också med den svårare säljakten.

En viktig förutsättning för att bli en riktigt öfverlägsen kajakroddare är att kunna resa sig på rätt köl igen, sedan man kantrat. Detta sker därigenom att man med en hand fattar om årans ena ända och med den. andra så långt in på årans midt som möjligt, sticker upp årån längs kajakens ena sida med dess fria ända pekande förut mot kajakspetsen; därpå, i det denna årända föres raskt ut till sidan1 så nära vattenytan som möjligt och öfverkroppen klämmes eftertryckligt emot däcket, lyfter man sig med ett kraftigt tag rundt på årån; kommer man icke riktigt

upp, kan ännu ett vricktag med denna vara nödvändigt.

En duktig kajakroddare reser sig också utan åra med tillhjälp af kastträet eller till och med utan detta bara med hjälp af den ena armen. Höjden af skicklighet ådagalägges, då de inte ens behöfva hålla handen flat, utan kunna knyta den, och för att bevisa, att de verkligen göra detta, har jag sett dem ta en sten i den knutna handen, innan de hvälfde rundt, och komma upp med den igen i samma ställning.

En eskimå berättade mig om en annan, som var så orimligt rask till att resa sig, att han kunde göra det med och utan åra, åt bägge hållen, utan kastträ, med knuten hand — ja, det enda han inte kunde resa sig med var — tungan — och han räckte ut denna lem och gjorde

1 I det årån föres ut till sidan, så långt som till att intaga en ställning tvärs öfver kajaken, hålles den i litet sned riktning, så att årbladet viel rörelsen kommer att tvinga vattnet under sig och får en uppåtdrifvande kraft.40

några förfärliga grimaser därmed för att illustrera, hvilka ansträngningar det skulle ha kostat att resa sig med ett så obekvämt redskap.

I äldre tider var det så på Grönlands västkust, att hvarje någorlunda duktig kajakroddare måste kunna »resa sig», men på senare tider efter den europeiska civilisationens införande i landet och det därmed följande förfallet har det gått tillbaka äfven därmed. Dock är det ännu på många ställen ganska allmänt; så kan jag efter min egen erfarenhet nämna, att vid Kangek nära Godt-haab kunde de allra flesta fångare det. På ostkusten tyckes det, efter hvad kapten Holm upplyser, vara allmänt, likväl icke så som det åtminstone förr var på västkusten. Detta är ju heller icke att undra på, då det här, där det är litet drifis och mycket sjögång, är långt mera nödvändigt.

En kajakroddare, som till fullkomlighet har lärt att resa sig, kan trotsa ungefär hvad slags väder som helst; blir han kastad öfver ända, är han genast på rätt köl igen, och som en sjöfågel kan han leka med böljorna och skära tvärs igenom bränningarna. Ar brottsjön svår, lägger han till sidan af kajaken, håller årån platt ner mot däcket, böjer sig framåt och låter den rulla öfver sig, eller också kastar han sig på sidan mot den och reser sig åter, när den har rullat öfver. Den vackraste sjömanöver jag har hört talas om, är likväl den, som man berättade mig att vissa fångare skulle använda mot ofantligt starka bränningar;. i det sjön bryter ner öfver dem, kasta de sig rundt, ta emot den med kajakbottnen, och när den är öfver, resa de sig åter. Jag tror, att man svårligen skall kunna nämna ett mera öfverlägset sätt att klara sig på i sjögång.

Kan man icke resa sig, är det, så framt ingen är i närheten till att hjälpa en, intet hopp om räddning, så*Ill. Otto Sinding* — "Hufvudet vändt halft bakåt för att speja efter vågen." — —snart man kantrar. Detta sker lätt nog, en våg kan göra det, eller det att harpunremmen sätter sig fast, i det en säl harpnneras, är nog. Lika ofta sker det dock genom en obetänksam rörelse i stilla väder eller i ögonblick, då ingen fara är för handen.

Många eskimåer finna årligen sin död på detta sätt. Som exempel kan nämnas, att 1888 voro i danska Sydgrönland af 162 dödsfall (män och kvinnor) 24 eller cirka 15 proc. förorsakade af drunkning i kajak.

Ar 1889 hade af 272 dödsfall i Sydgrönland åter 24 eller circa 9 proc. samma orsak. Detta är på en befolkning af 5614 individer, hvaraf 2591 manliga.

FJÄRDE KAPITLET.

——

Till hafs i kajak.

Man hör och ser så ofta eskimåen beskyld för feghet. Detta kommer sig säkerligen nog till en stor del däraf, att de, som säga så, endast ha sett honom på land eller i vackert väder på sjön, och då är han för godmodig eller för

maklig till att visa något mod, eller också ha de icke gjort sig det besväret att sätta sig in i hans tankegång; ofta blef han väl också uppfordrad till något, som han hvarken hade förstånd om eller lust till.

För att bilda sig en mening om en människas värde, skall man emellertid se henne i verksamhet. Följ eskimåen till hafs, se honom där han har sin sysselsättning, och uppfattningen af honom skall snart bli en annan.

Kajakiångsten har många faror.

Far omkom på sjön, bror och vän ofta också, men ändå går eskimåen hvarje dag lugnt till sitt arbete i storm eller i stiltje. Ar det alltför våldsam storm, går han kanske ogärna ut; erfarenheten har lärt honom, att i sådant väder omkomma många; men är han väl där ute, far han fram, som om det hela vore den likgiltigaste sak i världen.

Det är härlig idrott, denna kajakfångst, det är som en lekande dans med hafvet och döden. Att se kajakman nen arbeta sig fram mot de väldiga hafsvågorna, som

alldeles begrafva honom under sig — en stoltare syn kan icke finnas. Eller när de, öfverfallna af ovädret där ute, måste söka land, — som svarta stormfåglar komma de susande undan vädret och sjöarna, hvilka som rullande bärg vältra sig efter dem, kajakårorna hvirfla genom vatten och luft, kroppen litet framåtlutad, hufvudet ofta vändt halft bakut för att speja efter vågen, allt är lif och mod — och rundt omkring hafvet som ett enda rykande gap. Och så, kanhända midt i vildaste leken, dyker en säl upp förut. Snabbare än tanken är harpunen fattad och far säkert genom hafsskummet, sälen drar i väg med blåsan, men snart är han upphunnen och dödad, det bär vidare med den på släp — och allt med samma öfverlägsna färdighet och samma lugna ansikte, icke anande, att där öfvas hjältedåd.

Här är han stor, och vi? Ja, i dessa omgifningar bli vi mycket små.

Låt oss följa eskimåen en dag på fångst.

Redan flera timmar före dagningen stiger han upp och får på sig kläderna. Sedan tar han sig gärna en tur upp på utkiksbärget öfver stället, där han bor, ocli står där en stund för att se utåt sjön, om det blir gynsamt väder. Kommen på det klara därmed går han åter ner och tar fram kajakpälsen. Hans frukost utgjordes i de gamla goda tiderna af en dryck vatten, nu, då den europeiska vekligheten äfven har trängt upp till honom, är det vanligen ett par koppar starkt kaffe. Kajakmannen äter icke om morgonen, han påstår, att det gör honom ovig i kajaken och att han står bättre ut därförutan; icke heller tar lian med sig några lifsmedel, endast tobak att tugga.

När allt är färdigt, kajaken buren till stranden och fångstredskapen lagda till rätta, kryper han ner i kajak-hålet, gör väl fast helpälsen öfver ringen och sticker ut

till hafs. Från de andra husen på platsen gå samtidigt andra kajakmän ut och flera i följe draga de nu i den tidiga morgonen till hafs. Det är fångst på klappmyts det i dag gäller, och fångstområdet ligger vid några bankar två mil ut i öppna hafvet. Det är stilla väder, hafsytan rullar blank i långa dyningar in mellan holmarna, en lätt frost ligger ännu mellan öarna öfver sunden, som de ro fram igenom, och sjöfåglarna, som ligga på vattenytan, synas dubbelt större. Kajakerna skära stilla skvalpande fram sida om sida, kajakårorna gå sin jämna gång, medan männen oafbrutet underhålla sig med hvarandra och då ocli då brista ut i muntert skratt. Fågelpilarna kastas på lek än af en, än af en annan, det är för att öfva ögat och armen. Så kommer en alka i håll för en af dem, pilen far susande genom luften, fågeln genomborras, men försöker flaxande att dyka, i nästa ögonblick gripes pilen af kajakmannen, som kominer farande efter, och den flaxande fågeln lyftes högt på dess spets; den ryckes lös, halsen knäckes genom ett kraftigt ryck i näbben med tänderna, och den stoppas in bak på kajaken.

De lämna snart sunden och holmarna för att sticka rätt ut i det öppna hafvet.

Efter några timmars rodd äro de ändtligen på fångstområdet, stora sälhufvud synas öfver vattnet på flera håll, och man sprider sig för att söka byte.

Boas, en af ortens bästa fångare, hade sett hufvudet af en stor klappmytshane långt borta och rodde efter den, men den dök, han ligger och väntar på, att den skall komma upp. Där! Ett stycke förut visar sig dess runda, mörka hufvud igen. Han böjer sig ner mot kajaken, i det han med ljudlösa, försiktiga årtag tvingar den fram mot sälen, som lugn och obekymrad ligger och sträcker upp hufvudet och dyker upp och ner på dyningarna; den har kanhända sett honom, men har tagitTILL HAFS I K A JAK.

honom för en af sina kamrater och ej tänkt vidare därpå. Men plötsligt blir den uppmärksam, den fick se en skymt af årbladet, som rörde sig, och ser nu oafvändt på honom med sina stora runda ögon. Han håller inne i samma nu och ligger orörlig, i det kajaken af farten glider ljudlöst framåt. Den upptäcker intet nytt misstänkt och försjunker åter i sitt förra lugn. Hufvudet kastar den bakåt, nosen rakt i vädret, den tycks bada sig i morgonsolen, som glänser i dess mörka våta skinn. Emellertid närmar sig kajaken hastigt och ljudlöst; hvarje gång sälen ser åt det hållet, hejdar Boas sig och rör icke en muskel, men så snart den åter vänder bort hufvudet, far han fram som en pil. Han närmar sig, så att han kommer i håll, gör i ordning harpunen, ser efter, att harpunremmen på kajakstolen är klar. Han ämnar redan fatta harpunen för att kasta, då sälen helt stilla försvinner under vattnet. Den var icke skrämd och skall följaktligen komma upp igen någonstädes i närheten. Han ligger därför kvar och väntar. Men det drar ut på tiden, den kan vara otroligt länge under, en sådan säl, och ännu längre blir det för den, som väntar på sitt byte. Men eskimåen har ett beundransvärdt tålamod; utan att röra annat än hufvudet, som vrider sig åt alla håll för att speja, ligger han fullständigt orörlig. Ändtligen visar sälhufvudet sig åter öfver vattnet ett stycke borta på den andra sidan. Försiktigt vänder lian kajaken, utan att sälen märker honom, och åter flyger han nu öfver vattenspegeln emot den. Men plötsligt blir den uppmärksam, betraktar honom skarpt ett ögonblick och dyker. Han känner emellertid dess vana, och med full fart susar han nu bort mot det ställe, där den försvann. Det dröjer ej heller många ögonblick, förr än den åter sticker upp hufvudet för att titta. Nu är han i håll, harpunen är fattad och upplyft, den föres bakåt, riktas, så en kraft-46

full rörelse och som utslungad från en stålfjäder far den susande från kastträet, hvirflande harpunremmen efter sig. Sälen gör ett våldsamt kast, men i det samma den skjuter rygg för att försvinna, ränner harpunen in i sidan och sjunker ner till fram på skaftet. Några förfärliga slag med bakkroppen piska vattnet till skum, och den är borta, dragande harpunremmen efter sig mot djupet. Emellertid har Boas tagit kastträet mellan tänderna och snabbare än tanken kastat fångblåsan från kajaken bakom sig; den dansar fram öfver vattenytan, då ocli då hotande med att dragas under, hvilket den också snart gör. Det dröjer dock icke länge, förr än den åter visar sig; och efter den bär det nu af med kajakmannen så fort som årån kan föra honom fram; på vägen rycker han till sig harpunskaften som har flutit upp från sälen. Länsaren är lagd färdig till kast. I nästa ögonblick kommer klappmytsen upp; rasande öfver att icke kunna undkomma vänder den sig mot sin förföljare och kastar sig först öfver blåsan, som den rifver i trasor, och så

o

går den direkt lös på kajaken. Ater är Boas i håll, klappmytsen kröker rygg och skjuter med uppspärradt gap framåt mot honom, så att vattnet forsar om den. Ett felkast kan nu gälla lifvet; men han lyfter lugnt länsaren och jagar den med ett kraftigt kast in genom munnen och ut genom nacken. Det rycker till i sälen, hufvudet sjunker, men i samma ögonblick reser den sig åter lodrätt i vattnet, blodströmmen fradgar ut ur munnen, den gapar vildt och utstöter ett kväfdt vrålande, medan blåsan öfver näsan pustas upp till en förvånande storlek och den får ett ohyggligt, rasande utseende. Den skakar på hufvudet, så att länsareskaftet darrar och slänger hit och dit, men den lyckas icke bräcka det eller kasta det ifrån sig. I nästa ögonblick ränner Boas' andra länsare in bakom den ena framfoten ochTILL HAFS I K A JAK.

genom lungan och hjärtat, sälen sjunker samman — kampen är förbi. Han ror bort till sidan af den, och då den

ännu rör sig litet, ger han ett sista stick med den långskaftade kajakknifven. Sedan griper han sig lugnt an med att draga ut sina länsare och lägga dem på kaja-' ken, tar fram bogserrem och bogserblåsa från kajaken och fäster den vid sälen, sedan blåsan fyllts med luft, harpunspetsen skäres ut och göres åter fast på harpunskaften harpunremmen vindas upp på kajakstolen, blåsan lägges på sin plats bakom honom.. Därefter snöras salens främre extremiteter samman med den därtill afsedda remmen, för att de icke skola göra motstånd i vattnet under bogseringen, och så fästes sälen vid sidan af kajaken med bogserremmen, hufvudet vändes framåt och fästes vid det första remparet på kajakdäcket, och buken fästes bak vid blåsan, så att hela sälen kommer att ligga längs sidan och bli lätt att släpa fram. Nu är Boas färdig till att se sig om efter ny fångst. Han har tur med sig, ty han har icke rott särdeles länge, förr än han får sikte på en klappmyts. I ett nu har han befriat sig från sitt fångna byte, som af bogserblåsan hålles flytande på vattenytan, medan lian åter flyger i väg ut på jakt. Efter en stunds jagande och spänd väntan får han också denna, tar den på släp och vänder tillbaka till sitt första byte. De två stora klappmytsarna fästas en på hvardera sidan af kajaken, och han drar åter vidare för att om möjligt få ännu fler; han har emellertid nu god last och kommer icke fort fram, men det är intet hinder för, att han kan fånga fler. Så snart någon kommer i farvattnet, kastas fångsten lös, och får han mer, bindas de efter de första, som äro fastgjorda vid kaj åkens sida. På detta sätt kan en kajalcman bogsera ända till fyra klappmytsar ja, i nödfall väl ännu mer.

Emellertid har det icke gått Tobias, en annan af

ortens stötfångare, fullt så bra som Boas. Han började först att jaga på en säl, men den dök och kom ej mera upp inom synhåll. Sedan fick han ändtligen sikte på en säl långt borta; som han emellertid ilar fram öfver vattenytan mot den, dyker plötsligt ett väldigt hufvud af en hättsäl1 upp midt framför kajaken, och i samma ögonblick är den harpunerad. Den gör ett förtvifladt pl ask och går ner, harpunremmen hvirflar ut, men kommer i det samma i trångmål under fågelpilkastträet, som är instucket under remmen förut, kaj åkens förända drages med omotståndlig fart under, och innan Tobias hinner tänka sig om, går vattnet honom under armarna, och det enda synliga af honom är hufvudet och akterändan af kajaken, som sticker upp rakt i vädret öfver vattnet. Det ser ut att vara förbi; de kajakman, som äro i närheten, skynda till af alla krafter, dock med föga hopp om att komma tids nog till att rädda honom. Tobias är emellertid en ypperlig kajakroddare; han håller trots, den kinkiga ställningen kajaken på rätt köl, medan han forsande släpas fram genom vattnet af sälen, som alltjämt försöker att draga honom riktigt under. Ändtligen kommer den åter upp, i det samma lyckas ban fatta sin län-sare, och med ett dödande kast träffar han sälen tvärs igenom hufvudet — en matt rörelse — och den sjunker samman död. De andra kajakmännen kommo tids nog för att finna Tobias i färd med att fastgöra sitt byte vid kajaken och till att få sitt späckstycke däraf2. De kunde ej återhålla sin beundran för denna lugna skicklighet och talade sedan 0111 det länge. Tobias och Boas äro för

1 D. ä. den fullvuxna hanen af klappmytsen. Denna är öfver näsan försedd med en hätta, som kan blåsas upp till förvånande storlek.

2 När en säl fångas, få de kajakmän, som äro i närheten, hvar sitt stycke späck däraf, som de då vanligen äta upp med det samma.*Ill. Otto Sinding* Till hafs efter säl.

öfrigt ortens bästa fångare, man berättade mig om dem, att i sina unga dagar voro de så öfverlägsna, att de till och med föraktade att använda blåsa; i stället bundo de harpunremmen rundt omkring sitt eget lif eller omkring kajakringen, och när de harpu-nerade en säl och den icke dödades med ens af harpu-nen, läto de den alltså draga i väg med sig och kajaken i stället för som eljes med fångblåsan. Detta anse grön-ländarne för att vara det finaste af kajakfångst, och det är endast högst få, som komma så långt.

Hittills har det varit vackert väder, hafsytan har vaggat sig blank i den stigande solen; under loppet af de sista timmarna ha emellertid mörka, hotande molnbäddar börjat draga upp öfver himlaranden i söder. Just som Tobias har fått sin säl fastgjord, höres plötsligt ett brusande, och man kan se liksom en rök öfver hafvet i sydlig riktning;

det är en storm, som kommer, röken är yrskummet den drifver framför sig. Af alla vindar frukta grönländarne sunnanstormen (nigeli) mest, den är alltid våldsam och åstadkommer stark sjögång.

Det gäller att styra kurs mot land så fort som möjligt. De, som inga sälar ha på släp, komma fortast fram, men de försöka hålla tillsammans med de andra. En befriar Boas från den ena af hans klappmytsar. De ha icke rott långt, förr än stormen redan är öfver dem; den piskar vattnet till skum framför sig, och kajakmän-nen känna den i ryggen som en jätte, som lyfter och slungar dem framåt. Snart börja också vågorna att växa. Nu blir det allvar i leken, sjöarna resa sig snart som tornhöga vattenbärg, bryta sig och välta ner öfver dem. Det bär mot land med vinden nästan stick i staf, men det är långt in, de kunna ingenting se omkring sig för yrskum, och nästan hvarje sjö begrafver dem under sig,

Nansen, Eskimålif.)

så att endast några hufvud, armar och årstumpar synas öfver skumkammarna.

Där kommer en våldsam sjö, de kunna se det lysa svart och hvitt af den på långt afstånd. Den tornar upp sig, himlen försvinner nästan, i ett ögonblick ha de stuckit in årorna under remmen på lovarts sida, böja ner öfver-kroppen mot kajaken, och sjön störtar ned öfver ryggarna på dem. En sekund är nästan allt försvunnet — de, som äro i lä, vänta i spänning, snart är turen hos dem — men sjön rullar bort, och åter komma kajakerna fram liksom förut. Men en sådan sjö kommer icke ensam, den nästa blir värre. De hålla årån platt ner mot kajaken och ut på lovarts sida, böja öfverkroppen framåt, och i det ögonblick vågen med dånande brak störtar ner öfver dem, välta de sig själfva öfver i gapet på den, det försvagar något dess makt. Ett ögonblick äro de åter borta — sjön rullar öfver, fram dyker den ena kajaken på rätt köl — strax därefter kommer den andra fram med bottnen i vädret — det är Pedersuak, som har kantrat. Kamraten ilar fram till honom, men i det samma bryter den tredje sjön öfver dem, och han måste akta sig själf. Det var för sent — den rullar öfver — och två kajaker ligga och drifva med bottnen i vädret. Den sista lyckas åter resa sig utan missöde, och hans första tanke är kamraten, som han åter ilar till hjälp. Han lägger kajaken bredvid den andra, lägger årån tvärs öfver bägge, böjer sig sedan ner, får under vattnet fatt i den andres arm och får med ett ryck upp honom på sidan; nu kan också denne få tag i årån, och i samma nu sitter han med ett kraftigt tag på rätt köl igen. Helpälsen har lossnat litet från ringen på den ena sidan, och litet vatten har trängt in i kajaken; men lyckligtvis är det icke mer än att han godt kan reda sig fortfarande. Emellertid ha de andra kajakerna kommit till, de få nu

också fatt i den tappade årån, och man kan åter draga vidare.

Det blir svårare och svårare för dem, som bogsera, de komma mycket efter, och de stora salarna ligga och drifva och dunka obehagligt mot kajaksidan. De tänka på att uppge sitt byte, men den svåra sjön rullar öfver, och de vilja ännu försöka det en stund. De stoltaste ögonblick i en fångares lif äro de, då han kommer hem bogserande sin fångst och ser sin hustrus, sina döttrars och tjänstekvinnornas glädjestrålande ansikten lysa emot sig från stranden, han ser det redan i tankarna långt ute på sjön och gläder sig som ett barn däråt; intet under därför, att det han mest ogärna af allt vill är att afstå från ett fångadt byte.

Efter att ha fått många svåra brottsjöar öfver sig, komma de ändtligen närmare under land, här få de litet lä af en ögrupp, som ligger långt ut i söder från dem, sjön blir något mindre våldsam, och allt efter som de' komma längre in, blir det bättre, och det går raskare framåt.

Emellertid äro kvinnorna hemma i den största ångest; då stormen kom, sprungo de upp på utsiktsbärget öfver kolonien eller ut på uddarna, och här stodo de i klungor och spejade ängsligt ut öfver det upprörda hafvet efter söner, män, fäder och bröder. Här kan man se spejande och frysande grupper, tills de med sina af ångesten skärpta blickar upptäcka de kommande som svarta punkter ute vid horisonten, och hela byn genljuder af ett enda glädjetjut: »De komma! De komma!» Snart börjar man räkna, huru många de äro; det fattas två! — nej, där är den ena — nej, allesammans äro med! Allesammans äro med!!

Snart börja de kunna känna igen en och annan, dels på sättet att ro, dels på kajaken, fastän de ännu synas

som små prickar. Plötsligt ljuder ett vildt glädjetjut: »Boas kaligpokü!» (Boas bogserar), honom känna de lätt igen på storleken. Detta glädjebudskap går från hus till hus, ungarne springa omkring och ropa in det genom fönstren, och grupperna uppe på bärget dansa af glädje. Så kommer ett nytt tjut: »Ama Tobiase kaligpokü! (Äfven Tobias bogserar), och denna nyhet går likaledes från hus till hus. Men så låter det: »Ama Simo kaligpokü!» »Ama David kaligpokü!» Och nu kommer det åter en svärm af kvinnfolk yrande ut ur husen och upp på bärget för att stirra ut öfver hafvet, där sjön bryter hvitt i hvitt mot holmarna och skären ocfi där 11 svarta punkter då och då synas långt ute mellan de rullande vattenmassorna, rörande sig sakta närmare.---

Ändtligen styra de första kajakerna in i viken framför byn. Det är de, som ingen säl ha, lätt och säkert jagar den ene efter den andre in till den flacka stranden, buren högt på ryggen af brottsjöarna. De mottagas af kvinnorna, som draga dem längre upp.

Så komma de bogserande; de måste gå litet varsammare till väga, de lossa sitt byte från kajaksidan och laga sedan först, att de få det in till kvinnorna på stranden. Därpå bege de sig själfva i land. Väl komna ur kajaken ta de liksom de först ankomna endast vara på sig själfva och sina redskap, som tillsammans med kajaken bäras upp till sitt ställe ofvanför högvattensmärket. De se ej ens åt det håll, där deras byte ligger, härefter tillkommer allt arbete därmed kvinnorna.

Emellertid gå männen in i sina hus, draga af sig sina våta kläder och ta på sig husdräkten, hvilken, som vi ha sett, under hedningatiden var något luftig, men som nu har blifvit mera synlig.

Så börjar ändtligen dagens första måltid, och de »bära i sig» bra; men riktigt efter ordning blir det först när*Ill. Otto Sinding* Undan ovädret.TILL HAFS I K A JAK.

den hemförda fångsten blir kokad och framsatt på ett stort fat midt på golfvet — då försvinna otroliga massor af kött och rått späck.

När så hungern är stillad, sätta kvinnorna sig som alltid till att pyssla med någonting, sömnad eller dylikt, medan männen öfverlämna sig åt välförtjänt lätja eller också syssla litet med sina vapen, hänga upp harpun -remmen till torkning, o. s. v.

Så börja fångstmännen berätta om dagens händelser och familjen lyssnar med spänning, isynnerhet de unga gossarne. Berättelsen är märkvärdigt nykter, utan det skräfvel eller de försök att bibringa åhörarne en öfverdrifven föreställning om de öfvervunna svårigheterna, som vi europėer i liknande fall ofta skulle vara böjda för.

Men på samma gång är den med all sin egendomliga bredd liflig och målande. Med förklarande handrörelser skildras hvad de upplefvat, och »när de uti historien äro komna så vidt», som Dalager säger, »att skottet skall exprimeras, svinga de den högra armen i vädret, hvaremot den venstra sättes i rak linie, som betyder djuret. Hvarpå demonstrationen gärna följer sålunda: då jag ville fatta pilen, såg jag på den, jag grep den, jag tog den, jag fattade den, jag hade den nu fast i handen, den balanserade», o. s. v., hvilket allena kan räcka i några minuter, förr än handen sjunker, som ändtligen betyder skottet, och skola de icke därefter förglömma att remarkera den sista nick sälhunden gjorde.»

Vid andra tillfällen kunna de märkvärdigaste händelser omtalas blott med ett par ord, men så ofta anledning gifves, gör en bred humor sig gällande, som ofelbart belönas med de djupt intresserade åhörarnes skallande skratt. Det är ett mönster för ett lyckligt familjelif.

Så gå dagarna för eskimåen. Fastän det icke är något märkvärdigt med sådana händelser som dessa, ha

de för honom sin lockelse. Hans bästa tankar äro förknippade med hafvet, det hårda kajaklifvet där ute är för honom kärnan i tillvaron — och när han måste sitta hemma, är sinnet icke lätt. Men blir han gammal — ja, då är sagan slut. Det är alltid vemod öfver ålderdomen och ingenstädes mer än där. De beskedliga gamla gubbarne där uppe ha också en gång sett kraft och ungdom — tider, då de voro sitt lilla samhälles stöd — nu äro endast minnena af ett lif kvar, och de måste låta föda sig af andra. Men när de unga komma från hafvet med sin fångst, arbeta de sig ner till stranden för att ta emot dem, ja, om det så också bara var jag, stackare, så voro de glada åt att kunna hjälpa mig i land med kajaken. Och kommer så kvällen, då kunna de berätta, det ena efter det andra, som de upplefvat, kommer fram, blir lif igen och uppeldar de unga till dåd.

Ofta går det vid fångsten farligare till än ofvan är skildradt. Det är lätt att förstå, att man icke kan kasta sig bakåt eller till höger från den fastklämda ställningen i kajaken, som ej tillåter många vridningar. När så en sårad klappmyts plötsligt angriper en från dessa håll, behöfs både vighet och sinnesnärvaro för att undkomma den eller vända kajaken så hastigt, att man lyckas rikta sitt dödande kast emot den, innan den har fördärfvat en. Icke bättre är det, när man blir angripen underifrån eller djuret plötsligt skjuter upp tätt bredvid en; ty det är blixtsnabbt i sina rörelser och saknar icke mod och styrka; kommer det väl upp på kajaken och får den omvältad, är det föga räddning, ofta angriper det mannen under vattnet eller kastar sig upp på kajakbottnen och rifver hål i den. I en sådan belägenhet behöfs det ett icke vanligt herravälde öfver sig själf för att kunna behålla den nödvändiga kallblodigheten, resa sig på rätt köl igen och ånyo upptaga kampen med den rasande

motståndaren. Och ändå händer detta icke så sällan, att en sådan kantrad kajakman för med sig klappmytsen hem som byte.

En ännu värre motståndare är hvalrossen. Helst äro de därför flera i sällskap, då de ge sig ut på fångst efter denne, så att den ene skall kunna komma den andre till hjälp, om det händer något. Men ofta nog angriper den ensamme fångaren detta vidunder.

Hvalrossen är som bekant ett stort djur på ända till sexton fots längd och med seg hud, ett tjockt späcklager, en förfärligt hård skalle och en väldig kropp. Det fordras således en säker och kraftig arm för att fälla den. Så snart en hvalross blir angripen, har den den fula vanan att gå rakt på sin motståndare och kan med sina ohyggliga huggtänder tyga till honom alldeles förfärligt. Ar det flera hvalrossar i sällskap, kunna de omringa honom och angripa alla på en gång.

Till och med de norska fångstmännen, som gå på hvalrossjakt i stora, starka båtar och som äro många i samma båt och beväpnade med bössor, lansar och yxor, ha stor respekt för dem.

Huru mycket öfverlägsnare är det icke att angripa dem i eskimåens lätta, tunna skinnbåtar, med deras lätta, sinnrika kastvapen, och ensam till!

Men för eskimåen är detta någonting ytterst vanligt. Han utkämpar sin kamp med sin farlige motståndare; lugn, med länsaren färdig till kast inväntar han dess angrepp, och kallblodigt beräknande sina fördelar, jagar han i rätta ögonblicket länsaren i lifvet på den.-

Vid hvalrossfångsten gäller det mer än någonsin att behålla sin kallblodighet; ty de mest oförutsedda svårigheter kunna yppa sig, och icke så sällan händer det olyckor. Vid Kangamiut blef för några år sedan en kajak angripen underifrån, och en lång hvalrosstand trängde plöts-

ligt genom kajakbottnen oeh låret på mannen och stack upp genom däcket; de andra kajakerna ilade emellertid strax till hjälp, och mannen räddade sig och blef hjälpt i land af de andra.

Förutom dessa djur angriper eskimåen också från sin lilla kajak hvalarna. Af dessa är det isynnerhet en, som kan vara farligare än någon annan, det är späck-huggaren eller, som han kallar den, ardluken. Med sin styrka, sin snabbhet och sina ohyggliga tänder kan denne, när han någon gång angriper, i ett ögonblick göra af med en

kajak, och för den är till och med eskimåen rädd; men det hindrar honom dock ej från att angripa honom, när tillfälle erbjuder sig.

Äfven de stora hvalarna idkade de förr i tiden fångst på. Detta skedde dock icke från kajaken, utan från de stora kvinnobåtarna, hvari det då var många människor, män och kvinnor. Till denna fångst »utrusta de sig», säger Hans Egede, »i sin största stass liksom till bröllop, eljest skall hvalen sky för dem; ty han fördrager icke orenlighet.» Hvalen harpunerades från förstäfven af båten, men det hände ibland, att den då genom ett slag med stjärten kunde krossa båten eller få den att kantra. Ofta voro männen så dristiga, att de, när hvalen började utmattas, sprungo upp på dess rygg för att sticka ihjäl den. Denna hvalf ångst förekommer nu sällan.

Det är icke bara vid fångst af de större djuren, som eskimåen kan utsättas för fara, också vid vanligt fiske, t. ex. af heljeflundra kan det hända olyckor. Har man icke sett till, att snöret ligger ordentligt, och det på något ställe råkar i olag, då dessa starka fiskar plötsligt under upphalningen skjuta mot bottnen, är den ranka kajaken ganska lätt kantrad. Många ha nog funnit sin död på det sättet.

Men vi skola icke uppehålla oss för länge vid skugg-*Ill. Otto Sinding* En kajakman ilar sin kantrade kamrat till hjälp.

sidorna. Jag hoppas, att jag här ofvan har varit i stånd till att ge läsaren ett litet intryck af det fångstlif eskimåen för på sjön och några af de faror han dagligen umgås med, och kanhända det är tillräckligt att öfverbevisa honom om, att detta folk icke saknar mod, när det gäller, och icke heller uthållighet och kallblodigt herravälde öfver sig själf.

Men eskimåen har mer än så — när olyckan en gång drabbar honom, kan han visa en styrka och ett tålamod, som är öfverlägset. Jag skall bara som betecknande anföra följande lilla exempel, hvilket är ett bland de många, som grönländarne själfva ha skrifvit om sina lifserfaren-heter i sin tidning »Atuagagdlutit».

»En kajakman från Tornait vid Fiskarenäset gick en dag i februari 1876 ut till hafs åt norr. Då han kom till fångstplatsen, dök en säl upp för honom, han drog ut bössan ur kajaken för att skjuta, men fick därvid ett vådaskott tvärs igenom underlifvet. Då han hade besinnat sig, steg ha ut på ett stycke is och lade sig ner, men så blåste det upp från norr och sjön bröt öfver honom, hvarför han måste gå i kajaken och ro söderut. Men man måste, så skrifves det — förvåna sig öfver den mannens härdighet, som, så fruktansvärdt sårad, kunde ge sig ut i öppna sjön; man må tänka sig, han rodde utom öarna, kom hem, drog upp sin kajak på land och ställde upp ett märke, men sedan sjönk han ner vid iskanten, ty lian mäktade icke att gå till husen, som lågo ett stycke från landningsplatsen. Då man sedan fann honom och såg till hans kajak, kunde ingen förstå, att han ännu lefde efter att ha mist allt det blod, som öfversvämmade dess botten. Då de hade burit upp honom, trodde de förvisso, att han ej kunde lefva öfver natten; likväl dog han först tredje dagen därefter! De sade, atthan icke oroade sig för döden, utan var som den, hvilken nåd vederfarits.»Denna berättelse är öfversatt af d:r H. Rink och tillsammans med flera andra tryckt i hans bok: »Om grönländarne, deras framtid», o. s. v. Köpenhamn 1882.

Det kunde berättas många sådana händelser, som detta folk upplefvat, det är faror och lidanden, som deras yrke för med sig, och likväl ägna de sig med lust däråt. Om eskimåernas historia hade varit skrifven, skulle den ha varit en enda följd af sådana tilldragelser, och huru mycken rörande uppoffring och kärlek till nästan skulle icke där ha omtalats — huru månget härligt stordåd har icke där blifvit glömdt! Detta folk är det man kallat fegt och uselt och som vi europèer tro oss berättigade till att se ned på.

Ill. Otto Sinding Kajakman angripen af en hvalross.

FEMTE KAPITLET.

——

Vinterhus, tält, kvinnobåt och resor.

Om vintern bo eskimåerna i hus byggda af sten och torf. Dessa sticka endast halfannan ä två meter upp öfver jordytan, och golfvet ligger vanligen något under denna. Taket är platt, litet hvälfdt. Utifrån ser ofta det hela ut som en oansenlig jordhög.

Det är bara ett rum i dessa hus, och i det bo vanligen liera familjer tillsammans, män och kvinnor, unga och gamla. Det är så lågt i taket, att en någorlunda lång karl kan ha svårt för att stå rak. Rummet har liksom huset utvändigt en aflång, fyrkantig form. Längs hela den ena långväggen går hufvudbritsen, som är omkring 6 fot djup och hvarpå husets folk sofver, det vill säga de gifta samt de fullväxta ogifta döttrarna och de unga gossarne och flickorna. Här ligga de i rad, sida vid sida, med benen mot bakväggen och hufvudena fram mot golfvet.

Hans Egede Saabye säger i sin nämnda dagbok, att de skola ha sin äktenskapliga säng under britsen. Jag upptäckte intet, som tydde på, att detta nu kan vara fallet någonstädes i Godthaabs distrikt.

De ogifta männen ligga vanligen på de mindre britsarna under fönstren, som äro på den motsatta långväg-60

ÅTTONDE KAPITLET.

gen och hvaraf det finns ett eller i större hus två, ja, till och med tre. I fönstren användes förr tarmskinn o. d., men nu begagnas på västkusten mest glas. På sidoväggarna — kortväggarna — af rummet är det i allmänhet också britsar; på dessa och på fönsterbritsarna sofva vanligen främmande.

När det bor flera familjer i samma hus, hvilket är det vanliga, är hufvudbritsen afdelad i bås, en för hvarje familj, genom trästöttor, stående på framsidan af den och gående till taket, och genom små skiljeväggar mellan dessa stöttor och bakväggen. Det är alldeles otroligt, huru litet rum de kunna nöja sig med. Som exempel kan jag nämna ett hus, som kapten Holm beskrifver från ostkusten, som var omkr. 27 fot långt och 14^ fot bredt och hvari det bodde 8 familjer, inalles 38 människor. I ett bås på britsen, som var 4 fot bredt, bodde en man med två hustrur och sju barn. Det blir icke mycket plats på hvar.

Till att ligga på begagnas sälskinn och renskinn; detta användes förr i ticlen också till att breda öfver sig; det bör ihågkommas, att man låg alldeles naken, undantagandes den förut omtalade hemdräkten. Nu för tiden begagnar man på västkusten mest fjäderdynor till att breda öfver sig.

Invändigt voro husets väggar förr i tiden alltid beklädda med skinn. Golfvet var bara jord, delvis belagd med stenhällar. Nu för tiden, då mycket europeisk lyx är införd, har man på västkusten också börjat beslå väggarna med bräder samt lägga 'trägolf, vidare har man på sina ställen infört den lyxen att skura detta, till och med flera gånger om året.

In till huset kommer man genom den långa och trånga gången, som delvis är gräfd nere i jorden och likaledes är byggd af sten och torf. Från jordytan utan-VINTERHUS, TÄLT, KVINNOBÅT OCH RESOR. 61

för stiger man genom ett hål ner i den; den är i allmänhet så trång och låg, att man måste krypa på huk genom-den, och är man stor, kan man ha ganska svårt för att komma fram. Jag hörde i Sardlok talas om en affärsman N. N. från Godthaab, som visst var tämligen tjock och därför blef fastsittande på en svår punkt i gången till Terkels hus. Han låg där, stretade och vrålade, men kunde icke komma in och ännu mindre ut. Det slutade med, att han måste få fyra småpojkar till att hjälpa sig, två kommo och sköto på bakifrån i den köttfullaste delen af kroppen, som skulle ha varit mycket omfångsrik, och två andra kommo ut från huset och drogo framifrån i armarna. De arbetade och trälade i sitt anletes svett, men karlen satt fast som en blåntott i en bösspipa, och man umgicks nog redan med tanken att rifva ner husgången för att skaffa genomgång, då han ändtligen slapp igenom. Så vidt jag erinrar mig, måste fönstret tagas sönder, för att han skulle kunna skaffas ut den vägen.

Från gången kommer man upp i huset genom en liten fyrkantig öppning, som vanligen är på främre långväggen och som stänges genom en lucka eller dörr.

Afsikten med denna husgång är att hindra, att kall luft kommer in eller att den varma, lätta luften går ut. Det är också orsaken till att den ligger lägre än huset, hvarigenom dessutom litet ventilation åstadkommes, i det nämligen den tunga, förskämda luften till en del kan sjunka ner i den och dunsta ut.

I grönländska hus efter den gamla formen finns ingen eldstad, huset både uppvärmes och upplyses af tranlampor, som brinna hela dygnet om. Att de också brinna om natten, är icke endast för värmens skull, utan också emedan eskimåerna äro i hög grad vidskepliga och mörkrädda och icke utan i yttersta nödfall sofva i mörker.62

ÅTTONDE KAPITLET.

När nöd råder på ett ställe, så nämnes det som ett bevis på, hur svårt det måste vara, att tänk! de arma människorna måste sofva utan att ha lamporna tända om natten.

Lamporna äro stora, flata och öppna skålar af tälj-sten, de ha en halfrund form och längs den raka sidan ligger veken, som utgöres af torr mossa eller numera också af tyg. Dessa lampor stå på en träfot uppe på ett litet bord eller förhöjning på britsens framsida. Af dessa lampbord finns det vanligen ett för hvarje familj. Ar det nu flera familjer i ett hus, blir det många lampor, då det minst brinner en för hvar och en af dem, men vanligen flera.

Öfver dessa kokades också förr i tiden maten i tälj-stensgryta, som hängde ner från taket. Matlagningen försiggick följaktligen liksom alla andra förrättningar inne i det gemensamma rummet.

Sådana äro förhållandena fortfarande på ostkusten. På västkusten har den moderna civilisationen medfört förändringar så till vida, att maten nu gärna kokas ute på särskilda eldstäder med murad härd, som äro byggda som ett sidoutsprång af husgången. Till bränsle på dessa begagnas torf eller »måstufvor», hvilket är ett mycket fint namn för gammal torkad måsspillning. I stället för tälj stensgrytor ha nu också kommit järngrytor, som köpas från kolonibutiken.

Många västgrönländare ha dessutom blifvit till den grad raffinerade, att de från butiken också ha köpt kaminer, hvarmed de således uppvärma huset i stället för med tranlamporna. Till bränsle användes det samma, som nämdes här ofvan. Samtidigt bränna de dock fortfarande de oundvikliga tranlamporna,' om icke för annat, så för upplysningens skull.

Förr i tiden voro husen oftast stora och det boddeVINTERHUS, TÄLT, KVINNOBÅT OCH RESOR. 63

många familjer i hvart och ett. Därigenom åstadkoms besparing af bränsle, och invånarne hade det varmt och godt, förutom att gemensamhetssystemet i det hela medförde många fördelar. Européernas inflytande på denna punkt har varit ofördelaktigt i det de ha uppmanat till splittring af familjerna i skilda mindre hus, ja, det har rent af varit utsatt premie för husbygge, det skulle vara så präktigt, att hvarje familj hade sitt för sig; men därigenom blefvo husen sämre och kallare, där behöfdes mera till uppvärmning och belysning, som icke alltid kunde skaffas, och hela det gamla fördelaktiga systemet kom i olag.

Om vintern, då allt är stelfruset, kunna dessa hus vara ganska bra, men om sommaren, då väggarna rinna och taket läcker och ibland faller in af sig själf, bli de mindre sunda och behagliga vistelseställen. Så snart våren kom med april månad, flyttade grönländarne därför alltid i äldre tider ut ur sina hus och refvo ofta själfva af taket på dem, för att de skulle bli väl luftade och renspolade af regnet till hösten — ett ganska bekvämt sätt att skura.

Hela sommaren ocli ett godt stycke fram på hösten till i september eller oktober bodde nu grönländarne i tält, och hvarje familj hade vanligen sitt eget. Detta tält har en egendomlig halfrund form med ingångsdörren på den höga, raka sidan. Invändigt är det inrättadt mycket likt ett hus, med britsen löpande längs den lutande bakre väggen, som är midtför dörröppningen, hvarför där hänger ett förhänge af halft genomskinligt tarmskinn. Tältets väggar bestå af ett yttre lager afhåradt, vattentätt skinn, vanligen gammalt skinn, som är taget från båtarna, och ett inre lager ren- eller sälskiiin med håret vändt inåt. I dessa tält, som för öfrigt äro ganska varma, uppehålla de sig nakna liksom i sina hus.64

ÅTTONDE KAPITLET.

Oskiljaktlig från sommartältlifvet är kvinnobåten. Denna, som är 30 à 40 fot lång, ha européerna kallat så, emedan den till skilnad från kajaken ros af kvinnor.

Den är en helt och hållet öppen båt, gjord af en stomme af trä och utvändigt öfverdragen med sälskinn; den är jämförelsevis mycket smal och är platt i botten. Den är lättrodd, men är på grund af sin form en obekväm och dålig hafsbåt, hvarför grönländarne, så snart det kommer blåst, lägga i land med den. Den har vanligen ett litet segel till att sätta upp med en liten mast i fören af båten och som kan begagnas när det är gynnsam vind; men att sådana båtar icke ägna sig för segling, kan man lätt förstå. Segling är i det hela taget något, som eskimåen icke förstår sig på och icke är synnerligen förtjust i.

I dessa båtar rymmes all familjens jordiska egendom med tält, husgeråd, hundar, barn, kvinnor o. s. v. De kunna ros af inemot ett halft dussin rodderskor och kunna, när de äro så många, skjuta god fart. De styras vanligen af husfadern, medan familjens öfriga män följa i sina kajaker.

I sina kvinnobåtar flyttade grönländarne omkring från den ena fångstplatsen till den andra hela sommaren, och en eller flera månader drogo de, där det fanns ren, in i fjordarna på renjakt och lefde då i härlighet ocli glädje.

Ofta företogo de på den tiden långa resor upp och ner längs västkusten, liksom de ännu i denna dag göra på ostkusten. För att ge en föreställning om, hvilken utsträckning dessa resor kunna ha, må nämnas, att på ostkusten resa familjer från Angmagsaliktrakten, 65-^° n. br., den långa sträckan ner till handelsplatserna väster om Cap Farewell och tillbaka igen, och detta är en sträcka på 110 mil. De färdas icke gärna hastigt; som exempel kan*Ill. Otto Sinding* På fiskplatsen.

nämnas, att den ena af de två kvinnobåtar, som vi mötte på ostkusten vid Cap Bille år 1888 och som var på resa söderut, hann först två år därefter, 1890, fram till Pamiad-luk, väster om Cap Farewell, och detta är endast en sträcka på 40 mil, som jag antar att vi skulle ha tillryggalagt på en vecka eller två med våra båtar. Men så snart eskimåerna komma till ett ställe, där det är mycket säl, lägga de i land, slå läger, idka fångst och lefva högt. Närmar sig hösten eller vintern, välja de sig en bra plats och bygga sig ett vinterhus för att åter fortsätta sin resa till våren eller sommaren, när isen ånyo tillåter dem att draga vidare. Den omtalade kvinnobåten hade på detta sätt tillbragt tre år på resan från sitt hem vid Umivik och. skulle väl behöfva en icke mycket kortare tid för att komma tillbaka. Den andra kvinnobåten, som gick söderut från Cap Bille, kom så långt som till Nanusek, där den öfvervintrade; men så dog familjefadern, och de vände om och grepo sig an med den långa hemresan, alltså så till vida med oförrättadt ärende som att de icke besökte handelsplatsen, som var deras mål och som icke låg mer än L5 mil borta.

Resorna längs västkusten försiggingo naturligtvis mycket lättare och hastigare, då drifisen där ej kom hindrande i vägen.

Genom detta kringflackande undgingo de att bli för mycket afsöndrade på de särskilda boningsplatserna, de sammanträffade och idkade umgänge med andra människor, och där var hela sommaren igenom lif och samfärdsel, som de på många sätt hade fördel af; sinnena upplifvades, intresset för fångsten sporrades, och fångstskickligheten utvecklades på olika sätt, förutom att det täta ombytet af fångstplats gaf betydligt större tillgång på vildt.

Detta sommarlif i det jämförelsevis snygga, luftiga tältet är, förutom att vara ytterst angenämt, också, som

Nansen, Eskimålif. gman lätt kan förstå, betydligt sundare än vistelsen i de kvafva, stinkande jordhyddorna. Intet under därför, att grönländarnes fagraste drömmar om lycka voro förknippade med kvinnobåten och tältet.

Tyvärr äro vi européer här åter orsak till en sorglig förändring. Den fromme Hans Egede klagade visserligen bittert öfver, huru svårt det var att få grönländarn e till att afstå från sitt ständiga kringflackande och till att slå sig ner och bygga och bo på samma ställe, så att han i lugn och ro kunde predika kristendom för dem; ja, han föreslog till och med, att man med tukt och myndighet skulle tillhålla dem att föra ett mera stadigt lefnadssätt. Men hade denne fromme man, som endast tänkte på Guds rikes nödtorft, lefvat nu, skulle han så till vida kunnat

vara lycklig; vår tids kristna grönländare resa snart icke mera. Under den stora utarmning, som vi nu ha bragt öfver dem, blir det för hvarje dag färre och färre fån-gare, som se sig i stånd till att skaffa tillräckligt skinn till kvinnobåtar och tält, och bägge delarna äro ju nödvändiga för att flytta. I stället bli de nu mer och mer nödgade att tillbringa hela året i de trånga, instängda vinterhusen, där hälsan lider ocli där det naturligtvis är en ypperlig jordmån för bakterier och alla slags smittosamma sjukdomar, förutom att sälfängarne icke kunna byta om fångstplats, utan måste hålla till på samma ställen år ut och år in. Härigenom minskas naturligtvis bytet i hög grad, kosten blir följaktligen sämre, och af de oumbärliga sälskinnen blir det färre och färre. Har hela clet grönländska samhället väl kommit ner på denna nivå, detta fastboende tillstånd, som väl för Egede framstod som idealet, då har det i sanning svårt för att lyfta sig igen, och det står knappast mer att rädda. Men nedgången i den riktningen är de sista åren rent af oroande.

SJÄTTE KAPITLET.

——

Matlagning och läckerheter.

Ett drag hos grönländarnes dagliga lif, som för oss förefaller ganska märkvärdigt, är att de ej ha några bestämda måltider; de äta vanligen, så snart de bli hungriga, om det nämligen finns tillräckligt med mat. Som redan är omtaladt, gå sälfängarne ofta hela dagen utan mat. De ha en märkvärdig förmåga att svälta, men kunna sedan till gengäld förtära förvånande kvantiteter af kött, späck, fisk o. d. på en gång.

Deras kokkonst är enkel och lätt att lära.

Kött och fisk ätes dels i rått eller fruset tillstånd, dels kokt, dels torkadt, och dels låter man köttet undergå ett slags förruttnelse eller gäsning; det kallas då mikiak och ätes utan vidare tillredning. En sådan rätt, som skattas mycket högt, är ruttna sälhufvud.

Späcket af säl och hval ätes helst rått. Alla kräsmagade kulturmänniskor rysa naturligtvis vid tanken på att äta rått späck, men jag kan försäkra dem, att det, särskildt i alldeles friskt tillstånd, är mycket godt; det har en sötaktig, om än något fadd smak, som påminner om grädde, och det finns alls ingen så kallad transmak; denna infinner sig först när späcket blir kokt68

ÅTTONDE KAPITLET.

eller stekt eller också när det härsknar. Det finns visserligen ännu människor, som tro, att eskimåerna bruka dricka smält trän, ehuru redan Hans Egede har påvisat detta misstag. Att de icke alltid rata det, då tillfälle erbjudes, hade jag dock ofta tillfälle att öfvertyga mig om i Godthaab, i det jag regelmässigt såg vår gamla piga Rosine ta sig en klunk eller två ur vår lampa, när hon putsade den om morgonen och som vanligt hällde väl mycket i oljehuset — det tycktes icke bekomma henne illa.

De sylta för öfrigt stjälkarna af kvanna (Angelika) i tran, och det tillgår enligt Saabyes beskrifning på följande egendomliga sätt: »En kvinna tuggar späck, sprutar ut det och fortfar, tills de enligt hennes tanke ha fått nog. Nu ligga dessa stjälkar så insyltade någon tid, tagas därpå upp och förtäras som dessert med mycken aptit.»

Af grönsaksföda begagnade grönländarne redan ursprungligen flera sorter; förutom kvanna kan nämnas lejontand, syra, kråkbär, blåbär samt åtskilliga tångarter. En af deras största delikatesser är emellertid innehållet af renmagen. Om en grönländare fäller en ren och endast kan frakta litet däraf med sig, tror jag, att han först och främst tar magen och möjligen skinnet, och det sista en grönländsk daip ber sin älskare om, då han drar på renjakt, är att komma ihåg henne med maginnehållet. Att detta står så högt i pris är väl därför, att de behöfva' vegetabilisk föda, och det är ju till och med en mycket utsökt vara, som den läckergommen renen just har samlat ihop af de finaste skott af mossa och gräs och som därpå i magen har blifvit till-redt som ett slags stufning genom

att bli halfsmält och tillsatt med en något skarp och kryddad sås af magsaften. Många rynka nog på näsan åt denna rätt, men det borde de icke göra; jag har med förlof smakat på den och icke

funnit den oätlig, om den än var mycket sur, något lik gammal mjölk, som stått i källaren från våren öfver sommaren. Skall det vara särskildt fint, tillsättes den med späckbitar och kråkbär.

En annan rätt, som säkert också skall stöta många européer, är ripinälfvor. Här hålla de sig emellertid icke bara till magen, utan tarmarna med allt deras innehåll sörpla de också i sig i en handvändning. Resten af ripan sälja de till handelsmannen för 5 å 8 öre. Detta är orsaken, hvarför man aldrig i Grönland ser ripor med inälfvorna i, utan att man själf skjuter dem.

Då vi en gång voro på en jakttur inne i Ameralik-fjorden och hade grönländaren Joel med oss, tog han sig en dag för att rycka inälfvorna ur alla våra ripor, men som det var åtskilligt öfver hundra, kunde icke allt förtäras på stället, och resten samlades därför i en stor säck. Dennas kostliga innehåll, som väl förvandlades till soppa, innan han kom hem, ämnade han dock dela med sin älskliga Ane Cornelia. Jag hoppas det varder mig förlåtet, att jag ej kan upplysa om, huru denna rätt smakar; det var den enda grönländska rätt jag icke kom att försöka.

Af andra läckerheter kan jag nämna huden (matak) af de olika hvalarterna, särskildt af hvitfisk och tumlare, hvilken anses för höjdpunkten af njutning. Huden flås af med det närmast under den liggande lagret af späck och ätes utan vidare ceremoni rå, som den är. Jag måste ge eskimåen mitt fullaste erkännande för upptäckten af denna rätt; jag kan försäkra läsaren, att nu, då jag skrifver därom, vattnas det om mina få kvarlämnade tänder vid blotta tanken på matak med denna obeskrifligt fina smak af nötkärna blandad med ostron — ah! Också har den det företrädet framför de senare, att skinnet är segt som sulläder att tugga, så att njutningen kan förlängas

i det otroliga. Till och med danskarne i Grönland äro starkt hemfallna åt njutningen af denna sällsynta rätt, när den kan anskaffas; likväl koka de den vanligen, hvarvid den blir geléaktig och lätt att tugga; nötkärnorna och ostronen försvinna spårlöst, och det hela blir som »ett slag vid örat».

En tin rätt, som dock icke går upp mot matak, är rått heljeflunderskinn; det har emellertid samma fördel, att det på grund af sin seghet är så drygt. Jag kan tryggt rekommendera det som mycket delikat, isynnerhet är det godt om vintern.

Rått sälskinn äter grönländaren också gärna tillsammans med späcket. Det smakade mycket antagligt; men jag kunde icke försona mig med håren och tillät mig därför att spotta ut dem igen efter att ha gjort flera fåfänga försök att svälja dem.

De äta kött af säl, hval, ren, fågel, hare, björn, ja till och med hund och räf. Det enda de, så vidt jag vet, i allmänhet försmå är korp; då denne till en del hämtar sin näring på afskrädeshögarna, anses den liksom de plantor, som växa där, för oren.

Kött, som icke är fett, bry grönländarne sig ej vidare om, därför föredraga de t. ex. sjöfåglar framför ripor. Det hände en gång vid en af kolonierna i Sydgrönland, att en präst, som nyss var kommen till landet, höll gästabud för några af sina sockenbarn, och frun trakterade med det bästa hon visste, nämligen stekta ripor. Grönländarne åto dock ej mycket, fastän frun nödgade dem ifrigt. Hon frågade då, om de icke tyckte om ripor. Jo, svarade de, de åto dem nog — när det var hungersnöd. --

Hvad jag redan har berättat, skall säkert vara tillräckligt att öfvertyga läsaren om, att eskimåerna ingalunda äro så förnöjsamma i matväg, som man i allmän-

het antar. Under hungersnöd kunna de dock äta litet af hvarje, så skall det t. ex., enligt hvad Dalager berättar, kunna hända, att de »hacka sina tältskinn i stycken och koka soppa på dem», och det är heller icke sällan man hör

talas om den och den, som kokat soppa på sina byxor.

Matens servering skiljer sig också från det europeiska modet. Bord finns icke i det grönländska huset; matfatet sättes därför midt på golfvet, och människorna sitta på britsarna rundt omkring och ta för sig med de gafflar Vår herre gaf dem vid födelsen. Att sätta fatet på en kista eller dylikt faller dem sällan in, det tycks nästan, som Om det vore ett behof för dem att böja sig. Ett exempel härpå är en historia om en ung dansk fru, som nyss hade kommit till Grönland och som hade fått några grönländskor i huset till att tvätta åt sig. Då hon kom ut i brygghuset, såg hon dem stå böjda öfver tvättbaljan, som stod på golfvet, och då hon fann detta vara en obekväm ställning, gaf hon dem några pallar till att sätta baljan på. En stund därefter kom hon åter in till dem, men blef nu icke litet förvånad öfver att finna dem stående uppe på pallarna och tvättande nere i baljan, som fortfarande stod på samma ställe. -— Se non è vero è ben trovato !

Af de många varor vi ha påfört dem äro de kristna grönländarne framför allt begifna på kaffe, och njutningen däraf har blifvit nästan en last på västkusten. De koka det starkt och dricka ogärna mindre än två stora spilkummar för gången; det är heller ingenting som hindrar, att de kunna dricka kaffe 4 à 5 gånger om dagen, det smakar så godt, och så kommer man i så godt humör af det. Dess skadliga inflytande ha de dock mycket väl reda på, och därför få unga män endast föga eller intet däraf, för att de skola bli goda sälfångare; en yrsel, som

äldre fångare ofta lida af och som gör dem ostadiga i kajaken, påstå de nämligen skall till en del bero på kaffet. Denna erfarenhet stämmer märkvärdigt väl med nyare fysiologiska försök, som ha påvisat, att dettas farligaste gifter, kafeinet m. m., just angripa de delar af nervsystemet, hvaraf jämvikten är beroende.

Näst kaffe äro de förtjusta i tobak och bröd. Tobaken rökes och tuggas mest på västkusten; att snusa är däremot ostgrönländarnes svaghet samt kvinnornas på västkusten, och man kan ofta bli obehagligt öfverraskad af den upptäckten, att en ung, tilltalande skönhet tar sig en försvarlig pris, så att både öfverläpp och näsborrar fyllas med detta ämne. De rifva själfva på flata stenar -sitt snus af torr rulltobak, som skäres smått och torkas öfver lampan; för att göra den drygare brukas stundom att blanda den med krossad sten; större eller mindre horn användas att förvara den i. På ostkusten spelar snuset formligen en roll äfven vid vissa ceremonier. Eskimåen har intet ord för god dag eller välkommen, men i stället räcker man den gärna sedde främlingen sitt snushorn till begagnande, och denne svarar härpå genom att i stället räcka fram sitt. När man skiljes, upprepas samma ceremoni.

Sin tuggtobak tillreda västgrönländarne på ett för oss något öfverraskande sätt. Höga, danska porslinspipor halfstoppas med röktobak, som därefter genomblötes, i det vatten hälles öfver, och så fylles pipan helt och hållet med torr tobak; därpå rökes den, tills elden når vätan och släckes. Askan slås då ur, hvarpå så mycket olja som möjligt skrapas samman från oljehus, piprör, de gamla skofvorna i piphufvudet o. s. v, och slås sedan öfver de redan på grund af rökningen väl insåsade resterna i bottnen af piphufvudet, och dessa äro därmed färdiga

till att tuggas. Denna starka konfekt sättes särskildt värde på som reskost i kajaken.

Att sälja bränvin till grönländarne har regeringen lyckligtvis förbjudit. Européerna i landet ha däremot rättighet att få sig bränvin förskrifvet hemifrån och ha lof att traktera grönländarne därmed. Det är isynnerhet vanligt, att de få det, när de äro besättning på européernas båtar under resor om sommaren samt efter hvarje handel de ha afslutat med dem. Vidare är det så visligt inrättadt, att kifakerna eller de, som äro anstälda i den danska handelns tjänst, få sin sup hvarje morgon, medan sälfångarne, som skulle vara duktigare och stå öfver kifakerna, ej kunna få något annat än genom att bli européernas tjänare eller också genom att sälja något till dem.

De äro nu passioneradt förtjusta i bränvin, så väl män som kvinnor, icke för att det smakar godt, anförtrodde de mig ofta, utan därför att det var så härligt att vara full, och fulla voro de också hvarje gång tillfälle yppade sig; men det var ju lyckligtvis icke så ofta. Att målet för denna njutning verkligen var ruset synes också framgå däraf,

att kifakerna icke satte synnerligt värde på morgonsupen, emedan den icke var nog till att bli full af. Därför hände det, att flera kommo öfverens om att spara ihop sina supar, så att en af dem drack för alla de andra en morgon, och följande morgon kom en annans tur. Därigenom kunde de med bestämda mellantider skaffa sig ett ordentligt rus. Då höga vederbörande kommo under fund därmed, måste emellertid detta tilltag upphöra.

I motsats till hvad förhållandet väl allmänt lär vara här hemma, tyckte de grönländska fruarna vanligen, att deras män voro så trefliga, då de voro fulla, och de hade hjärtans roligt vid åsynen af dem. Sanningsenligt måste jag dock upplysa, att de, så väl herrar som damer däruppe, föreföllo mig med få undantag vara betydligt mindre frånstötande och naturligtvis betydligt fredligare i detta backantiska tillstånd än man i allmänhet är här hemma under liknande förhållanden.

Vid européernas ankomst till landet förstodo de infödda icke synnerligt bränvinets verkan. Då julen närmade sig, kommo de alltså och frågade Niels Egede om, när hans folk skulle bli »galna»; de trodde nämligen, att »galenskapen» berodde på högtiden, och den hade för dessa blifvit ett märke, hvarefter almanackan beräknades. Sedan fingo de veta, att den härledde sig från denna vätska, som de därför kallade *silaerúnartok*, d. ä. det, hvaraf man mister sitt förstånd; men nu kalla de den allmännare *snapsemik*.

r

SJUNDE KAPITLET.

Karakter och sociala förhållanden.

är jag ser allt det käbbel och allt det vämjeliga nedskällande af motståndare, som hvarje dag serveras i de politiska partiens olika tidningar, kommer jag då och då att tänka på, hvad dessa herrar politiker skulle säga, om de kände det grönländska samhället, om de icke skulle rodna af blygsel, i fall cle blefve presenterade för dessa människor, som den gudsmannen Hans Egede titulerar på följande vis: »sådana vanvettiga, kallsinniga, utan kännedom om något slags gudsdyrkan, i djurisk dumhet, utan ordning och disciplin lefvande människor.» Hvad vi ändå stå lågt och hvad dessa »dumma och vanvettiga människor» hade rätt att se ner på oss med förakt, om de finge veta, att här använder man i den offentliga pressen de gemenaste skällsord mot hvarandra som t. ex. »lögnare», »förrädare», »menedare», smutsblad», »skandalpress», »tölpar», »pack», o. s. v. o. s. v.; själfva uttala de ju aldrig ett skällsord, ja, deras språk saknar nästan alldeles denna ordklass, som är så rikt utvecklad hos oss.

I detta förhållande har en grundolikhet i karakteren tagit sig uttryck. Grönländaren är den beskedligaste människa Vår herre har skapat. Godmodighet, fredlighet och maklighet äro framträdande drag i hans karakter.76

ÅTTONDE KAPITLET.

Han vill gärna stå på så god fot med sina medmänniskor som möjligt och undviker därför att stöta dem, ännu mer att begagna grofva skällsord, till och med när han lider orätt. Han säger ogärna emot en annan, äfven när denne berättar något, som han vet icke är sant, sin invändning kläder han i alla händelser i den mildaste möjliga form, och det skulle falla sig mycket svårt för honom att säga rent ut, att den andre talade osanning. Han omtalar ogärna för andra sådana sanningar, som han förmodar kunde vara dem obehagliga, han uttrycker sig då hellre i mera obestämda ordalag, äfver när det är om så likgiltiga saker som t. ex. väder och vind. Ja, hans fredlighet går till och med så långt, att om någon stjäl från honom, hvilket sällan händer, fordrar han i allmänhet icke det stulna tillbaka, äfven om han vet, hvem som har tagit det. »Hvar och en, som något begär af dig, gif honom; och af den, som tager ditt ifrån dig, kräf det icke igen.» (Luc. 6, 30.)

Följden är, att det sällan eller aldrig förekommer trätor där uppe. Grönländarne ha icke råd till att kasta bort tiden med inbördes kif; kampen för att underlägga sig naturen, denna människans stora uppgift, är där tyngre än på något annat ställe, och därför har detta lilla folk enats om att föra den utan onödigt split.

I det hela är grönländaren en lycklig människa, hans sinne är muntert och sorglöst som det lyckligaste barns. Om han har en sorg, tar han den möjligen häftigt för ögonblicket; men den är snart glömd, och då är han lika strålande och belåten med tillvaron som han brukar.

Detta hans glada lättsinne gör, att han föga tänker på framtiden; har han tillräckligt med mat för ögonblicket, är han lycklig och äter så länge det finns något, om han än sedan måste lida nöd, hvilket tyvärr ofta händer nu, och det blir allmännare år för år.

Den har ofta i starka uttryck förebråtts honom, denna sorglöshet, missionärerna påstå och visserligen med rätta, att den gör honom omottaglig för civilisation, och ha försökt att förmana honom till mera förtänksamhet och sparsamhet med sina förråd. Men de förbise, att det också står skrifvet: »I skolen icke sörja för morgondagen. Se på fåglarna under himmelen, de så icke, de skörda icke, de samla icke i ladorna, och dock föder vår himmelske fader dem.» Det har också sin ljusa sida, detta lättsinne, ja, det är på visst sätt hans styrka.

Fattigdom och nöd ha hos oss två följder. Den mest omedelbara är naturligtvis det kroppsliga lidandet, men tillsammans med och efter detta kommer det andliga, näringssorgerna, detta ständiga bekymmer, som förföljer en natt och dag till och med i sömnen och förbittrar hvarje stund. Detta är väl i allmänhet det svåraste för våra fattiga, och vore icke det, skulle väl de kroppsliga lidandena, hvilka dock vanligen äro öfvergående, lätt vara öfverståndna. Men se, denna sida är eskimåens lätta sinne fritaget från. Äfven 0111 han svälter länge och far illa, är han åter lycklig, så snart han får mat, och minnet af utstånclna lidanden är lika litet i stånd att förstöra hans njutning och glädje som fruktan för dem, som skola komma i morgon eller öfvermorgon; det enda, som kan störa hans lycka, är att se andra lida nöd, medan han själf har det bra, och därför delar han med sig, så snart ban har något att dela af.

Hvad som isynnerhet går dem till hjärtat är dock att se sina små barn svälta, »och därför», som Dalager säger, »gifva de barnen, om de än själfva af hunger äro färdiga att crepera till döds; ty de lefva hvarje dag i hoppet om en önsklig förändring, som verkligen uppehåller lifvet hos många.»

För att få en klarare uppfattning af grundskilnaden

mellan eskimåens karakter och vår, bör man studera hans samhällsförhållanden.

Det är icke ovanligt att höra den åsikten uttalad, att clet grönländska samhället är laglöst och oordnadt. Detta är ett misstag.

Ursprungligen var det tvärtom ovanligt välordnadt. Det hade sina bruk och sina bestämda regler för ordningen af hvarje det vidkommande sak, och dessa lefde i folkets mun och iakttogos nästan alltid; ty det är otroligt beskedliga människor, hvilket till och med Egede, som likväl har talat så illa om dem, måste erkänna, när han t. ex. säger: »Det är att förundra sig öfver, huru endräktiga de lefva med hvarandra; ty kif och strid, hat och förföljelse förnimmer man sällan hos dem. Och1 om än någon kan hafva en ond vilja till en annan, så låter han dock ingenting märka, utan af stor hänsyn för hvarandra understå de sig icke att offentligt angripa honom med skällsord eller slagsmål, såsom de icke heller hafva något slags sätt eller ord att skälla på hvarandra med.» Detta är, märk väl, sagdt af en präst redan om hedningarne, som alltså icke kunde ha fått detta fredliga sinne genom kristendomen.

Så kommo européerna. Utan att känna eller förstå folket och dess behof, gingo de naturligtvis helst ut ifrån, att det i grund och botten var i behof af förbättring och grepo så störande in i hela deras samhällsskick. De sökte påtvinga dem en alldeles ny prägel, gåfvo dem i ett slag en helt och hållet ny religion, nedbröto aktningen för de gamla bruken och traditionerna, naturligtvis utan att kunna ge dem nya i stället; detta vilda, fritt lefvande

1 »När de ha sett våra liderliga matroser kifvas och slås, hafva de hållit slikt för att vara omänskligt och sagt: de hålla hvarandra icke för människor. Desslikes om en af officerarne har slagit sina underlydande, heter det strax: han behandlar sina medmänniskor som hundar, etc.»

jaktfolk skulle ju dessa missionärer göra till en civiliserad kristen nation, utan att det föll dem in, att detta folk i sitt hjärta var i många hänseenden mera kristet än de själfva och bl. a. hade genomfört i praktiken den kristliga

kärleksläran och det långt mer än någon kristen nation. Européerna uppförde sig, kort sagdt, i Grönland alldeles på samma sätt som öfverallt annorstädes, där de säga sig uppträda i den kristna religionens namn för att göra »de vilda och omyndiga folken delaktiga i den eviga sanningens välsignelse.»

Karakteristisk för denna uppfattning är t. ex. följande uttryck af Egede: »Grönländarnes medfödda dumhet och kallsinnighet, deras ungdoms slöa och djuriska uppfostran, deras kringflackande och ostadiga lefnadssätt, göra för visso stort hinder i deras omvändelse och böra, så mycket som möjligt är, borttagas och remederas.» Hvilken brist på förstående! Tänk, att vilja borttaga och remedera ett jaktfolks kringflackande lif, hvad blir då kvar? För att icke tala om, att han en annan gång föreslår att uppnå detta resultat genom »tukt och disciplin».

Eskimåerna hörde i början förvånade på främlingarne; de hade hittills varit mycket belåtna med sig själfva och hela tillvaron, visste icke, att lifvet och människorna voro så eländiga som missionärerna oupphörligt försäkrade; de voro, som Egede säger, »utan någon riktig insikt af sitt eget djupa fördärf», och de hade stora svårigheter att förstå en religion så grym, att den lät människor bli fördömda i evig eld; arfsynden kunde cle nog erkänna som något allmänt hos kavdlunakerna (européerna); ty att de till en stor del voro dåliga, sågo de nog; men då kaladlit (eskimåerna) voro goda människor, borde de utan bråk komma in i himmelriket.

Då det 1728 kom en hel hop danska män och kvinnor till Godthaab för att kolonisera landet-, förargade80

många af dem hedningarne i hög grad genom sitt dåliga uppförande, och dessa frågade därför ofta, »hvaraf det kom sig, att så många bland de våra voro så ohöfviska. I stället för att fruntimmer (d. v. s. grönländskorna) bruka vara stilla och ärbara, voro dessa europeiskor galna, fräcka och utan all kvinlig anständighet. De visste dock väl alla Guds vilja.»1 Och grönländarne sågo ned på och skrattade åt de dumma, själfgoda européerna, som predikade så grant, men voro så dåliga och som dessutom intet förstodo af deras fångst eller af allt det, som de ansågo för viktigast i lifvet.

Genom den makt, som en högre kultur ger, segrade så efterhand dessa, och i tidens lopp ha de vållat en genomgripande omhvälfning och frambragt en osäker blandning af ursprungligen eskimåisk och modernt europeisk folksed och kultur, liksom de också i otillåtligt hög grad ha blandat sitt blod med dem och utan prästernas hjälp frambragt en starkt blandad afkomma.

Men som eskimåerna äro ett mycket konservativt folk, skall man ännu finna många väsentliga drag från det ursprungliga tillståndet.

Liksom hos alla jaktfolk är hos grönländarne egendomsbegreppet mycket inskränkt; men det är dock icke rätt att tro, att de alldeles icke känna till ett sådant begrepp.

Beträffande de allra flesta saker råder en viss. gemensamhet; men detta inskränker sig alltid till vidare eller trängre kretsar efter de olika sakernas natur. Näst individen kommer som den trängsta kretsen familjen, därnäst de, som dela samma hus, och närmaste släktingar och därefter alla byns familjer. Som mest privat egendom anses kajak, kajakkläder och fångstredskap, hvilka tillhöra fångaren ensam och som ingen får röra; ty därmed underhåller han sig själf och sin familj, och han måste

1 Paul Egede. Efterretninger om Grönland, sid. 35.Säljakt.KARAKTER OCH SOCIALA FÖRHÅLLANDEN.

följaktligen alltid vara säker på att finna dem där han sist lade dem; de lånas till och med sällan bort. Förr i tiden höllo goda fångare sig gärna med två kajaker, men det går nu sällan för sig. Som något, hvilket närmast också skulle höra till fångstredskap, kunde nämnas skidor; då dessa emellertid först äro införda af européerna, gäller egendomsbegreppet icke för dem i samma grad, och medan en eskimå sällan eller aldrig rör en annans fångstredskap, drar han dock i allmänhet icke i betänkande att begagna en annans skidor utan att fråga därom.

Näst fångstredskapen och de privata kläderna komma verktyg, som användas hemma i huset, t. ex. knifvar, yxor,

sågar, skinnknifvar o. s. v. Många af dessa, isynnerhet kvinnornas sysaker, anses dock äfven som alldeles privat egendom.

Andra husgerådssaker äro gemensam egendom för familjen och till och med för alla, som bo i samma hus. Kvinnohaten tillhör familjefadern eller familjen, likaså tältet. Huset tillhör också familjen, och bo där flera tillsammans, tillhör clet dessa gemensamt.

Någon eganderätt till grunden känner eskimåen icke till, dock synes den regeln vara herskande, att ingen bör slå upp tält eller bygga sitt hus på en plats, där det bor några förut, utan dessas samtycke.

Som exempel på deras hänsynsfullhet mot hvarandra i detta hänseende kan anföras ett drag, som för öfver hundra år sedan är beskrifvet af Lars Dalager.

»Om sommaren, när de föra sina tält och sitt bagage med sig och ämna slå sig ner på ett ställe, där andra grönländare bo, ro de i land mycket långsamt; när de komma på ett bösshålls afstånd, hålla de stilla utan att tala. Tiga de på landet varande också, utan att säga något, tro de kommande sig vara mindre aktade och ro bort med största hastighet till ett öde ställe. Men om

man på land, som i allmänhet gärna sker, gör dessa komplimenter: se här, här äro goda tältplatser, godt läge för edra kvinnobåtar, kommen och hvilen ut från dagens tunga! lägga de efter litet öfvervägande till vid stranden, där man står färdig att mottaga dem och assistera med hjälp till bagagets uppbärande. Men när de fara bort igen, hjälpa de dem allenast att få kvinnobåten i sjön, låta dem själfva arbeta med det öfriga, för så vida icke den farande är en mycket god vän eller nära anförvandt, då han dimitteras med samma ärebevisning som han blef mottagen med och med sådant afsked: er bortfärd skall förorsaka hos oss en stilla erinran.»1

En antydning till egendomsbegrepp synes också ligga däri, att där de i laxrika älfvar ha byggt dämningar för att samla fisken, är det icke väl sedt, nar främmande komma och förändra deras dämningar eller begagna garn innanför dessa, såsom européerna ofta ha gjort i äldre tider (också omtaladt af Dalager).

Drifved tillhör den, som först finner den drifvande i sjön, hvar det än är. För att behålla sin rätt är fin-naren förpliktad att bogsera den till land och sätta upp den ofvanför högvattensmärket och hälst märka den på ett eller annat sätt. För denna egendom har eskimåen stor respekt, och en, som har lagt upp drifved på stranden, är säker på att, om icke européerna ha varit på stället, återfinna den till och med flera år därefter; den, som tog däraf, skulle anses för en usling.

Angående deras uppfattning af egendomsbegreppet vid lån och handel kan anföras hvad Dalager säger därom: »Lånar en man något till en annan, såsom båtar, pilar, fiskref eller annat sjöredskap och det samma råkar ut för skada, antingen genom att sälhunden eller djuret

1 Dalager: »Grønlandske Relationer», 1752, Kjöbenhavn. Sid. 15—16.

löper bort med pilen eller fisken rycker itu refven eller också att fisken eller sälhunden kan göra båten skada, då går det allt på ägarens räkning, och den lånande ersätter intet därför. Tager någon pil eller redskap till låns ägaren ovetande och det emellertid råkar ut för skada, är den lånande förbunden att göra ägaren satisfaction. Detta inträffar mycket sällan, en grönländare skall också vara i svårt behof, innan han vill incommodera en annan om något till låns, af fruktan för att det kan råka i skada.»

»Köper någon af en annan och varorna icke anstå honom, kan han till och med efter någon tids förlopp lämna varorna tillbaka.»

»Köper någon af en annan kostbara ting som båtar eller bössor och den köpande icke är i stånd till att con-tentera säljaren för den fordrade betalningen, då gifves honom credit intill dess han kan prestera. Men dör deb;tor innan

dess, nämner creditor aldrig sitt kraf. Detta • är,» tillägger Dalager, »en skadlig artikel för coloniernas köpmän, som städse äro förbundna att gifva credit, och hvarpå jag förnämligast detta år har erfarit prof, då inånga af mina debitorer hafva med döden afgått och därigenom bragt mig i en tämmelig labyrinth.»

Då han klagade för »åtskilliga förnäma och förnuftiga grönländare», gåfvo de honom det rådet »att strax legitimera sitt kraf, men likväl låta (enligt deras talsätt) mannens löss dö i grafven, innan han skred till execution.»

Stort mera än som ofvan är nämndt[1] kan en grönländare enligt ursprunglig sed icke gärna äga. Äfven om han hade sinne för att samla rikedomar, hvilket han dock sällan har, skulle hans stamförvanter kunna göra anspråk på cle saker han hade mera än hvad han be-

1 Härtill komma dock äfven hundar och för de nordligare boende grönländarne och östländingarne hundslädar.

höfde för sig och sin familj. Sålunda är det i Grönland det missförhållande, att de till landet flyttande européerna, som ju i grunden lefva af de infödda, ofta samla sig rikedomar och lefva i öfverflöd, medan de infödda själfva ej kunna det.

Grönländaren har ej ens full rätt öfver sin fångst. Från gamla tider finns det bestämda regler, hvarefter den fördelas, och det är endast vissa slags djur han någorlunda kan få behålla för sig själf och sin familj. Till dessa hör ataken eller grönlandssälen, men till och med af denna måste han ge de kajakmän, som komma till genast då den är fångad, hvar sitt späckstycke, likaså få barnen i byn, när han kommer hem, ett litet stycke späck hvar. För andra sälarter finnas bestämda regler, hvarefter hela det fångna djuret fördelas mellan dem, som voro tillstädes eller voro med, då djuret blef fångadt, eller till och med mellan alla byns hus. Det sista är isynnerhet fallet med hvalrossen och flera hvalarter, som t. ex. hvitfisken; af denna får fångaren en jämförelsevis liten del, till och med när han har varit ensam om att fånga den. Då större hvalar föras i land, skall det vara en riktigt ohygglig syn att se alla byns invånare beväpnade med knifvar kasta sig öfver den för att ta hvar sin andel, medan den ännu är i vattnet.

Det går då så blodigt till, att Dalager påstår sig icke ha »hört eller sett någon hvalfisk blifvit styckad utan att några antingen äro lemlästade eller åtminstone svårt blesserade,. hvilket kommer sig af en oförsiktig hetsighet, då några hundra människor kunna ligga på fisken, hvaraf en hvar gör sitt bästa och därför icke observerar så noga, hvarin eller hvarthän knifven slinter.» Karakteristiskt för deras godmodiga sinnelag är emellertid, att »hvem som sålunda råkar ut för skada bär därför aldrig agg till gärningsmannen, utan anser det för våda.»

Det är icke blott för större djur sådana regler gälla, äfven med vissa fiskar är det samma förhållande; fångas sålunda en heljeflundra, är det fångarens plikt att ge de andra kajakmännen, som ligga på fångstplatsen, hvar sitt stycke af skinnet. Dessutom ger han vanligen, när han kommer hem, husfolket och grannarne med af djuret.[1]

Äfven om en grönländare har tillfredsställt de nyss omtalade lagarna, kan han dock icke alltid behålla den honom tillkommande delen af sitt eget byte i fred. Fångar han t. ex. i en tid, då det är fattigdom eller hungersnöd i orten, anses det för hans plikt antingen att hålla gille eller att dela ut till de andra husen, som möjligen lång tid ha måst undvara färskt kött.

Är det god fångst, hålles gille, och man äter så länge man kan. Blir icke allt uppätet och det finns tillräckligt äfven i de andra husen, läggas öfverlefvorna upp som vinterförråd; men kommer svår tid, då anses det för deras plikt, som ha något, att hjälpa dem, som intet ha, så länge det finns något att hjälpa med; sedan svälta de gemensamt, och ibland svälta de ihjäl. Att några lefva i öfverflöd, medan andra lida nöd, som det ju dag-

1 När flere idka jakt tillsammans, är det också bestämda regler för, hvem det fångna villebrådet tillhör. Skjuta två eller flere på en ren, då tillhör djuret den, som träffade det först, äfven om han blott har sårat det obetydligt. Om regler för säljakten säger Dalager: »Kastar en grönländare med sina lätta pilar på en sälhund eller något sjödjur

och det icke dör, utan löper bort med pilen, då, i fall en annan kommer och dödar det med sin pil, tillhör det likväl den förste, men om han har användt vanlig harpun och linan går sönder och en annan kommer och träffar, har den förste förlorat sin rätt, men skjuta de bägge på en gång och bägge harpunerna träffa, delas djuret på längden med hud och allt. Kasta två på en gång på en fågel, dela de den tvärs igenom. Hittas en död sälhund med harpunen uti, då, om ägaren däraf är känd bland de. närvarande, får han sin harpun tillbaka, men upphittaren behåller sälhunden.» Liknande regler tycks det också finnas på ostkusten.86

ÅTTONDE KAPITLET.

ligen går till i de europeiska samhällena, är okändt i Grönland, om man bortser ifrån, att de där boende européerna med den vanliga förtänksamheten hos vår ras ofta ha förråd, medan grönländarne svälta. Bland grönländarne inbördes skulle detta anses för otillåtligt.

Af det anförda kan man förstå, att lagarna gå ut på, att fångsten skall så mycket som möjligt komma hela bygden till godo, så att de särskilda familjerna ej helt och hållet skola vara beroende af, om deras försörjare dagligen fångar något. Det är lagar, som ha utvecklat sig genom långa tiders erfarenhet och vunnit häfd genom många generationer.

Grönländaren är på det hela taget ett deltagande barn gentemot andras nöd; hans första samhällslag är att hjälpa andra. På denna och på sammanhållning i ondt som i godt beror alla de små grönländska samhällenas tillvaro. Ett hårdt lif har lärt honom, att äfven om han är duktig och i allmänhet kan reda sig själf, så kan det komma tider, då han utan sina medmänniskors hjälp måste duka under; därför är det bäst att hjälpa. »Hvad I viljen, att andra skola göra eder, det gören I ock dem,» denna lärosats, en af kristendomens första och viktigaste, har naturen själf lärt grönländaren, och han tillämpar den i praktiken, hvilket knappast kan sägas alltid vara fallet i de kristna samhällena. Beklagligt nog tyckes denna lära, allt efter som han civiliseras, förlora sin kraft, nog till en del på grund af européernas exempel.

Liksom hjälpsamhet mot grannar är en lag, sa ar gästfrihet mot främmande det icke mindre. Den resande tar in i den första hydda han kommer till och stannar där, så länge det är nödvändigt. Han blir väl mottagen och undfägnad med hvad huset förmår, äfven om han är en ovän. När han drar bort, får han ofta mat medKARAKTER OCH SOCIALA FÖRHÅLLANDEN.

87

sig; jag har sett kajakmän lämna hus, där de på grund af storm måst uppehålla sig flera dagar, lastade med kött af heljeflundra, som de fingo i gåfva vid afresan. Att betala för uppehållet går icke an. En europé blir äfven gästfritt mottagen öfverallt, ehuru grönländarne icke skulle göra samma anspråk på honom gällande, om de under en resa kommo förbi hans hus. Européerna ge dock ofta ett slags vederlag, i det de gärna ha kaffe och dylikt, hvarmed värdfolket trakteras.

Att gästfrihet är en plikt, som i hög grad öfvas äfven på Grönlands ostkust, berättar kapten Holm flera märkliga bevis på. Så kan hänvisas till hans berättelse om mördaren Maratuk, som hade mördat sin styffar. Han var en gemen människa, som ingen tyckte om; men det oaktadt blef han, när han kom på besök till den mördades närmaste släktingar, mottagen och länge underhållen — man talade likväl illa om honom, då han hade rest.

Till gästfrihet tvinga gifvetvis också de hårda naturförhållandena dem; ty ofta öfverfallas de fjärran från hemmet af oväder, så att de bli tvungna att söka sin tillflykt i närmaste hus.

Det tycks beklagligtvis, som om gästfriheten hade blifvit mindre på västkusten under de senare åren. Det är nog åter européerna, som därvid föregå med exempel. Därtill kommer ju också, att man långt ifrån är så välbärgad som i äldre tider och således icke har så lätt för att underhålla främmande.

Mången tycker kanske, att jag är elak och orättvis mot oss européer; men det är ingalunda min afsikt. Om européerna icke haft det bästa inflytande, så kan det icke alltid direkt läggas dem till last, förhållandena ha oundgängligen fört det med sig, fastän de själfva ofta menade ganska väl. Så har det i den bästa mening från

deras sida arbetats starkt på att få egendomsbegreppet utveck-88 ÅTTONDE KAPITLET.

ladt hos grönländarne, de uppmanas att spara af sin fångst i stället för att slösa därmed på sitt vanliga gif-milda sätt o. s. v.; man åberopar sig på, att den första, förutsättningen för en civilisation är ett mera utveckladt egendomsbegrepp. Om detta är bra, skall jag icke kunna afgöra; men så förefaller det mig alldeles icke. Jag måste visserligen medge, att som grundval för en civilisation behöfves åtskilligt mera sinne för jordisk egendom än eskimåen är i besittning af; men hvad jag icke kan förstå, det är hvad de stackars människorna skola med civilisationen; lyckligare gör den dem i sanning icke, den förstör det vackra och goda hos dem, gör dem svagare i kampen för tillvaron och för dem oundvikligen till fattigdom och elände. Men härom mera vid ett senare tillfälle.ÅTTONDE KAPITLET.

Kvinnans ställning och arbete.

Många, och det framstående män, ha sagt, att ett folks kulturståndpunkt kan mätas efter den sociala ställning deras kvinnor intaga. Jag känner mig icke helt och hållet öfvertygad om, att detta i alla tillfällen är afgjordt; men om så är, tror jag mig också häri ha funnit ett bevis för, att eskimåen måste anvisas en tämligen hög plats på utvecklingens trappa.

Den eskimåiska kvinnan spelar nämligen en betydelsefull roll i det grönländska samhället, ja, är så godt som oumbärlig för mannen, och det är ju det så många kvinnor klaga öfver att de icke äro här hemma. I Grönland kan hon bli husbyggare, båtbyggare, slaktare, garf-vare; buntmakare, skräddare — ja, hon kan vara allt detta på en gång utan någon som helst konkurrens från mannens sida.

Visserligen anses hon enligt ursprunglig eskimåisk uppfattning närmast som mannens egendom, hvilken han antingen har röfvat sig eller ibland köpt af föräldrarne. Han kan därför också jaga bort henne, när han har lust, eller låna bort henne eller byta med en annan, liksom han, om han har råd därtill, kan skaffa sig flera90

kvinnor. Men detta är ju icke annat än hvad som också förekommer i vårt samhälle, endast under andra former.

Det finns de, som påstå, att våra kvinnor ha tillräckligt att göra; men det stora felet är, att de icke ha precis samma arbete som männen. Dessa skulle icke finna sig nöjda med de grönländska förhållandena, ty detta är lika litet fallet där.

Visserligen kläda bägge könen sig i byxor där uppe och ha gjort så från urminnes tider; men ändå ha de icke tillägnat sig den uppfattningen, att det i grunden icke är någon skilnad mellan man och kvinna. De hålla på, att det bl. a. i kroppsligt hänseende finns vissa olikheter, och inbilla sig, att kvinnorna icke äro så väl ägnade för vissa slags arbeten och omvändt männen icke så ägnade för andra. Sålunda tro de, att kvinnorna icke i regeln äro så starka, smidiga och modiga som männen och att de därför icke äro så skapade till att fara till hafs på fångst. Å andra sidan tro de t. ex. icke, att männen passa så bra som kvinnorna till att sköta barnen, ge dem di m. m.

Det är väl af den anledningen som det är en skarpt begränsad arbetsdelning mellan de bägge könen där uppe.

Mannen har sitt hårda lif på sjön som jägare och fördärfvare; men når han stranden med sitt byte, upphör det viktigaste af hans arbete till samhällets upprätthållande. Här mottages han af sina kvinnor, hvilka hjälpa honom i land, och medan ban från denna stund endast tar vara på sin kajak med vapen och bär upp dem till deras plats ofvanför högvattensmärket, så tillkommer det kvinnorna att släpa upp bytet till huset. I äldre tider åtminstone var det under hvarje fångares värdighet att hjälpa till med detta arbete, och så är det med de flesta allt framgent.

Kvinnorna flå sälen och skära fångsten i styckenKVINNANS STÄLLNING OCH ARBETE.

91

efter bestämda regler, men husmodern bestyr om fördelningen däraf. Vidare är det kvinnornas arbete att laga maten, att bereda skinnen, att öfverkläda kajakerna och kvinnobåtarna därmed, att sy kläderna samt allt annat husligt arbete. Dessutom tillkommer det dem att bygga husen, slå upp tält och ro kvinnobåtarna, när familjen är

på resa.

Att ro en kvinnobåt var åtminstone förr långt under en fångares värdighet, däremot tillkom det familjefadern att styra den. Nu kan man dock oftare se män sitta och ro i båtar, isynnerhet som legda af européerna på deras resor. Har man väl lefvat sig in i deras lif, gör det ett stötande intryck att se dem som sådana i stället för i sina stolta kaj åker, som äro och bli förutsättningen för deras tillvaro och som de därför icke böra försumma något tillfälle att öfva sig i bruket af. Hvarje verklig storfångare håller sig dock ännu för god till att gå i en kvinnobåt annat än som styrman.

Ligger familjen på renjakt, är det naturligtvis männen, som skjuta renen, medan det ofta tillkommer kvinnorna att släpa de skjutna djuren till tältet, och detta är ett ansträngande arbete, hvarunder de kunna visa mycken uthållighet.

Den enda fångst kvinnorna i allmänhet idka är aug-masæt- eller loddefångsten. Denna försiggår på försommaren, då lodden — ett slags betfisk — vanligen kommer till kusten i så täta stim, att man kan ösa upp den i kvinnobåten. Man håller då på så länge, tills man anser sig ha nog till vinterförråd; om det än är aldrig så mycket kvar, bryr man sig då icke om mer. Lodden beredes genom att utbredas öfver stenarna och bärget till torkning; att se till den och, då den är torr, stufva tillsammans den är också kvinnornas arbete.

Ibland hjälpa de till vid fångst af säl, när dessa92

genom ett slags klappjakt drifvas på land i trånga sund och fjordar.

Man känner blott få exempel på, att kvinnor ha sysselsatt sig med kajakfångst.

Kapten Holm omtalar från Imarsivik på ostkusten, att två flickor gingo i kajak. Där var en olämplig proportion mellan män och kvinnor, i det af 21 invånare endast 5 voro manliga. Huruvida dessa kvinnor hade förvärfvat sig lika stor färdighet i att fånga som männen, upplyses tyvärr icke.

De hade helt och hållet öfvergått till männens. lefnadssätt, klädde sig som de och buro sitt hår på samma sätt. Då de fingo lof att välja bland Holms by tf öremål, togo de icke synålar eller andra kvinliga redskap, utan valde pilspetsar till sina vapen. Det måste ha varit svårt att skilja dem från män; jag är säker på, att vi sågo dem på ostkusten, men utan att ana deras kön. Holm omtalar, att det fanns ett par andra flickor på samma ställe, som också skulle utbildas till fångare, men de voro då ännu för unga.

Medan männen tillbringa det mesta af sin tid på sjön i sin kajak, hålla kvinnorna sig mest hemma i husen, och där kan man i allmänhet finna dem flitigt sysselsatta med ett eller annat, i motsats till männen, som hemma helst ingenting annat göra än äta, lata sig, berätta historier och sofva. Ta de sig för något annat, är det vanligen att syssla med sina vapen, pryda dem med benutskärningar o. s. v.; dessa äro ju deras stolthet.

Medan männen helst sitta ute på kanten af britsen med benen på golfvet, sitta kvinnorna alltid midt inne på den med benen i kors som en skräddare på sitt bord. Här sy de, brodera, skära till skinn med sina egendomliga krokknifvar, tugga fågelskinn, kort sagdt, sköta många af sina viktigaste sysslor, medan munnen oupphörligtKVINNANS STÄLLNING OCH ARBETE.

går på dem; ty de äro mycket lifliga och sakna sällan ämne till samtal — ja, jag kan tyvärr icke alldeles frita dem från den kända kvinliga pratsjukan, och om vi få tro Dalager, och det måste vi väl, skola de också vara bekajade med värre fel; ty han säger: »Lögn och förtal regera synnerligen bland fruntimren. Karlarne äro däremot långt sanningsenligare och dra sig vanligen för att berätta något, som de icke se sig i stånd till att legitimera. »

0 kvinna, kvinna, är du då alltid den samma!

»Den första tanke, som Loke hade, det var en lögn, och han sände den i kvinnoskepnad till jordens män.»

Skinnberedningen är en för det eskimåiska samhället mycket viktig del af kvinnornas arbete, och då den tilllika är ytterst egendomlig, skall jag ge en kort beskrifning däraf, så som jag lärde mig den af eskimåerna i Godthaab. Den varierar efter skinnens olika art och bestämmelse.

Kajakskinn beredas på två olika sätt, antingen som svarta eller hvita.1

De svarta skinnen (erisåk) fås därigenom att det mesta af späcket på undersidan af skrapas i friskt tillstånd, därpå läggas de i gammal urin i en eller två dagar, så länge tills håren låta afplocka sig med en knif. När dessa äro aflägsnade, tvättas skinnet i salt vatten, och om det är sommar, torkas det sedan, men detta får icke ske i solen. Ar det vinter, torkas det icke, utan förvaras helst genom att nedgräfvas i snön. Bäst är det dock i bägge fallen, när det genast efter att ha blifvit tvättadt

1 Skinnen äro, som redan är nämdt, vanligen af grönlandssälen eller klappmytsen, men man använder också skinn af blåsäl och ring-säl, ja, undantagsvis till och med af den spräckliga sälen eller vanliga fjordsälen (Phoca vitulina).

kan sättas på kajaken och så torka där. Dessa skinn äro mörka af det skälet, att den yttre hinnan af huden hos sälen är svart eller mörkbrun.

Hvita kajakskinn (uncek) beredas därigenom att de i färskt tillstånd rullas samman, sedan späcket blifvit någorlunda afskrapadt, och läggas på ett lagom varmt ställe ute eller inne. De ligga så länge, tills håren och yttre hudhinnan lätt afskrapas med ett musselskal. Till detta arbete använda de grönländska skönheterna dock helst tänderna, de få därvid suga i sig litet späck, som smakar dem förträffligt. Därefter hängas om sommaren skinnen upp till torkning — icke i solen — öfver en stång och flyttas oupphörligt, för att de skola torka jämnt. Om vintern gömmas de liksom de svarta skinnen i snön. Då den mörka hudhinnan ju är bortskrapad, äro dessa skinn helt ljusa eller hvita, då de äro färdiga.

Att lägga märke till är, att ingen af dessa skinnarter utspännes under torkningen.

Bägge slagen af skinn användes också till kvinnobåtar.

Till kajaken anser man de hvita skinnen, som ständigt böra smörjas med sälspäck, bäst om sommaren, men däremot de svarta skinnen, som aldrig smörjas, bäst om vintern. En riktig storfångare öfverkläder därför helst sin kajak två gånger om året, det allmänna är dock nu, att detta endast sker en gång årligen.

Skall ett sälskinn användas till kamiker (skodon), afskrapas späcket och de undre lagren af själfva huden med en krokknif (selo) på ett eget därtill inrättadt bräde af ett hvalskulderblad. När skinnet genom skrapningen har blifvit helt tunt, lägges det i gammal urin en dag eller så, tills håren kunna afnappas med en knif. När detta är gjordt, spännes skinnet med tillhjälp af små benstift ut på jorden eller snön att torkas. Därefter

gnides det, tills det blir mjukt, och då är det färdigt. Då detta slags skinn ha ytterhinnan på, äro de mörka.

Hvita kamikskinn beredas till en början liksom de föregående, men när håren äro aflägsnade, doppas de i varmt vatten (icke för varmt), tills den svarta hinnan lossnar, därpå i hafsvatten — så mycket som möjligt. Ar icke hela hinnan borta, så doppas de åter omväxlande i varmt vatten och hafsvatten. Därpå torkas de genom utspänning liksom de föregående.

Då dessa icke äro så vattentäta och bra som de svarta, användas de nästan bara af kvinnorna, hvilka antingen behålla dem som hvita eller färga dem på olika sätt.

Sälskinn till kamikerna beredas liksom cle svarta kajakskinnen, men de spännas ut under torkningen.

Skinn till kajakvantar beredas till en början liksom svart kamikskinn, men när håren äro aflägsnade, behandlas de

med blod, rullas ihop och läggas undan. Detta upprepas två eller tre gånger, tills de bli alldeles mörka däraf. Därefter utspännas de till torkning om sommaren som de föregående på marken, men om vintern under taket inne i huset. Detta skinn är beundransvärdt vattentätt.

Skall sälskinn beredas med håren på, som det t. ex. begagnas till strumpor i kamiker eller till pälsar, skrapas det på späcksidan med krolcknif på samma sätt som vanliga kamikskinn. Därefter lägges det i vatten och tvättas med grönsåpa. Sedan sköljes det i rent vatten, utspännes och torkas, som ofvan är beskrifvet. Efter att därefter ha gjorts mjukt genom gnidning, är det färdigt att användas.

Renskinn endast torkas och gnidas, men komma icke i beröring med vatten.

När fågelskinn skola beredas, torkas först fjädrarnaJOO

omsorgsfullt, därefter vändas skinnen ut och in, och späcklagret på köttsidan afskrapas så noga som möjligt med en sked eller ett musselskal och ätes upp — det smakar förträffligt. Sedan hängas skinnen upp under taket till torkning. Då de äro torra, aflägsnas fettet med tillhjälp af tuggning, sedan torkas de på nytt, tvättas därefter i varmt vatten med soda och såpa tre gånger, sköljas därpå i rikligt med kallt vatten, slätas ut och hängas upp till den sista torkningen. Skola fjädrarna aflägsnas, som t. ex. med ejderskinn, plockas de (så att följaktligen endast dunet blir kvar), när skinnen äro half-torra. Därefter torkas de helt och hållet, skäras upp och äro färdiga.

Den ofvan omtalade tuggningen är en märklig process. Man tar det torra, ut och invända skinnet, som nästan dryper af fett, och börjar tugga på ett ställe, tills fettet där är utsuget och skinnet mjukt och hvitt; och så utbreder tuggningen sig långsamt öfver allt större delar af skinnet, medan detta efterhand spatserar längre och längre in i munnen, tills det ofta försvinner helt och hållet. Denna tuggning utföres hufvudsakligast af kvinnorna och barnen och är på grund af det myckna fett man därvid får i sig ett eftersökt nöje, och i hårda tider kan det väl också hända, att äfven männen äro glada åt att få hjälpa till därmed. Att komma in i ett hus, där hela befolkningen sitter så och tuggar med hvar sitt skinn i munnen, gör ett märkvärdigt intryck. På denna tuggning beror det, att de grönländska fågelskinnen äro så bra; men det är säkerligen många, som med beundrande blickar ha betraktat de sköna ejderdunstäc-ken, som pryda så månget elegant europeiskt hem, men som icke veta, hvilka stadier dessa skinn ha genomgått, och mången europeisk skönhet, prydd med dyrbara skarf-skinn, skulle väl rysa, om hon anade, genom huru mångaHeljeflundre-fiske.

mer eller mindre tilltalande munnar hennes grannlåt passerat där uppe i den höga norden, innan den kom att omhölja hennes svällande barm.

I allmänhet använda grönländskorna mycket sina tänder vid behandlingen af skinn, än till att sträcka dem, än till att hålla dem, när de skola skrapas, än till själfva skrapningen; och det verkar på oss européer litet öfverraskande t. ex. att se dem lyfta upp ett skinn ur den stinkande urinbaljan, bita i det med tänderna och sedan börja skrapa det, töja det o. s. v. — för dem är munnen en tredje hand. Af denna orsak äro också framtänderna på gamla käringar där uppe alldeles afnötta och utslitna. 1

I sitt arbete äro de grönländska kvinnorna mycket duktiga, och särskildt ha de stor färdighet i att sy. Man behöfver endast betrakta sömmarna på ett kajakskinn, en vattenpäls eller en tarmskinnsskjorta för att öfvertyga sig därom; men ännu mera iögonfallande blir denna deras färdighet, när man får se de beundransvärda broderier, hvarmed de pryda sina byxor, kamiker och annat. Dessa broderier utföras nu på västkusten, där de af européerna ha fått färger, med små olikfärgade skinnbitar, hvilka sys tillsammans som ett slags mosaik. De utföras helt och hållet på fri hand utan tecknadt mönster och röja

1 Till att sy skinnen till kläder och båtar användas senor af säl, hval eller ren. Senorna beredas icke på annat sätt än genom torkning. Till att sy vattenpälsar, kajakvantar och ibland också kamiker användes dessutom strupen af grönlandssäl, ringsäl, klappmyts, små spräckliga sälar och skärf. De yttre lagren af strupen afflås i friskt tillstånd,

därpå trades den på en därtill afsedd rund käpp, som smörjes med späck, för att den skall glida lätt på. Stundom skrapas strupen också med ett musselskal. När den torkat på käppen, är den färdig att användas i det den på längden skäres i helt smala strimlor. Den tråd man på detta sätt erhåller har den fördelen, att den icke som senträden töjer sig, då den kommer i vatten.

en hög grad af händighet oeh noggrannhet, förutom form-och färgsinne.

Då man lefver tillsammans med eskimåerna i deras hus, får man alldeles icke intryck af, att kvinnorna ära i någon synnerlig grad underkufvade eller åsidosatta. Det föreföll mig tvärtom, som om t. ex. husmödrarna i Godthaab och dess omnejd ofta spelade en betydande roll i huset, ja i vissa fall till och med utgjorde den högsta myndigheten. Skall jag döma efter min erfarenhet, måste det väl därför vara starka ord, när Dalager säger om kvinnorna, att »de stunder i deras lefnad, som skulle vara de bästa, när man räknar från den tid, då. de kommit till mogen ålder, äro icke annat än en kedja af bekymmer, förakt, förtret.»

Att det i det sällskapliga lifvet gjorde sig en viss rangskillnad gällande mellan män och kvinnor, kan dock icke nekas. Så t. ex. var det vid måltiderna eller vid kafferepen storfångarne och de mest framstående bland männen, som först blefvo trakterade, därefter kommo de mindre betydande bland dem, och så kom ändtligen turen till kvinnor och barn. Något liknande omtalar redan Dalager i sin beskrifning af ett gästabud, hvarvid männen äro de förnämsta, och de berätta hvarandra sina historier, medan »fruntimren emellertid också ha gjort sig en måltid för sig själfva i en annan vrå, hos hvilka man däremot kan gissa att det icke vankats annat än struntprat». Men när allt kommer omkring, kan detta passa in pä förhållandena på flera ställen i världen.

Jag erkänner dock, att eskimåmännen stundom visa sig föga polerade i sitt yttre uppträdande mot damerna, som t. ex. »när deras fruntimmer hafva strängt arbete, som vid att bygga hus, draga vatten eller bära andra tunga bördor, stå de med händerna i barmen och skratta däråt, utan att hjälpa dem det allra minsta». Men är

detta egentligen så mycket värre än när t. ex. »strålarne» i Bergens omnejd på hemvägen från staden tända en pipa, lägga sig bak i båten och låta kvinnorna ro sig hem?

Att kvinnorna icke stå i så högt anseende som männen, måste jag tyvärr äfven medgifva; det synes bl. a. framgå däraf, att när det kommer en gosse till världen, jublar far och mor strålar af stolthet, men kommer det en flicka, gråta bägge eller äro åtminstone mycket missbelåtna.

Men är nu egentligen detta att undra på? Med all sin godhet är eskimåen icke mera än en människa. Gossen betraktas naturligtvis som den blifvande kajakman-nen och fångaren och som familjens stöd på föräldrarnas gamla dagar, alltså som en direkt Ökning af driftkapitalet, medan de väl anse, att världen ändå får tillräckligt med flickor.

Samma skillnad gör sig därför också gällande i barnens uppfostran, i det gossarne alltid betraktas som blifvande f ångare och försörj äro, hvilka det på allt sätt måste ställas bra för, och om en gosses föräldrar dö, är det ingen nöd med honom, emedan alla gärna vilja ha honom i huset och ta sig af honom på bästa sätt, så att han skall trifvas bra. Icke så med flickorna; om de förlora sina föräldrar och ej ha några vänner, få de visserligen mat i öfverflöd, men de måste ofta nöja sig med de eländigaste kläder, och det kan ibland vara riktigt ynkligt att se dem. Uppnå de giftasåldern, äro de ungefär jämngoda med flickor i bättre ställning, ty de få ju intet arf, och nu kommer det, som Dalager säger, an »på skönhet och fermeté, som skall formera deras credit hos de unga karlarne; fattas det, äro de föraktade och bli aldrig gifta, efter där finnes tillräckligt många att hålla mönstring ibland». Detta kunna de dock icke klaga öfver, alldenstund det icke är bättre för karlarne; ty kunna de icke bli fångare, hvilket stundom händer att de icke

kunna, ha de minsann icke stora utsikter till att bli gifta, och de ses öfver axeln af alla.

Att gossar anses ungefär som man anser kapital hos oss, framgår bl. a. också däraf, att änkor ha svårt för att bli gifta, men det händer dock stundom, »isynnerhet om de hafva gossebarn, ty då kunna de väl omsider få en reputerlig änkeman.»

Till och med i döden tyckas kvinnorna ha något mindre anseende, om vi få döma af följande yttrande af Dalager: »Med ett fruntimmer, som strider med döden och blott har haft medelmåttigt anseende, händer det sig nog, att hon begrafves lefvande. Hvarpå strax här bredvid för kort tid sedan sågs ett exempel, som var rätt jämmerligt, då några berättade sig hafva hört människan en lång tid ligga och ropa efter dricka i grafven. Förehåller man dem sådan omänsklig grymhet, svara de, att efter den döende ändå icke kan lefva, är det bättre att stoppa ner henne på sin plats än att, länge själf dödas genom att åse dess elände. Men denna raison kan icke hålla streck, ty om sådan barbarisk gärning föröfvades med något manfolk, skulle det hållas för det gröfsta mord.» Ja, det var styggt gjordt; men lyckligtvis är sådant alls icke allmänt. Det har väl för öfrigt sin egentliga grund däri, att eskimåerna äro ofantligt rädda för att röra vid döda; i följd däraf iföra de t. ex. den döende, antingen det är man eller kvinna, likkläderna ofta långt innan döden inträder, och göra alla förberedelser till hans bortförande och begrafning, medan denne själf ligger och ser på. Af samma skäl vilja de också ogärna hjälpa en förolyckad på sjön, om han redan är nära döden, emedan de äro rädda för att nödgas röra vid honom som lik.r

NIONDE KAPITLET.

Kärlek och giftermål.

ärleken, denna hela skapelsen genomströmmande kraft, finnes också i Grönland. Den grönländska kärleken är en stark, okonstlad naturkänsla, växande i en sund jordmån. Den har icke vår kulturplantas många späda blad och invecklade blomkronor, den är som den vilda fjällblomman, som skjuter kraftig och enkel växt i en ursprunglig natur och som också gör lifvet skönt, ger det innehåll och rikedom.

Det är två unga kroppars trånad, till hvarandra. Den gör icke mannen sjuk till sinnet, denna känsla, den drifver honom till hafs på fångst, den styrker hans arm och skärper hans öga, hans mål är att bli duktig, så att han kan föra hem sin Naja som brud och underhålla en familj. Och den unga, blyga Naja står på utkiksbärget och ser efter sin älskare, hon ser, hur stark och trygg han far fram, hur duktigt han för årån och hur lätt hans kajak dansar öfver vattenytan. Det är värme i de ögonen, det är stämning öfver denna längtande gestalt. Så försvinner han långt där ute, men hon stirrar ännu u öfver den oändliga blå ytan, som hvälfver sig öfver så mången dristig kajakroddares graf — hon ser honom i kamp med de väldiga hafsdjuren, hon darrar icke, hon vet, att han kommer hem med seger. Så går hon till102

sitt arbete i huset, medan hennes drömmar kretsa omkring hjälten, som rider den våta böljan.

»Es muss ein Wunderbares sein.»

Så kommer han bogserande hem, hon ilar till stranden, hjälper de andra med att ta emot hans fångst, medan han lugn samlar ihop sina vapen och går uppåt till sitt hus. Hon sneglar beundrande efter honom — detta artar sig till bröllop.

Men så en kväll kommer han • icke tillbaka; hon väntar och spejar, men alla de andra äro komna. Han blef kvar där ute till hafs. Hennes hjärta sammansnöres, ögat blir vått och tunga tårar falla. Hon gråter och gråter, hon kan aldrig öfverlefva det. Det varar i två dagar, ja, kanhända tre — sedan blir det bättre. Det finns ju också andra män i världen, och hon kastar sina ögon på dem.

Den äkta eskimåen gifter sig gärna, så snart han kan försörja en hustru. Grunden synes icke alltid vara kärlek, »den rätta» är väl ofta ännu icke kommen, och då tyckes det ofta ske, emedan han behöfver kvinnohjälp till att bereda sina skinn, sy sina kläder o. s. v. Han gifter sig ofta, innan han kan få barn, ja,, på ostkusten är det till och med ganska allmänt, att han har varit gift tre à fyra gånger före den tiden. Sedan blir skilsmässan sällsyntare.1

Giftermål gick i äldre tider lättvindigt för sig i Grönland. Hade en man lust till en flicka, gick han till hennes hus eller tält, tog henne vid håret eller hvar han bäst fick tag och drog henne utan vidare omsvep hein till sitt hus,2 där hon fick plats på britsen. Möjligen

1 Se Holm: Med. om Grönland, bd 10, sidan 94.

2 Ibland hände det också, att han anmodade andra om att göra detta för sig, alltid skulle det dock ske i form af en öfverrumpling eller ett rof

gaf den blifvande husbonden henne en lampa och ett nytt vattenämbar eller dylikt, och därmed var den historien färdig. Nu hörde det emellertid till god ton i Grönland liksom på andra ställen i världen, att ifrågavarande •dam på inga vilkor fick låta det se ut, som om hon ville ha sin friare, äfven om hon tyckte aldrig så mycket om honom. Liksom en anständig brud hos oss bör gråta hela vägen uppför kyrkgolfvet, så borde hon därför spjärna emot, jämra sig och klaga så mycket hon orkade; var hon riktigt väluppfostrad, så grät och åbäkade hon sig i flera dagar, ja, rymde till och med hem från mannens hus. Gick väluppfostringen för långt, kunde det hända, att mannen, om han icke redan hade tröttnat på henne, rispade henne litet under fotsulorna, så att hon icke kunde gå, och innan såren voro läkta, var hon vanligen en belåten husmor.

Då de först sågo folk bli vigda på vårt sätt, funno de det mycket stötande, att bruden, då hon blef tillfrågad, om hon ville ha brudgummen till man, svarade ja, efter deras uppfattning skulle hon mycket hellre ha svarat nej; ty de anse det för en stor skam för en jungfru att svara ja, när hon blir åtspord om dylikt. Då de fingo höra, att det brukades så hos oss, ansågo de, att våra kvinnor ej hade någon blygsamhet.

Ett sådant enkelt sätt att gifta sig på, som ofvan är skildradt, är ännu det enda på Grönlands ostkust, och där kan det vid ett sådant bortförande gå tämligen våldsamt till; men vederbörande dams släktingar stå dock fullkomligt lugna och se på; det hela är en privatsak, grönländarnes kärlek till god sämja med sina landsmän gör, att de ogärna blanda sig i andras angelägenheter.

Det förekommer naturligtvis också, att den unga fröken verkligen icke vill ha sin friare; i detta fall fort-

sätter hon sitt motstånd, tills hon antingen ger sig till tåls eller friaren afstår från henne.

Huru svårt det för en åskådare är att afgöra, i hvad riktning hennes önskningar gå, berättar Graah ett märkvärdigt exempel på.1 En ung, duktig rodderska i hansbåt, Kellitiuk från ostkusten, blef en dag röfvad och släpad till bärgen af en ostländare vid namn Siorakitsok trots det häftigaste motstånd från hennes sida. Då Graah hade deri uppfattningen, att hon alldeles icke ville ha honom, hvilket också bekräftades af dem, som stodo henne nära, gick han efter och befriade henne. Några dagar senare, då de höllo på att göra sig resfärdiga och båten nyss var utskjuten, sprang Kellitiuk ut i den, lade sig ner under tofterna och bredde påsar och skinn öfver sig. Det upptäcktes snart, att det var emedan Siorakitsok just-landade på ön, medförande sin far som sekundant. Medan Graah ett ögonblick var frånvarande, sprang han öfver i båten och drog fram sin dam ur hennes gömställe. Graah fick bud därom, och öfvertygad om, att hon verkligen hyste motvilja mot sin brutale friare, ansåg han det för sin plikt att befria henne. Då han kom till hjälp, hade friaren redan fått henne till hälften ur båten, och fadren stod färdig på land för att hjälpa till och dra i väg med henne. Då Graah ryckte henne lös och gaf honom anvisning på »svarta Dorthe», en annan rodderska, som han gärna ville bli af med, lyssnade den besvikne mannen lugnt på honom, mumlade några obegripliga orcl i skägget och gick bort med vred min och hotande blick. Fadern tog sig icke sonens öde nära, »han hjälpte oss att lasta fartyget», säger Graah, »och sade oss därpå sitt säkerligen välmenta farväl.» Då de skulle resa, funno de emellertid Kellitiuk ingenstädes, fastän man

1 Graah: »Undersøgelsesreise til Østkusten af Grönland». Köpenhamn 1832, sid. 145—148.

ropade och letade efter henne öfverallt på den lilla ön, där hon måste ha gömt sig i någon vrå, och man reste utan henne. Hon hade således ändå böjelse för Siorakitsok.

De äkta grönländarne skiljas lika lättvindigt som de gifta sig. Blir mannen trött på sin hustru — motsatta förhållandet förekommer mera sällan —, behöfver han blott »retirera sig från henne, då han lägger sig, utan att tala ett ord. Häraf märker hon genast syftet», och därför samlar hon följande morgon ihop sina skinnpersedlar och vänder i all stillhet tillbaka till sina föräldrars hus, i det hon helst låtsar, som om det alldeles icke ginge henne till hjärtat. Huru många äkta män här hemma skulle ej önska, att deras hustrur vore grönländskor!

Får en man lust till en annans hustru, tar han henne utan vidare, om han är den starkare. Då Papik, en, som det ansågs, duktig fångare vid Angmagsalik på ostkusten, fick lust till Patuak's unga hustru, reste han till Patuaks tält och tog med sig en tom kajak. Han gick upp, hämtade ut hustrun, förde henne till stranden, där han lät henne stiga i den tomma kajaken, och rodde bort med henne. Patuak, som är yngre än Papik och icke kan mäta sig med denne i duktighet och krafter, måste finna sig i förlusten af hustrun.1

Det finnes på ostkusten exempel på, att hustrur ha varit gifta med ett halft dussin män. Utukuluk vid Angmagsalik hade pröfvat 8 olika, 9:de gången gifte hon om sig med sin man n:o 6.2

Skilsmässan går isynnerhet lätt för sig, så länge det icke finnes barn. Har hustrun fått ett barn och isynnerhet om det är en gosse, blir förhållandet i allmänhet mera fast.

1 Se Holm: »Meddelelser om Grønland.» Bd. 10. sid. 96.

2 Se Holm: >Meddelelser om Grønland.» Bd. 10, sid. 103.106

NIONDE KAPITLET.

Kan en fångare på ostkusten underhålla mer än en hustru, tar han gärna en till; de flesta duktiga fångare där ha därför två hustrur, men aldrig flera.1 I allmänhet synes den första hustrun icke tycka om att få en rival, ibland sker det dock på hennes uttryckliga begäran, för att hon skall få mera hjälp med arbetet inomhus. Anledningen kan också vara en annan. »En gång frågade jag en hustru», säger Dalager, »hvarför hennes man hade tagit medhustru. Jag bad honom själf därom, svarade hon, eftersom jag har ledsnat på att föda flera barn.»

Polyandri eller mångmänneri förekommer endast sällan. Nils Egede omtalar en kvinna, som hade två män,,och så väl hon som de voro angekoker.

Vid kristendomens införande blef naturligtvis detta ursprungliga, lättvindiga sätt att gifta sig på afskaffadt på Grönlands västkust, och där blir man nu förenade under liknande religiösa ceremonier som i Europa. Bruden behöfver icke heller spjärna emot så mycket som förr.

Men var det förr lätt att få sig en hustru, så har det därigenom ofta blifvit ganska besvärligt. Vigseln måste nämligen nödvändigt förrättas af en präst, de infödda kateketerna, som äro prästens ställföreträdare på de olika boningsplatserna, äro icke goda nog därtill. När man nu bor på ett ställe, dit prästen möjligen kommer en gång om året eller kanhända en gång hvartannat år, måste man alltså passa på att bli ense med sin brud just då. Men om en ung, kraftig sälle får lust att gifta sig just som prästen har rest, måste han alltså vänta ett eller två år med att få den nödvändiga vigseln.

Att en sådan ordning leder till, att man ingår lösare förbindelser eller gifter sig utan prästhjälp, måste synas

1 Dalager nämner, att på västkusten hade under hans tid »knappast tjugondelen grönländare två hustrur, mycket sällan tre eller fyra; dock har jag hört en man, som hade elfva». G-rønl. Bel., sid. 9.

oundvikligt, äfven om grönländarne icke redan af naturen hade tendenser åt det hållet. Jag har hört exempel på, att en präst kom till en by efter två års frånvaro och måste då konfirmera en flicka, viga henne och döpa hennes barn på samma dag. Det kan man kalla att ta det summariskt. Denna ordning måste verka skadligt och nedbryta

respekten för den handling, som man väl närmast ville ge värde därigenom, att endast prästen skulle kunna utföra den.

Vid kristendomens införande blef naturligtvis också seden att ha flera hustrur afskaffad. Missionärerna fordrade till och med, att när en hedning, som redan var gift med två hustrur, antog kristendomen, skulle han

o

skilja sig från den ena. Ar 1745 hade en hedning vid Fredrikshaab lust att bli kristen, »men då det blef tal om, att han skulle skilja sig från sin medhustru, blef han vankelmodig, emedan han hade tvänne söner med henne, hvilka han vid detta tillfälle också skulle mista och därför sadlade han om och for sin väg.»1 Det kan man knappast förtänka mannen. Liknande fall, hvarvid det fordras, att en man skall skilja sig från den ena af sina hustrur, med hvilken han kanske i långa tider lefvat lyckligt tillsammans, förekomma fortfarande, när "grönländarne från ostkusten slå sig ner på västkusten (nära Cap Farewell) och låta kristna sig. Den orätt, som man härigenom tvingar mannen att begå mot den en gång antagna hustrun, behöfver knappast närmare påpekas. Det framstod för öfrigt redan för Dalager som orättvist, och »huruvida det strider mot Guds anordning, att en man har mer än en hustru, tyckes honom vara ett pro-blema.»

Att en man har flera hustrur kan för öfrigt fortfarande då och då förekomma på västkusten, och en med-

1 Dalager: Grønl. Kel. sid, 9.108

hustru tyckes vara bland det första en duktig grönländare lägger sig till med, när han öfver hufvud inlåter sig på vidlyftigheter. Man berättade mig vid Godthaab ett par exempel härpå.

Renatus, den duktigaste fångaren vi Grædefjorden, hade förälskat sig i en ung kvinna och tog henne en dag till medhustru. Förhållandet mellan henne och hans första hustru syntes emellertid vara godt, och allt gick lugnt, tills det kom till missionärens1 öron. Denne före-höll mannen den stora synd han begick och försökte tvinga honom till att åter afstå från medhustrun. Detta hjälpte dock icke. Emellertid klagades det för förestån-darskapet i Godtbaab.2 Renatus infann sig där, ändtligen lyckades man förmå honom att ge sig godvilligt, och han skickade sin hustru till Kangek (utanför Godthaab), där hon blef upptagen i kateketen Simons hus. Samtidigt bosatte han sig dock längre norrut, nära Nar-sak, och då han därigenom delvis fick fångstplatser tillsammans med kangekerna, hände det ofta nog, att han träffade dem och följde dem hem, hvarvid han fick tillfälle att vara tillsammans med sin andra hustru. Då det emellertid sedan klagades mycket från hans förra boningsort vid Grædefjorden, emedan man där led nöd, sedan han, ställets bästa fångare, hade rest bort, flyttade han åter tillbaka dit och har sedan lefvat hygglig. Detta hände för några år sedan, medhustrun lefver ännu vid Kangek; jag såg henne där. Hon bär gröna hårband till tecken att de barn hon har fått räknas som oäkta.

1 Invånarne vid Grædefjorden tillhöra den hernhutiska församlingen.

2 Detta är ett slags ting eller en församling, hufvudsakligen bestående af deputerade från de olika boplatserna i ett distrikt. Det har ursprungligen kommit till stånd. på förslag af d:r Eink. Européerna vid kolonien deltaga också, och en af dem är vanligen ordförande. De grönländare, som äro deputerade, kallas partisok.

En ànnan duktig fångare nära Lichtenfels hade också tagit sig en medhustru. Då missionären hörde detta, stämde han honom till sig och försökte ifrigt påverka honom, men till föga nytta, det blef ingen förändring. Missionären skref då, men fick intet svar, han skref allt mera strängt och kom slutligen med allvarliga hotelser; härpå fick han ändtligen en skrifvelse till svar, hvari det stod ett ord: susa! som ungefär kunde öfversättas med: »åh, strunt!»

Kvinnornas ställning inom äktenskapet är på Grönland som på andra ställen i världen olika och beror väsentligen af individerna. Vanligen är det mannen, som är den bestämmande, men jag har också sett exempel på, att han

stod under toffeln; detta hör dock säkerligen till undantagen. Hos de ursprungliga eskimåerna synes hustrun närmast betraktas som mannens egendom. På ostkusten händer det ofta, att det försiggår en formlig handel vid giftermålet, i det, enligt Holm, en ung man måste betala fadern en harpun eller dylikt för att få hans vackra dotter till äkta, liksom omvändt goda fångare betalas af föräldrarna för att ta döttrarna, och dessa äro tvungna att gifta sig, när fadern vill. På ostkusten händer det också ofta, att två fångare komma öfverens om att byta hustrur på kortare eller längre tid; ibland behålles också den hustru man bytt sig till. Tillfälligt byte af hustrur förekommer säkert också fortfarande på västkusten, isynnerhet när de om sommaren ligga i tält inne i landet på renjakt, under hvilken tid de tillåta sig många friheter, som icke kunna kontrolleras af missionärerna.

Förhållandet mellan äkta makar tycks i regeln vara sällsynt godt. Aldrig har jag sett eller hört, att det växlats ett ovänligt ord mellan man och hustru. Detta är också den allmänna erfarenheten, redan Dalager påstår,

att »ju längre äkta makar lefva tillsammans, ju kärare förenas de, och omsider på ålderdomen umgås de med hvarandra som oskyldiga barn». De äro i det hela ytterst hänsynsfulla inbördes och man kan också få se dem smekas. De skola icke kyssas på vårt sätt, utan genom att trycka näsorna mot hvarandra; denna process är jag tyvärr icke i stånd att beskrifva, då jag saknar erforderlig praktik.

På ostkusten tyckes förhållandet mellan man och hustru också i allmänhet vara mycket godt, dock kan där, enligt hvad kapten Holm upplyser, förefalla blodiga uppträden.

Då Sanimuinah en dag kom hem till sin hustru Pniteh med en ung kvinna (den förut-nämnda Utukuluk med nio män), blef Pnitek ond och grälade på sin man. Han blef ursinnig häröfver, grep henne i hårtoppen och dunkade henne med knytnäfven på ryggen och i ansiktet. Till sist grep han en knif och stack henne i knäet, så att blodet sprutade ut.[1] Enligt Holm hände det också en gång, att en man fick ett grundligt kok stryk af sin hustru. Sådana slags fall synas dock höra till undantagen hos detta fredliga folk.

Någon djup kärlek till hvarandra synas äkta makar endast undantagsvis ha, och dör den ena, tycks den andra vanligen trösta sig så fort som möjligt. »Mister en man sin hustru», säger Dalager, »condoleras han väl icke af synnerligt många af sitt kön. Kvinnfolken däremot postera sig väl bakom på britsen hos honom och begråta den döda, hvarvid han hickar och torkar näsan.» Några dagar därefter börjar han dock fiffa upp sig liksom i sina ungkarlsdagar, isynnerhet bli hans kajak och vapen upputsade »som det en grönländare alltid gör den

1 Holm: Med. om Grønl., bd 10, sid. 102.

största parad med. När han nu i sådant lysande equi-page kommer sättande till andra grönländare på hafvet, säga de: gifven akt, där kommer en ny svåger; hör han det, tiger han stilla och småler däråt». Tar mannen en ny hustru, är hon mycket ifrig att klaga öfver sin egen ofullkomlighet och prisa den förra hustruns dygder, »och ser man häraf, att de grönländska fruntimmer äro lika så slipade till att spela intresserade roller som andra af deras kön i polerade länder.»

Hufvudsyftet med det grönländska äktenskapet är obetingadt det att skaffa barn till världen, och därför bli liksom i det gamla testamentets tider ofruktsamma kvinnor icke aktade.

I allmänhet äro de oblandade grönländarne föga fruktsamma, 2 à 4 barn i hvarje äktenskap är antagligen det allmänna, dock är det också exempel på 6 ä 8 barn, ja, till och med flera.

Tvillingar äro sällsynta, och jag blef af kvinnorna där uppe ofta tillfrågad, om det var så, att man verkligen födde tvillingar i de långskäggigas land (Norge). Då jag härpå svarade, att man icke allenast födde tvillingar, utan också trillingar, ja, till och med fyrlingar, skrattade de himmelshögt och påstodo, att våra kvinnor voro liksom hundarna; ty människor och säl föda bara en unge i sender.

Grönländskorna ha vanligen lätt för att föda. Som ett exempel på, huru få omständigheter de göra vid sådana

tillfällen, kan anföras hvad Graah meddelar. Då han på sin resa längs ostkusten passerade Bernstorffsfjord, skulle en af kvinnorna föda. De lade skyndsamt i land vid ett naket bärg på fjordens norra sida. Medan barnet föddes, sträckte den äkta mannen ut sig på bärget och somnade; men snart väckte man honom med den glädjande under-

rättelsen, att han hade fått en son. Som redan är nämndt, anses det för en lycka, medan döttrar äro något värdelöst. »Också uttryckte Ernenek, så hette mannen, sin tillfredsställelse genom att leende säga till hustrun ett 'ajungilalit' (du är inte illa). Med vår nye passagerare fortsatte vi oförtöfvadt resan.»1

Egede nämner en egendomlig ceremoni, som de på hans tid skulle ha brukat vid ett barns födelse. Han säger: »Ett nattkärl hålla de öfver den födandes hufvud, i den inbillningen, att hon skall bli dess snarare förlöst.» En sådan användning af denna möbel torde vara allena-stående.

De hedniska grönländarne döda vanskapade så väl som sjuka barn, hvilka antagas ej kunna lefva, och sådana, hvilkas mor dör vid förlossningen och som ingen kan ge di; det sker vanligen därigenom, att de kastas ut på marken eller i hafvet.2 Så grymt detta än kan låta i många europeiska mödrars öron, så kan det icke nekas, att det är förståndigt; ty under så hårda lifsvilkor som det grönländska samhället lefver i, måste det synas rimligt, att man ogärna fostrar upp en afkomma, som aldrig kommer att göra nytta, utan endast tära på samhället. Samma anledning är det också till att personer, som ha blifvit så gamla, att de ej kunna göra skäl för sig längre, stå i föga anseende, och man ser helst, att man blir af med dem. På ostkusten skall det hända, att gamla personer, som man tror skola dö, bli dränkta eller också att de dränka sig själfva.

De grönländska barnen dia mycket länge; 3 ä 4 år är icke ovanligt, jag har till och med hört exempel på, att pojkar på 10 ä 12 år diade.

En europé vid Godthaab berättade mig, att han hade

1 Graah: »Undersögelses-Reise», o. s. v., sid. 141.

2 Jmfr Holm: »Med. om Grønl.», hd 10, sid. 91,

-sett en ung hjelte på 12 år komma hem i kajak med sin nyfångade säl och störta in i huset till modern, där han stående mellan hennes knän förtärde en skorpa och •sög dryck till från det moderliga bröstet.

Alla de kristna grönländarnes barn bli naturligtvis döpta och få vid det tillfället också namn. De ursprungliga grönländska namnen äro emellertid, tack vare missionärerna, alla försvunna, och i stället brukas alla möjliga och omöjliga hämtade så väl från det nya som det gamla testamentet, och knappast på något annat ställe är man så i tillfälle att möta liela Skriftens personal, ända från salig Adam och Eva och ner till Petrus ocli Paulus fulltaligt representerad som där. Vår märkvärdige vän Dalager synes icke lia tyckt om detta, att bibeln användes som namnlista, och därför »tillsporde jag en ;gång», säger han, »en viss missionär, hvarför en grönländare icke kunde behålla sitt gamla namn, som kunde vara ganska naturligt och godt. Det låter illa, svarade han, att en kristen skall nämnas som en sälhund eller sjöfågel. Jag smålog häråt och sade, att det fanns ju mången Falk, Hök och Dufva i våra länder, som passerade för goda människor.» Jag tycker, att han hade rätt däri.

Grönländarne äro ovanligt förtjusta i sina barn och göra allt för att tillfredsställa dem, isynnerhet om de äro gossar. Dessa små tyranner regera vanligen hela huset, och den vise Salomos ord: den, som älskar sin son, han tukte honom tidigt, erkännes icke; de tukta dem sällan eller, aldrig, ja, de anse detta för omänskligt, och jag har icke ens hört en eskimå säga ett hårdt ord till sitt barn. Med denna uppfostran skulle man vänta, att de grönländska barnen blefve bortskämda och vanartiga. Detta är dock ingalunda fallet; ehuru jag har flackat omkring tämligen mycket bland eskimåerna på väst-

kusten, är det blott en enda gång jag har sett en vanartig eskimåunge, och detta var i ett mera europeiskt än eskimåiskt hem. Då barnen kommit till den ålder, att förståndet utvecklats, behöfdes det endast en vänlig uppmaning från far och mor, för att de skulle låta bli; att göra hvad de icke hade lof till. Aldrig har jag hvarken inom hus eller i fria luften sett eskimåbarn bli oense-eller så mycket som tala ovänliga ord till hvarandra, ännu mindre slåss. Jag har betraktat dem i timtal, när de-lekte, har ofta till och med varit med, när de lekte fotboll (en egen lek, som de ha, mycket lik den engelska, fotboll), och den kan, som bekant, nog ge pojkar anledning till träta, men aldrig en ovänlig min eller någon förargad. Hvar i Europa skulle något sådant kunna förekomma? Hvad orsaken är till denna påfallande skilnad mellan eskimåiska och europeiska barn, kan jag icke afgöra, till en väsentlig del ligger den väl i grönländarnes ytterst fredliga och godmodiga natur. Till en del torde-det dock också kunna tillskrifvas, att en eskimåkvinna, alltid lefver i samma rum som sina barn och, när hon är ute, bär dem med sig i amauten på ryggen, till och med till sitt arbete, hon sysselsätter sig således långt mera med dem än europeiska mödrar vanligen göra. Det blir mera ständigt samlif mellan barn och föräldrar i Grönland än i Europa.

Att eskimåpojkarne då och då roa sig med att kasta, efter koloniföreståndarens eller prästens ankor och höns, får man icke lägga dem för mycket till last, ej heller att. de möjligen kunna komma in i koloniföreståndarens trädgård och där rycka upp eller förstöra plantorna. Man måste komma ihåg, att aktning för jordegendom eller att man icke har lof att fånga eller taga allt hvad som växer eller rör sig på marken, ligger helt och hållet utanför

eskimåens begrepp, äfven om man inpräntar det hos honom, får han dock ingen skarp uppfattning däraf.

'För att de skola öfva sitt öga och sin arm, ger den förståndige grönländaren sina söner, redan då de äro helt unga, små fågelpilar och harpuner till leksaker, och härmed kan man se de tre- och fyra-åriga blifvande stor-fångarne öfva sig på småfåglar och allt annat värdigt deras jaktlust, som kommer dem för ögonen. Att de börja tidigt med att gå i kajak, har jag redan talat om.

Det är naturligtvis af den största betydelse för det grönländska samhället, att de unga uppfostras till duktiga fångare; ty däraf beror hela deras framtid.

Flickorna måste också tidigt vänjas vid sin uppgift; de måste lära sig att sy och gå modern till handa i hennes husliga bestyr.

NIONDE KAPITLET.

Moral.

ppfattningen af eskimåens moral har liksom uppfattningen af allt annat visat sig vara mycket beroende af de ögon, som sågo. Man kan sålunda vid sidan af det mest odelade beröm icke sällan träffa på mindre gynnsamma beskrifningar däraf. Saken är naturligtvis den, att bägge delarna kunna vara något berättigadt och att eskimåen lika litet som vi alla andra är bara ängel eller bara djäfvul, utan är en naturlig människa med mänskliga dygder och mänskliga svagheter, möjligen med den skilnaden från oss, att de förra äro flera i proportion till de senare, men så träffar man till gengäld ingen af dem så högt utvecklad. Däraf skall man säkert genom uppmärksam läsning redan af de äldsta skildringar från Grönland, som Egedes, Cranzes, Dalagers och andra, få en klar uppfattning.

Ett af de vackraste och mest framträdande dragen i eskimåens moraliska karakter måste sägas vara hans ärlighet. När det af vissa européer har påståtts, att han icke var i besittning af denna dygd, så kommer det sig säkert till en stor del däraf, att dessa herrar icke ha gjort sig det besväret att sätta sig ordentligt in i hans tankegång och hvad som af honom anses för oärligt.

För eskimåen är det af stor betydelse, att han säkert kan lita på sina medmänniskor och grannar. Men för att denna inbördes tillit, som är ett vilkor för hvarje sammanslutning dem emellan i kampen för tillvaron, skall kunna

bestå, är det nödvändigt, att hvar och en är ärlig i sitt handlingssätt mot den andre. Han anser det därför i hög grad ohederligt att stjäla från husfolket eller från personer i samma by som han själf, följaktligen är det också ytterst sällan som sådant händer, och redan Egede säger, att de låta »sina saker ligga öppna för enhvar, utan fruktan att någon skall stjäla eller taga det ringaste däraf. Ja, denna odygd är så af skydd hos dem, att om en flicka stjäl, går hon därigenom miste om ett godt giftermål.»

Af samma orsak ljuga de också ogärna för hvarandra inbördes, isynnerhet männen. Ett drag, som Dalager berättar, är ett rörande bevis härpå: »När de skola beskrifva en sak för en annan, taga de sig till vara för, att de icke göra den mera lysande än den förtjänar, särdeles när någon vill köpa något, som han icke sett; änskönt säljaren gärna vill bli af därmed, beskrifver han det såsom något sämre än det är.»

Ar någon skyldig en annan pängar, kan man i allmänhet vara säker på, att han betalar, så snart han kan. Detta kunna också de danska köpmännen bekräfta, de berättade mig ofta, att de tryggt låna grönländarne pängar; ty det hände ytterst sällan, att de icke fingo ordentligt betalt.

Eskimåens uppfattning af sina plikter gentemot främ mande, isynnerhet om dessa icke äro eskimåer, är delvis något olika. Man måste emellertid komma ihåg, att en främmande är för honom något alldeles likgiltigt, hvars välfärd han ej har något intresse af att befordra, och det är af föga vikt för honom, om han kan lita på honom

eller ej, då han icke skall lefva tillsammans med honom. Han finner det sålunda ej alltid strida mot sina intressen att tillägna sig litet af den främmandes egendom, så framt det kan vara honom till någon nytta.

Isynnerhet de första européesrna, som kommo till landet, ledo mycket af detta. Att eskimåerna stulo från dem, kan man dock knappast förvåna sig öfver, då man betänker, huru de europeiska expeditionerna uppförde sig där uppe i början, sedan landet blifvit upptäckt på nytt. De plundrade ofta de infödde, skändade deras kvinnor och det värsta af allt, lockade dem till sig ombord, hissade segel och togo dem med sig till Europa som fångar. Eskimåerna hade sålunda från början knappast någon orsak att anse oss som vänner. Att stjäla eller röfva från främmande tyckes för öfrigt vara allt annat än oförenligt med den europeiska moralen, om vi få dra slutledningar af det sätt, hvarpå vi uppträda mot de infödda i Afrika och på andra håll.

Till det ofvan anförda kommer naturligtvis också det, att vi äga ett öfverflöd i jämförelse med eskimåerna. De tycka därför, enligt sin moral, att vi böra kunna afstå litet, och då vi icke göra det, är det emedan vi äro snåla och själfviska, och att stjäla det, som med rätta tillkommer en, kan knappast vara någon stor synd.

Efterhand som européerna ha slagit sig ner i landet och upphört att anses som främmande, har detta för: hållande ändrat sig, och tjufveri till ocli med från dem är nu sällsynt. Af sådant, som de anse icke kan saknas, tror jag dock att de infödda fortfarande snatta, när tillfälle erbjuder sig. Jag har sålunda sett till och med hyggliga grönländare fylla sina fickor och vantar med mjöl ur handelsbodens tunnor, utan att på minsta sätt generas af att jag såg på dem. I detta fall tänkte de väl som så, det är den kungliga grönländska handels-MORAL.

boden vi ta ifrån, den har öfverflöd, och ingen människa blir hvarken rikare eller fattigare för detta mjöls skull, och de drogo glada hemåt därmed. Jag är rädd, att •denna uppfattning finnes icke bara på Grönland.

För öfrigt bör det också framhållas till grönländar-:nes ursäkt, att de allt ifrån början och lång tid framåt ha varit utsatta för de skamligaste bedrägerier från de europeiska köpmännens sida, som till egen fördel till ocli med använde falskt mått och vigt och gåfvo dem dåliga varor. Jag vill bara nämna hvad Saabye upplyser om, att de använde för stora tunnmått, som till och med voro utan botten och som de passade på att ställa öfver fördjupningar i golfvet. Dessa måste grönländarne så fylla med :späck, tills det var råge på, innan de kunde få det såldt. Detta visste och förstodo de, men funno sig däri. Sådant händer naturligtvis nu ej mera, och de bli öfverallt väl behandlade.

Som bevis på eskimåens ärlighet inför de morallagar han aktar, vill jag påminna om, att han aldrig rör drif-ved,

som är upplagd ofvanför högvattensmärket, och den vore ju så lätt att ta, utan att någon kunde få reda därpå. Men när nu vi européer försynda oss mot denna lag, hvilket vi ofta ha gjort med eller mot vett och vilja, månne då icke eskimåen har fullt så stor rätt att förakta oss som vi till att se ner på liouom?

Slagsmål och sådan brutalitet förekommer, som förut •är nämdt, icke bland dem, mord är också ytterst sällsynt. Att döda en människa anse de för grymt; krig är därför i deras ögon något afskyvärdt, och soldater och officerare, hvilka ju uppfostras till det handtverket att slå ihjäl folk, .anse de som riktiga människoslaktare.

Väl har det, som Egede säger, »en och annan gång händt, att en extremt malitieus människa af för-borgadt hat har dödat en annan». När han säger, att120

»slikt anse de andra med största kallsinnighet, utan att straffa eller lägga det på sinnet», tror jag emellertid, att. han icke har fullt rått; ty de afsky alldeles säkert mord, och om de icke blanda sig däri, så är det emedan de-anse det för en privat sak mellan den angripande och, den angripne. Det tillkommer därför endast den mördades närmaste släktingar att hämnas det, om de se sig i stånd därtill, och det finns således till och med hos detta, fredliga folk ett slags antydning om blodshämd, om den än är svagt utvecklad ocli i allmänhet icke synes hvila tungt på de efterlefvande. Blir en mördare alltför svår, är det dock exempel på, att äfven grannarna förena sig; om att slå ihjäl honom.

Ofta är det där som annorstädes kvinnor och kärlek,, som äro anledningen till mord.

Öfverfallet sker vanligen på sjön, i det att den ene-anfaller den andre bakifrån genom att kasta sin harpun i honom eller få honom att kantra och sticka hål i hans kajak. Att anfalla sin motståndare rätt framifrån skulle mindre harmoniera med en eskimås karakter, icke för det han är rädd, utan mera emedan han skulle vara så. att säga för blyg därtill och tycker det vore genant, om den andre såg på honom.

Det af våra bud, som grönländarne oftast försynda, sig emot, är dock det sjätte, och redan af det föregåendekapitlet har väl läsaren fått det intrycket, att dygd och ärbarhet icke stå i högt anseende i Grönland. Detta är särskildt fallet bland de kristna grönländarne på västkusten, som ha varit mycket i beröring med oss européer. Af många där anses det knappast som någon synnerlig skam för en ogift kvinna att få barn. Detta har jag. ofta sett bevis på. Medan vi voro i Godthaab, var det två flickor i närheten, som skulle föda, men de gjorde alls ingen hemlighet däraf, ja, anlade till och med grönMORAL.

121

hårtopp[1] långt innan det var nödvändigt, de tycktes nästan vara stolta öfver detta synliga bevis på, att de icke voro försmådda. Jag har sett »gröntoppar», hvilka icke allenast hade den gröna färgen på håret, utan också använda band af samma färg till kanter och garnering på anoraken, hvilket hvarken är påbjudet eller allmänt.

Fastän prästerna ha ifrat starkt mot den slappa uppfattningen i detta afseende och redan på skolbänken sökt inpränta en strängare moral hos de unga männen och kvinnorna, så tyckas de icke ändra sin uppfattning af denna synd, ja, de bli snarare värre. Om de unga grönländskorna stå i förhållande till en man, försöka de alldeles icke göra någon hemlighet däraf, ja, är det en europé, skryta de rent af därmed, och det tycks, som om det höjde deras anseende bland väninnorna. I detta förhållande ha européerna själfva en väsentlig skuld; ty de unga män, som kommit till Grönland, ha ofta uppfört sig illa mot grönländskorna, och med den respekt, hvari européerna i allmänhet ha vetat sätta sig, har det gått därhän, att den simplaste europeiska matros föredrages framför den bäste grönländske fångare. Detta har också burit sina synliga frukter, i det rasen på de 150 åren, sedan européerna slogo sig ner i landet, har blifvit till den grad uppblandad med europeiskt blod, att man nu har ytterst svårt att finna en oblandad eskimå på hela västkusten, om där öfver hufvud finns någon alls.[2] Och detta oaktadt européernas antal i landet utgör en liten bråkdel af de inföddas, några få hundra mot 10,000.

Att européernas smak för förseelser i den riktningen

1 Som redan förut är omtaladt, bäres grönt hårband af ogifta kvinnor, som ha fått barn.

2 En orsak härtill är också det naturliga könsurvalet, i det bland-ningsafkomman vanlingen anses för vackrare än de rena eskimåerna och därför ofta föredrages vid giftermål.

oj liar tjänat till att göra arbetet med häfdandet af detta bud lättare för deras präster, förstås af sig själft. Min och säkert också den allmänna erfarenheten är, att grönländskorna vid kolonierna, där det är många flera européer, äro långt mera lättfärdiga än på platser, där inga européer finnas. Som exempel vill jag nämna, att kvinnorna vid Sardlok, Kornok, Kangek och Narsak gjorde ett långt bättre och mera dygdigt intryck än kvinnorna i Godthaab och Nyhernhut, där de ofta uppförde sig motsatsen till afvisande mot de unga män, som de tyckte om.

Det tyckes, som om moralen i detta hänseende varit betydligt bättre bland hedningarne, innan européerna kommo till landet. Till och med Hans Egede, som dock annars icke skildrar deras moraliska tillstånd med för ljusa färger, säger: »Jungfrur och unga flickor däremot är ganska blygsamma, så t. ex. hafva vi aldrig sett, att de med unga karlar haft någon lättfärdig umgängelse eller gifvit det ringaste tecken ifrån sig till slikt, antingen med ord eller gärningar. Under de 15 år jag var i Grönland vet jag blott 2 eller 3 flickor, som utan äktenskap blifvit hafvande, ty de hålla slikt för en stor skam.» Jag önskar, att jag kunde säga det samma om flickorna där uppe nu för tiden.

Och Dalager, som öfver hufvud ger dem det intyget, hvilket knappast längre passar in på dem, att »lösaktighetens synd äro grönländarne visserligen hemfallna till, dock icke till den grad som andra nationer,» säger om flickorna, att de under »sina första mogna år ställa sig också mycket kyska, ty eljes förspilla de helt säkert sin lycka att komma i äktenskap med en ungkarl.»

Bland hedningarne på ostkusten tycks det nu icke tas så strängt, ty Holm upplyser, att »det anses icke för någon skam, att en ogift kvinna får barn.»

Den stränga moral, som gällde för de unga ogifta

gossarne och flickorna på västkusten, tyckes dock ingalunda ha gällt längre, när de väl blefvo gifta; då hade åtminstone männen den mest obundna frihet. Egede säger, att han länge ej kunde »förnimma, att männen höllo sig till andra kvinnor än deras egna eller kvinnorna till andra män; men omsider förnummo vi dock, att de ej räkna så noga i detta fall». Han beskrifver bland annat en märkvärdig lek, hvarvid »män och gifta kvinnor samla sig som till en assemblée». Här trädde männen efter tur fram på golfvet och sjöngo till ljudet af en trumma visor till kvinnornas och kärlekens lof, och där skulle vara full frihet utan att man blygdes inför alla de närvarande. »Men till denna lek komma icke de unga och ogifta, hos hvilka det finnes större blygsamhet; gift folk, mena de, anstår slikt väl utan att de blygas däröfver.»

Egede säger också, att kvinnorna särskildt anse det för en lycka och ära att komma i förhållande till en angekok, d. v. s. »deras propheter och höglärda män; ja många män se det själfva gärna och gifva angekok betalning för att de skola sofva hos deras hustrur, helst om de icke själfva kunna få barn med dem.»

Angående den omtalade leken påstår dock Dalager, att den skall vara mycket sällsynt, »och är det då att märka, att aldrig någon äkta hustru, som lyckligen föder barn, låter sig debauchera».

Änkor och frånskilda hustrur ta det däremot icke så noga, menar Dalager; medan man mycket sällan får höra, säger han, »att en flicka blir hafvande, så ser man däremot sådana kvinnor afla lika många barn som rätta äkta hustrur. Tillrättavisas de därför, till och med af sina egna landsmän, svara många, att det sker icke af lösaktighet, utan af en naturlig lust till att föda barn, hvarför de förföra mången ärlig man.»

På ostkusten synas de giftas moral efter våra begrepp ej helier vara särdeles god. Jag har sålunda omtalat,, att männen ofta byta hustrur, det sker dock mellan vissa, bestämda män, och en man tycker i allmänhet icke om, att hans hustru umgås med andra än den han har lånat, henne till; själf vill han emellertid ha full frihet. Medan de bo

i hus om vintern, leka de ofta en hustrubyte- eller lampsläckningslek, som liknar den ofvan omtalade och hvarvid alla lampor släckas; men här kunna också de ogifta vara med. Holm säger, att »en god värd låter alltid släcka lamporna om kvällen, när det är gäster i huset.»

Det ser ut, som om denna lek nu vore fullständigt, försvunnen på västkusten; men att den icke undantagsvis kan förekomma på ställen, där präst eller andra auktoriteter ha svårt för att upptäcka dem, törs jag dock icke gå i borgen för; ty gifta kristna grönländare synas heller icke alltid ha någon öfverdrifven respekt för det sjätte budet, och det försiggår i det afseendet ganska många, oregelmässigheter.

Denna moral finna vi naturligtvis vid första ögonkastet vara mycket dålig; men det är icke därför sagdt,, att den är så för eskimåen. Vi böra i allmänhet vara. litet försiktiga med att från vårt trånga åskådningssätt genast fördöma åsikter, hvilka genom många generationer och mycken erfarenhet ha utvecklat sig hos ett annat, folk, om de än aldrig så mycket strida mot våra.

Uppfattningen af det goda och rätta är så ytterst olika här i världen. Jag kan bara som exempel nämna en eskimåflicka, som, då Niels Egede en gång talade om kärleken till Gud och nästan, sade till honom: »Jag har visat prof på, att jag har älskat min nästa, ty en gammal gumma, som var sjuk och icke kunde dö, bad mig, att jag för betalning skulle leda henne till den branta klip-MORAL.

125

pan, där de alltid störta sig ner, när de tröttnat på att lefva, men jag, som alltid älskar mina medmänniskor, ledde henne dit utan betalning och störtade henne utför klippan.» Egede ansåg, att det var illa gjordt, och sade, att hon hade mördat den andra. »Hon sade nej, men att hon hade stor medömkan med henne, och sedan hon hade fallit ner, grät hon däröfver.» Skall nu detta kallas en god eller ond gärning?

Då samme Egede en annan gång talade om, att Gud straffade onda människor, sade en eskimå, att han också hörde till dem, som straffade de onda, ty han hade slagit ihjäl tre gamla käringar, som voro häxor-,

Samma uppfattning af det goda gör sig också gällande gentemot det sjätte budet, och högre än detta sätta eskimåerna det, hvari det heter, att I skolen vara fruktsamma och uppfylla jorden. Detta har han ju så mycket mera orsak till, som hans ras af naturen blott är föga fruktsam, och att frambringa sterilitet på konstladt sätt, hvilket är en icke ovanlig synd i mera civiliserade samhällen, är i hög grad stridande mot hans moraliska uppfattning.

Liksom många andra raser fann eskimåen det mycket besynnerligt, att det icke skulle anses som särskildt utmärkt, att en man hade mer än en hustru. Hos dem steg anseendet med antalet hustrur, och af det skälet funno de mera förnuft hos det gamla testamentets patriarker än hos oss. För öfrigt är ju detta en åskådning, som vi kunna finna hos våra egna förfäder ända till långt fram i den historiska tiden.

I detta hänseende tänka de mera ideelt och mera rent praktiskt än vi. Se vi t. ex. på deras hustrubyte eller deras behandling af ofruktsamma kvinnor, då förefalla deras seder något lösa; men dessa äro ju hufvudsakligen beräknade på att alstra afkomma, och mins huru föga fruktsamma de äro och hvilken stor betydelse af-126

NIONDE KAPITLET.

komman har för dem; den förutan kan deras samhälle icke bestå. Erinra vi oss detta, skola vi kanske fälla en något mildare dom.

Föder en grönländares hustru icke barn, är ju hans äktenskaps hufvudändamål icke uppnådt, och det är därför helt naturligt för honom att försöka få detta àfhjälpt. Då en ung man, hvars hustru icke hade barn, en gång erbjöd Niels Egede ett räfskinn, för att han antingen själf skulle hjälpa honom eller befalla en af sina matroser att göra det, blef han mycket förvånad öfver, att Egede kunde bli ond däröfver. Han svarade: »Det är ingen skam, hon är gift och kan få en af dina gifta matroser.»

Att icke heller de gifta grönländarne ursprungligen lia saknat det vi förstå med sedlighetskänsla, synes dock bl. a.

framgå däraf, att de i hvardagslag uppföra sig mycket anständigt och vanligen ej ge anledning till anstöt; därom måste alla resande vara ense.

Då en hedning — och många kristna grönländare med — icke antastar en annan mans hustru, som han har fått lust till, är det säkerligen oftast mera af rädsla för oenighet med den andre än emedan han anser det för orätt; men att det till och med på ostkusten finnes en svag tillstymmelse till rättsmedvetande i detta afseende, kan man dock bl. a. sluta sig till af följande talesätt vid Angmagsalik: »Hvalar, myskoxar och renar drogo sig ur landet, emedan männen hade för mycket umgänge med andras hustrur.» Många män påstå dock, att det var, »emedan hustrurna voro svartsjuka öfver att männen hade umgänge med andras hustrur». Det sista sades också ha åstadkommit, att det sund, som förr gick tvärsigenom landet från Sernulikfjorden till västkusten, fylldes med is.

Egede säger, att fastän kvinnorna märkvärdigt nog till hans ankomst alls icke hade visat någon svartsjuka

öfver att männen hade flera hustrur, »ocli förliktes väl med hvarandra», så iakttog han dock en viss förtrytelse hos dem, när männen ville ta sig medhustrur, sedan han predikat för dem om det otillbörliga däri; »ja, när jag läst för dem och undervisat dem om Guds ord, påminde de mig om att icke glömma att inskärpa det sjätte budet hos deras män.» Denna missionärens verksamhet bland kvinnorna tyckte naturligtvis männen icke om, och en man, hvars bägge hustrur hade kommit i lufven på hvarandra, sade förbittrad till Niels Egede: »Du har fördärfvat dem med din läsning, och nu äro de svartsjuka på hvarandra.» Det förefaller mig, att mannens harm var berättigad; hvad skulle vi säga, om grönländare komme till vårt land, trängde in i våra hus och predikade sin sedlighetsmoral för våra hustrur?

I andra riktningar synes grönländarnes moraliska uppfattning vara väl så utvecklad som vår. Så är det ansedt som alldeles otillåtligt att gifta sig med sitt syskonbarn eller någon nära släkting, ja, två fostersyskon, som händelsevis ha blifvit uppfostrade tillsammans, kunna icke ens gifta sig. Helst skall giftermål ske med någon från en annan ort. Därigenom åstadkommes starkare korsning af blodet, och det tyckes vara en för dem gagne-lig regel med syfte att tillförsäkra dem en kraftfull afkomma.

Äfven i flera andra hänseenden står det hedniska eskimåsamhällets moral genomgående högre än den man finner i de flesta kristna samhällen. Då jag redan i ett föregående kapitel har antydt detta, vill jag här endast påminna om deras uppoffrande kärlek till nästan och deras hjälpsamhet mot hvarandra, något som i sanning är i hög grad främmande för vårt samhälle.

Men eskimåens kärlek till nästan går längre än till att hjälpa honom, han gör också det, som är svårare,

han afhåller sig från att ljuga på honom, ja, han talar i det hela ogärna ondt om honom, isynnerhet om det är hans granne; sådant stämmer så föga med hans fredliga och välmenande sinnelag. Som förut är omtaladt, kunna visserligen kvinnorna vara mindre pålitliga i det afseendet än männen, men jag har dock den uppfattningen, att de genomgående äro mindre elaka äfven i det hänseendet än europeiska kvinnor.

Eskimåens respekt för de gamla är icke mycket utvecklad. Så länge de kunna göra nytta för sig, hedras de visserligen, och ha de i sina yngre dagar varit goda fångare och ha söner, kunna de till och med ha stort inflytande och anses som husets öfverhufvud. En kvinna, som har duktiga söner, kan också bli behandlad med vördnad, äfven om hon blir mycket gammal. Ar hon änka, blir hon särskildt inflytelserik, i det hon då vanligen blir den, som styr huset, så länge hon lefver, och sonhustrurna måste då finna sig i hennes anordningar. Men om andra personer bli så gamla, att de ej kunna göra synnerlig nytta för sig, då bli.de behandlade mindre hänsynsfullt, isynnerhet om det är kvinnor, som icke ha söner. Ja, ibland blygas de yngre ej ens för att rent af göra narr af dem, och häri finna de gamla stackarne sig med mycket tålamod, som om det nu vore världens gång.

Eskimåens tålamod att kunna finna sig i allt och underkasta sig till och med den mest uppenbara orättvisa med

öfverlägset lugn, är ofta förvånande. Det måste vara detta tålamod, som Egede bl. a. kallar: »grönlän-darnes medfödda dumhet och kallsinnighet, deras ungdoms slappa och djuriska uppfostran o. s. v.»; men jag tror, att det är ett hårdt lif, som har lärt dem detta skenbart fiegmatiska lugn, redan deras ojämna fångst sätter ofta tålamodet på hårda prof, när t. ex. ödet är dem såMORAL.

ogynnsamt, att de dag efter dag måste vända hem till en hungrig familj utan byte. Egede bör säkerligen minst af allt klaga öfver denna egenskap; ty hade icke den och deras stora fredlighet varit, skulle de säkert icke ha funnit sig så snällt i de första européernas ofta våldsamma uppträdande, och jag tror, att den skall förklara vissa sidor af deras moraliska uppfattning.

Jag hade ganska ofta tillfälle att beundra deras stoiska tålamod; när de t. ex. om morgonen kunde stå i timtal inne i förstugan i kolonistyresmannens hus eller i snögloppet utanför hans dörr och vänta på honom eller handelsassistenten, hvilka emellertid kunde vara upptagna på annat håll. De skulle göra upp en liten handel med dem, innan de reste till sitt hem, ofta många mil från kolonien, och det kunde vara af stor vikt att komma i väg så fort som möjligt, för att hinna hem i skaplig tid. Ja, ibland kunde det till och med se osäkert ut med vädret, och då var hvarje minut ännu mera dyrbar; men lika orubbliga och, som det tycktes, likgiltiga stodo de och väntade timme efter timme. Frågade jag dem, om de skulle ge sig af, svarade de bara: »Jag vet inte... kanske, om inte vädret blir sämre», o. d., men otålig klagan hörde jag aldrig.

Följande tilldragelse från Godthaab illustrerar ganska bra denna sida af deras karakter. En inspektör skickade en gång en kvinnobåt med besättning ut i Ameralikfjorden för att samla gräs till hans getter. De blefvo emellertid borta flera veckor, och ingen förstod, hvad det hade blifvit af dem. Slutligen kommo de, och då inspektören frågade, hvarför de hade varit så länge borta, svarade de, att då de kommo dit in, var gräset alltför kort, och de måste därför slå sig ner och vänta, medan det växte.

Det måste erkännas, att eskimåens ursprungliga moral i många hänseenden står den ideelt kristna mycket nära,

ja, i vissa punkter kan den möjligen till och med stå öfver denna. Mången skall säkerligen finna detta öfverraskande hos ett folk, som äter upp sina löss eller t. ex. i yttre renlighet står så pass lågt. Andra skola kanske finna det mera öfverraskande, att en så hög moral kan utvecklas hos ett folk utan religion eller åtminstone med en mycket ofullkomlig religion, som längre fram skall omtalas. Detta står ju nämligen i strid med det tyvärr allmänna påståendet, att moral och religion äro oskiljaktliga och att det förra ej kan finnas utan det senare. Att moralen är en naturlag, som har sin rot i naturen själf och utvecklas ur denna, torde framgå ganska tydligt vid studiet af det eskimåiska samhället.r

TOLFTE KAPITLET.

Rättegång', trumdans och nöjen.

ag har upprepade gånger försökt inpränta hos läsaren, att eskimåerna äro ett fredligt och godt folk. Det förefaller mig, som om intet vore ett mera slående bevis därpå än deras ursprungliga rättegångsordning.

Om man inbillar sig, att eskimåiska hedningar saknade hvarje tillfälle att hänskjuta sin lidna oförrätt till sina medmänniskors dom, tar man nämligen fel. Den rättegången var emellertid af en ganska egendomlig art och bestod i ett slags duell. Denna utkämpades dock icke med skarpa vapen som i så kallade civiliserade länder, nej, grönländaren gick i detta, som i annat, mindre våldsamt till väga, han utmanade den han kände sig förorättad af till en sångarestrid eller trumdans med sig. Denna ägde vanligen rum vid stora sommarmöten, där mycket folk var samladt med sina tält, och den försiggick på det sättet, att de två, som skulle utjämna sina stridigheter, ställde upp sig emot hvarandra inne i en ring af åskådare, män och kvinnor. Slående på en tamburin eller trumma sjöngo de nu turvis nidvisor om hvarandra. I dessa visor, hvilka vanligen voro diktade på förhand, men ibland också

improviserades, berättade de om allt hvad motståndaren hade förbrutit och sökte efter bästa förmåga göra honom

löjlig. Den, som kunde få åhörarne att skratta mest åt sina kvickheter eller beskyllniugar mot den andre, han var den segrande. På detta sätt blefvo ofta till och med så grofva förbrytelser som mord bestraffade. För oss kan det förefalla som ett för beskedligt sätt att straffa, men för detta folk med sin utpräglade hederskänsla var det tillräckligt: ty det värsta, som kan hända en grönländare, är att bli förlöjligad eller utskrattad af sina medborgare, och det har till och med händt, att en och annan måst gå i landsflykt på grund af nederlag vid trumdans.

Denna trumdans finnes ännu på västkusten, och den tycks mig vara en mycket gagnelig inrättning, söm jag bara önskar att vi kunde få införd hos oss, ty ett snabbare och lättvindigare sätt att få trätor afgjorda och de skyldiga straffade kan jag icke tänka mig.

Tyvärr synas emellertid icke missionärerna på Grönlands västkust ha varit af samma åsikt. Då det var ett hedniskt bruk, var det eo ipso också omoraliskt och skadligt, menade de, och vid kristendomens införande motarbetades och utrotades det af dessa klyftiga hufvud. Dalager säger till och med, att »det är knappast någon last, som går i svang bland grönländarne, som våra missionärer predika häftigare emot än denna dans, föregifvande, att därunder bedrifves all lättsinnighet, förnämligast af de unga.» Detta tyckte han alls icke om, han medger visserligen, att det möjligen kan försiggå en och annan oregelmässighet, men anser dock, att om en flicka beslutar att göra sig af med sin dygd, är detta ett mycket oroligt tillfälle och ställe hon valt, och man måste ju instämma med honom, när han utbrister: »Och sannerligen, om man så med lika nytta och lika syfte dansade hos oss, skulle man i en hast se hvarannan moralist och advokat förvandlas till dansmästare.»

Följden af detta föga utspekulerade förfaringssätt är, -att det nu i självfva verket ej finnes någon rättegångsordning eller lag och rätt i Grönland. Européerna kunna naturligtvis icke, eller böra åtminstone icke, blanda sig d grönländarnes privata affärer i det afseendet; ty de äro ju fortfarande, åtminstone till namnet, ett fritt folk, som själf bör ordna sina angelägenheter. Deras sätt att ordna dem består emellertid nu helst däri, att de ingenting göra. När därför någon enda gång en förbrytelse af gröfre slag, till exempel ett mord, begås, tycka de danska myndigheterna dock att de måste ingripa. Frukten af detta ingripande är stundom något öfverraskande. Då en man vid en koloni i Nordgrönland för några år sedan hade dödat sin mor, blef han till straff förvisad, till en öde ö. För att han skulle reda sig där ensam, måste man ge honom en ny kajak samt litet mat att börja med. En tid därefter, då maten var uppäten, kom han tillbaka och sade, att han icke kunde lefva där ute, då där icke var tillräckligt god fångst. Han slog sig därför åter ner i sitt gamla hus, och den enda förändring, som försiggick i hans lif, för att han slog ihjäl sin mor, var således, att han fick — en ny kajak.

D:r Rink omtalar ett annat fall från 1799, då straffet var af annan natur: »En gammal kvinna vid Kangek nära Godthaab blef mördad af sin son och svärdotter, då hon under en sjukdom började tala i yrsel. De bundo ihop hennes lemmar, slogo henne och k väfde henne sedan. Inspektören kallade mördaren öfver till kolonien, där han också genast infann sig och frimodigt erkände sin skuld. Bägge blefvo ofientligt förhörda och måste därpå stå bundna en timme vid en påle med påskrift, medan grönländarne passerade förbi, hvilket de lugnt underkastade sig.»

Detta var säkert ett svårt straff; men ett ännu mera

verksamt, tror jag, är det, som koloniföreståndarne stundom använda mot kvinnor, som ha förbrutit sig på ett eller annat sätt, och som består i utestängning från butik-fönstren för bestämd tid. Detta ta de sig mycket hårdt af, ty det är ett af kvinnornas största nöjen att få komma, till butiken.

Det var, som sagdt, européernas inblandning och den otroliga ringaktning för de infödda, hvarmed de, från missionärerna och ända ner till de simplaste matroser och handtverkare, ansågo sig kunna bjuda och befalla öfver

dem allesamman, som gjorde, att deras rättegång-försvann ocli lagar och häfdvunna bruk råkade i förfall. Men på femtiotalet lefde i Godthaab några högsinnade-män, hvilka, bekymrade öfver grönländarnes djupa och ständigt tilltagande elände, grubblade på planer att afhjälpa det. Det var läkaren Lindor ff och den om det. grönländska skriftspråket så högt förtjänte missionären Kleinschmidt. Särskildt fraktade de för följderna af den tilltagande lag- och rättslösheten, som gjorde de infödda, fullständigt beroende af européerna i landet och mest köpmännen, och till afhjälpande häraf kommo de på den tanken att upprätta de s. k. föreståndareskapen. Då d:r Kink 1855 kom till Godthaab som inspektör, fäste do hans uppmärksamhet på denna möjliga utväg. Med sitt ädla och uppoffrande nit upptog Rink genast idéen, och genom outtröttliga ansträngningar lyckades han öfvertala, den danska regeringen att ge sitt samtycke till inrättandet af sådana- föreståndarskap ocli fick dem efterhand införda i hela Grönland. Dessa föreståndarskap, hvaraf det finns ett för hvarje kolonidistrikt, äro sammansatta, af representanter valda af grönländarne själfva, en för hvarje ort eller hvarje mindre krets. Dessutom deltaga i hvarje föreståndarskap prästen som ordförande, koloniföreståndaren, doktorn, om det finns någon, handelsassi-

stenten, öfverkateketen, o. a. Afsikten med européernas deltagande var ursprungligen den, att de skulle hjälpa och råda de folkvalda representanterna, men efterhand tyckas de ha fått mera myndighet.

Genom föreståndarskapen var det meningen att inre angelägenheter af alla slag skulle ordnas, där skulle fattigunderstöd bestämmas och fördelas, tukt och ordning upprätthållas, förseelser tillrättavisas och till och med beläggas med plikt, hvilket ofta har händt, beslut af allmän betydelse fattas o. s. v., med andra ord, de skulle på samma gång vara både riksdag och regering för de små grönländska republikerna, de skulle uppfostra inbyggarne till att själfva ordna sina angelägenheter, liksom de hade gjort förr i tiden, gamla sedvänjor och bruk skulle så mycket som möjligt var åter häEdas och genomföras; vidare hoppades man, att de folkvalda representanterna eller föreståndarne skulle få ett visst anseende på sina boningsorter, så att de där delvis kunde ersätta den myndighet, som de hedniska angekokerna på sin tid hade, som sedan de europeiska främlingarne i otillåtlig grad ha haft och som har gjort, att dessa ha inblandat sig i de mest olikartade privata förhållanden och öfverallt ingripit störande; deras tillfälliga vilja har ju varit den lag, hvarefter de små samhällen, i hvilka de uppehöllo sig, regerades. Men dessa missförhållanden skulle nu bort.

Den vackra och sunda tanke, som ligger till grund för denna institutions införande, kan icke annat än väcka hvarje rättänkande människas fulla erkännande; om d:r Rink aldrig hade gjort mer än detta, vore det säkerligen tillräckligt för att Grönlands befolkning i alla tider bör vara honom tacksam; ty därigenom har otvifvelaktigt framkallats en vändpunkt till det bästa i deras nyare historia."

Att de också själfva inse detta, synes bl. a. främgå af en skrifvelse, som sändes honom med en hedersgåfva., hvartill grönländarne i Julianehaabs distrikt hade gjort sammanskott och som han mottog 1870, året efter det han tagit afsked som inspektör i Sydgrönland. I öfversättning lyder dennna för detta folk karakteristiska skrifvelse sålunda:

»Då den ordning, som nu har börjat införas i vårt land och som har utgått från dig, både är nyttig och glädjande, önska vi tacka dig, då vi icke mera kunna se dig, och vilja därför genom denna skrifvelse frambära vår icke synliga stora tacksamhet. Genom denna din gärning ha grönländarne nu börjat ordna sitt lefnadssätt, de flesta förvärfvare, hvilka voro liksom sömndruckna, ha börjat åter vara klarvakna vid sitt arbete, de, som voro på väg till fattigdom, ha åter börjat tänka på hvad de skola förtjäna, sig till gagn, och likaså ha de föräldralösa och de öfvergifna börjat få hjälp. Då vi ha er att tacka för allt detta, kunna vi endast med otillräckliga tacksägelser bjuda dig vårt farväl. Måtte du, om du än lekamligen har lämnat vårt land, dock ännu i tankarna fortfarande vandra omkring i det, öfverväga och utgrunda, hvad som kan vara det till gagn.

Vi grönländare tacka dig alla, i det vi (d. v. s. undertecknade) som föreståndare förklara å sälfångarnes vägnar, att vi önska dig lycka och ett långt lif!»

Det var undertecknadt af tio föreståndare.

Föreståndarskapsinstitutionen lider emellertid af samma olägenhet som öfver hufvud alla inrättningar, hvilka européerna kunna hitta på till de inföddas bästa, nämligen att den icke är uppfunnen eller utvecklad af det folk, som skall begagna den. Ingenstädes är det ett ögonblicks verk att få nya institutioner eller nya bruk införda, detta kan icke ske godtyckligt, ty sådant är alltid

frukten af långä tiders utveckling inom folket självt. Sålunda måste en institution, som födes af främmande, i alla händelser behöfva mycket lång tid för att bli verkligt lèfvande, det blir i allmänhet' något utvärtes på-hängdt, som kommer att försvinna, så snart folket helt och hållet öfverlämnas åt sig självt.

Att européerna drogo sig alldeles bort från Grönland vore naturligtvis det säkraste sättet att åstadkomma bättring däri; ty om de befriades från det främmande, störande inflytandet, skulle väl efter hand de gamla förhållandena åter utveckla sig. Men då nu detta icke skett och knappast kommer att ske så snart, måste föreståndar-skapen anses som ett stort framsteg, och när de ofvan påpekade svårigheterna tagas i beräkning, måste det sägas, att de ha haft en märkvärdig framgång, om det än ser ut, som om tanken däri ännu ligger litet öfver grönlän-darnes horisont. Därför var det också, som sagdt, som européerna skulle vara tillstädes för att handleda och undervisa dem, men detta har dock ledt till, att det egentligen blir de, som bestämma det mesta, om där än ofta kan höras förståndiga råd och åsikter framställda af de infödda deltagarne.

Många grönländare anse det visserligen som en ära att vara föreståndare, men jag har också sett exempel på, att andra, och det de dugligaste bland dem, ogärna ville bli det, ty de ansågo det riktigare att sköta sin fångst och försörja sin familj än att resa långa vägar för att vara tillstädes vid möten, där de ändå med sin öfverväldigande respekt för européerna finna det nödvändigt att instämma i allt hvad de säga och fatta de beslut, som de önska.

Till de redan omtalade svårigheterna kommer äfven den, att när man i föreståndarskapen kommit öfverens om förnuftiga regler eller lagar, så är det för grönlän-

darne svårt, för att icke säga omöjligt, att upprätthålla sådana godtyckligt gjorda bestämmelser, om de än själfva ha varit med därom; det behöfs lång tid, innan det berättigade och riktiga däri kan lefva sig in i deras medvetande. De äro nämligen vana att vara sina egna herrar och ströfva omkring efter eget tycke, som deras gamla bruk tilläto dem. Deras frihets- och själfständighetskänsla är därför på sitt sätt mycket utpräglad.

Visserligen utöfvar husfadern i hvarje familj eller inom de familjer, som bo ihop i samma hus, ett visst herravälde; men detta är så fogligt och föga framträdande, att det knappast kännes. Tjänare ha de på ett vis också, i det kvinnor, som sakna föräldrar eller försörjare, ofta upptagas i storfångares hus och där måste uträtta sysslor tillsammans med husmor, döttrar och svärdöttrar. De äro dock i allmänhet likställda med dem, och det tjänande förhållandet är således mera till namnet än i verkligheten ett sådant. Manliga tjänare förekomma icke hos de ursprungliga eskimåerna.

Detta är naturligtvis också • orsaken till, att de ha litet svårt att försona sig med den tanken att vara en annans tjänare, de anse det som något förnedrande, och framför allt tycka de icke om att bli uppmanade till något på ett befallande sätt, om de än på grund af sin stora fredlighet kunna tigande finna sig däri. Den grönländ-ske fångaren kan därför med fullt skäl svara som en gjorde, då han blef tillfrågad, hvilkendera han ansåg högst, antingen sig själf eller landets inspektör. Det visste han icke; ty inspektören hade i sitt hemland dem, som befallde öfver sig, medan han själf ingen hade till att befalla öfver sig.

På grund af den utpräglade frihetskänslan var det i början svårt för européerna att få grönländska tjänare. Efterhand har dock civilisationen demoraliserat de infödda

också i den riktningen, och nu finna åtskilliga sig gärna däri, till och med fångare gå nu i handelns tjänst, ja, känna stundom en viss stolthet däröfver, ty då få de bl. a. som danska »embetsmän» sin snapsemik hvarje morgon, och det kunna de öfriga grönländarne icke få.

De danska fruarna kunna dock fortfarande intyga, att det är förenadt med åtskilliga svårigheter att icke såra de grönländska tjänstflickornas stolthet. Dessa äro duktiga och snälla, så länge de behandlas väl, men säges det ett hårdt ord till dem, försvinna de ofta utan vidare och komma icke igen. Om nu ifrågavarande fru icke föredrar att krypa till korset och be om ursäkt, måste hon söka sig en annan piga.

Den ofvan omtalade trumdansen var, förutom att den var deras rättegångsform, också ett stort nöje för grönländarne. Detta är också en omständighet, som borde ha förmått missionärerna att betänka sig, innan de afskaffade den; ty nöjen tjäna ju till att uppfriska sinnet och äro som bekant hälsosamma, hvilket är af ännu större betydelse för ett folk, hvilket som det grönländska lefver i en hård natur och icke har många förströelser.

Trumdansen var icke alltid förknippad med rättegång, den dansades också, så väl sommar som vinter, bara för nöjes skull och bestod då däri, att de agerande sjöngo visor af olika innehåll, i det de slogo på en trumma och med kroppen utförde åtskilliga mer eller mindre burleska rörelser, som framkallade skratt.

Till ett slags ersättning för denna trumdans ha de nu från de europeiska hvalfångarne och matroserna fått många europeiska danser, särskildt reel, som de delvis ha lämpat något efter sin smak oeh ofta dansa med lidelsefullt lif. Vid kolonierna användas vanligen tunnbindare-verkstaden, späckhusvinden eller ett annat stort rum till ballokal, och här försiggår dansen så ofta som koloni-MO

föreståndaren eller de höga herrarne vilja ge tillåtelse, helst hvarje vecka. I de andra byarna dansa de i grön-ländarnes egna hus.

En sådan grönländsk bal tar sig målerisk ut med det af tranlampor halft upplysta rummet och de många människor, unga och gamla, hvilka dels agera, dels stå som åskådare i täta grupper utmed väggarna och uppe på britsar och bänkar, alla i sina färgrika dräkter. Där är en blandad rikedom af skönhet och vackra former bredvid den mest iögonfallande, fulhet. Och så' därtill denna sprittande glädje och deras öfverlägsna och gratiösa färdighet. I allmänhet gå benen ofta så hastigt, att man har svårt för att följa deras rörelser.

Musiken var förr mest viol, nu har dragspel också börjat bli allmänt.

Af andra förströelser må, som en af de förnämsta, nämnas kyrkogången. Isynnerhet tycka de, att salmsån-gen är utmärkt rolig, och kvinnorna äro så begifna därpå, att de äfven vid andra tillfällen kunna roa sig därmed.

Fullt så intressant som kyrkogången tycka dock kvinnorna det är att vara i butiken. När öppningstiden närmar sig, kan man till och med under snöväder om vintern se dem stå samlade i klungor längs väggarna utanför och vänta på att ögonblicket skall komma, då dörren till paradiset går upp och de kunna få störta in och fylla boden. De flesta af dem ha ingenting att köpa; de tillbringa de timmar butiken dagligen är öppen dels med att se på alla de europeiska lyxvarorna, isynnerhet tyger och halsdukar, dels med att kurtisera handelsbetjänterna och dels med att säga alla slags mer eller mindre grof-korniga kvickheter och föra nojs.

Alldeles ofantlig blir tillströmningen hvarje sommar, när det nyss med fartygen har kommit nytt lagar af varor från Europa; då befinner butiken sig hela dagen i ett

riktigt belägringstillstånd, och de lyckliga, som ha kommit in, sluka alla de nya sakerna med ögonen och vilja ogärna ut igen. De äro liksom sina systrar på denna sidan hafvet mycket förtjusta i nytt af alla möjliga slag, och sådant får därför, så snart det kommer, en strykande afsättning. Hufvudsaken ar, sa vidt jag har förstått, att varan är ny, hvad den skall användas till är af mindre vikt. Följande exempel är ganska betecknande. En gång hade den visa styrelsen i Köpenhamn funderat ut, att grön-ländarne som andra civiliserade människor måste behöfva nattkärl, och beslöt därför att infora dem. Så snärt dessa i grönländskornas "ögon märkvärdiga inrättningar hade kommit i kolonibutiken i Godthaab, gingo de alla åt. Följande dag infunno sig de infödda damerna i butiken med hvar sitt nattkärl, som de planterade på disken, för att däri hämta sitt mjöl, sina gryn eller sitt smör.TOLFTE KAPITLET.

Begåfning-. — Formsinne. — Musik, — Diktning.

Skildringar af infödda.

/p^\rönländarne äro i flera afseenden begåfvade männi-xS^* skor och stå betydligt öfver den ringaktning, hvarmed de flesta européer tro sig berättigade att se ner på dem.

De ha ett skarpt förstånd angående allt, som ligger inom deras egen erfarenhetskrets, och de kunna tillika visa stor uppfinningsförmåga. Ett slående bevis därpå äro, som vi ha sett, deras redskap och vapen, hvari det förhand varan de materialet är användt så väl som det öfver hufvud låter tänka sig; de stå långt öfver det vi finna hos kringboende så väl amerikanska som asiatiska stammar. Till och med den minsta benknapp eller spänne är så bra, att det helt enkelt ej kan göras bättre, och vi ha i det hänseendet ingenting att lära dem. Visserligen kan häremot invändas, att en fattig natur har tvingat dem att använda det lilla de hade; men en sådan invändning blir af ringa vikt, då man betänker, att ett föga begåfvadt folk nödvändigt måste duka under för denna natur, ja, vi ha till och med sett raser, som anses stå mycket högt, icke kunna reda sig under samma förutsättningar.

Att eskimåerna ha förstånd, framgår också med al] önsklig klarhet af deras anmärkningar, som ofta äro mycket träffande. Detta fingo missionärerna, särskildt i början, bittert erfara, när de voro nog dumma att inlåta sig i dispyt med de hedniska angekokerna. När de blefvo omkull-resonerade, hade de emellertid argument i efterhand, som voro mera slående än de inföddes,; de liade visst, som min vän timmermannen i Godthaab sade, »duktiga näf-var», och för dem rymde den grönländska fredligheten fältet.

Som exempel på deras goda anlag kan nämnas, att de jämförelsevis lätt lära sig läsa och skrifva, så att de flesta af de kristna nu kunna det, många till och med mycket bra, ja, deras skrifskicklighet är ofta rent af beundransvärd. Till och med hedningarne lära sig hastigt spela domino, bräde, ja, schack. Med de infödda i Godt-haabs omnejd — t. ex. vid Kangek — spelade jag ofta dam och kunde då bli öfverraskad af den skicklighet och omtänksamhet de lade i dagen.

Våra olika skolämnen tyckas de lia någorlunda lätt för att tillägna sig, åtminstone de yngre; komma de till mognare ålder, faller det sig svårare för dem. Det ämne, som är svårast för dem, är räkning, och det är t. ex. jämförelsevis få, som kunna komma så långt, att de lära sig behandla och räkna ordentligt med bråk; de flesta ha redan svårt nog med vanlig addition och subtraktion, för att icke tala om division och multiplikation. De ofullkomliga anlagen i denna riktning ha säkert sin rot långt tillbaka i tiden. Det eskimåiska språket har också ett föga utveckladt talsystem, ty det har icke ord för mer än fem, ett för hvarje finger. Ar en eskimå så matematiskt begåfvad, att han kan räkna längre, reder han sig på det sättet, att han i stället för sex säger det första fingret på den andra handen, i stället för sju det andra fingret

på den andra handen, o. s, v. Men kommer han nu till tio, har han alltså icke flera händer, han måste därför till med fötterna och för att uttrycka elfva säga den första tån på den ena foten, o. s. v>, för sexton den första tån på den andra foten, o. s. v. På detta sätt kan han reda sig ända fram till tjugu, som han kallar »en hel människa till ända» (iniih navdugo). Här stanna många eskimåers matematiska begrepp, men riktiga ljushufvud kunna räkna ännu längre och säga, för att uttrycka tjugu-ett, en på den andra människan (inüp äipagssäne atansek) 0 s. v. Trettioåtta blir t. ex. på det sättet den tredje tån på den andra människans andra fot (inüp äipagssäne arfmek p ingasu t), fyrti o blir den andra männniskan till ända o. s. v. På detta sätt kommer man fram till hundra eller den fämte människan till ända, men nu kan till och med den mest framstående eskimå ej komma längre med sitt språk.

Detta är, som man kan förstå, ett något obekvämt sätt att uttrycka sig, om man ofta skall röra sig med så höga tal som öfver tjugu, hvilket sällan behöfdes där uppe förr i tiden, men som införandet af pängar och handel nu tyvärr har gjort mera allmänt. Det är därför helt naturligt, att grönländarne mer och mer upptaga de danska räkneorden, och med tillhjälp af dem kunna de nu till och med gå öfver hundra, men jag misstänker, att de fortfarande ha litet

svårt för att bilda sig ett bestämdt begrepp om ett så högt tal.

Eskimåernas ortsinne och anlag för topografi äro alla resande ense om att berömma. Då kapten Ommaney 1850 bad en eskimå från Cap York teckna kusten, tog han en blyertspenna, en tingest, som han aldrig förr hade sett, och tecknade kustlinien längs Smiths sund från sin födelseort och norrut med en förvånande noggrannhet, i det han antydde alla öar, mera betydande bärg,*Ill. Otto Sinding* Grönländsk dans.FORMSINNE.

145

isbräen och fjäll och sade namnen på dem alla. De infödda på ostkusten lämnade kapten Holm en karta öfver •ostkusten norrut från Angmagsalik, som de hade skurit i trä.

Grönländarnas begåfning i fråga om konst är otvifvelaktigt märklig. Deras formsinne är mycket utveckladt,

En eskimåisk Venus och Apollo.

ocli den skicklighet, hvarmed till och med många, som ingenting ha lärt, kunna teckna, är ofta rent af öfverraskande. En grönländare vid namn Aron blef en gång-sjuk och kunde ingenting göra; liggande på sängen tog han sig då för att illustrera alla cle eskimåiska sägnerna, och han icke allenast tecknade sina bilder, han skar också clichéerna till dem i trä, så att de kunde tryckas. I d:r Rinks bok »Eskimoiske Eventyr og Sagn» kan läsaren finna ett prof på denne mans verksamhet på sjuklägret, En af våra främsta konstnärer, som till och med är figurmålare, sade en gång, då han såg igenom dessa teckningar: »Det är minsann ypperligt gjordt, det är som framtidens konst.»

Nansen, Eskimålif. \ Q146

NIONDE KAPITLET.

Till att skära i ben, trä och sten äro de sällsynt skickliga, och till och med hedningarna visa däri ett formsinne, som är märkvärdigt hos ett folk, hvars kultur i den riktningen är så föga utvecklad. Som bevis på deras skicklighet i bildsnidarkonsten meddelar jag vidstående afbildningar af två hufvud, skurna i trä, som en infödd från en by i Godthaabs distrikt lämnade mig. Man kan knappast vara i tvifvel om, att det är sin egen ras konstnären här har förevigat.

I musikaliskt afseende äro grönländarne väl begåfvade. Deras ursprungliga musik, som begagnas vid deras trumdansar, är naturligtvis som de flesta naturfolks något monoton, och det är icke många toner, som användas; men den är likväl egendomlig och icke utan intresse: Melodierna till sångerna komponeras ofta af poeten själf. Nedanstående sång från ostkusten kan tjäna som prof på deras musik och sångkonst: den är mig välvilligt meddelad af fru Signe Rink. Melodien är upptecknad af fru Janssen vid Julianehaab.

Hedniska grönländare, inspärrade i hafsisen, klaga

öfver hunger.

Långsamt, snörflande.

Ku - ja - -tå - - -- nas - si - ka - lu ar - av - - ko. Högt från fjällets topp, såg jag öf - ver liaf-vet ut.MUSIK.

147

Åh.....ja! Ah.....ja! Åh.........ja!

Åh.....ja! Åh - ja! Åh - - - ja! Åh -

ja!

A - - ki - sivd - lu - ne si - - - kou - mi - ga-Och sora al-drig förr allt var tillstängdt med me. Ter - ki - - a

is. Bor - ta hos

ro - ru - nå kå- - le - - ro - juk. Ter - ki - - aks him - gra de visst.

Dal segno al fine.

Dal segno al fine.

Fortsättningen rör sig omkring, att de antagligen under dessa förhand varan de omständigheter alla skola komma att dö af svält. Men så kommer en isbjörn till oväntad, glädjande undsättning.

Det ursprungliga i deras musik blef naturligtvis i hög grad grundadt genom européernas inflytande, och fastän det fortfarande komponeras egna melodier där uppe, tyckas dock dessa i allmänhet vara föga originella, de påminna mycket om den europeiska musiken, dels den världsliga, dels den religiösa. Där användas nu också många europeiska melodier, och det verkar rätt öfverraskande där uppe mellan fjällen och bräerna att plötsligt höra köpenhamnska gatvisor, som t. ex. »Gina, du deilige mø---er du med paa den?»

De uppfatta vår musik mycket bra och återge den i allmänhet riktigt eller åtminstone icke falskt; till och med mindre enkla och iöronfallande melodier kunna de ofta reda sig med.

Grönländarne, isynnerhet kvinnorna, äro mycket förtjusta i att sjunga; om sommaren, då de ro i sina kvinnobåtar, sjunga de gärna sina sånger och då ofta flerstäm-migt, ja, det händer till och med, att de själfva kunna sätta understämmorna till en sång, som de nyss ha hört.

Det är dels salmer, dels andra sånger, europeiska ocli eskimåiska, som då höras, och det kan låta vackert om kvällarna öfver den blanka vattenytan, det är för de grönländska fjordarna och fjällen hvad bjällerklangen och lurlocken äro hemma hos oss.

Det, som tilltalar dem mest vid gudstjänsten, är, som sagdt, säkert också salmsången, och hade icke den varit, skulle det nog ha gått ännu trögare än det gjorde att få grönländarne kristnade.

Af diktning finnes mycket i det eskimåiska samhället. Det viktigaste är naturligtvis där som lios de flesta folk äfventyren och sägnerna. Af dessa ha de stor rikedom, och de äro alla ytterst egendomliga i sitt slag; om de än ofta kunna visa släktskap med andra folks sagor, äro de dock alla omstöpta i sin egen form.

Intet ger oss en så god inblick i detta folks hela själslif, dess anlag, känslor och stämningar, som dessa sägners innehåll och det sätt, hvarpå de berättas. De läsare, hos hvilka det lyckats mig att väcka intresse för detta folk, vill jag därför på det varmaste uppmana att göra bekantskap med dem; de äro samlade och öfversatta i chr Rinks flera gånger omtalade bok: »Eskimoiske Eventyr og Sagn» (Köpenhamn 1866) och supplementet därtill (Köpenhamn 1871). En intressant samling af ostgrönländska sägner är meddelad af kapten G. Holm i »Meddelelser om Grønland», 10 häftet (Köpenhamn 1888). Man finner i dessa sägner en framställningsförmåga och en fantasi, som är slående, där finns också ofta känsla, ja, ibland till och med en viss poetisk uppfattning af mycket i naturen, och därjämte finner man också stundom en grotesk humor, som naturligtvis ofta urartar till så grof-korniga saker, att de tyvärr icke ha blifvit tryckta.

Jämte denna sagodiktning och dessa berättelser om åtskilliga bedrifter fanns i det eskimåiska samhället också

en poesi med sånger af olika slag. De voro antingen nidvisor om andra, som sjöngos vid de förut omtalade trumdanserna, eller också vanligen visor skildrande olika saker eller händelser. I dessa dröjer författaren ofta vid naturens och lifvets skönhet på ett eget barnsligt och tilltalande sätt; ofta är det också barnsliga kärlekssånger, hvari den älskandes längtan och den älskades dygder beskrifvas. Musiken till dessa sånger komponerades, som sagdt är, ofta af poeten.

Att grönländarne ha blick för naturens skönhet, har jag ofta under mitt myckna kringflackande med dem haft tillfälle att erfara. Så hände det, då min vän Joel och jag en gång i dimmigt väder rodde i kajak inåt Ameralikfjorden, att vi kommo förbi en bärgudde och plötsligt sågo fjällen längst in i fjorden ligga solbelysta framför oss; dimman var sönderrifven och hängde i tappar öfver bärgspetsarna, medan deras snödrifvor lågo och

glittrade i solskenet. Det var en syn af slående skönhet, och Joel hejdade farten, synbart berörd, och brast ut i ett enda »pinekaok» (det är mycket vackert). Han var ett rått stycke natur, som man svårligen ville tillskrifva känslor af denna art. Jag har också ofta hört grönländarne beskrifva sommarlifvet, renjakten och naturens skönhet på den tiden i vackra färger.

Vid kristendomens och civilisationens införande blef, som vi ha sett, trumdansen afskaffad, och därmed förföll eller förändrades delvis också verskonsten.

Ännu diktar dock grönländaren sånger, ett bevis därpå skall jag meddela längre fram. Sångernas innehåll kan dels vara af skämtsam art, i det de på ett mer eller mindre oskyldigt sätt söka förlöjliga medmänniskors egenheter — grönländaren har nämligen skarp blick för det komiska —; sånger af det slaget diktades det, så vidt jag kunde förstå, åtskilliga om. expeditionens olika medlem-

mar, ty jag hörde ofta sådant sjungas på kolonivägen om kvällarna, utan att det dock lyckades mig få fatt i dem. Dels behandla sångerna också diverse händelser. En allmän art är också barnsånger, hvaraf ofta diktas särskilda för det och det barnet och som då skänkas detta som ett slags födelsedagsgåfva af författaren.

Som exempel på grönländarnes sätt att berätta skall jag här återgifva eskimåen Silas' skildring af hans resa från Umanak i Godthaabsfjorden till Ameralikfjorden för att bistå de fyra af vår expedition, som blefvo kvar där, sedan Sverdrup och jag hade rest till Godthaab. Berättelsen är nedskrifven af Silas själf på hans modersmål och utkom i den grönländska tidningen »Atuagagd-liutit», som tryckes i Godthaab med ett nummer i månaden. och som utdelas gratis till grönländarne. Den här lämnade öfversättningen är välvilligt utförd för mig af kolonistyresmannen Brummerstedt (Holstensborg) och är så nära som möjligt ett ordagrant återgifvande af originaltexten.

Denna berättelse är i all sin bredd ytterst karakteristisk för grönländarnes hela sätt att berätta. Man bör komma ihåg, att författaren är en vanlig infödd fångare och jägare, som ej erhållit någon annan uppfostran än den hvarje man nu får där uppe.

Berättelse

om de européer, som ha genomfarit Grönland från öster till väster öfver inlandsisen, samt deras ankomst till Amera-likfjorden och Godthaab (skrifven af Silas från Umanak).

Jag vill först berätta om vår resa till Korkuk. Vi grönländare, som bo i fjordarna, äro mycket ifriga med att passa våra räffällor, emedan vi genom försäljningen af skinnet få litet pangar att röra oss med. I slutet af september månad reste vi, 4 man starkt, in till Korkuk, nämligen jag, Peter, David och min fosterson Conrad, den sistnämnde

lyckades nämligen i maj månad genom föreståndarskapet skaffa sig en kajak. Då vi kommo till Kor ku k, gingo David och jag följande dag på renjakt, Peter och Conrad för att se till räffällorna, sågo åtskilliga spår, men inga djur, då det till på köpet såg ut att bli regnväder, vände vi så smått hemåt följande dag, då vinden stillnade af, gingo David och jag tvärsöfver fjorden, vi sågo en ringsäl dyka upp, förföljde den, men bommade på den flera gånger, emedan det var något sjögång; då vi eljes ingen säl sågo, gick David från mig bort till de två andra på motsatta sidan af fjorden, hvaremot jag fortfor att gå midt öfver fjorden, då jag-närmade mig vår boningsplats och hade kommit förbi ett litet näs, lade jag märke till, att det nedanför husen låg en träbåt, innan vi reste, hade jag hört, att missionären väntade besök af styresmannen från Godthaab, när han hade varit vid Kornok, det var mycket riktigt han, som var anländ, — då jag lade till vid stranden, upptäckte jag två kajaker, som endast voro dragna litet upp öfver 'högvattensmärket, det visade sig vara två postmän i semina-risternas kajaker.

Just som jag hade kommit ur min kajak, kom min fosterson ner till stranden till mig och berättade mig, att de, som hade gått öfver inlandsisen från ost- till västkusten, voro lyckligt ankomna till Ameralikfjorden, 4 af dem voro där inne i fjorden ännu, 2 af dem voro komna till Godthaab i en båt förfärdigad af tyg.

Då jag hörde detta, blef jag mycket förvånad och sade då strax: »om jag ändå hade mött dem i sommar, då jag var på renjakt vid Kapisilek», (vi liade nämligen hört talas om, att clet var några, som ville försöka att göra denna resa öfver inlandsisen); därefter sade jag: »huru ha de burit sig åt med att resa från Ameralikf jorden till Godthaab i en tygbåt; hela vägen är det ju endast branta och otillgängliga fjällväggar? Det är mycket besynnerligt, den vägen skulle vi grönländare icke ha tillryggalagt i ett sådant fartyg.»

Jag gick då upp i mitt hus, drog af mig skinnpäls och benkläder och började äta, kort därefter knackade barnen på rutan och sade, att Otto (missionären) ropade på mig. Jag skyndade mig då att draga på mig mina ben-

kläder igen, men barnen ropade då in genom fönstret till mig, att Otto höll på att gå in i mitt hus, då det skulle draga ut för långt på tiden att taga på mig min anorak, gick jag ut i skjortärmarna och träffade honom då utanför min husgång; i det jag kom ut, sade han till mig: »Du känner ju godt vägen till Ameralikfjorden, då de fyra européer, som äro där inne, äro att beklaga, skall du och föreståndarens kajakman Peter gå dit för att bringa dem proviant, skynda dig litet att göra dig i ordning till att resa.»

Då jag, som sagdt, nyss hade kommit hem, hade jag strax ingen synnerlig lust till att resa, men jag beslöt mig dock för det till sist.

Det regnade mycket starkt, då klockan var 4 på eftermiddagen, och då jag hade druckit kaffe, gick jag, medan jag väntade på brefven, in i föreståndarens besättningstält för att höra något nytt, båtstyraren berättade mig då, att två af denna expedition voro lappar, jag hade ju nog, medan jag gick i skola, hört något om, att det existerade ett folkslag, som hette lappar, men deras sedvanor och skick visste jag intet besked om.

Då brefven voro färdiga och vi (Peter och jag) hade fyllt våra kajaker med proviant, sprit o. s. v., begåfvo vi oss af för att om möjligt hinna till betfiskplatsens hus innan natten, då det regnade för starkt till att ligga under bar himmel och det inga större stenar fanns med hål under, hvarunder man kunde sofva.

Då det började bli mörkt, kommo vi dit, gingo in i huset, då taket var otätt, droppade regnet starkt ner i huset, jag hade lyckligtvis en kaffepanna och ett téfat med mig, fatet begagnade vi som lampa och lade oss till att sofva så godt vi kunde.

Om morgonen kokade vi kaffe och reste så därifrån, då det blef ljust.

Då vi kommo till Itivdlek, buro vi först den medförda provianten m. m. öfver land till den motsatta sidan af där vi landade, därefter togo vi våra kajaker på hufvudet och gingo med dem öfver landet för att bespara oss att ro utom detta land. Vi hade väntat oss att hinna fram till ändan af Ameralikfjorden innan aftonen, men då sydvästvinden blåste upp allt mer och mer och sjön reste sig, hunno vi

endast till Kingaks norra sida, då jag icke tordes gå utom Kingaks näs, emedan jag icke tillräckligt kände hurudant det var att passera i stark blåst och emedan jag visste, att där icke i närheten af näset var något ställe, där vi kunde lägga till, om blåsten blef för stark.

Vi funno där en större håla under en sten, där vi då kröpo in och sofvo där.

Då det började bli ljust och det var någorlunda stilla väder, reste vi därifrån efter att först ha druckit vårt sista kaffe, efter en stunds rodd kommo vi ändtligen förbi det näs jag var mest rädd för, rodde därefter inåt, då min följeslagare aldrig hade sett denna väg förr, berättade jag honom om namnen på de olika fjällen och hvilken väg vi plägade gå, då vi gingo på renjakt.

Vi visste icke något bestämdt om, hvar dessa människor uppehöllo sig, jag tänkte mig som mest sannolikt, att de uppehöllo sig på en af tältplatserna i ändan af fjorden, då vi därför satte öfver fjorden och kommo litet utanför lvigtussok, affyrade vi flera skott, men de blefvo icke besvarade, vi rodde alltjämt vidare och träffade då två sälar, vi försökte skjuta dem, men då vinden var för stark, lyckades det oss icke få skott på dem, tills vi kommo

till ändan af fjorden, af sköto åter några skott, som icke heller blefvo besvarade, hvarför vi började frukta för, att vi icke skulle träffa dem vi sökte.

Kort därefter trodde vi oss dock höra ett skott, som vi antogo kom från Umiviarssuit, jag sade därför till min följeslagare: »låt oss gå i land här vid Umiviarssuit och först gå bort och se den motsatta sidan af den stora älfven, om de icke äro där, det kunde ju tänkas.»

Efter att ha dragit våra kajaker genom leret upp till fast mark, tog jag brefvet och min bössa, Peter tog likaledes sin med, för att vi skulle kunna skjuta signalskott; då jag hade skjutit en gång (min följeslagare Peters bössa hade nämligen blifvit våt, så att den icke kunde begagnas), hörde vi ändtligen ett skott på nära håll och började se spår af stora stöflar, då vi nu icke längre tviflade på, att vi skulle träffa dem vi sökte, började vi komma i godt humör, isynnerhet emedan vi antagligen skulle få se lapparne, efterhand som vi kommo längre fram, mötte vi spår

af grönländare, vi hade trott, att vi skulle ha varit de första grönländare, som kommo till dem, men som vi sedan fingo veta, hade vi kommit blott litet senare än två andra grönländare, litet därefter såg Peter ett tält och människor gå utanför. Medan Peter ropade hurra, sköt jag med min bössa af glädje — vi sökte efter den bästa vägen att komma ner till tältet på och blefvo då tillropade på grönländska: »amuinak» (gå rakt ner). Vi kände då igen de båda grön-ländarne, det visade sig vara de två bröderna Terkel (föreståndaren) ocli hans yngre broder Hoseas från boplatsen Sardlok, de hade nyss kommit dit in för att också lämna proviant. Vi sågo de bägge norrmännen och de bägge lapparne förtära en måltid och dricka kaffe af det, som var dem tillsändt, de hade dukat bord, begagnande en af sina slädar som bord.

Då vi kommo fram till dem, räckte jag brefven till en af dem, då han hade fått dem, gaf han dem strax till den, som satt längst bort ifrån honom (löjtn. Dietrichson).

Ändtligen sågo vi då lapparne, som vi hade längtat efter, vi blefvo förvånade öfver deras klädedräkt, emedan den alls icke liknade den dräkt, som vi bruka se europèerna här hafva på sig, deras fotbeklädnader liknade skridskor, spetsen af skodonen var mycket böjd, det ena paret stö fi ar hade sulor, som liknade grönländarnes sulor på skodon, den andre lappen, den äldre, hade skodon af renens ben, likaledes spetsen mycket böjd, likaledes hade de benkläder af renben, som sutto mycket strama på dem, de hade innanför underbenkläderna hvita yllna, i sina rockar hade de många fickor, hela fodret af rocken begagnades som förvaringsrum; de hade halsdukar, hvari det i hvarje ända var fickor (förvaringsrum).

Den yngre, Samuel Balto, hade en hög mössa med fyra hörn, hvari det var fjädrar, med ett stort bredt rödt band om midten, den äldre, Ole Ravna, hade en lång röd mössa, som blef mindre och mindre i höjden, i ändan af mössan satt en tofs.

Sedan de bref vi hade med oss från föreståndaren och missionären (Otto) hade blifvit genomlästa, gåfvo de oss mat och kaffe, som vi förtärde, då de gingo in i tältet, följde vi med för att komma åt att tala med dem, clå vi

hörde, att de hade en bok, fingo vi fatt i en, som var tryckt på grönländska och danska; och likaledes i två skrifvelser, som voro affattade på samma språk, begagnande dem, lyckades vi ändtligen göra begripligt för dem, hvad det var för saker vi hade med, och fingo två af dem till att följa med oss att hämta några af sakerna, då vi icke kunde bära alltsammans allena.

Då Terkel och hans broder ville resa ut till Godthaab, skulle Peter och jag vänta här på den båt, som skulle hämta dessa fyra män till Godthaab, Otto (missionären) hade visserligen sagt till mig, att jag skulle vända tillbaka direkt till Umanak, men jag ville hellre vänta och följa dem till Godthaab, emedan min betalning skulle bli högre.

Efter att hafva gjort tecken till de två, som skulle följa med oss för att hämta de medförda sakerna, gingo vi tillsammans med dem och Terkel och hans broder ner till våra kajaker och började draga ut ur kaj åkern a hvad vi

hade med oss, de två voro mycket glada för sakerna, vi hade ju också med oss många olika saker, bland annat fem rågbröd och två flaskor, hvari det var vin.

Då vi vände om för att föra sakerna till tältet, önskade vi först Terkel och hans broder en god resa hem och gingo därefter ifrån dem, då vi kommo till spår uppe på land, berättade jag Kristiansen och Balto, att det var mina och mina reskamraters spår från i sommar, då vi voro här i juli månad på renjakt, och visade dem fjället Akuliarusiars-suk, berättade dem, att mina reskamrater hette Conrad och Fredrik och att vi där hade skjutit fem renar.

Då vi kommo nära tältet, började lappen ropa hurra, jag stämde in med, då herrn (löjtn. Dietrichson) såg, hvad vi hade med oss, blef han också synbarligen mycket glad, och alltsammans fördes in i tältet, hvarefter de strax började koka kaffe i en stor panna.

Då kaffet kokte, drucko vi det och åto oss mätta, sedan drucko vi punsch. Då de ville gå till hvila, sade de till oss, att vi skulle komma in, och gåfvo oss en sofpåse, hvari där kunde vara tre man, och i den skulle vi sofva tillsammans med den gamle lappen.

Min följeslagare (Peter) ville icke ligga i påse tillsammans med honom, och jag hyste också litet vidskepelse

(fruktan) viel att ligga i påse tillsammans med lappar, det kommer sig däraf, att vi ju annars aldrig bruka ligga tillsammans med européer.

Då Peter fortfarande icke ville, kröp jag in i påsen, men kunde icke sofva mycket, dels emedan lappen (min sofkamrat) drog andan mycket hårdt, dels emedan vi skrattade mycket och emedan de andra tre i den andra påsen hela tiden lågo och retades med hvarandra, då de ändtligen tystnade, sofvo vi.

Då vi vaknade följande morgon och hade ätit och druckit kaffe, fick jag lust att gå på renjakt, emedan vädret var godt och emedan jag icke tycker om att ligga stilla. Då Peter sade, att han ännu icke hade sett renar, ville jag,' att han skulle följa med mig, men då hans bössa var våt, ville han icke. Då det började lida fram på förmiddagen, gick jag, fastän det var söndag, den 7 oktober. Om jag varit vid min vinterplats Umanak, hade jag knappast gått ut på förvärf den dagen, men jag hade sådan lust att skaffa de fyra främmande litet köttmat, om det också icke blef annat än en hare.

Då jag började gå, erinrade jag mig dagen, att helg-dagen tillhörde Gud, vår herre, och jag bad då utan att tvifla: »Gif oss i dag vårt dagliga bröd», m. m., jag önskar, att alla kristna, när de gå ut på förvärf, utan att tvifla ville bedja så. Jag gick så smått uppför bärget, då jag ungefär hade kommit ända upp, såg jag ner i en klyfta och tyckte mig då nere i denna klyfta se några sitta på huk, då jag trodde, att det var renar, blef jag sittande stilla en stund och såg på det, men då det alls icke rörde sig, började jag tvifla på, att min förmodan var riktig, och gick därför direkt ner för att se, hvad det kunde vara; då jag kom längre ner, började flocken springa, däribland en stor hane med sina honor och flera andra. Jag blef så förargad på mig själf, att jag sade: »Jag dumbom, att jag-inte såg mig riktigt för, nu skadade jag mig själf igen med min blindhet.»

Först sprungo de tämligen fort, stannade kort därefter, jag förhöll mig alldeles lugn och liöll ögonen på dem, strax därefter sprungo de nedom det bärg, där jag stod, då de voro komna förbi mig, renkalfvarna sist, gick jag längre

fram för att se, hvar de voro, och såg dem litet nedanför bärget på den andra sidan, då de närmade sig, honan först, men hon var tämligen långt borta, hanen efter, men något närmare mig, sköt jag efter honom, fastän jag hellre ville ha haft honan, och träffade honom, men kulan bräckte blott hans bog, jag laddade då andra gången, sprang efter honom och träffade honom då, så att han dog; de andra renarne såg jag ej mera efter, emedan jag icke trodde mig kunna hinna upp dem.

Då jag hade flått djuret och gömt en del af köttet under några stenar, packade jag in det jag ville ta med mig i skinnet och gick sedan hemåt, utan att se efter, om där var flera renar i närheten, något framför min väg kom en stor hvit ren löpande och sedan åter en mycket stor, men jag tyckte, att de voro för långt borta till att skjuta efter.

Då jag kom alldeles ner för bärget, hade det blifvit eftermiddag, då jag kom i närheten af tältet, tänkte jag på att affyra ett skott, liksom vi grönländare bruka, då vi ha fått en stor ren, men då det var europèer, som voro i tältet, och jag icke hade mycket krut, uppgaf jag det; där var ingen utanför tältet, hvarför jag höll mig stilla litet. Peter kom först ut ur tältet, och då han såg mig, frågade han mig, om jag hade fått en ren, då jag bejakade denna fråga, gick han in i tältet och berättade på bästa sätt för dem där inne den nyheten, då de kommo ut, stirrade de länge på mig.

Jag gick då ända ner till dem, och de blefvo mycket, ja utomordentligt glada, jag gaf dem den ena bogen och sade, att de skulle koka den, dessutom fick löjtn. Dietrichson litet märg och talg, emedan han hade börjat hålla så mycket af mig; då jag hade druckit kaffe och ätit, berättade den gamle lappen, medan renköttet koktes, att han själf ägde 300 renar.

Fastän det icke var riktigt kokt, började de redan äta. af köttet och sade till Peter och mig, att vi skulle äta med ur grytan, jag gaf dem litet mera kött att koka, hvart efter som det blef kokt, blef det ersatt med nytt kött, o. s. v., tills vi icke kunde äta mera någon af oss.

Då vi lade oss till hvila, började de åter retas med hvarandra, då jag var mycket trött och sömnig, sade jag

till Peter: »Nu skola de väl åter hålla på med dessa upptåg, jag är så sömnig, de veta ju, att det är helgdag i dag; jag sade då till dem: »det är helgdag i dag.»

Litet därefter, då de nästan tego, började Peter och jag att sjunga salmer, åtskilliga, som vi hade lärt oss, straxt därpå tego de alldeles, och den yngre af lapparne började sjunga salmer.

Då vi vaknade, gingo Peter och jag ut för att hämta resten af köttet af min ren, då vi närmade oss vårt tält, började himlen åter bli mulen, vi förde ner köttet till våra kajaker, men så snart vi voro komna dit ner, kommo lapparne dit ner, jag gaf dem då åter litet kött till att koka och gick tillsammans med dem upp till tältet. Sedan fingo de ryggen och halsen af renen att äta.

Vi började åter tröttna på att stanna där, då det begynte regna och det ännu ingen båt kom för att hämta oss, det vi voro mest ledsna öfver var våra skodon, fastän vi hade två par hvar med oss, voro bägge paren alldeles sönder, så att vi till sist måste ta en omaka kamik på hvar fot.

Vi började då tala om, att vi ville försöka komma ut ur fjorden igen, så snart vädret blef godt, vi sade då till europèerna, att vi i kväll ville sofva i våra kajaker, då vi icke tyckte om att sofva så länge om morgonen som de gjorde, då det icke var sedvana eller skick bland oss grönländare, då de icke hade något särskildt' emot det, gingo vi ner för att sofva i kajakerna. Då vi vaknade och gingo upp till tältet nästa morgon, frågade de, om vi hade sofvit godt, då vi svarade ja därtill, tackade de.

Då vi hade ätit om kvällen, sade vi god natt till dem -och gingo åter ner för att sofva i kajakerna med den föresats att, om vädret tillät det, nästa dag resa därifrån, då våra skodon voro alltför obehagliga att begagna i det skick, hvari de nu befunno sig.

Vädret var följande morgon mycket fint, med blå himmel, och vi gjorde oss då färdiga till att resa, började ordna det kött, m. m., som vi skulle ha med oss, och voro nästan färdiga, plötsligt hörde vi då ute på fjorden ett skott, just som solen började stiga upp, vi voro ännu icke riktigt säkra på, om vi hade hört rätt eller ej, kort därpå hörde vi åter ett skott och flera skott, jag besvarade då skotten ock gick

sedan upp till tältet oeh såg då litet nere i fjorden båtar med en hel hop människor i.

Det var mycket glädjande för oss, då vi sågo båtarna, ty vi hade blifvit litet ängsliga för att de icke skulle komma.

Där var en båt och en kvinnobåt, då vi blefvo samlade, var det mycket roligt, då vi ju nu visste, att vi alla skulle komma till Godthaab. Lappen Balto kokade kaffe, då det var färdigt, drack jag det och ville sedan gå bort, men då ropade Peter på mig, jag vände om igen, och det visade •sig nu, att de ville jag skulle äta tillsammans med dem; vi åto oss nu rikligen mätta och drucko vårt kaffe därtill.

Då de gjorde i ordning till afresan och besättningarna på båtarna förde ner sitt gods m. m. till farkosterna, gingo vi åter ner till våra kajaker; efter att ha lastat dem såg jag efter båtarna och upptäckte då, att de redan höllo på att sätta öfver fjorden; vi rodde då bort till dem och nådde den motsatta sidan af fjorden (solsidan); där drack besättningen åter kaffe och åt, och sedan foro vi åter vidare, fastän de icke hade sofvit något den sista natten, ville dock roddarne helst fortsätta resan. Först då vi kommo till Nüa (näset), beslöt kvinnobåtsbesättningen sig för att slå upp tält och stanna där om natten, isynnerhet emedan kvinnobåtens skinn voro för våta, det var alltför länge den hade varit i vattnet utan att torka, så att vi ansågo, att det var farligt att icke låta den torka litet, och äfven för att få sv ihop några hål, som hade blifvit i kvinnobåten; jag stannade också öfver natten där för att hjälpa till med att dra upp kvinnobåten och sätta den i vattnet följande morgon.

Midt i natten gick jag ut ur tältet, då jag såg, att det var lugnt väder, tyckte jag det var bäst att resa, medan det var stilla, hvarför jag väckte dem och sade, att det var bäst att resa nu; medan kaffet kokades, lastade vi båten och reste vidare.

»

Något därefter närmade vi oss Nunangiak, det började då blåsa upp litet; då de litet längre fram på dagen hade kommit till Tuapagssuak, gick jag i förväg för att se, hvart träbåten hade tagit vägen, då jag icke visste, hvar de voro, om de antingen hade fortsatt resan eller hade slagit upp tält för natten.

Jag hade nämligen börjat längta efter mitt hem, det*Ill. Otto Sinding* Grönländskt fjordlandskap på ostkusten.

var ju också länge jag var borta därifrån, om sommaren är jag nog ibland ganska länge borta från mitt hem, när jag är ute på förvärf, men då har jag alltid en kamrat från min egen boplats med mig, som jag kan göra sällskap med.

Då det började bli riktigt ljust och jag kom bort till Tuapårssünguit, såg jag båten och tältet där, de hade nyss stigit upp; då jag lade till vid strandbrädden, gick Peter ner till mig och drog mig upp på land. Han berättade mig, att de kokade té, det var ju också mycket kallt, det blåste en mycket frisk Ameralik-östanvind, vi drucko nu té och åto, då européerna återsågo mig, blefvo de glada.

Då vi hade ätit, reste vi, då vi kommo till Kingig-torssup, började Kristiansen och jag le mot hvarandra, emedan vi nu trodde oss kunna hinna fram till Godthaab samma dag. Då vi kommo till Uvkusigssaps-näset, gingo Peter och jag i förväg för att lämna ett bref till ledaren af expeditionen, som de hade skrifvit till. Då vi närmade oss Godthaab, förmodade invånarne där, att det var vi, hvarför de samlade sig. Då vi lade till och de hörde, att vi voro i närheten, samlade det sig allt fler och fler människor. Grönländarne längtade mycket efter lapparne, och då de hörde, att jag hade skjutit en stor ren, blefvo de helt ifriga, och jag hörde icke annat från dem alla än rop om att få ett stycke talg.

Då Peter gick upp till sitt hem, följde jag med honom. Jag afundades honom, att han hade kommit så långt. Där drucko vi kaffe och gingo sedan ner till föreståndaren, emedan vi trodde, att vi genast skulle få vår betalning. Strax därefter hörde vi dem ropa, att lapparne närmade sig (cl. v. s. syntes från husen), jag gick därefter öfver till

Lars Heil-manns (föreståndarens) hus och drack kaffe hos hans hustru, jag brukade nämligen, när jag ligger öfver natten i kolonien, sofva i det huset. Då jag hade druckit kaffe, gick jag ner tillsammans med alla de andra människorna för att se dem lägga till vid stranden. Då europécerna och grönländarne samlade sig där nere, var det en stor skara människor. Småningom kom kvinnobåten, som hade de resandes gods med sig, och. då de också hade tagit min ren i båten, gick jag åter ner till stranden för att ta emot den. Sedan jag hade delat ut en del däraf till grönlän-

darne, sålde jag resten fördelaktige. För det kött européerna hade ätit inne i fjorden, fick jag 5 kronor, för att ha utfört resan dit in fick jag 20 kronor, för renhufvudet 3 kronor, för renskinnet 4 kronor och 50 öre. Resten fick jag ungefär 18 kronor för.

Då jag hade fått alla pengarna, tänkte jag starkt på att köpa mig bössa, det hade länge varit mina önskningars mål, men jag hade hittills icke haft tillräckligt att köpa den för. Jag har nog en gammal bössa, 1874 bytte jag med volontärens (Irmingers, hans, som omkom i kajak) hagelbössa och fick en äldre bössa för den. Denne Irminger (han, som omkom i kajak) känna sydgrönländarne säkerligen; då han omkom, var jag med honom.

Jag fick mig således en bössa och skall nu ge min gamla till min fosterson, så kan han få öfva sig med den. Han är 17 år gammal, och för oss, som bo i fjorden, är det en viktig sak att ha en bössa, både till ren och till säl och till annat lefvande. Jag låg öfver natten i Godthaab, men jag var icke riktigt glad, emedan jag af expeditionens medlemmar ständigt plågades med att jag skulle sälja skinnet af den ren jag hade skjutit, då jag egentligen helst ville behålla det själf, ty det var ett vackert, täthårigt skinn, som det är bra att ligga på om 'vintern, då det är kallt. Jag fick visserligen i augusti en stor ren, men skinnet af den var så tunt, att jag icke lät bereda det till kåk (d. v. s. underlag på britsen). Då de kommo B gånger och bådo att få köpa det, tyckte jag icke om att säga nej längre och sålde det sedan. Jag sade då till föreståndaren, att jag ville köpa en bössa, och fick en utlämnad. Då jag hade handlat, ville jag resa, emedan jag längtade mycket efter att komma hem, men nordostvinden tvingade mig att stanna ännu en natt i kolonien, då jag icke tordes gå förbi Ka-sigiàngsuit, dels för blåst, dels emedan jag hade så mycket, som jag skulle ha med mig inuti kajaken. Följande dags morgon, då jag steg upp, var vädret bättre, och blåsten hade stillnat af. Jag reste då öfver Kornok till min boningsplats. »

Det sätt, hvarpå olyckor skildras i dessa berättelser, är ofta egendomligt. Jag skall här ge ett exempel från

en längre berättelse om en kvinnobåts förlisning, som hände i fjor och hvarvid tio människor omkommo. Författaren är Ignatius, som var styrman på båten. För öfversättningen har jag att tacka fru Signe Rink. Om själfva olyckan heter det:

---»men då vi fingo Ikerak öppen, sågo vi, att

det drog ihop till storm, och då vi omsider kommo ut i mynningen af fjorden, kom den redan farande med en sådan våldsamhet, att vi allesamman måste släppa hvad vi hade för händer för att peka utåt, i det vi utbrusto som med en mun: 'Ja, där ha vi den'! Jag lät ögonblickligen dreja bi, men vi blefvo i samma ögonblick kastade ner mot ett isbärg och samtidigt påseglade af all den splittrade ny-isen, som stormen nu förde med sig; och kvinnobåten började ögonblickligen att sjunka. Här hörde jag nu en af rodderskorna utbrista: 'Månne Gud vår skapare alls icke vill se ner till oss'? Men för stormens sus och det starka knakandet i kvinnobåten kunde jag icke urskilja hvem det var. Nu skyndade jag Ignatius mig att få min kajak utsatt, men den kom genast in under isflagorna, hvarför jag blott med ett våldsamt ryck i clen fick den fram igen, och Jonas och jag hade knappast tagit plats i hvar sin kajak, förr än kvinnobåten sjönk midtför våra ögon. I det samma var det något, som bakifrån rörde vid min axel; och då jag vände mig om, såg jag, att det var Martha; men en sjö slungade henne genast bort igen. Nu började vi två kajakmän också plötsligt att sjunka, så att isen måste ha sönderskurit oss (d. v. s.

kajakerna) och i det vi sjönko, hörde jag Jonas bedja: »Jesus, kom och blif hos mig — dina sår vare min tröst — jag älskar dig.» Han var den ende af dem alla jag hörde bedja, men han var visserligen också clen, som jag på grund af mitt stora ansvar1 hela tiden hade varit mest uppmärksam på. Där hade de nu allesamman gått till bottnen! Nej, ännu icke alla; ty då jag själf flöt upp till vattenytan igen, sedan jag varit nog lycklig att komma ut ur kajaken, fick jag sikte på

1 Ignatius kände mest ansvar för Jonas och Martha, emedan det var en annan mans, Jacobs, barn, som anförtrotts till honom under denna resa.

Martha och därefter på Elisabeth, min egen hustru, och till sist på Prescilla, en gammal släkting till oss, som tilllika i många år hade varit vår tjänarinna där hemma; men alla de andra voro och förblefvo borta, äfven Jonas, hvilken alltså väl icke lyckats komma ur kajaken. Då säger Elisabeth från sitt ställe bort till mig: »Ja, Gud vill själf upplösa vårt äktenskap med döden (tokukut Gulip aipari-nivtine avigssårtissavatigut).» Hon var borta med det samma hon hade talat, och Prescilla och jag voro nu de enda, som voro kvar på böljorna. Jag lyfte mina händer mot himlen och ropade: »Gud vare mig syndare nådig!» Jag hade nyss fått tag i en af våra sängkläderbuntar, hvarvid jag plötsligt lyckats komma mig upp litet, denna bunt igenkände jag som min gamla mors. Jag fick ännu en gång-sikte på Prescilla och hörde henne nu säga: »Är inte detta förfärligt, och nu skall nog turen komma till mig.»

»Ja, du säger sant — förfärligt är det, men hvem af oss två nu skall straffas eller benådas, är icke lätt att säga,» och så upprepade jag samma bön som nvss. Hon dog inemot midnatt, och hennes död var icke drunkning, ty hon hade dragit sin sista suck, innan hon sjönk.»-—

Ändtligen dref Ignatius i land efter många lidanden, hvarunder han, som han säger, »bad oaflåtligt, fastän jag mycket väl kom ihåg, att Gud var allsmäktig och i alla händelser endast skulle handla efter sin egen vilja.» Han gick nu upp på ett bärg, »där han skänkte Gud alla sina döda.» I tre dagar utstod han stora försakelser och ansträngningar. Han slutar sin berättelse sålunda:

»Då jag den fjärde dagens morgon ändtligen satte öfver (Grædefjorden), fick jag strax, som jag kom in under den grönländska byns fjäll, sikte på en kajakman, och det var ingen annan än Samuel, Jonas och Marthas äldre bror. Det var ett fruktansvärdt ögonblick, men jag måste ju uthärda det, och jäg rodde rakt fram till honom och sade: 'Ni må nu göra med mig hvad ni själf tycker jag förtjänar — här är jag, eländig till mods, den ende lefvande af dem allesamman — de andra äro nu icke mer — kvinnobåten har förlist.' Men han blef endast bestört, och hans

enda ord voro: 'Din stackare — du är sannerligen mycket att beklaga.' Hvilken tröst och lättnad! Vi följdes nu åt in till byn, där både Jacob och hans hustru icke togo mindre mildt och vänligt emot mig än sonen hade gjort — mig ovärdige, som var skulden till att de hade mist sina två kära barn. Äfven för denna lyckliga utgång måste jag högeligen tacka Gud. Här hos* dessa människor stannade jag sedan, tills jag hade hämtat mig något efter den stora olyckan.»

Ignatius.

Till slut skall jag meddela ännu en skildring från Atuagagdliiitit, som likaledes är öfversatt och mig tillsänd af fru Signe Rink och som äfven genom sitt märkliga innehåll är af intresse:

»Ändtligen kommer jag nu med det, som jag så länge har tänkt lämna som bidrag till 'förströelseläsningen'. Det är icke mycket med det jag bjuder på, men det är alltid något, som jag har sett med mina egna ögon. Det handlar om de komiska bruken vid fångsten af en björn i vissa sydliga trakter och som man i allmänhet icke känner till på andra håll. Det var år 1882—88 nere vid Augpilaghit innanför Pamiagdluk.1 Det står två grönländarhus vid Augpilagtut. I det ena bodde tre sälfångare med familjer, och dessa voro Benjamin med binamnet Akätit, Isak

eller Umangüjok och Morits; och i det andra var Mathæus, som för det mesta kallades TJlivkakaungamik eller den 'fullproppade' — efter ett uttryck, som han själf begagnade. Han var öfver sjuttio år, men fångade icke desto mindre ännu rätt ofta; han hade dessutom många gånger varit alldeles ensam om att fånga björnen.

Så hände det då en söndag, då alla de andra fångarena hade gått till sjös, att vi hemmavarande höllo bön i Mathæus' hus, hvarefter Benjamins son, hvilken var den förste, som efter slutad gudstjänst gick ut, genast kom instörtande igen sägande: 'Det står en björn strax här utanför och äter af späcket'.

1 I närheten af Cap Farewell.

TRETTONDE KAPITLET.

Jag blef lika förskräckt som på visst sätt glad vid denna underrättelse, hvaremot gamle Mathæus rent af skalf af hänryckning och utbrast: 'Tack förtjänar den, som förkunnar denna goda nyhet; jag måste strax ut och sticka björnen'; och då jag såg bort på honom, trodde jag honom i färd med att söka ut åt sig ett godt redskap, en lång knif eller något dylikt; men långt ifrån! Det vapen, hvarmed han hade försett sig, stack knappast fram ur hans knutna hand. Hvad skulle detta förslå mot björnens skinn och tjocka späcklager, tänkte jag. För öfrigt tilläto husets kvinnor honom icke att ge sig i nappatag med björnen och ryckte därför allesamman i honom för att hålla honom kvar, och jag hjälpte dem därmed. De löste allesamman (fruntimmerna) ner sin hårtopp och redde ut håret, för att björnen skulle tro, att de voro män, och därför hålla sig mera undan. Våra hedniska förfäder ansågo nämligen björnen för att ha människoförstånd.

Då vi voro rädda för, att vår björn skulle hitta på att gå in till oss genom tarmskinnsrutan, måste också jag tänka på ett vapen och frågade därför efter yxan; men den hade de naturligtvis lånat ut till ett annat hus, sade de. Jag fick i det samma sikte på en fruntimmersknif, som låg på ipaken1 bredvid tranlampan, och denna tog jag jämte en träbit från en kajakköl, hvilken jag ville binda vid knifven som skaft; men knappast hade jag tagit dessa saker, förr än en ropar bakom mig: 'Git hit, jag har då långt mera krafter än du!» Det var ingen annan än själfve Mathæus' dotter, änkan. Hon ryckte bägge delarna ifrån mig.

.Nu började vägguret2 slå elfva; och den satans björnen såg genast morskare ut. Jag sprang genast fram för att stanna slagverket, men i min bestörtning bar jag mig galet åt och ökade tvärtom oväsendet, tills jag ändtligen så pass återfick fattningen, att jag fick lodet aflöst och ljudet dämpadt. Kvinnorna ryckte ännu i Mathæus för att hålla honom kvar. Så började plötsligt björnanmälarens mor att dra ner sina byxor ända till knäna och gick sålunda vack-

1 Ipak — ett vanligen fyrkantigt utsprång af britsen — är bestämdt för lampan, som står på en träpall med tre ben.

2 Bland de lyxföremål, som genom handeln tillföras grönländarne, äro också billiga Nürnberger- och Basel-ur, och man kan träffa på dessa i landets mest aflägsna vrår.

lande rundt omkring på golfvet, i det hon på samma gång-flätade på några strån. Detta var för att försvaga björnens krafter, sade de, och få honom till att lättare falla öfverända. Under allt detta slapp emellertid gamle Mathæus ifrån dem, och jag efter honom och kom på sidan om honom, innan han ännu riktigt hade hunnit ut ur husgången. Han bad mig vara tyst och sade: »Var stilla — nu går han ner mot sjön.»

Mathæus hade sin bössa liggande i kaj åken vid stranden; och i det samma som björnen hade kommit förbi kajaken, smög den. gamle sig samma väg, försiktigt krypande på alla fyra. Jag stod kvar i husgången och såg därifrån, huru björnen plötsligt vände sig brummande om mot honom; och jag blef så orolig, att jag flydde bort till det andra huset, där jag i brådskan kom inramlande genom dörren. Medan jag ännu låg och kr aflade på golfvet, kunde jag-genom fönstret1 se, huru björnen och Mathæus oafvändt stirrade hvarandra midt i synen, på hvar sin sida om kajaken, Mathæus grimaserande och björnen vrålande med hela gapet öppet, färdig att bita honom; men Mathæus satte foten hårdt mot kajaken och lade an utan att ett ögonblick ta sina ögon från björnens;

och så fyrade han af. Nu skyndade jag mig ut och kom lagom för att se, huru han borrade sällänsaren i honom. Därefter ropade han med hög röst upp mot huset, att nu kunde de vara så goda och komma och få sin ning ek (afskurna bitar). De tillkallade kvinnorna råkade i ifvern att komma förbi hvarandra nästan att fastna i den smalare delen af husgången, som de till en del bröto ner. Då de kommo ner till björnen, stucko de allesamman in händerna i det gapande såret och drucko blod därur, i det hvar och en för sig med det samma nämnde den del af djuret han önskade sig som »smakbit», och så kom ändtligen turen till mig att dricka af blodet, som jag också gjorde, i det jag sade, att jag-önskade den ena skinkan som andel; men härpå svarade man, att allt, som var lemmar, redan var bortlofvadt och att jag dessutom hade försummat att röra vid björnen, då jag kom till stället. Det var riktigt förargligt, att jag icke hade kommit ihåg denna omständighet. Nu sprang björn-

1 Detta sitter mycket lågt på de äkta eskimåhusen.168

anmälarens mor efter en kopp vatten och lät oss allesamman ta en klunk däraf, fastän ingen af oss var törstig; detta skulle vara för att skaffa hennes son ständig tur med björnen; och det där med blodet hade varit för att visa hela björnsläkten deras begär efter den; och innan de grepo sig an med styckningen, dunkade cle med knytnäfvarna på björnpälsen och ropade: 'Du är fet, fet, fet och rar!' Och detta gör man af artighet i den tron, att björnen verkligen skall vara fet; men då vi öppnade vår, befanns den vara riktigt ovanligt mager.

Då hufvudet bars in, följde jag med, emedan jag visste, att det skulle företagas vissa konster därmed. Den första var, att det sattes på kanten af lampupphöjningen med ansiktet mot sydost, hvarpå man stoppade till munnen och näsborrarna med affall från lamporna och annat fett och slutligen styrde ut dess hjässa med hvarjehanda småsaker, såsom tillskurna stöfvelsulor, hyfvelspånor, glaspärlor, knifvar och annat. Riktningen mot sydost antyder den väg, hvarifrån björnarna bruka komma med storisen rundtomkring landets södra spets; mossan i näsborrarna skall hindra den björn, man vill fånga, från att känna lukt af människors närvaro; och smörjningen i munnen är för att göra honom till behag, emedan han skall vara mycket förtjust i brynt fett; småsakerna, hvarmed de pynta hufvudet, syfta på, att de tänka sig björnen som sänd i ärende till dem från deras förfäder, för att skaffa dem dessa saker; och då man räknade ut, att björnsjälen aldrig hann hem förr än efter fem dagars förlopp, så förtärde man heller aldrig hufvudet af sin björn förr än efter denna tid, emedan björnsjälen eljest kunde dö under vägen och småsakerna till familjen därmed gå förlorade; till och med hålen bak, där hufvudet är afskuret, stoppa de till för att hindra förblödning under vägen. Jag kallar nu allt detta för afguderi; men hedningarne ansågo i forna dagar, att både allt lefvande och allt dödt hade sin själ; men det är likväl något, som man icke får förblanda med människornas odödliga själ. Att nu människor här nere så långt söderut ännu i våra dagar, så långt efter kristendomens införande, kunna hänga fast vid åtskilliga af de gamles bruk, kommer sig däraf, att det nästan icke går något årutan att de komma i beröring med hedningarne från ostkusten.

År 1885 lämnade jag Augpilagtut. Jag är icke riktigt säker på, att det icke äfven vid Pcimiagdluk finns en och annan familj, som ännu lutar åt björnvidskepelsen; men det är åtminstone icke alla — Isaks icke det ringaste; och hvad andra ställen beträffar, som t. ex. här uppe vid kolonien, så har man knappast ens hört talas om de här omtalade sedvänjorna.

Jag var okunnig om dagen, då de skulle koka sitt björnhufvud, och blef därför öfverraskad af den plötsliga bjudningen att komma och äta med. Jag skar utan vidare af trynet, men nu fick jag minsann höra ord och inga visor, och de ryckte det genast ifrån mig. Men häröfver blef jag nu onekligen något förnärmad och sade dem rent ut, att jag icke trodde ett grand på allt det här, äfven om de ansågo mig för aldrig så dum; men de försäkrade allvarsamt, att jag då heller aldrig skulle komma att fånga någon björn, hvarpå jag återigen svarade, att cletta sannolikt skulle slå in, då jag nämligen var så närsynt, att björnen skulle kunna slicka mig, innan jag någonsin finge sikte på den.

Där finnas äfven andra sedvänjor, bland annat följande: se de spår af björnen i snön, så äta de litet af det samma för att tillförsäkra sig fångsten för den händelse björnen skulle vända samma väg tillbaka. Små gossar få njurar af fångade björnar att äta för att göras starka och modiga till björnjakt. Likaledes äro de under de omtalade fem

dagarna försiktiga med att icke frambringa klingande ljud, emedan björnen icke lär tycka om klingklang.

Mathæus sacle, att den björn jag här hade sett honom fälla var hans elfte och att han alldeles icke hade varit .rädd för denna, emedan han här hade haft sin bössa att använda; men förr en gång, då han likaledes hade sett en komma kraflande uppåt stranden, hade han sprungit på honom med bara länsaren. Men huru länge sedan det var, det kom han icke längre ihåg, sade han.»

TRETTONDE KAPITLET.

——

Religiösa föreställningar.

Religionen eller de religiösa föreställningarna äro något af det märkvärdigaste människoanden frambragt. Med alla sina förnuftsstridiga påståenden och i all sin öfverraskande orimlighet synes den vid första bekantskapen oförklarlig. I alla tider, sedan människan hade utvecklat sig till eftertanke öfver dylika saker, har man därför icke kunnat tänka sig den annat än som uppkommen genom en öfvernaturlig uppenbarelse, som något gudomligt, hvilket alltså ursprungligen måste vara gifvet alla människor i samma form. Men allt efter som man blef bekant med de olika folkens mer ocli mindre ofullkomliga religioner, hvilka ofta skilde sig från hvarandra i de väsentligaste punkter, började man tvifla på denna uppfattnings riktighet, och man begynte mer och mer tänka på, om icke de religiösa föreställningarna måste tillskrifvas något i människoanden själf, alltså var en produkt af denna under påverkan af omgifningarna.

Det första man då kom att tänka på var att de skulle bero på ett för alla människor gemensamt behof, hvilket alltså i och för sig på visst sätt var öfvernaturligt. Det är en hemlighetsfull, ofattlig aning, säger Schleiermacher, som drifver människan- ut öfver denna ändliga

värld och för hvar och en till religionen; endast genom förkrympning af detta naturanlag kan religionslöshet uppstå. »Religionens begynnelse är det vanliga lifvets första möte med ett säreget, det är universums, öfver alla vilsetag liggande, heliga förmälning med det lekam-liggjorda förnuftet till en skapande, frambringande omfamning. »

Efterhand blefvo förklaringarna mindre sväfvande och högtrafvande. Peschel och andra ansågo, att de religiösa föreställningarna härrörde från längtan efter kunskap om alltings orsak eller första begynnelse, eller att det var orsaken till rörelsen, lifvet och tanken, som människan söker med sin medfödda trängtan efter kunskap om det absoluta.

Andra, som t. ex. Max Muller, anse, att alla religioners utgångspunkt är begreppet eller snarare känslan af det oändliga. En längtan efter det oändliga, en sträfvan efter att förstå det ofattliga, att nämna det onämnbara är den själens djupa grundton, som uppenbarar sig i alla religioner.

Andra åter, som O. Pfleiderer, se i människans medfödda och ofattliga skönhetsbehof, hennes ästetiska känsla och hennes fantasi den första grodden till det. religiösa medvetandet.

Slutligen ha några ansett sig kunna förklara de religiösa föreställningarna såsom härrörande från människans moraliska sinne eller sedlighetsdrift.

För ett något grundligare studium af eskimåernas religiösa föreställningar liksom af hvarje annat naturfolks måste alla dessa försök till förklaring falla maktlösa till jorden.

Dessa äldre superfilosofiska försök ha också i vår empiriska tid måst träda i bakgrunden, och man har mer och mer kommit till insikt af, att de religiösa före-

ställningarna måste tillskrifvas samma naturlagar, som betinga alla andra fenomen, och att de verkligen också kunna förklaras genom dessa. Man anser således, som David Hume först har framhållit, att de religiösa föreställningarna väsentligen kunna tillskrifvas två riktningar i vår känsla, eller vi kunna snarare kalla dem drifter, som äro nedlagda hos alla djur, nämligen: fruktan för döden och begäret att lefva. Af den förra driften följer fruktan för de döda liksom för den yttre naturen och för de öfvermäktiga naturkrafterna samt önskan att skydda sig däremot. Af den senare följer sträfvandet efter lycka, makt och fördelar; och häraf följer återigen, att de äldsta religionerna icke äro oegennyttiga, utan egoistiska, dyrkaren står icke så mycket betraktande gentemot det oändliga som icke mera ifrig att vinna något till sin nytta; då t. ex. amuletterna och fetischen tros äga makt af abnorm art, begagnas eller dyrkas de.

Från fruktan för de döda själfva och för att deras själar eller vålnader kunna gå igen och skrämma dem och skada, kommer deras dyrkan och försöken att af-vända deras inflytande eller till och med att göra dem till vänner. (Jmfr längre fram om eskimåernas tro på tornat, o. s. v.)

Men hvaraf kommer nu tron på, att de döda ha vålnader eller själar? Och på vissa sakers abnorma makt?

Hos alla primitiva folk finna vi tron på, att allt i naturen, lefvande och dödt, har sin inneboende själ eller ande, hvilken i regeln är osynlig, men också kan vara synlig. Huru har denna uppstått och när?

Besvarandet af dessa spörsmål är det, som framkallar förklaringen af religionernas ursprung.

Att leta sig tillbaka till de religiösa föreställningarna, sådana de i sin första dunkla form skymtade fram under människosläktets morgon, då tankarna började klara sig

fram ur djurandens urtöcken, det är ett svårt för att icke säga omöjligt arbete. Det är med de religiösa föreställningarna från den tiden liksom det var med de första organiska varelser, hvilka uppstodo på vår jord, de hade icke antagit så bestämda former eller innehöllo ännu icke så fasta beståndsdelar, att de ha kunnat efterlämna spår; det vi finna är de mera utvecklade stegen.

De första föreställningarna måste ha varit ytterst oklara intryck, sväfvande antydningar till verkliga begrepp, beroende af många yttre tillfälligheter, och vi kunna lika litet med vår tanke sluta oss tillbaka till dem, som vi kunna sluta oss till, huru de första organismerna sågo ut.

På hvilket trappsteg i mänsklighetens utveckling dessa första antydningar till religiösa föreställningar döko upp, kunna vi icke heller afgöra; om de t. ex. funnos hos våra apliknande förfäder? Det förefaller mig icke ens säkert, att djuret saknar hvarje sådan antydning till vissa förnimmelser af öfvertro.

Vi få följaktligen icke vänta, att. det hos någon nu lefvande ras skall finnas fullständig brist på vidskepliga föreställningar, huru outvecklade de än må vara. Hvad som däremot måste förvåna oss, det är, att ibland stå hos eljes jämförelsevis högt utvecklade folk dessa föreställningar ännu på en förvånande låg ståndpunkt. Ett märkvärdigt exempel därpå är just eskimåen. Detta kan endast förklaras därigenom, att medan andra och mycket lägre stående folk i äldre tider kunna dels ha stått på ett högre trappsteg och vara degenererade raser, dels varit i beröring med högre civilisationer, så lia dessa icke varit någondera delen.

För att kunna fatta, huru de tidigaste religiösa föreställningarna ha kunnat uppstå, måste vi söka försätta oss själfva tillbaka på barnets ståndpunkt, hvilken ju är

den, som närmast motsvarar urmänniskans. Låt oss ta en föreställning sådan som den allmänna, att alla ting i naturen ha en i sig inneboende själ eller ett väsen, ligger icke denna barnet nära? Det är ingen tillfällig handling af det barnsliga sinnet att tillägga omgifningarna medvetande eller själ. Barnet har en iögonfallande och lätt fattlig benägenhet för att betrakta alla omgifvande föremål, lefvande; och icke lefvande, som personer och bland

annat tilltala dem som sådana. Barnet för t. ex. långa samtal med sina leksaker. Ett barn af mina bekanta stod en dag i köket och betraktade länge några korfvar, som kokades i en gryta, och utbrast plötsligt till en af pigorna: »A' nu korfvarne döda, du?» Jag kan tydligt själf erinra mig, att jag som barn trodde, att böckerna kunde föra samtal med hvarandra på hyllan samt att träden hade känsel liksom människor; ja, vi påminna oss säkert alla denna benägenhet hos oss själfva att t. ex. tillägga vissa fjäll personlighet, o. s. v. Samma benägenhet kommer, som Tylor säger, igen i vårt ofta alldeles oresonliga begär att hämnas på liflösa ting, som på ett eller annat sätt ha vållat oss skada eller smärta. T. ex. då vi gingo öfver Grönland, hade Sverdrup och jag en släde, som var tung att draga, det skulle därför ha beredt oss en sann tillfredsställelse att få förstöra den eller på annat sätt hämnas på den, då vi ändtligen blefvo den kvitt. Det är en allmänt förekommande benägenhet att vilja tillägga den döda naturen känslor, det är den vi t. ex. återfinna i sagan om gossen, som drog af sig sin tröja och lade den öfver den af rimfrost öfverdragna stenen, emedan han tyckte synd om den, att den skulle frysa. Det är också oskiljaktligt förenadt med det primitiva sinnet, detta att i hvarje särskild rörelse eller tilldragelse i dess lilla värld vilja se verksamheten af en personlig vilja.

I människosläktets första barnfilosofi måste samma uppfattning af alla ting i naturen, som personer med känsla och medvetande ha, följt helt naturligt och af sig själf. Träd, stenar, älf var, vindar, skyar, stjärnor, sol och måne blefvo lefvande människor eller djur, hvilkas rörelse utfördes af lemmar liksom våra egna eller hvilkas verksamhet försiggår medels redskap liknande våra; solens värme och ljus kommer t. ex. enligt eskimåens åsikt från en lampa eller brinnande lampmossa, liksom de tro, att alla himlakropparna en gång voro vanliga människor, innan de kommo upp på himlen.

Men efter eller jämte denna tendens måste också helt naturligt ha kommit en föreställning om en dubbelhet, en dualism i naturen och oss själfva, förnimmelsen af en sinlig och synlig tillvaro och en öfversinlig och osynlig. Kunde vi utföra det experimentet att sätta [oss själfva på en fullständigt primitiv och ovetande ståndpunkt, skulle vi snart se, att en sådan föreställning måste infinna sig.

Låt oss t. ex. tänka oss, att en ovetande urmänniska får höra ekot af sin egen stämma; måste han icke tro, att det är en människa, som frambringar det? Han känner ju ingen teori om ljudvågor. Men när han nu gång efter annan hör det på samma ställe och ej upptäcker några människor, då är det naturligt för honom, att det tillskrifves osynliga väsen.

Eller när han plötsligt hör åskdunder eller ser blixten, frambringas det icke helt naturligt genom lefvande, synliga eller osynliga, varelsers verksamhet? Eller när han ser en sky plötsligt visa sig på klar himmel och så kanske åter försvinna, kan detta då annat än leda hans tanke till en osynlig tillvaro? Han ser icke, hvarifrån den kommer eller hvart den går, den måste ha framkommit genom någon persons verksamhet eller är till

och med själf en sådan person, som kan vara synlig, men också osynlig. Eller t. ex. daggen, som han ser komma och försvinna, ntan att han vet hvarifrån eller hvarthän, stjärnorna, som tändas om kvällen och åter släckas om morgonen, regnet, vinden, strömdraget i vattnet, måste icke allt detta framkalla tanken eller föreställningen om synliga och osynliga tillstånd?

Eller för att nämna någonting helt annat, när en människa såg sin egen skugga eller sin egen spegelbild i vattnet, som än var där, än var borta och som hon icke kunde känna och icke gripa, kunde detta hos honom annat än framkalla en föreställning om någonting sinligt och någonting icke sinligt, någonting som än kunde ses, men än åter vara borta? Samma förhållande med spegelbilden i vattnet.

När eskimåen första gången träffade på isbräer, dem han såg röra sig ut i hafvet och då och då föda väldiga isbärg, kunde han i denna se annat än verksamheten af ett eller annat väsen? Ja, han gjorde den helt enkelt själf till ett sådant, hvars »kalfningar» voro godtyckliga handlingar, och som han därför fruktade.

Det fanns, kort sagdt, tillräckligt med motiv att frambringa föreställningen om en dubbelhet i naturen, om en

synlig ocli en osynlig tillvaro, om en sinlig och en öfversinlig.

Men denna tro på naturens dubbelhet måste i hög grad stärkas genom vildens egna föreställningar om sig själf. Som vi ha sett, såg han, att det synligt eller osynligt följde honom en skugga och en spegelbild, utan att han kunde förklara för sig huru. När han nu sof och drömde, att han gick på jakt, var på dans, på besök hos andra, kort sagdt, ströfvade vida omkring och så åter vaknade och upptäckte, att kroppen icke hade lämnat hålan eller hyddan, och hörde hustrun och kamra-*Ill. Otto Sinding* Eskimålägen på Grönlands ostkust.

terna säga det samma, måste han naturligtvis tro, att han bestod af två delar, något som kunde lämna honom om natten och upplefva allt detta, och något som låg stilla; ty att göra skilnad på dröm och verklighet, låg naturligtvis icke för honom. Många primitiva stammars språk gör icke skilnad därpå, de veta ej tillräckligt för att uttrycka dröm som skild från verklighet, de kunna t. ex. icke, som Spencer framhåller, säga: »Jag drömde, att jag såg» ... i stället för: »Jag såg». Då han vidare hade sett, att skuggan följde honom om dagen, men icke om natten, var det helt naturligt för honom att kalla den del, som lämnade honom, »skuggan»; denna var alltså det samma som andra människor kalla själen eller anden. Att eskimåen på detta sätt har fått sin tro på och sitt namn för själen, omtalas senare.

Det är således helt naturligt för den primitiva människan att komma till den slutsatsen, att hon själf så väl som allt i naturen har en dubbel tillvaro. Ja, öfvertygelsen om hennes egen släktskap med alla föremål omkring henne blir ännu mera styrkt genom en iakttagelse som t. ex. den, att dessa liksom människan själf ha en skugga. Hennes egen lämnar henne om natten, och då måste väl dessa tings skugga kunna göra det samma.

Men då urmänniskan ställdes ansikte mot ansikte med döden, måste detta göra ett mäktigt intryck på henne, och denna tro på hennes egen dubbelhet blef i ännu högre grad styrkt. Hon såg, att det var samma kropp, samma mun och samma ögon, samma lemmar, skilnaden mot förr var blott, att de då talade och rörde sig, nu var allt stilla. Detta måste bero på något lifgifvande, som nu var borta, och detta något måste helt naturligt vara själen, som ju, enligt hvad hon från drömmen visste, kunde lämna kroppen.

Att denna själ, som vid döden lämnade kroppen,

kunde sättas i förbindelse med munnens ande, som hon ju såg vara borta, måste också kunna tänkas som naturligt, och så tillerkändes, som t. ex. hos några eskimåer, människan två själar, skuggan och anden; det samma torde väl också vara ursprunget till vår åtskilnad mellan själ och ande, psyke och pneuma.

Naturligt kunde det strax synas för en primitiv människa att antaga, att själen så väl som kroppen hade blifvit liflös vid döden, och det finns äfven de, som anse det; men då de snart i sina drömmar åter sammanträffade med de döda, så blefvo de ju tvungna till att antaga, att de ännu lefde, och då de hade sett kropparna tillintetgöras, måste det vara själarna som lefde. Dessutom var det ju heller icke onaturligt att dra den slutsatsen, att liksom själen var stundtals frånvarande under sömn, feberfantasier o. d., så var den för beständigt frånvarande i döden.

Sålunda har alltså själens fortsatta lif och partiella odödlighet helt naturligt måst uppstå, och då förintelse är någonting föga tilltalande för hvarje lefvande varelse, så har en sådan odödlighetstanke funnit stark genklang i det mänskliga sinnet.

Men då de flesta människor äro rädda för döden och de döde, så tycka de icke om att möta dem som vålnader, ja, de äro till och med rädda för dem, och då rädslan är fantasirik, tillskrifva de dem stundom en öfver-naturlig makt att skada. De anse därför, att det kan vara så godt att göra sig god vän med dem och sålunda afhålla dem från att skada, hellre hjälpa en eller åtminstone skada ens fiender. På det sättet har en dyrkan af de döda uppstått, som spelar en så stor roll i de flesta folks religion och som ligger om icke på botten så åtminstone nära denna i nästan

alla religioner och sålunda äfven hos eskimåerna.

Att de aflidnas andar och särskildt då de mera fram-ståendes bland dem, som höfdingarnes och furstarnes, efterhand blefvo gudar, kan icke förefalla onaturligt.

Hebreernas (il eller el), egypternas (nutar) och många andra folks namn för gud betydde blott ett mäktigt väsen och kunde användas så väl för hjältar som för gudar. Och liksom det på jorden fanns särskildt mäktiga människor, så måste det i andarnas värld finnas särskildt mäktiga andar, och bland dessa blef det då naturligtvis gudomen par excellence, som det framför allt gällde att dyrka. På det sättet komma vi slutligen till tron på en gud, i det ögonblick det i andevärlden upprättas en absolut monarki.

Men jämte denna andedyrkan låg det också ett för de vidskepliga föreställningarnas utveckling viktigt moment däri, att de primitiva människorna ha en starkt framträdande böjelse för att tilltro vissa ting öfvernaturlig makt, som kunde brukas till att afvända de dödas skada eller makt öfver en, eller också till att skaffa sig stora fördelar, och därifrån har hela den utbredda amuletttron och möjligen också fetischdyrkan utvecklat sig. Amuletterna kunde bli tillerkända dylik makt tack vare åtskilliga tillfälligheter, iakttagelser af en rad lyckliga händelser, som ju ofta kunna inträffa på ett ytterst påfallande sätt, t. ex. att en man, som äger ett bestämdt föremål, alltid har haft tur, o. d. På sådant sätt kan man tydligen se, att grönländarnes amuletter ha uppstått.

Ett viktigt moment för upprätthållandet och utvecklingen af de vidskepliga föreställningarna, när dessa en gång ha uppstått, är naturligtvis medicinmännens och prästernas herravälde öfver sina medmänniskor. Det var naturligt, att vissa personer, och det just de skarpaste hufvudena, kommo att förstå sig bättre på det öfver-naturliga än de andra och att stå i ett närmare förhål-

lande till de aflidna. Att de sålunda kunde hjälpa sin nästa, när det t. ex. gällde att vända något till en enskilds eller samhällets fördel, var klart, och därigenom fick prästen makt och inflytande i samhället, förutom ofta fördelar af mera materiel art. Det har sålunda alltid legat i medicinmännens och prästernas intresse att upprätthålla och nära de vidskepliga eller religiösa föreställningarna, de måste föregå med exempel i att tro på öfvernaturliga saker, ja, de kunna själfva hitta på nya gudomliga lärdomar till egen fördel, därigenom vinna de herravälde öfver sina landsmän. Prästväldet utgör regeringens begynnelse; för att bli styrande hos naturfolken kräfves förutom personlig duglighet också något sådant öfver-naturligt, styrelsen måste så att säga ha öfvernaturlig sanktion, och vi ha knappast kommit längre än att vi fortfarande kräfva det samma.

Hos folk sådana som det eskimåiska kommer ännu något till, som har starkt färgande inflytande på öfvertron, nämligen det hårda och af fångsten beroende lif de föra och den natur, hvari de lefva.

Att ett af jakt och fiske lefvande folk blir vidskep-

o

ligt, är en erkänd sak, därpå hafva vi i Norge ett slående exempel. Jämför västländingen och nordländingen med östländingen. De förra äro genom sitt yrke till en stor del hänvisade till hafvet, de äro beroende af väder och vind, fiskstimmens rörelser mot land m. m., kort sagdt, en hel serie af för människan okända faktorer, som de med ett ord kalla lyckan och som icke allenast kan vara dem ogynsam, utan till och med beröfva dem lifvet. De bli därför oundvikligen vidskepliga. Det är icke heller någonstädes här i landet som pietism och obskurantism finna en så frodig jordmån som på västra kusten. Komma vi till östlandsbonden, är det en påfallande skilnad, han sitter trygg på sin gård, han är

också litet beroende af väder och vind, men har dock sitt på det torra och är därför mindre vidskeplig.

Det, som gör vår fiskarebefolkning vidskeplig, huru mycket större inflytande måste icke det ha på eskimåen,

hvars hela lif beror af jakten och fisket. Och ännu mera stegras detta inflytande genom de arktiska omgifningar, hvari han lefver. En så vild och storslagen natur som den grönländska — med sina isbräer, flytande isbärg, luftspeglingar, stormar, och så de långa vinternätterna med det spelande norrskenet — får ovilkorligen makt öfver sinnet, det framkallar vördnad och rädsla och ger fantasien näring. Vi stå med vårt förnuft och se på dessa under, men naturmänniskan ersätter liksom barnet det felande förståndet med sin vilda fantasi, och tron på det öfvernaturliga stärkes och utvecklas.

Moralen, som, enligt hvad många tro, skulle vara förbunden med de religiösa föreställningarna, har i sitt ursprung föga eller intet med dem att göra. Som redan förut är framhållet, härledes den ur samhällsdriften och är hos de primitiva folken skild från öfvertrons föreställningar. De ha ingen belöning efter döden för sin moraliska vandel.

Eskimåerna äro till en viss grad exempel härpå. Visserligen finna vi i de grönländska sägnerna antydningar till t. ex. straff i detta lif af det onda, särskildt häxeri, genom öfvernaturliga makter. De aflidna kunna möjligen till en del vedergälla de kvarlefvande för de dem under lifstiden bevisade välgärningarna, djurens själar (eller inua) kunna hämnas ett alltför hänsynslöst mord på deras afkomma, den mördades själ eller ande fordrar, att hans mord skall hämnas (blodshämd), förorättandet af svaga hämnas på olika sätt, o. s. v. Men allt detta framträder i så svag form, att det icke kan uppfattas som något ursprungligt (primärt), utan mera som något

händelsevis tillkommet, i det samhällsförhållandena ocli lagarna helt naturligt blanda sig in, men dock ej kommit att spela någon afgörande roll. Det kan därför betecknas som de första famlande stegen af de religiösa föreställningarna mot moralen, och det är först på ett betydligt senare stadium som religionen på allvar har slagit sig tillsammans med den till ett förbund, som var styrkande för bägge. Religionen fick genom moralen en god ryggrad, och moralbuden verkade djupare, när de kommo från ett särskildt högre eller gudomligt upphof och dessutom lofvade belöning på andra sidan grafven för uppfyllandet eller till och med straff för brytandet däremot.

Ett märkvärdigt drag lios alla religioner är, att trots deras stora olikhet i många hufvudsaken finnas också stora och väsentliga likheter, som gå öfver hela jorden. Detta kan endast förklaras på två sätt. Antingen är grunden till alla religioners uppkomst den samma; då människoanden öfverallt är någorlunda likartad, så tänker den också någorlunda på samma sätt. Eller också ha de religiösa, föreställningarna uppstått på ett ställe och ha därifrån utbredt sig öfver hela jorden.

Jag för min del tror, att bägge dessa alternativ ha förenat sig om att skapa denna religionernas likhet. Det mänskliga nervsystemet och hjärnan äro hos alla raser förvånande lika, olikheterna bestå hufvudsakligen i utvecklingen, som måste tillskrifvas de högre rasernas framsteg; då de stodo lägre, var också hos dem nervsystemet mindre fullkomligt och likt de andras. Följaktligen måste man antaga samma lagar för tänkandet, särskildt på dess mera ofullkomliga stadium, och då erfarenheterna till en viss grad ha varit de samma öfverallt, måste man icke allenast ha kommit till samma riktiga slutsatser, utan också, där dessa ej ligga i öppen dag, komma till samma huf-

vudmisstag öfverallt, och på dessa misstag äro religionerna byggda. Men vid sidan däraf ha påtagligen vissa bestämda religiösa föreställningar bildat sig på särskilda ställen och ha som de vandrande sägnerna och äfven-tyren utbredt sig till alla jordens folkslag. Att detta har kunnat ske hos så af söndrade stammar som den eskimåi-ska, skall längre fram anföras många talande bevis för.

Den eskimåiska tron i Grönland är af stort intresse, så väl i och för sig som till belysning af flera af de ofvan berörda spörsmålen.

Denna tro är så primitiv, att det förefaller mig tvifvelaktigt, om den förtjänar namn af religion. Där finnas många sägner och mycken öfvertro, men alltsamman saknar fast och klar form, begreppen om det öfver-naturliga växla efter individerna, och det hela gör intryck af att vara en religion i görningen, en massa spridda och fantastiska

intryck, som ännu icke ha samlat sig till någon afslutad världsåskådning. Just en sådan ståndpunkt som vi måste antaga att alla religioner en gång ha genomgått och utvecklat sig ifrån.

En märklig omständighet med de grönländska sägnerna är den, att de mer än de flesta andra folks kunna säkert påvisas till en del ha historiskt ursprung eller åtminstone anledning.

Naturen ha grönländarne ursprungligen, liksom alla ' primitiva folk, tänkt sig som besjälad; hvarje ting — som t. ex. stenar, bärg, redskap o. s. v. — har sin inneboende själ. Vi finna fortfarande spår af denna tro hos dem, så t. ex. tro de, att redskapen, vapnen och kläderna ha själar, hvilka följa den aflidne på hans vandring till de dödes land, och därför lägga de hans redskap vid hans graf, så att de måtte multna där och deras själ bli fri.

Efterhand har emellertid denna tro på narturfolkens

egendomliga och ologiska sätt blandat sig med en helt annan och olik, nämligen tron på att de aflidnas själar kunna ta sin bostad i olika djur, föremål, bärg, o. s. v. öfver hvilka de göra sig till herrar och från hvilka de kunna göra utflyker, ja, till och med visa sig för människorna. Därigenom har uppstått tron på, att det i hvarje naturföremål bor ett eget väsen, som kallas dess inua, d. v. s. dess människa eller ägare. Detta ord är alltså, betecknande nog, det samma som betyder människa eller eskimå.

Småningom ha dessa tingens inua genom sammanblandning med de aflidna tillagts mer och mer öfverna-turlig makt.

Efter den eskimåiska uppfattningen har t. ex. en sten, ett bärg, en brä, en älf, en insjö sin inua; ja, till och med luften har en sådan. Det märkvärdiga är dock, att äfven begrepp kunna ha sin inua, det talas t. ex. om vissa drifters och lidelsers inua. Detta kan förefalla öfverraskande hos ett naturfolk, men det är väl knappast svårt att förklara. När t. ex. en primitiv människa under stark hunger känner det gnaga invändigt, är det väl naturligt att tänka sig detta förorsakadt af ett väsen, som han alltså kallar hungerns eller matlustens inua.

I regeln äro dessa inua osynliga, men när de visa sig, skall det enligt d:r Rink vara som ett sken eller en eld, och det är mycket farligt att se dem.

Människan själf, anse grönländarne, består af minst två delar: kroppen och själen, och dessa äro hvarandra olika.

Själen kan endast ses med ett särskildt sinne, som finnes lios människor i vissa tillstånd eller med en egen begåfning, d. v. s. angekokerna. Den visar sig då ha samma gestalt som kroppen, men är af luftigare beskaffenhet. Till Hans Egede sade angekokerna, att själarna voro »helt mjuka att känna på, ja, knappast kunde kän-

nas, alldeles som om de vore utan senor och ben.»1 På ostkusten anse de, att den är helt liten, icke större än en hand eller ett finger.

Grönländarnes ord för själ är tarnik (eller tarnek); detta liknar starkt ordet tarrak, som betyder skugga, och jag anser det icke för tvifvelaktigt, att det ursprungligen har varit samma ord, i det eskimåen utan vidare har ansett själ och skugga för ett och det samma och helt naturligt användt samma ord om bägge.2 Detta är i full öfverensstämmelse med livad vi finna hos andra folk. Fidji-invånaren kallar t. ex. skuggan för sin mörka själ, som lämnar honom om natten; hans ljusa själ är spegelbilden. Att lägga märke till är att tarrak på grönländska betyder både skugga och spegelbild och att det ursprungliga ordet för själ alltså liar betecknat alla dessa tre saker.

Enligt Cranz3 anse några grönländare, att människan har två själar: skuggan och andedräkten. Detta står, som vi ofvan ha sett, i märkvärdig öfverensstämmelse med den utbredda tron på själens dualism, som än består i skugga och spegelbild, än i skugga och ande och hvarifrån väl också vårt särskiljande af själ och ande härleder sig.

Det synes emellertid, som 0111 den mest utbredda troil på Egedes och Cranz's tid var, att själen närmast hade

förbindelse med andedräkten. Angekoken blåste t. ex. på den sjuke han skulle böta eller som han skulle ge en ny själ.

1 Om själens beskaffenhet se också Paul Egede: Eft. om Grønl. sid. 149 och Cranz: Historie vom Grønl. sid. 258.

2 Paul Egede säger i Efterretninger om Grønland sid. 126 uttryckligen, att de infödda icke veta skilnad på tarrak och tarnek (eller tarnik), och han använder bägge orden om hvarandra. Se också samma bok sidan 92.

3 Historie vom Grønland, sid. 257.

Som något ganska märkvärdigt bör nämnas, att Han-serak, en västgrönländsk infödd kateket, som följde med kapten Holm- på hans resa längs ostkusten, skref i sin på eskimåiska förda dagbok om angmagsalikernas tro på själen, att »en människa har många själar. De första bo i struphufvudet och människans vänstra sida och äro små, små människor, ungefär så stora som sparfvar. De andra själarna bo i andra kroppsdelar och äro så stora som en fingerled. Borttages en af dem, blir motsvarande kroppsdel sjuk.»1 Huruvida det har varit en bland eskimåerna allmänt utbredd tro, framgår icke af de andra berättelserna.

Själen är alldeles självständig och kan således lämna kroppen för längre eller kortare tid. Detta gör den hvarje natt, när de i sina lifliga drömmar äro på jakt och förlustelser, o. s. v. Själen kunde t. ex. också vara kvar hemma, då de voro på resa, hvilken uppfattning Cranz tolkar som beroende på hemlängtan. Den kan också förloras eller genom häxeri stjälas ifrån en. Då blir mänskan sjuk och måste låta en angekok fara och hämta igen den. Men om den emellertid förolyckats, t. ex. blifvit uppäten af en annan angekoks tornarssuk, måste man dö. En angekok kunde likväl också skaffa en ny själ eller byta bort en sjuk själ mot en frisk, som han enligt Cranz t. ex; kunde ta från en hare, ren, fågel eller ett litet barn.

Det märkvärdigaste är, att själen icke allenast kunde förloras hel och hållen, utan man kunde också mista stycken af den, och då måste angekokerna komma och lappa ihop den.

Till dessa människans två delar kommer bland grön-ländarne på ostkusten enligt Holm2 ännu en tredje del:

1 Se Holm: Med. om Grønl. häft, 10, sid. 112, anm.

2 Med. om Grønl., häfte 10, sid. 112.

»namnen» (atekata). Denna är så stor som en människa och träder in i barnet, i det detta efter födelsen strykes om mannen med vatten samtidigt med att de aflidnas »namne» nämnes. Barnen hos alla grönländare, till och med de kristna, uppkallas oftast efter de sist aflidna, så framt dessa icke redan gifvit sitt namn åt något annat barn. Ostgrönländaren tror, att »namnen» håller sig vid liket eller vandrar genom olika djur, tills ett barn uppkallas efter honom, därför är det alltså deras plikt att passa på, att detta sker; hvarom icke kan det ha skadliga följder för det barn, som borde ha uppkallats efter den döde.

Detta har en öfverraskande likhet med hvad professor Moltke Moe har meddelat mig om en i Norge allmän tro på, att aflidna »gå efter namn». En hafvande kvinna drömmer om någon afliden släkting, som kommer till henne (»går efter namn») och efter hvilken hon måste uppkalla barnet; gör hon det icke, är det en uraktlåtenhet, som kan ha skadligt inflytande på barnets framtid.1

Öfvertro finnes också hos lapparne.2 Hos kolosjerna i nordvästra Amerika ser modern i en dröm den aflidne släkting, hvars själ ger barnet likhet med sig.3 Namn-gifningen sättes hos indianerna också i förbindelse med en dröm.4

Namnet spelar på Grönland liksom öfverallt en stor roll, de tro där på en själslig släktskap mellan två med samma namn5 och att den aflidnes egenskaper öfvergå

1 Se också Liebrecht: Zur Volkskunde, sid. 371.

2 Klemm: Culturgeschichte, bd. 3, sid. 77.

3 Det förefaller mig som om äktenskapsförbud mellan två af samma familjenamn, som finnes hos många folk, lätt kan förklaras på detta sätt, i det samma namn åstadkommer ett nära andligt släktskap, som i likhet med det nära kroppsliga bör förhindra giftermålet.

4 Enligt Schoolcraft i Antikvarisk tidskr. 1861—63, sid. 118.

5 Tylor, Primitive Culture II, sid. 4.188

på den efter honom uppkallade, som dessutom har den förpliktelsen att bl. a. trotsa de inflytanden, hvilka vållat dennes död; har han .omkommit på hafvet, måste den uppkallade sålunda särskildt lägga sig vinn om att trotsa det i kajak, hvilken föreställning också finnes hos andra folk, t. ex. indianerna.

De aflidnas namn äro grönländarne mycket rädda för att nämna. Denna rädsla går på ostkusten, enligt Holm, så långt, att »när två ha haft samma namn, måste den öfverlefvande förändra sitt, och har den aflidne haft namn efter ett djur, ett föremål eller ett begrepp, måste ordet därför förändras. Språket undergår betydliga, för en tid gällande förändringar, i det dessa omdöpningar antagas af hela befolkningen.»1

Samma bruk finnes mycket utbredt hos indianerna i Nordamerika, likaså i Patagonien, bland sam oj ederna i Asien, bland ziguenarne i Europa, vidare i östra Afrika, på Madagaskar, i Australien, Tasmanien, Nya Guinea och på Sällskapsöarna. Då drottning Pomare på Tahiti dog, utgick ordet po (natt) ur språket och uri kom i stället.2

Fruktan för att nämna de aflidnes namn finnes också i Europa, i Tyskland, på Shetlandsöarna,3 o. s. v.; den finnes nog också i Norge.

Ostgrönländarne äro också rädda för att nämna sitt eget namn. Holm säger, att frågade man dem, hvad de hette, bådo de andra svara för sig. Då en mor tillfråga-

1 Se Med. om Grønland, häfte 10, sid. 111, där exempel på sådana omdöpningar nämnas. Holm säger, att »de gamla benämningarna komma fram igen, när de döde alldeles ha blifvit bortglömda.» Det förefaller mig naturligare, att detta sker, så snart ett barn blifvit uppkalladt efter honom.

2 Nyrop: Mindre Afh. udg, af det phil. hist. Samfund, Kjøben-havn 1887, sid. 147—150.

3 Nyrop, samma bok, sid. 136 och 137.

des om, »hvad hennes lilla barn hette, svarade hon, att det kunde hon icke säga. Lika litet ville fadern säga det; han sade nämligen, att det hade ban glömt, men vi kunde få veta det af hustruns bror.»1

För indianerna spelar namnet en stor roll, och man söker till och med ofta hemlighålla det, hvarför personen ofta benämnes med öknamn.2 Hos många folk är det allmänt, att man icke nämner släktingars namn, som t. ex. sin mans, sin svärmors, svägerskas, föräldrars, och ej heller konungarnes. Denna namnets makt går hos några folk tämligen långt. Då konungen i Dahomey, Bössa Ahadi, besteg tronen, lät han kapa af hufvudet på alla, som buro namnet Bössa.

Denna fruktan för att nämna namnet är något allmänt mänskligt, det samma finna vi i många af våra sägner,3 och det är ännu skick och bruk hos oss, särskildt på västlandet.4 Det kan väl härleda sig därifrån, att namnet och saken lätt smälta samman, och man tror, att är väl namnet kändt, så är också saken5 känd, och därigenom får alltså namnets uttalande ett inflytande på denna. En människa kan sålunda förlora sin makt genom att röja sitt namn. Därför tycka väl heller icke de aflidna om att bli nämnda vid namn, eller också kan ut-

1 Med. om Grønl., häfte 10, sid. 11 B.

2 Efter Schoolcroft i Antikvarisk Tidskrift 1861—63, sid. 119. Se också Andree: Ethnographische Parallelen und

Vergleiche, sid. 180. Tylor: History af Mankind, sid. 142.

3 Yåra förfäder kände också till detta bruk. »Sigurd dolde sitt namn, emedan det var folks tro i gamla dagar, att en döende mans ord hade stor makt, när han förbannade sin ovän vid namn.» Sæmun-dar Edda, udg. af Sophus Bugge, sid. 219.

4 Enligt meddelande af prof. Moltke Moe.

6 Huru namnet och saken smälta samman, framgår tydligt bl. a. af det schwabiska bruket att kasta »namnen på tre arga käringar» i vinet, när man vill ha god ättika af det.

talandet af deras namn ha makt att kalla dem upp ur grafven eller oroa dem där. I detta sammanhang kan också nämnas, att grönländarne t. ex. icke våga nämna en isbräs (Putsortoks) namn, när de ro förbi den, af fruktan att den skall bli förolämpad och »kalfva.»1 Något liknande finnes mycket utbredt bl. a. hos indianerna, som icke våga uttala namnet på ställen och floder.2

Angående själens lif efter kroppens död tycks det ha varit något olika meningar. Några, som af missionärerna kallas dumma och förfäade människor, ansågo att allt var slut vid döden och att det således ej fanns något lif på andra sidan grafven. De flesta grönländare tyckas dock ha ansett, att om själen än icke var alldeles odödlig, så brukade den dock fortfara att lefva efter kroppen eller åtminstone att lefva upp igen, sedan den dött tillsammans med denna, och den kom då antingen till ett ställe under jorden och hafvet eller till ett ställe i öfvervärlden uppe i himlen eller snarare mellan den och jorden.3

Det förra stället anses som det bästa, det är ett godt land, där det enligt H. Egede är »däjligt solsken, godt vatten, djur och fåglar i myckenhet». Det kan synas underligt, att de i motsats till oss förlägga sitt bästa ställe till under-jorden eller hafvet; men detta förefaller mig lätt

1 Jmfr. Nansen: Paa ski over G-rønland, sid. 301.

2 Om namnets och namnuttalandets betydelse hos de olika folkslagen har Kristofer Nyrop skrifvit en betydelsefull och omfattande afhandling, »Navnets Magt» i Mindre Afhandl. udg. af det phil.-hist. Samfund, Kjöbenhavn 1887, sid. 119--200. Se också B. Grøndahl: Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1863, sid. 127, Moltke Moe i Letterstedtska tidskriften 1879, sid. 286, S. Grundtvig; Danmarks gamle Polkeviser, bd. 2, sid. 339, H. Spencer: Principles of Sociology VI, sid. 701.

3 Jmfr. Kink: Om Grønlændernes gamle Tro. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1868, III, sid. 202.

kunna förklaras däraf, att de ha sett himlen och fjällen spegla sig i vattnet och ursprungligen ha trott, att det var en annan värld de sågo. Sedan ha de visserligen upptäckt, att det var en spegelbild, men den ursprungliga tron på en under-värld har likväl hållit i sig, och karakteristiskt är just, att denna förlägges under vattnet och att där är mycket solsken, ty det har där väl oftast också varit, när de sågo spegelbilden.

Det andra stället i himlen eller snarare öfvervärlden är kallare, det. är likt jorden med bärg och dalar, och öfver det hvälfver sig den blå himlen. Där bo de aflid-nas själar i tält rundt omkring en sjö, och när den svämmar öfver, rägnar det på jorden. Där är godt om kråkbär och korpar, som ständigt sätta sig på hufvudena och hänga sig i håret på gamla käringar;1 de äro besvärliga att hålla ifrån sig och ersätta väl närmast lössen i denna världen. Där uppe kan man också om nätterna se de döda själarna spela fotboll med ett hvalrosshufvud. På ostkusten anser man dock, att norrskenet endast är själarna af dödfödda eller för tidigt födda barn eller af barn, som blifvit dödade eller födda i löndom. Dessa barnsjälar »taga hvarandra i händerna och dansa rundt med slingringar och svängningar. De spela boll med sin efterhörd och när de se föräldralösa barn, springa de emot dem och kasta omkull dem. De beledsaga leken med ett hvisslande, pipande ljud.» Därför kalla de norrsken för alugsukat, som

väl närmast betyder förtidiga foster eller barn födda i löndom.

Denna grönländarnes uppfattning af norrskenet tyckes nära besläktad med indianernas tro, att norrskenet är de afiidnas danskedjor.

Något helvete ha eskimåerna icke; bägge de ofvan

1 Jmfr. Paul Egede, Bft. om Grønl. sid. 149.

2 Holm, Med. om Grønl., häfte 10, sid. 113.192

nämda vistelseorterna äro mer eller mindre goda, och vare sig själen kommer till det ena eller andra stället, tycks det icke stå i något synnerligt samband med människornas goda eller onda gärningar.

Egede påstår likväl, att till det sköna landet under jorden komma endast »de kvinnor, som dö i barnsäng, och de (män), som drunkna i hafvet, och hvalfiskfångare, hvilket skall vara liksom en belöning för det onda, som de ha utstått här i världen; alla de andra komma till himlen.»1 Om detta har varit den allmänna tron, tycks icke vara afgjordt. , En alldeles liknande tro finnes också hos oss i Norge; en gammal gumma i Telemarken sade till professor Moltke Moe om sin son: »Ja, du, honom ä' jag säker för, han har gått raka vägen in i himlen, han, du vet det står i Guds ord, att den, som dör på sjön eller i barnsäng, går raka vägen in i Guds rike.»2

Emellertid tycks det enligt någras utsago, som om äfven andra grönländarsjälar kunde komma till undervärlden, detta skulle bl. a. kunna bero på likets behandling. Så säger Paul Egede (Eft. om Grønl., sid. 174), »att de brukade lyfta de sjuka, som lågo på sitt yttersta, försiktigt ner från sängen och svepa in dem på golfvet till begrafning. Detta nedtagande från sängen skall nog vara en sinnebild för den nedfart de önska den döde under jorden. Men dör någon, innan han blir nedlyft, då far han uppåt.»

På frågan, hvarför ett hundhufvud var lagdt vid en graf, fick han det svaret, »att det var ett bruk hos några af deras medmänniskor att lägga ett hundhufvud hos ett barn, när det begrafdes, så att det skulle kunna vädra

1 Se äfven om det samma Paul Egede: Eft. om Grønl., sid. 117. Enligt någras utsago skulle, häxor och elaka människor komma till öfver-världen.

2 Jmfr J. Flood: Grønland. Kristiania 1873. Sid. 10, anm.

Ill. Otto Sinding På resa vid midsommaren.

och visa barnet vägen till själarnas land, när det blir lefvande, efter barn äro oförståndiga och enfaldiga och ej själfva kunna hitta vägen.»1 Det tycks, som om kapten Holm2 betviflade denna uppfattnings riktighet (som han för öfrigt anför efter Hans Egede) af det skälet, att han ej kunde upptäcka något sådant poetiskt bruk hos ostgrönländarne. Men detta förefaller mig mindre berättigadt; ty å ena sidan ha vi knappast lof att tvifla på en så bestämd utsago af en man sådan som Paul Egede med sin kännedom om grönländarne och -deras språk, och å andra sidan bör man alltid erinra sig det böljande och föränderliga i de religiösa begreppen. Vidare finnas ju motsvarande bruk hos indianerna. Aztekerna slaktade vid begrafningar en hund, som brändes eller begrafdes med liket med en bomullstråd knuten om halsen; dess uppgift var att föra den aflidne öfver Chiichnahuapans djupa vatten på väg till de dödas land.3

Resan till det sköna landet är dock icke lätt. Egede säger, att det på vägen är en hög, spetsig sten, »hvarpå de döda måste glida på sin bakdel, hvarför stenen är blodig.» Cranz påstår, att själarna skola hålla på i fem eller ännu flera dagar med att glida utför denna sten eller detta bärg, innan de komma fram, och särskildt beklagas de stackare, som måste göra denna resa om vintern eller i stormigt väder, emedan man då lätt kan råka i olycka, hvilket de kalla den andra döden, och efter den blir intet kvar. Detta frukta de mycket, och för att det icke skall ske, måste de kvarlefvande under dessa dagar vidtaga vissa försiktighetsmått.

1 Paul Egede, Eft. om Grønl., sid, 109. Se också Hans Egede, Det gamle Grønlands nye Perlustration, sid. 84. Cranz, Hist. om Grønl., sid. 301.

2 Med. om Grönl., häfte 10, sid. 106, anm.

3 Tylor, Primitive Culture, bd 1, sid. 472.

TRETTONDE KAPITLET.

Liknande sägner om många svårigheter under själarnas långa resa till de dödas land finnas hos de flesta folkslag.1 Antagligen är upprinnelsen till dessa svårigheter den, att de skola vara prof, som de goda ha lättare för att gå igenom än de onda. När nu hos eskimåerna svårigheterna ej äro någöt prof på godt och ondt, tycks det bevisa, att sägnen om dem och skildringen af dem måste vara lånade från andra, närmast från indianerna. Särskildt synes den spetsiga stenen påminna starkt om indianernas »bärgkam, hvars smala rygg var så skarp som den skarpaste knif,» hvaröfver vägen gick till själarnas boning Wanaretebe.2

Djuren synas grönländarne också i allmänhet ha tilldelat en själ, hvilken liksom människan kunde lefva efter kroppens död och företaga resan till landet på andra sidan grafven. Det framgår också af det förut omtalade bruket att lägga hundhufvud i barns grafvar, ty det är naturligtvis den i hufvudet inneboende hundsjälen, som skall ledsaga barnet. Detta är för öfrigt en bland naturfolk allmän tro. Kamtschadalerna anse, att alla djurs själar, till och med den minsta flugas, lefva upp igen i under-världen.

Af högre öfvernaturliga väsen ha grönländarne många. Bland dem, som stå människorna närmast och som de genom sina angekoker ha mest nytta af, bör först nämnas de s. k. tornat (plur. af törnak). Dessa äro angeko-kernas tjänande andar, som förhjälpa dem till deras öfvernaturliga makt. De nämnas mycket ofta som de aflidnas själar, särskildt aflidna förfäders, men de kunna dessutom vara vissa djurs själar eller också ofta andra öfvernaturliga väsen antingen af mänskligt ursprung, t. ex. de längre

1 Tylor, Primitive Culture, bd 2, sid. 44.

2 Knortz, Aus dem Wigwam. Leipzig 1880, sid. 133. Se också sid. 142.

fram omtalade kivigtok'erna, eller också andra, boende vid hafvet eller inåt landet. De kunde också vara frånvarande européers själar. En angekok hade i regeln flera, några voro rådgifvande, andra hjälpare i fara och åter andra användes till hämd och ödeläggelse. I sista fallet utsändes de af angekoken för att de skulle visa sig som spöken och därigenom skrämma ihjäl dem, som de ville fördärfva.

I förbindelse med eller öfver tornat står törnarssuk, som enligt den allmänna meningen närmast är deras herre eller en mäktig törnak. Törnarssuk ansågs närmast som god, genom sin törnak kunde angekoken komma i förbindelse med honom och få goda råd. Ofta synes man också ha tillskrifvit honom onda gärningar, och det var väl med honom som med alla andra öfvernaturliga varelser, att det berodde på angekokerna, antingen han kom att gagna eller skada.

Han hade sitt hem i under-världen, i själarnas land. Om hans utseende voro föreställningarna oklara, ty somliga trodde, att han ej hade någon skepnad, andra, att han var som en björn, andra åter, att han var stor och blott hade en arm, och slutligen några, att han var liten som ett finger. Om hans väsen var man, enligt H. Egede, lika litet på det klara; ty medan några ansågo, att han var odödlig, fanns det andra, som trodde, att ofantligt litet var tillräckligt för att döda honom. Så berättar Egede, att under en angekoks magiska operationer, eller när han talar med törnarssuk, »då må ingen klå sig i hufvudet, icke heller sofva, ej heller släppa väder, ty af en sådan pil, säga de, kan häxmästaren dräpas, ja, djäfvulen (d. v. s. törnarssuk) själf.» D:r Rink tror, att allt detta beror på missförstånd från Egedes och de andra missionärernas sida och att man på det hela taget visste föga så väl om törnarssuks utseende som väsen. På ost-

kusten ha dock hedningarne, som vi skola se, ganska bra reda på honom.

I denna törnarssuk ha många velat se ett högsta godt väsen, som eskimåerna dyrkade, och han skulle alltså motsvara vår Gud. Det oaktadt blef han dock vid kristendomens införande omskapad till djäfvulen och betecknar nu denne. Jag kan icke hjälpa, att jag tror, att Egede och de första missionärerna ha haft en liten andel i fabrikationen af denna föreställning om honom som Gud. De kommo säkerligen, liksom många hedningmissionärer ännu i denna dag, med den förutfattade åsikten, att hvarje folk måste ha ett begrepp om Gud eller ett högsta godt väsen, och utgående därifrån ha de frågat de stackars hedningarne så länge om deras törnarssuk, att deras svar har blifvit därefter. Vidare ha de talat så mycket om sin gode och allsmäktige Gud, att hedningspästerna, för att ej stå efter, ha hållit på, att de också hade en sådan Gud, som kunde hjälpa dem.

Att han icke har varit en så stor ande, som i allmänhet påstås, synes tydligen framgå af kapten Holms berättelse om de ostgrönländska hedningarnes tro. Deras törnarssuk är ett mera anspråkslöst djur, som lefver i hafvet och som många, så väl angekoker som vanliga människor, kunna se och ha sett. De beskrifva honom därför mycket noga, ja, ha till och med talrika afbildningar af honom; han är lång som en stor säl, men tjockare än en sådan och har bl. a. långa fångarmar. Holm har efter deras beskrifning kommit till den kätter-ska meningen, att det måste vara, en vanlig bläckfisk. Han äter de rof våde själarna och är ofta alldeles röd af blod. Man kan då säga, att om detta skall härstamma från vårt gudsbegrepp, har det degraderats i sorglig grad.

Vidare är törnarssuk på ostkusten icke bara en, utan hvarje angekok har, enligt Holm, sin törnarssuk. Han

har där också en medhjälpare, aperketek, som är ett svart djnr, inemot två alnar långt, med stora »kniftänger i hufvudet.»

Holm säger uttryckligen, att han icke kunde upptäcka någon antydning till, att törnarssuk var ett väsen, som var herre öfver tomat, och vi bli väl således nödsakade att pruta af litet på den makt och betydelse, som de äldre författarne tilldelat denne ande.1

Det förefaller mig klart, att denna tro så väl på törnarssuk som på tomat måste härledas ur en tro på förfädrens andar eller vålnader. Detta framgår möjligen också af orden. Tömak synes kunna ha varit samma ord som tarnak (själ), som återigen är- likt tarrak (skugga). Ett stöd för detta antagande finna vi däri, att törnak på ostkusten heter taraok, som ju påminner mycket om tarrak. Det förefaller mig således sannolikt, att alla dessa ord ursprungligen ha varit ett och det samma, som betydde: skugga, spegelbild eller själ och hvarmed de af-lidnas själar betecknades. Men nu är törnarssuk säkert afledt af törnak och har kanske ursprungligen varit likt törnarssuak, d. ä. den stora eller den svåra och ohyggliga törnak, hvilket alltså återigen vill säga, att han har varit en särskildt mäktig törnak, som sedan efterhand hos några stammar har fått ett slags herravälde öfver de andra tornat eller aflidnas själar.

Att de ha gjort dessa till föremål för särskild öfvertro, förklaras genom den fruktan de ännu i dag hysa för de döda och naturligtvis ännu mera för deras vålnader, som ofta visa sig och kunna vara mycket farliga, men också ganska hyggliga. Det skonsammaste sätt, hvarpå de kunna uppträda, är att hvissla, vidare att

1 Intressant är det, att det också hos Alaskaeskimåerna tycks förekomma ett väsen likt detta från ostkusten med långa fångarmar,

låta det sjunga i folkets öron. I senare fallet bedja de om mat, hvarför man då säger i Grönland: »tag efter behag», nämligen af mitt förråd.1

Att spöket icke alltid är farligt, framgår af livad Niels Egede2 berättar om en gosse vid Godthaab, som, då han en

gång lekte med några andra i närheten af sin mors graf, plötsligt såg någon stiga upp därur. Han och de andra togo till benen, men spöket sprang efter, grep sin son, »höll honom, kysste honom och sade: Var inte rädd för mig, jag är din mor och älskar dig»', o. s. v. Deras sedvänjor vid folks död och begrafning visa, hvilken fruktan de hade för de döda och särskildt för deras själar eller vålnader. Som redan är nämndt, iföras de döende ofta likkläderna, d. v. s. sin bästa dräkt, en stund före döden, likaså vikas benen ofta ihop, så att fötterna komma upp under bakdelen, ocli de sys eller svepas in i skinn; det sker för att de skola taga mindre plats och sålunda behöfva mindre graf, och det sker medan de ännu lefva, för att de efterlefvande skola slippa röra vid dem mer än nödvändigt som lik. Denna deras fruktan för att röra vid lik går ju, som redan är omtaladt, så långt, att de icke vilja hjälpa förolyckade (t. ex. kajak-män, som hålla på att drunkna), när de tro, att de äro nära döden.

När de väl äro döda, lyftas de, om det är i ett hus, ut genom fönstret, och om det är i ett tält, genom en öppning, som göres i skinnen på bakväggen.3 Detta

1 Rink, Supplement til Esk. Eventyr og Sagn, sid. 187.

2 Tredie Continuation o. s. v. sid. 74.

3 På ostkusten kan dock, enligt Holm (Med. om Grønland., häfte 10, sid. 105), liket också släpas ut genom husgången med en sälrem, som är slagen om benen. I detta fall måste, tycks det mig, rädslan för att röra vid liket ha segrat öfver rädslan att lyfta det ut genom fönstret. Praktiseras det ut genom fönstret, måste man ju nämligen

öfverensstämmer märkvärdigt med det i Norge allmänna bruket att föra ut liket genom en för tillfället gjord öppning t. ex. i väggen. 1 Orsaken är väl på bägge hållen den samma, nämligen att dessa öppningar åter kunna fast tilltäppas, så att spöket eller själen icke kan slippa in igen, hvilket skulle kunna hända, om liket fördes ut genom husgången eller dörren. Osannolikt är det icke, att grönländarne kunna ha fått detta bruk från de gamla norrmännen eller isländarne i Grönland. I flera sagor står det omtaladt såsom begagnadt af de hedniska isländarne.2 I »Eyrbyggja» heter det: »Därefter lät han bryta ett hål i väggen bakom den döde och lyfta ut honom därigenom». Den dödes saker kastas också genast ut, för att de icke skola göra de efterlefvande orena. Detta påminner om liklialmsbränningen hos oss, som också är vidt utbredd hos med oss besläktade folkstammar i Europa. 3

De efterlefvande bära också ut sina egna saker, för att liklukten skall gå af dem. De bäras antingen in igen om kvällen, eller också ligga de, som på ostkusten, ute i flera dagar. Den dödes släktingar upphöra där till och med att använda sina gamla kläder, som kastas bort. 4

När liket föres ut, tänder en kvinna en pinne och viftar med den fram och tillbaka sägande: »här är icke mer att få». Detta sker väl närmast för att visa själen, att alla dess tillhörigheter äro utkastade.

röra vid det. Genom att släpas med benen främst och alltså peka utåt, hindras väl själen från att vända tillbaka.

1 Meddeladt mig af professor Moltke Moe. Jmfr också Lieb-recht, Zur Volkskunde, sid. 372.

2 Grønl. hist. Mindesmærker, bd 3, sid. 639.

3 Se prof. Moltke Moes berättelse i N. Univ. og Skoleannaler 1880 (Separataftryck, sid. 2) och de där citerade verken.

4 Holm, Med. om Grönl., liäft. 10, sid. 107.

Den döde begrafves antingen på land eller kastas i hafvet (om en af förfäderna är omkommen i hafvet). Hans egodelar, som kajak, vapen, och kläder eller, om det är en kvinna, sysaker, krokknif m. in., läggas på eller vid grafven eller nära stranden, om liket är kastadt i sjön. Det tycks ske dels emedan de äro rädda för en aflidens saker och ogärna vilja begagna dem, dels också emedan, som H. Egede säger, de kunna ge dem anledning till att

gråta, i det man vid åsynen af dem påminnes om den käre döde, och »gråta de för mycket öfver den döde, så tro de, att han fryser».[1]

Denna föreställning erinrar påfallande om andra kvädet öfver Helge Hundingsbane (strof 45 o. f.), där hans änka Sigrun möter honom våt och frusen och höljd med rimfrost tack vare hennes gråt öfver honom. Jäm-

o

för också den bekanta svensk-danska folkvisan om »Ake och Else»,[2] hvari det heter:

»Föl" hvar och en tår, som du fäller på jord, Min kista hon blifver så full utaf blod. Men hvar gång på jorden du är i hjärtat glad, Min kista hon blifver så full af rosenblad.

Men dessutom var det säkerligen också grönländar-nes mening, att den döde skulle använda sina redskap, dels till utflykter från grafven, dels också i den andra världen. Visserligen sågo de, att redskapen multnade bort, men deras själar följde den aflidnes själ.

De, som bära ut den döde eller ha rört vid honom eller något, som tillhör honom, äro för någon tid orena och måste afhålla sig från vissa matvaror eller sysslor, som angekokorna föreskrifva, ja, detta måste till och med alla, som bo i samma hus, iakttaga, dels för att icke

1 H. Egede, Det gaml. Grønl. nye Perl., sid. 83.

2 Se P. A. Gödeckes öfversättning af »Edda», sid. 170 och anm. sid 335, där också visan om »Åke och Else» citeras.

skada sig själfva, dels för att icke göra resan besvärlig-för den aflidnes själ.

De måste sörja och gråta länge öfver den döde, och träffa de bekanta eller släktingar, som de icke ha sett sedan dödsfallet, måste de, om det är aldrig så länge sedan, börja gråta och tjuta, så snart de komma inom hus. Sådana tjutscener skola kunna verka ganska komiskt och äro således ren komedi, ofvanpå hvilken man tröstar sig med mat och traktering.

De lia också många andra sorgebruk, som kunna gripa tämligen starkt in i deras lif, t. ex. att de, som ha burit ut liket, ej få arbeta i järn på flera år, o. s. v.

Därtill kommer också den förut omtalade rädslan för att nämna den aflidnes namn.

Allt detta sker, som östländingarne sade till Holm, »för att den döde inte skall bli ond»; det visar, hvilket starkt inflytande på detta lif de tillskrifva de döde. Det ligger därför intet orimligt i, att hela tron på tornat och törnarssuk kan ha utvecklat sig därur. Sedan har emellertid också annan öfvertro inblandat sig.

Grönländarne tro dessutom på en hel härskara af öfvernaturliga väsen. Jag vill här blott nämna några få.

Hafvets djur behärskas af en stor kvinna, som några kalla den namnlösa, andra arnarkuagssäk, hvilket blott betyder den gamla kvinnàn.

Hon bor under hafvet, där hon sitter i sin boning vid en lampa, under hvilken det, liksom under alla grönländarelampor, är en skål eller pall till att uppsamla den neddrypande tranen. I denna simma massor af sjöfåglar och därifrån utgå hafvets djur, såsom säl, hvalross och narhval. När vissa orenligheter samla sig i hennes hår, håller hon emellertid dessa ifrån kusterna, eller de hålla sig själfva undan, lockade af orenligheterna, och då är det en angekoks svåra värf att besöka henne och blidka

eller kamma henne. Vägen dit är farlig, och angekoken. måste ha sin törnak med sig. Först kommer han genom själarnas sköna land i under-världen, sedan är det en stor afgrund, öfver hvilken han endast kommer på ett stort hjul så halt som is och som hastigt snurrar rundt; däröfver måste törnaken leda honom, därpå förbi en kokande

kittel med lefvande sälar i, sedan antingen genom en farlig vakt af onda sälar, som stå på ända och bita omkring sig, eller också förbi en stor hund, som står utanför hennes hus och ger varsel, då en stor angekok kommer, och som blott sofver litet någon enda gång, och då måste man passa på; men detta kunna endast de högsta angekokerna. Här måste åter törnaken ta angekoken vid handen; ingången är tillräckligt bred, men vägen är smal som ett snöre eller en knifsegg och går öfver en förfärlig afgrund. Ändtligen komma de in i huset, där kvinnan sitter. Hon lär ha en hand så stor som stjärtfenan af en hval, och slår hon till en därmed, är det slut. Efter någras utsago skall hon rycka håret af sig och svettas af raseri öfver att mottaga ett sådant besök, så att angekoken måste, biträdd af sin törnak, slåss med henne för att komma åt att få hennes hår rensadt eller kammadt, medan andra anse, att det kan gå för sig

o

med goda ord och förmaningar. Återvägen är, sedan detta är gjordt, jämförelsevis lätt för angekoken. 1

Denna myt påminner ju i hög grad om de färder till underjorden eller Hades, som spela en så framstående roll i europeiska sägner, t. ex. om Dionysos, Orpheus, Herakles o. fi. a. (jmfr också Dante), och hvartill vi i vår mytologi ha ett sidostycke i Hermods färd till Hel

1 Paul Egede, Continuation af Relationerne o. s, v., sid. 45 o. f.; H. Egede, Det gamle Grønl. nye Perl., sid-. 118 o. f.; Rink, Esk. Ev. og Sagn, suppl., sid 183 o. f.

för att hämta Balder. Liknande sägner förekomma för öfrigt också hos indianerna.

Efter hvad professor Moe har meddelat mig, synes det knappast tvifvelaktigt, att denna grönländska föreställning är färgad af europeiska sägner och att det är inblandadt flera afgjordt europeiska moment i den. Föreställningen om det hala hjulet förekom t. ex. i våra medeltidslegender, och likaledes kommer bron, som är smal som ett snöre eller en knifsegg, igen, till en del med samma ord, i europeiska eller medeltida sägner om resor till undervärlden. I en gammal nordengelsk visa talas det om »skräckens bro, ej bredare än en tråd». Tundel ser i skärselden en smal bro öfver en förskräckligt djup, mörk och stinkande dal, o. s. v. Men dessa medeltidsföreställningar äro otvifvelaktigt återigen färgade af österländska traditioner. Judarne tala om den trådsmala helvetesbron, och muhamedanerna tro, att alla själar midt i helvetet måste öfver en bro smalare än ett hår, skarpare än ett svärd och mörkare än natten.1 Enligt »Avesta» kommo de gamla parsernas själar den tredje natten efter döden öfver det »höga Haza» — ett bärg, som omger jorden och räcker ända upp till himlen — för att uppnå en bro, som kallas Tsjinvatbron och som vaktas af två hundar. Enligt Petileviskrifterna utvidgar bron sig och blir nästan en parasang bred, när de frommas själar gå öfver den, medan den smalnar för de ogudaktiga, som försöka gå öfver, så att de störta i helvetet, som ligger rakt under.2 En motsvarande före-

1 Se Sophus Bugge, »Mythologiske Oplysninger til Draumskvædi» i Norsk Tids. for Vid. og Lit. 1854—55, sid. 108—111; Grimm Mythol. sid. 794. Jmfr också H. Hübschmann, »Die parsische Lehre vom Jenseits und. jüngsten Gericht». Jahrbücher für protestantische Theologie, hd 5 (Leipzig 1879), sid. 242.

2 H. Hübschmann, Jahrb. für prot. theol., bd 5, sid. 216—222.

ställning finnes (jmfr Sophus Bugge, anförda stället) i våra folkvisor, »Draumskvædi» om Gjallarbron på vägen till de dödas land. Den hänger högt i luften, så att man blir yr i hufvudet på den. »Gjallarbron hon hänger så högt i vinden» och säges i några varianter af visan uttryckligen vara »både brant och bred». I Eddan heter det om Hermod, att han på vägen till Hel red öfver Gjallarbron, som var täckt med blänkande guld och som ej dånade mindre under honom ensam än under fem fylkingar (d. v. s. 250) döda män.

Det ser ut, som om denna grönländarnes tro på en bro eller smal väg måste vara färgad af dessa europeiska eller ursprungligen delvis österländska föreställningar, som ha tillförts dem genom de gamla nordborna. Samtidigt kan det dock äfven ligga något mera ursprungligt till grund. Hos indianerna finna vi sålunda föreställningar om en

ormbro eller en i luften svängande trädstam, som för öfver de dödas älf till de dödas stad. 1

Föreställningen om den stora hunden, som vaktar ingången till kvinnans hus, påminner starkt om Hels fruktansvärda, i bröstet blodiga hund Garm, som skäller framför Gaipahålan. För öfrigt är denna föreställning om hunden i den andra världen allmän. Hos inderna bevaka två hundar vägen till Jamas boning,2 och hos de gamla parserna vakta två hundar Tsjinvatbron. Hos inderna står en stor, ilsken hund på andra sidan om den ofvannämnda ormbron.3 Orimligt är det väl icke

1 Tylor, Primitive Culture, sid. 50. Jmfr. också indianernas föreställning om bärgkammen så skarp som den skarpaste knif. En möjlighet är det ju också, att indianerna kunna ha fått denna föreställning från eskimåerna.

2 Se Bugge, anf. st., sid. 114.

3 Tylor, Primitive Culture, hd 2, sid. 50. Jmfr också Knortz, Aus dem Wigwam, sid. 142.

att hunden i undervärlden kan stå i förbindelse med den hos många folk allmänt förekommande sägnen om människans eller särskilda stammars härkomst från hundar 1 och att det således är denne hundstamfars själ, som håller vakt för sin afkomma.2

I europeiska sagor och särskildt i våra norska förekommer ofta en gammal käring, som regerar öfver djuren och som gärna vill kallas mor, lyskas o. s. v. Träffar Askeladden på henne och t. ex. kliar henne i hufvudet, befaller hon till gengäld djuren att hjälpa honom eller ger honom andra gåfvor. Detta är ju förvånande likt den grönländska föreställningen och särskildt påminner kliandet starkt om hårkamningen.

Häraf ser det alltså ut, som om denna grönländska guddom ursprungligen kan vara den gammalnorska sagokäringen och att beskrifningen af resan till henne kan vara färgad af europeiska sägner och legender; men dessutom äro däri inblandade mera ursprungligt eskimåiska element, som härstamma västerifrån och likna indianernas.

De själar, som gå till öfver-världen, komma på toppen af ett högt berg förbi en märkvärdig kvinnas boning. Hon heter Edlaaersissok (d. v. s. inälfveut-tagaren), och när de besöka henne, måste de noga akta sig för att skratta. Hon har ett tråg och en blodig knif. Hon slår på trumma, dansar med sin egen skugga och sjunger: »ha lia ha ha!» När hon vänder sidan till, drar munnen sig alldeles på sned,

1 Jmfr Felix Liebrecht, Zur Volkskunde, 1879, sid. 23.

2 Den kokande kitteln med lefvande säl påminner möjligen något om indernas föreställning om älfven Yaitaranis salta, kokande böljor, som voro röda och fuktiga, på vägen till de dödas land.

och när hon böjer sig åt sidan, slår hon kinden mot höften, så att det säger klatsch. Kunna de se henne utan att skratta, är det ingen fara, men så snart de dra på smilbandet, slänger hon bort trumman, tar fast dem, kastar omkull dem, tar sin knif, skär upp dem, sliter tarmarna ur kroppen, kastar dem i tråget och slukar dem sedan glupskt.1

Under samma resa komma själarna också förbi månandens boning. Vägen, som de färdas, beskrifves bl. a. som trång, och man sjunker ned till axlarna.2 Det påminner om de myrar, som i vårt »Draumskvædi» tänkas ligga i närheten af Gjallarbron och hvari de onda sjunka ner.3

Det ser alltså ut, som om vi här spårade ett inflytande från de gamla nordborna.

När kajakmännen äro på hafvet, tro de sig omgifna af de så kallade ignerssuit (plur. ignerssualc, d. ä. stor eld). De flesta af dem äro goda väsen-, som hjälpa människorna. Ingången till deras boningar 'är vid stranden. »Den första jord, som blef till, hade hvarken haf eller bärg, utan var alldeles platt. Då han där uppe icke tyckte om

människorna på den, ödelade han jorden. Den sprack, och människorna föllo ner i springorna och förvandlades till ignerssuit, och vattnet strömmade till öfverallt. Då jorden blef till på nytt, var den helt och hållet täckt af en isbrä. Denna gick efterhand bort, och från himlen nedföllo två människor, af hvilka jorden blef befolkad. Man kan hvarje år se, att isbräen är i

1 Rink, Eskimoiske Eventyr og Sagn, sid. 87, 166 och suppl., sid. 48.

2 Rink, Esk. Ev. o. Sagn, sid. 87.

3 Holm, Med. om Grønl., häfte 10, sid. 144.

aftagande. På många ställen synas ännu märken från den tid, då hafvet stod öfver fjällen.1

I denna myt kan spåras inflytande från icke mindre än fyra olika håll. Föreställningen om ignerssuit, som likna människorna och bo under jorden, liknar den indianska sägnen om att människorna bodde under jorden; sedan började de klättra upp på jordens yta uppför en vinranka, som stack upp genom en springa eller bärgsklyfta. Då en tjock käring (eller man) ville klättra upp, gick rankan af och de andra måste stanna där nere, medan de, som hade kommit upp, befolkade jorden.2

De två människor, som falla ner från himlen, måste tydligen härstamma från de finsk-ugriska stammarnas skapelsesägen eller också från samma källa. Hos vo-gulerna komma de två första människorna från himlen i en vagga af silfvertråd. Att himlen är människans upphof återfinnes också i andra finsk-ugriska folks myter i Asien och Europa.3

1 Holm, Med. om Grønl., häfte 10, sid. 144.

2 Jfmr K. Ivnorz, Aus dem Wigwam, sid. 130. H. de Cha-rencey (Mélusine, I, sid. 226) omtalar, att minetariernas (stam vid Missouris stränder) förfäder bodde på bottnen af en stor sjö och klättrade upp på jorden med tillhjälp af ett stort träd, som gick i stycken, så att många måste stanna kvar där nere. Detta påminner ju nästan ännu mera om ignerssuit, som bo under hafvet.

3 Se J. Krohn, Finska litteraturens historia, l:sta delen. Kalevala (1891), sid. 165. Det är professor Moltke Moe, som har fäst min uppmärksamhet på denna likhet. Han har också lånat mig ett manuskript om liknande sägner. Oftast frambringas förbindelse mellan jorden och himlen genom ett stort träd, på hvilket människorna krypa upp och ned. Myten om ett sådant himlaträd är snart sagdt utbredd öfver hela jorden. Yi finna den hos oss (Ygdrasil) såväl som i Polynesien, på Celebes, Borneo, Nya Seland o. s. v. Hos vogulerna förvandlar sig sonen af de två första människorna (jmfr ofvan) till en ekorre och kryper upp till himlen uppför ett träd och kommer sedan ner igen; hos indianerna kryper den förste mannen efter en

Liknande föreställningar ha också kommit till indianerna (kanske genom eskimåerna?). Huronerna ansågo, att de första människorna kommo från himlen.1 Föreställningen att jorden ursprungligen var platt och haft sprickor liknar också mycket de finsk-ugriska skapelsesägnerna, enligt hvilka jorden, då den skapades, först utgjorde ett alldeles slätt och jämnt skal öfver vattnet, men sedan genom en skakning började gå i vågrörelse och stelnade böljformigt, hvarigenom bärg och dalar uppstodo.2

Ett tredje moment bilda de människor, som bodde på denna ursprungligen platta jord, med hvilken han där uppe var missnöjd, hvarför jorden sprack och vattnet trädde fram. Det tycks knappast tvifvelaktigt, att detta härleder sig från en direkt inblandning af den kristna syndaflodssagan, som naturligtvis kan komma upp längs ostkusten från västkusten. Ändtligen ha vi som ett fjärde moment isbräen, som endast kan härstamma från själfva Grönland.3

Af andra väsen kunna nämnas de olika arterna inlandsmänniskor, som bo inne i landet eller på inlands-

ekorre upp i ett träd och kommer till himlen, hvarifrån han kommer ner igen med kännedom om kulturen eller

också för att hämta sin syster dit upp. Ziguenarne på gränsen af Siebenburgen ha en skapelsesägen bl. a. om ett stort träd, hvarifrån det föll ner kött på jorden, och af blad uppkommo människorna. (H. von Wlislocke, Märchen und Sägen der transsilvanischen Ziguener, n:o 1). Sammanhanget mellan den grönländska föreställningen och dessa myter synes sannolik; att trädet hos eskimåerna har försvunnit, är ju helt naturligt.

1 Jmfr A. Lang, Myth. R. and Kel., band 1, sid. 181.

2 Jfr J. Krohn, Finsk. lit. hist., sid. 163—173.

3 Paul Egede ger en annan förklaring af ignersuits undergång som människor. »De ha tillförene bott på jorden, innan den stora floden öfverväxte världen, och då jorden kantrade, kom det ner, som förut var vändt uppåt.»

isen. Af dessa kallas några tor nit (plnr. af turnik) eller på ostkusten timersek; de lia människogestalt och äro mycket stora, några säga 6 alnar, men andra, att de äro så höga som en kvinnobåt är lång, det vill alltså säga minst 10 meter. Deras själ är ensam så stor som en vanlig människa. De lefva af jakt, dels på landtdjur och dels på hafsdjur. De kunna springa ofantligt fort. När de äro på hafvet, ha de ingen kajak, utan sitta i vattnet och ha dimman till kajak.1 Säl kunna de fånga på land (i stora snaror), och två väldiga storkobbar eller blåsälar kunna de bära med sig in i landet i en sälkinns-påse på nacken. Med människorna stå de oftast på krigsfot, men kunna också umgås vänskapligt med dem, ja, till och med byta hustrur med dem.

Ett annat slags inlandsmänniskor är igaligdlii (plur. af igalilik), som spatsera omkring med ett helt kök på axeln, hvari grytan är så stor, att de kunna koka en hel säl däri på en gång, och den kokar hvar de gå och stå. Ett tredje slag är erkigdlit (plur. af erkilek), som enligt någras uppgift ofvantill äro som en människa och nedtill som en hund, men enligt andra ha hundhufvud eller hundnosar. De skola vara skickliga bågskyttar och bära sina pilar i koger på ryggen.2 De äro fientliga mot människorna. Vidare kunna nämnas isserlcat (plur. af isserak), som blinka på längden, det vill väl närmast säga, att ögonen äro skurna i vertikal riktning.

Som Rink har påvisat, kan det knappast vara tvifvel om, att dessa inlandsmänniskor, som alla spela en framstående roll i grönländarnes sägner, ursprungligen

1 Detta påminner ju om vår norska draug, som seglar i den halfva båten, och det synes icke omöjligt, att denne här kan vara inblandad (genom de gamla nordborna).

2 P. Egede, Eft. om Gronl., sid. 172.

ha varit olika indianstammar, som grönländarnes förfäder-fordom, då de ännu bodde på Amerikas norra kust, hade dels vänskapligt, men mest fientligt umgänge med. Berättelser om dem äro medförda till Grönland, och skådeplatsen är fortfarande förlagd till inlandet, d. v. s. Grönlands, där människorna efterhand ha förvandlats till mystiska väsen. Ordet tunck synes rent af betyda indianer och användes fortfarande af eskimåerna på Labrador. Af eskimåstammar på Hudsonbuktens västkust brukas erlågdlit om indianerna i det inre. Att tornit äro stora och hurtiga, passar bra in på indianerna, då dessa äro större än eskimåerna och äro dem öfverlägsna på land. Att erkigdlit äro skickliga bågskyttar och bära sina pilar i koger, påminner också om indianerna, likaså att de ha hundben eller hundansikten, som väl beror på indianernas föreställning, att de härstamma från en hund.1 Isserkat, de, som blinka vertikalt, kunna väl ursprungligen ha varit indianstammar med utpräglade sneda eller egendomliga ögon, sådana äro uttryckligen beskrifna af resande. Här ha vi alltså öfvernaturliga eller mystiska, väsen, som påtagligen ha historiskt ursprung. Sägnerna, om strider med dem o. a. ha säkert också till en viss grad historiska händelser till grund. På samma sätt ha. väl de klassiska folken också känt sina mystiska folkslag.2

Vidare kan bland grönländarnes underbara väsen nämnas igdlokok, som var lik en half människa, med

1 Då sägnen om hundmänniskan är vida utbredd öfver jorden (finnes också hos grekerna), är det ju en möjlighet, att eskimåerna ha. fått den från annat håll och sedan ha tillämpat den på indianerna, som de visste härstamma från en hund.

2 L. Tobler, »Ueber sagenhafte Völker des Altertums und des. Mittelalters», i Lazarus' och Steinthals Zeitschrift der Völkerpsycho-logie, bd 18 (1888), sid. 225.

halft hufvud, ett öga, en arm och ett ben. Alldeles liknande varelser finnas också hos grekerna, musulmännen, zuluerna och indianerna.1

Om världens skapelse hade grönländarne icke bildat sig någon åsikt. Jorden och universum ha antingen uppstått af sig själfva, eller också har det alltid varit så och skall alltid fortfara att vara så.

Om människans eller eskimåernas skapelse hade de heller inga klara föreställningar. Några påstodo, att den första människan skulle ha växt upp ur jorden och gift sig med en jordtufva. Denna födde ett flickebarn, som han då tog till hustru.2 Detta framväxande ur jorden är en allmän föreställning, som också förekommer i Norge och på Island. 3 Vi säga: den, som slår med sin käpp på jorden, slår sin mor; den, som slår på stenen, slår sin far, hvilket ju påminner om den grönländska föreställningen, enligt hvilken mannen närmast är kommen ur bärget.

Om huru vi européer uppstått ha de en egen sägen, som synes mindre smickrande för oss. En eskimåkvinna, som icke kunde behålla någon man länge, gifte sig slutligen med en hund och fick med honom en del människobarn och en del hundvalpar på en gång. De senare tog hon och satte på en gammal skosula, sköt ut den i hafvet och sade: »Faren bort och blifven kaodlu-naker» (d. v. s. européer), eller: »I skolen frambringa

1 P. Egede, Eft. om Grønl., sid. 172; Tylor, Prim. Cult. bd 1, sid. 391; Tobler, anf. st., sid. 238; Liebrecht, The Academy, bd 3 (1872), sid. 321.

2 P. Egede, Cont. af Relät., sid. 97; H. Egede, Grønl. Perl. sid. 117.

3 Jmfr Liebrecht, Zur Volkskunde, sid. 332 och de citerade ställena. Se också Moltke Moe i Letterst. tidskr. 1879, sid. 277—81. För påpekandet af likheten har jag att tacka Moltke Moe.

alla slags ting». Däraf kommer det sig, säga de, att kaodlunakerna alltid lefva på sjön och skeppen äro skapade liksom grönländska skor, runda fram och bak. Andra satte hon på pilblad och sköt den inåt land, och. de blefvo inlandsmänniskor eller indianer (erkiligdUt och tornit). 1 Alldeles liknande sägner finnas hos eskimåerna på Baffinsland och äfven på Alaskas nordkust, där det dock synes endast gälla för indianerna och icke för européerna. Sådana sägner om hundhärkomst (eller varghärkomst) förekomma hos många folkslag, så väl ariska som mongoliska och amerikanska.2 Hos många indianstammar spelar den en framstående roll, ty de tro, att den första kvinnan gifte sig med en hund, och från dem härstamma de själfva. Det synes mig blott, att eskimåerna ha fått sin sägen därifrån och ha behållit den såsom gällande för indianerna. Då de sedan träffade andra främmande, som t. ex. européerna, ha de tillämpat den också på dem. Märkvärdigt är, att skon, som förvandlas till skepp, går igen äfven i sägnerna i Baffinsland.

Orsaken till döden är hos eskimåerna, enligt några, en kvinna, som skall ha sagt: »Låt dessa dö efterhand, de få icke rum i världen». Andra tro, att två af de första människorna trätte, den ene sade: »Låt det bli dag och låt det bli natt och låt människorna dö»; den andre: »Låt det endast bli dag och låt människorna lefva». Efter lång tvist blef det efter den förstes ord. Men andra åter påstå, att det var en orm och en lus, som kämpades om att hinna upp människorna; kom ormen först,

1 H. Egede, Grønl. Perl., sid. 117; P. Egede, Cont. af Bel., sid, 47; Kink, Esk. Ev. og Sagn, sid. 90; Suppl. sid. 150; Med. om Grønl., häfte 10, sid. 290, 343.

2 F. Liebrecht, Zur Yolkskunde 1879, sid. 17—25; J. C. Müller. Gesch. der Amer. Urreligionen, sid. 134.

Moltke Moe har ledt min uppmärksamhet därpå.

skulle de lefva, men kom lusen först, skulle de dö. Ormen fick långt försprång, men gled under vägen ner utför ett högt bärg och fick nu en lång omväg; då kom lusen först, och människorna måste dö.1 Dessa myter synas redan genom sin meningslösa form röja, att de ha kommit annorstädes ifrån och äro fragment af äldre, hvilkas ursprungliga sammanhang och betydelse äro glömda. Se vi oss om, kunna vi äfven hos fjärrboende folk finna märkvärdiga likheter. Den andra grönländska sägnen återfinnes på Fidjiöarna, där månen träter med en råtta och vill, att människorna liksom han själf skola dö och lefva upp igen; men råttan sade, att de hellre skulle dö liksom råttan, och så blef det.2 Hos indianerna äro de tvistande två bröder, som voro vargar; den yngste sade: »När en människa dör, låt henne då följande dag komma tillbaka, så att hennes vänner må glädja sig». — »Nej», sade den äldste, »låt inte de döda komma tillbaka». Då slog den yngste ihjäl den äldstes son, och det blef början till döden.

Med myten om ormen och lusen ha vi märkvärdiga likheter i södra Afrika,3 likaså på Guldkusten. Där skickades af det första stora väsendet ett djur (en kameleont) till människorna med bud, att de skulle lefva och aldrig dö. Men så besinnade det högsta väsendet sig - och skickade därefter den snabbfotade salamandern med bud, att de skulle dö, och då denne kom först, blef det

1 P. Egede, Cont. af Pel., sid. 32, 80; Eft. om Grønl., sid. 127, 106; H. Egede, Grønl. Perl., sid. 117.

2 Tylor, Prim. Cult., bd 1, sid. 355; A. Lang, La Mytliologie (Paris 1866), sid. 204, 206; Smiths Inst. and Rep. of the Bur. of Ethnology, 1879—80. sid. 45. Det ser ut, som om detta med dag och natt i den grönländska formen vore en direkt eller indirekt påverkan från den bibliska skapelsehistorien. (?)

3 Prof. Moltke Moe har fäst min uppmärksamhet därpå.

så. Det finns också andra former af denna myt. Hos hottentotterna var det månen, som sände detta bud till människorna: »Liksom jag skolen I också dö och lefva upp igen.» Men haren hörde det, sprang i förväg ocli sade: »Liksom jag skolen i dö och icke lefva upp igen.»1 Denna myt liknar åter påfallande den nämnda från Fidji-öarna, och sålunda få vi en bro mellan den andra ocli den tredje grönländska, hvilka följaktligen måste vara två varianter af ursprungligen en och samma; den måste vara mycket gammal, efter den kunnat sprida sig så vida.

Eskimåerna tro, att nästan allt hvad de se leder sitt ursprung från dem. Fiskar och andra sjödjur uppstodo därigenom, att en gammal man en gång högg flisor af ett träd och kastade dem i vattnet, hvarpå de förvandlades till fiskar.

Himlakropparna voro en gång vanliga eskimåer, som lefde här på jorden och sedan af en eller annan orsak kommo upp på himlen. Solen var en fager kvinna och månen hennes bror; de bodde i samma hus. Hon fick hvarje natt besök af en man; hon visste icke, hvem han var. För att komma på det klara därmed, svärtade hon sina händer med lampsot och strök honom öfver ryggen. Då det blef ljust, visade det sig vara hennes bror månen, hvars rena, hvita renskinnspäls var svärtad, och däraf komma fläckarna på månen. Solen tog en fickknif, skar af sig det ena bröstet, kastade det till honom och sade: »Om hela min kropp smakar dig bra, så ät detta.» Därmed tände hon på ett stycke lampmossa och flög ut; månen gjorde det samma och ilade efter henne, men hans mossa slocknade, och därför ser han ut som glö-

1 Christaller i Zeitschr. f. Afrik. Sprachen, sid. 49—62. Jmfr. också d:r Bleek, Reineke Fuchs in Afrika (Weimar 1870).

•dande aska. De förföljde hvarandra upp i. luften, och där äro de ännu. Månens boning ligger vid själarnas väg till öfver-världen, i den är också ett rum för hans syster solen. — Denna myt måste tydligen härstamma västerifrån. Hos indianerna i Nordamerika äro sol och måne syskon, och till och med så långt bort som bland

indianerna i Amazondistriktet finnes samma myt, utom att månen är en kvinna, som besöker sin broder solen i mörkret. Denne upptäcker hennes onda lidelse genom att föra sin svärtade hand öfver hennes ansikte. Hos indianerna i Peru voro sol och måne samtidigt bror och syster och man och hustru. (Jmfr också egypternas Osiris och Iris.)1

Det märkvärdiga med solen hos grönländarne är, att hon framtill är skön, men baktill ett benrangel.2 Detta påminner ju frappant om våra fagra huldror, som äro ihåliga i ryggen, och det tycks vara en europeisk och specielt norsk föreställning, som kommit till Grönland genom de gamla nordborna. Anledningen till att solen är ett benrangel baktill, är enligt ostgrönländaren den, att när hon står i väster, alltså på den kortaste dagen, skäres hon i bakdelen af skarpa redskap och måste därför stiga igen. Baken är således af nött och endast benranglet kvar.3

Månen har ännu icke uppgifvit sin gamla natur, han kommer fortfarande ofta till jorden och söker galanta .äfventyr, hvarför kvinnorna måste taga sig i akt för honom, de få icke gå ensamma ut i månsken, icke stå och se på månen o. s. v. Dessa månens erotiska

1 A. Lang, Custom and Myth., sid. 132; Tjdor, Prim. Cult. bd 1, sid. 288.

2 Jmfr Rinlc, Esk. Ev. sid. 87, suppl. sid. 44; Liebrecht i Ger-mania, bd 18, sid. 365.

3 Holm, Med. om Grønl., häft. 10, sid. 142.216

böjelser tyckas vara af gammalt datum. I Australien är han en katthane, som kom i förhållande till en annans maka och irrar omkring på ständiga vandringar; hos invånarne i Himalajatrakten begår månen den oförlåtliga synden att förälska sig i sin svärmor, som kastar aska i ansiktet på honom, och däraf komma fläckarna i månen. Enligt en slavonisk sägen var månen solens man, som trolöst älskade morgonstjärnan och därför blef klufven midt itu.1 Hos de gamla grekerna och romarne var visserligen månen af kvinnokön, men den hedervärda Luna var icke heller fri från erotiska drifter. För Öfrigt sättes månen hos eskimåerim också i förbindelse med kölden. Han framkallar snöfall genom att tälja på hvalrosstand och strö flisorna ner öfver jorden eller genom att blåsa i ett rör, när han besöker jorden, körande i släde öfver isen om vintern. Att månen sättes i förbindelse med kölden och vintern, är ju helt naturligt. Som den kalle och stränge är det väl också rimligt, att han är man, medan solen längre söderut, där hon är

o

plågsam genom sin värme, anses för man. Åskdunder frambringas, enligt deras tro, af två gamla käringar, som slåss om ett torrt och styft skinn och slita i hvar sin ända; under kampens hetta välta de omkull sina lampor,, och då blixtrar det. Dimma har uppkommit genom en törnarssuk, som drack så mycket att han sprack.2

I sin tro eller öfvertro undervisades eskimåerna, liksom fortfarande på ostkusten, af sina präster eller andebesvärjare, angekokerna (angekok, pl. angakut). Dessa synes vara de klokaste och mest framstående af dem. De utge sig för att kunna tala med andarne, företaga resor så väl till under-världen som till himlen och andra.

1 Tylor, Prim. Cult., bd 1, sid. 354. Se också A. Lang, Mythe,. Jßitual and Religion, sid. 128.

2 P. Egede, Eft. om Grønl,, sid. 150, 206.RELIGIÖSA FÖRESTÄLLNINGAR. 2] 7

ställen, mana fram törnarssuk och öfvernatuiiiga väsen, få uppenbarelser af dem o. s. v. De påverka och skaffa sig inflytande öfver sina landsmän hufvudsakligen genom sina mystiska andebesvärjelser och seancer, hvilka mest företagas om vintern, när de bo i hus. Då släckas lamporna och skinn hängas för fönstren, så att det blir alldeles mörkt. Själf sitter angekoken på golfvet. Genom att hålla ett förfärligt oväsen, så att hela huset skakar, förändra sin röst, vråla och skrika, buktala, stöna, jämra sig, slå på trumma, tjuta, frambringa ett djäfvulskt skallande skratt och alla möjliga andra konster, får han sina landsmän till att tro, att han har besök af de olika andar han uppger och att det är de, som hålla detta lefverne.

För att bli angekok fordras det, som ju är ganska naturligt, en lång lärotid, ofta ett half tjog år. Lärlingen måste ofta och i lång tid söka ensamhet, gnida en sten medsols rundt omkring på en annan sten flera dagar å rad, hvarpå en ande kommer fram ur bärget; han dör då af förskräckelse, men lefver sedan upp igen, o. s. v. Härigenom får han efterhand sina tornat. Han får icke uppge, att han bedrifver sådant, förr än han är utlärd, men då måste det också ske. Skall han bli en riktigt durkdrifven angekok, måste han dock helst bli gripen och släpad till stranden af en björn; sedan kommer . en hvalross, hugger tänderna i honom, släpar honom till horisonten och äter upp honom. Därpå återvända benen hem, möta köttslamsorna på vägen, och de växa ihop till en hel människa igen. Nu är han färdig.

Dessa angekokers inflytande berodde naturligtvis på den färdighet de hade uppnått, men de synas icke endast ha varit bedragare, de ha möjligen också till en del själfva trott på sina konster, ja, ha till och med lefvat i den tron, att de ibland kunde få verkliga uppenbarelser, fastän218

Egede icke tror, att de ha haft något »verkligt commer-cium och gemenskap med djäfvulen.»

Sjukdomar kunna de också böta genom att uppläsa trollformulär, sätta in en ny själ o. s. v. Till sjukdom-mar, som de 'kurera, räknas också, att en man icke kan fånga säl eller att en kvinna icke kan få barn. I det senare fallet måste den ostgrönländska angekoken ännu i dag, om han är tillräckligt duglig, företaga en resa till månen, hvarifrån ett barn kastas ned till kvinnan, som därefter blir fruktsam.1 Denna resa till månen står naturligtvis i förbindelse med denne herres ofvan omtalade erotiska natur. Äfven hos indianerna tyckes månen ha något att göra med fortplantningen.

För att angekoken skall kunna böta sjukdomar, måste han betalas bra, ty eljes lyckas naturligtvis icke hans konster. Det faller af sig själft, att det icke är han, som får gåfvorna, det är törnaken, han endast tar emot dem åt denne.

På grund af sin förbindelse med den öfvernaturliga världen ha de ansedda angekokerna ett slags herravälde öfver sina landsmän, och dessa äro rädda för att göra dem något emot, emedan det kan ha svåra följder; ty liksom våra präster, då de voro riktiga kaxar, icke allenast voro Guds tjänare, utan också kände till »svartkonstboken» och stodo i förbund med djäfvulen, så är det också med de grönländska. De göra visserligen mest godt, men de kunna därjämte också göra ondt genom att röfva andra människors själar och låta sin törnarssuk äta upp dem, genom att skicka ut sin tornat och skrämma lifvet ur sina fiender o. s. v. Vi finna således också hos eskimåerna en begynnelse till prästvälde.

Sådan styggelse som att döda andra genom häxeri,

1 Holm, Med. om Grønl., häfte 10, sid. 131.RELIGIÖSA FÖRESTÄLLNINGAR.

förhäxa deras vapen, så att de icke fånga något o. d. öfvas dock till största delen endast af en annan klass människor, de s. k. ilisitsok'enia, som både kunna vara män och kvinnor.1 Dessa häxor och häxmästare äro mycket hatade; man trodde, att det mesta onda, särskildt nöd ocli sjukdom, kom från sådana, och fick man en misstanke om, att t. ex. en gammal käring var ilisitsok, blef hon utan barmhertighet dödad. Detta kan ju icke förvåna oss, när vi tänka på, huru våra förfäder med prästerna i spetsen brände sina häxor. Medan angekoken har umgänge med andarne i andra människors närvaro, så försiggår allt ilisitsokernas umgänge med de öfver-naturliga makterna i den djupaste hemlighet och endast för att skada andra. De måste i hemlighet lära af en äldre ilisitsok och få betala dyrt för lärdomen. Hvilka öfvernaturliga makter de stå i förbindelse med, synes icke vara klart, men säkerligen äro de olika angekoker-nas och hållas förmodligen också hemliga. Deras djäf-vulska konst använder olika medel som t. ex. människoben, likkött, ormar, spindlar, vattenbaggar o. s. v., men det mest verksamma består dock i att taga tupilelc ev. En sådan tages i största hemlighet af olika djurben, skinn, stycken af den mans anorak eller fångst, som den skall fördärfva, och bindes tillsammans eller lindas in i ett skinn. Den göres lefvande därigenom att trollsånger sjungas öfver den. Den kan förvandla sig till olika slags djur och

vidunder och skall bringa död och olycka öfver clen man, mot hvilken den är utsänd, men misslyckas detta, vänder den sig mot honom, som utsändt den.2

1 Angeltokerna kunde också vara af bägge könen, men kvinnor synas dock alltid ha varit sällsynta bland dem.

2 Holm, Med. om Grønl. häfte 10, sid. 135; Rink, Esk. Ev., sid. 94; N. Egede, 3:dje Cont. af Kel; sid. 43, 48; P. Egede, Eft. om Grønl., sid. 218.220

TRETTONDE KAPITLET.

Dessa tupileker påminna i så hög grad om den hos oss och på Island utbredda tron på gand eller utsändingar, att det knappast synes tvifvelaktigt, att eskimåerna ha fått denna föreställning från grönländska förfäder. Hos oss äro gand också fabelaktiga väsen eller vidunder, hvilka utsändas af trollkarlar och som kunna förvandla sig till alla möjliga skepnader, ocli om de icke lyckas fördärfva den de äro utsända emot, vända de tillbaka och döda sin upphofsman. De kunna emellertid, så väl på Grönland som på Island och i Norge, uppsnappas af andra trollkarlar eller häxor och deras makt därigenom af-vändas.1

Kink ser i dessa ilisitsoker och förbindelsen med olofliga makter en möjlig kvarlefva af en äldre eller ursprunglig tro i Grönland, som förföljdes af den nya trons präster, angekokerna.2 Alltså fullständigt i likhet med, att vårt häxeri och vår trolldom voro lämningar af den gamla hedendomen, som ifrigt förföljdes af de kristna. Det kan vara mycket, som synes tala för denna Rinks skarpsinniga slutsats. Det tycks mig dock vara en möjlighet, att liksom tupileken härstammar från de gamla nordbornas tro på gand eller utsändningar, så kan hela häxväsendet härstamma från dem. Det synes mig finnas tillräckligt många likhetspunkter för att ett sådant antagande skall vara berättigadt. Det är ingalunda onaturligt, att just denna tro på det ondas makt, förbundet med satan, svartkonstboken o. s. v., alltså hela trolldoms-

1 Carl Andersen, Isländske Folkesagn og Eventyr, 2:den Udgave (1887), sid. 144—49. Intressant är det att jämföra dessa sagor med det, som Holm meddelar från östra Grönland (Med. om Grønl., häfte 10, sid. 303). Detta har ett mycket liknande innehåll, endast att det naturligtvis är omstöpt efter grönländska förhållanden. Liknande sagor finnas också i Norge enligt prof. Moltke Moe, som har fäst min uppmärksamhet på denna märkliga öfverensstämmelse.

2 Rink, Esk. Ev., suppl., sid. 84.

väsendet, som ju särskildt har legat djupast i vårt folks öfvertro, jag hade så när sagt djupare än själfva gudatron, och som till en del ännu gör det, har varit det, som först öfvergick till eskimåerna under deras umgänge med våra förfäder. Detta hastiga och lättvindiga sätt att få öfvernaturlig makt måste ju särskildt tilltala dem. Så vidt jag har kunnat erfara, spelar heller icke häx-väsendet en sådan roll hos västligare boende eskimåer.

Det återstår ännu att omtala grönländarnes tro på amuletter. Dessa användas af nästan alla och bestå i bestämda föremål, vanligen tagna af djur eller människor. Öfver dessa sjungas eller mumlas trollsånger, och de ges af föräldrar till barn, medan dessa ännu äro små, eller också kunna unga människor efter de äldres råd själfva skaffa sig amuletter. De bäras hela lifvet vanligen på kroppen eller i kläderna; männen ha dem t. ex. ofta insydda i särskilda skinnremmar öfver bröstet ocli kvinnorna bära dem ofta i hårtoppen. Andra kunna förvaras i husets och tältets tak eller i kajaken, för att hindra denna från att kantra. En människa har oftast flera. Man tillskrifver dem makt att skydda mot häxeri, mot skada af andarne, att hjälpa i fara och ge egaren vissa egenskaper. Några kunna till och med användas som kam, i likhet med vår mytologis örnkammar. Har t. ex. en man en fågel eller fisk till amulett, kan han genom att åkalla den förvandla sig till en sådan, eller kan han förvandla sig till trä, tång o. d., när stycken däraf utgöra amuletter. Amulett-tron är som bekant utbredd öfver hela jorden och kan spåras från de mest primitiva ända upp till de mest utvecklade folkslag. Hos eskimåerna härrör den från ett mycket tidigt stadium och är möjligen det mest primitiva i deras nuvarande religiösa föreställningar. Ursprunget till denna tro tycks mig vara förklarligt. Ibland kan det natur-

ligtvis vara en yttre tillfällighet, t. ex. iakttagelsen af en rad lyckliga händelser, att en man, som eger ett visst föremål, alltid har haft tur med sin fångst o. s. v. När t. ex. en människa ser, att falken har otroligt lätt för att komma fram, så tillägger han hvarje del af samma djur och särskildt hufvudet med dess inneboende själ något af denna kraft. När ofruktsamma kvinnor ta stycken af européers skosulor och hänga på sig för att få barn, förefaller detta knappast onaturligt; ty då de se, att vi äro fruktsamma, så tro de, att genom dessa skosulor, hvilka alltså ha utgjort underlag för en af oss, skall också vår kraft öfvergå »i deras kläder och tjäna dem i detta fall.»1 När en gosse, som spottar blod och hvars hela familj är bröstsvag, får en sälpropp2 till amulett och denna sys in i anoraken framtill på bröstet, så är ju också orsaken tydlig. Också ha cle delar af sina förfäders kläder eller egodelar till amulett, vanligen farföräldrarnas. Detta har väl sin grund däri, att de tro, att de aflidnas andar kunna beskydda dem, och när de nu bära något af deras egendom på sig, ha de lättare för att komma i förbindelse med dem. Det finns också exempel på att de bära små kvinliga och manliga figurer på sig som amuletter.3 Öfvergången från denna amulett-tro till fetischdyrkan eller rättare afguda- och bilderdyrkan tyckes mig knappast vara oförklarlig.

Öfvernaturlig hjälp få grönländarne också genom sina trollformler. Dessa användas vid sjukdom, faror, som hota från fiender, o. s. v. och ha alltid ungefär samma inflytande som amuletterna. De stå ännu mindre än dessa i förbindelse med andarne, och på hvad

1 H. Egede, Grønl. Perl., sid. 116.

2 Denna användes att hämma blodets utströmmande ur den fångne sälens sår.

8 Jfmr Holm, Med. om Grønl.. häfte 10, sid. 118.

sätt de verka vet man icke, ja, man känner ej ens till meningen af de ord, som användas, ty de äro gamla formler, som öfvergå frän släkt till släkt genom försäljning. De måste läras i hemlighet och betalas genast och mycket dyrt, om cle skola ha någon kraft. De framsägas långsamt i en dämpad, mystisk ton.1 Det ser ut, som om de åtminstone delvis stå i någon förbindelse med häxväsendet. Det påminner märkvärdigt om våra gamla signe-käringar och deras ofta meningslösa formler. Det förefaller mig antagligt, att dessa formler måste vara reminiscenser af gamla bruk, som äro tillförda utifrån och hvilkas ursprungliga betydelse har gått förlorad. Enligt Kink kunna dock äfven trollformler läras genom att lyssna till en fågelröst.2

Förutom dessa formler användas också trollsånger. Orden i dessa äro emellertid begripliga äfven för de nuvarande grönländarne, och de kunna sjungas i andras » närvaro.

Enligt Rink ser det ut, som om det i allmänhet skulle vara vederbörandes aflidna släktingars eller förfäders, isynnerhet farföräldrarnas, själar, hvilkas hjälp åkallas genom dessa formler och särskildt sägnerna. Af Holms berättelse framgår emellertid ingenting sådant. Det synes mig dock icke osannolikt, att de så väl som amuletterna ofta stå i en viss förbindelse med de aflidna och alltså kunna vara början till en mera utvecklad dyrkan af denna. När en gosse de första gångerna sättes i kajak, uppmanar t. ex. fadern genom trollsång sina aflidna föräldrars eller farföräldrars själar att beskydda honom.

Offer till de öfvernaturliga makterna förekomma endast föga hos grönländarne. De allmännaste äro, att de

1 Jmfr Holm, Med. om Grønl., häfte 10, sid. 119.

2 Esk. Ev. og Sagn, suppl., sid. 194.

till hafvets inue, 'de s. k. kungusutorisat (plur. af kun-gusutartak), som tycka om räfkött och räf svansar, offra dylikt hvarje gång de fånga räfvar, för att få god fångst. Dessutom kunna de ofta på resor offra till vissa bärgs-uddar, isbräer o. d., som de anse farliga, för att komma oskadda förbi. Offret, som ofta är mat, men också kan vara pärlor eller andra saker, som de sätta värde på, kastas då vanligen i hafvet där utanför.

Förutom dessa religiösa ceremonier ha grönländarne också andra, särskildt vissa lefnadsregler med fasta, återhållsamhet o. d., som t. ex. kvinnor, hvilka skola få barn eller nyss ha födt, måste iakttaga. Det skulle emellertid föra oss för långt att här inlåta oss på allt detta.

Af denna öfversikt öfver grönländarnes religiösa föreställningar framgår säkerligen, att dessa icke äro så utan påverkan utifrån, som många hittills ha varit böjda för att tro. De ha uppstått genom inblandning från olika håll; vi ha funnit myter, hvilkas hemort säkert är så aflägsen som midt inne i Asien, ja, vi ha funnit dem, som otvifvelaktigt spänna broar mellan Sydafrika och Fidjiöarna. Det ligger långa tiderymder bakom sådana myters vandringar. Det, som för oss kan ha mest intresse, är dock möjligen, att vi finna spår af, att våra förfäders uppträdande i Grönland icke inskränker sig till att ha efterlämnat några stenruiner, utan äfven har satt sin igenkänliga prägel på de inföddas religiösa eller vidskepliga föreställningar. Jag skall nämna ännu ett par exempel på märkvärdiga likheter med europeisk, särskildt norsk öfvertro, som sannolikt måste ha kommit genom våra förfäder.

Grönländarne tro, att barn, som födas i löndom eller dödas, bli farliga spöken. De skaffa sig bl. a. ett hundhufvud, som de anväda till kajak, för att förfölja och döda sina släktingar, antingen de barn modern sedan*Ill. Otto Sinding*

Norrsken.

föder, eller också t. ex. moderns anhöriga, emedan dessa genom att tadla hennes uppförande ha tvingat henne att föda i löndom. Ibland förfölja de också människor i skepnad af en fjäder, en vante o. s. v.[1] Denna tro liknar mycket en i Norge allmän öfvertro om »utburden». Det är barn, som blifvit födda i löndom och dödade och följaktligen icke ha fått namn. De få ingen ro; i form af ett synligt eller osynligt spöke förfölja de antingen modern eller personer, som färdas förbi stället, där de blifvit lagda.[2] Likheten mellan denna norska och den grönländska föreställningen är så stor, att det synes vara sannolikhet för, att den kommit till Grönland genom de gamla norrmännen.[3]

Öfvergå vi till dessa sagor, kan det finnas många likheter med norska och europeiska. Vi ha t. ex. i Norge en ännu otryckt saga[4] om tre systrar, som voro mycket giftaslystna. Den ena sade: »Jag skulle gärna

1 Kink, Esk. Ev. og Sagn, sid. 76, 279, 370.

2 Se Moltke Moes inledning till Qvigstad och Sandbergs Lapp-ske Eventyr og Folkesagn, sid. "VII; Nyrop, Mindre afhandl. udg. af det phil. hist. Samfund (Köpenhamn 1887), sid. 193. Professor Molkte Moe har påpekat för mig denna likhet.

3 'Samtidigt bör dock påpekas, att liknande föreställningar finnas på andra håll. På Tahiti har Oromatus, den mäktigaste af andarne, ett liknande ursprung, och bland polynesierna i allmänhet anses barnsjälar vara särskildt farliga. Hvad som synes mig tala för, att grön-ländarne ha fått sin angiak från norrmännen, är att andra eskimå-stammar icke ha denna föreställning, så vidt jag har kunnat erfara, åtminstone kan den icke vara allmän hos dem. Till och med bland de sägner, som Holm har medfört från ostkusten, finnes angiaken icke nämnd. Däremot finnas däribland flera, som det synes, ursprungligare sägner om vanliga barn, som bli vidunder, och ett sådant barn, som på ostkusten är månens barn med en kvinna, har på västkusten öfvergått t;U att bli en angiak (jmfr Hink, Esk. Ev. og Sagn, suppl. sid. 150), hvilket väl är en senare omstöpning, och det så mycket mer, som det också på västkusten finnes varianter, hvari angiaken är ett vanligt barn.

4 Mig meddeladt af prof. Moltke Moe.

gifta mig, om jag så bara finge en räf; den andra, att hon ville gifta sig, om hon också bara finge en ekorre. Så kom det en räf, en bock och en ekorre och togo hvar sin till hustru. Fadren besökte sedan hvar och en af sina svärsöner. Då ban kom till ekorren, bad denne sin hustru hänga grytan öfver elden, hvarpå de alla tre gingo ut

och kommo till en älf, där ekorren dök ner och hämtade upp laxöring. Då mannen kom hem, bad han sin hustru sätta på grytan och följa med ut. Då de kommo till en älf, ville mannen dyka, liksom han sett ekorren göra, men han drunknade. På Grönland återfinna vi denna saga delad i två. I den ena är det två systrar, som gå på stranden och önska sig den ena en orm, den andra en hvalfisk till man, hvilka då genast komma och hämta dem. 1 I den andra är det ett par gamla makar, som bo ensamma med sin dotter. En gång kom en stor, okänd man, som sade sig bo i närheten åt söder, och friade till dottern. Han fick henne och bad vid afresan svärfadern besöka sig. Detta gjorde denne också. Då han- kom in i huset, hängde dottern kitteln öfver elden, och mannen gick ut. Den gamle såg efter honom genom fönstret, men såg blott en skärf, som flög ut öfver vattnet, dök och kom upp med en ulk, som den gamle fick att äta. Vid hemkomsten bad denne sin hustru hänga grytan öfver lampan, rodde så med henne ett stycke från land, band en sten om halsen och en lång reni om lifvet och sade sedan till hustrun: »Jag vill dyka ned i vattnet, när jag drar i remmen, skall du hala upp mig igen.» Han hoppade ur och sjönk, men då hustrun halade upp honom igen, var han död. 2 Likheten mellan denna saga och den sista delen af den norska är så stor,

att det knappast kan vara tvifvel om dess ursprung. En

____ . > .

1 Rink, Esk. Ev. sid. 75; Med. om Gronl., häfte 10, sid. 276.

2 Rink, Esk. Ev., suppl., sid 119.

möjlighet finnes dock, att den icke har kommit genom de gamla nordborna, utan genom Hans Egede och hans folk eller också senare. Det synes dock mindre antagligt, att den på så kort tid skulle ha blifvit så pass förändrad.

Följande saga har likheter både med asiatiska och europeiska sägner. En renjägare såg en gång en mängd kvinnor bada i en sjö. Då han tog den vackrastes kläder, måste hon följa honom hem och bli hans hustru; de andra däremot ilade till stranden och togo på sig sina kläder, hvarvid de förvandlades till gäss eller änder och flögo bort. Hans hustru fick en son, men samlade nu fjäder, och med tillhjälp däraf förvandlade hon både sig och sonen till fåglar och flög bort med honom en vacker dag, då mannen var ute på fångst. Han gick för att leta efter dem och träffade på en man, som stod och högg flisor, hvilka förvandlades till fiskar. Denne, man satte honom på stjärten af en stor lax, som han gjorde af en flisa, och bad honom tillsluta ögonen, hvarpå fisken förde honom till hans hustru och son. 1 De amerikanska eskimåerna ha en alldeles liknande saga. Bland samojederna berättas det, att en man drog ut på resa och träffade på en gammal käring, som fällde björkar. Han hjälpte henne och följde därefter med till hennes tält. Där gömde han sig och fick se sju flickor, som talade med käringen och gingo sin väg igen. Hon sade till honom: »I den mörkaste skogen där borta är en sjö, där skola de sju flickorna bada; tag den enas kläder.» Han gjorde så. Resten är alldeles olik den grönländska sagan, där står heller ingenting om att de förvandlades till fåglar, endast att de hade sitt hem i luften eller himlen.2 Denna saga, hvars likhet med den grönländska påpekats af dr. Rink,

1 Paul Egede, Cont. af Rel., sid. 19; Med. om Grönland, häfte 11, sid. 20, Suppl., sid. 117.

2 Castrén, Ethnol. föreläsningar (Helsingfors 1857), sid. 182.

liknar dock icke denna så mycket som en isländsk, hvari det heter, att en man bittida en morgon gick vid sjön och kom till ingången af en grotta. Han hörde larm och dån inifrån grottan, men utanför låg en mängd säl-hamnar. Han tog en med sig hem. Längre fram på dagen kom han åter till hålans ingång; då satt där en ung, fager kvinna alldeles naken och grät. Det var sälen, som rådde om hamnen. Han gaf henne kläder, tog henne med sig hem, gifte sig sedan med henne, och de fingo barn med hvarandra. Men en dag, då mannen var ute på fiske, fann hustrun den gamla sälhamnen, frestelsen blef henne för stark, hon sade farväl till sina barn, ikläddе sig hamnen och kastade sig i sjön.1 Denna grönländska saga liknar ju för öfrigt påfallande de vidt utbredda svansagorna,

hvaraf vi i Europa ha flera. Att den icke kan ha förts till Grönland i nyare tid, bevisas däraf, att redan Paul Egede hörde den där uppe 1735. Sannolikheten för att den har kommit till Grönland genom de gamla nordborna synes ökas något därigenom, att svansägnerna eller liknande sagor icke tyckas vara allmänna i Amerika; Perners säger i sin bok om Kaliforniens indianer, att han icke upptäckte något sådant bland dem.2

Om det icke här hade fört oss för långt, kunde vi ha nämnt flera märkliga öfverensstämmelser mellan de grönländska sagorna och de europeiska, särskildt norska. Det visar sig alltså, att umgänget mellan de gamla norrmännen och de infödda ej har varit så obetydligt, som man i allmänhet har velat tro.

1 C. Andersen, Isländske Eventyr (1877), sid. 205.

2 Bland irokesindianderna berättas det dock.oin sju gossar, som förvandlas till fåglar och öfverge sina föräldrar. Likaså om en yngling, som går och fiskar och träffar några gossar, som ha lagt af sig vingarna och hålla på att simma. De ge honom också vingar, så att han kan följa dem, men ta sedan ifrån honom dem och lämna honom hjälplös.

All denna öfvertro, som jag här har omtalat, synes oss naturligtvis vara ett meningslöst kaos, som det endast är en fördel att bli kvitt. Men om vi försätta oss på deras ståndpunkt, blir då icke detta mycket mindre meningslöst än våra kristna dogmer, som ju för dem äro en helt och hållet främmande värld? För att förstå dem måste de först öfverflytta dem till sin egen idévärld, med andra ord, de måste göra dem mer eller mindre hedniska, innan de verkligen kunde fatta dem; ty man må icke inbilla sig, att ett folk plötsligt på kommando kan börja tänka på ett alldeles nytt sätt. Denna omstöpning kostade dem emellertid mycket arbete, och om de än fortfarande i grund och botten äro hedningar och tro på sina gamla sägner, så har dock den nya läran åstadkommit förvirring i deras begrepp. Det förefaller därför, som om det varit riktigast att låta dem få behålla sin gamla tro orubbad. Den gaf dem med deras jämförelsevis fattiga idéförråd den lättaste förklaring på omgifningen, den befolkade naturen med de öfvernaturliga makter, som de behöfde till tröst, när verkligheten blef dem för hård. Och huru karakteristiska äro icke dessa mvther för eskimåen! T. ex. hans boningar på andra sidan grafven! Där finns icke guld eller silfver, icke präktiga kläder och lysande salar som i våra sagor, jordisk rikedom . har ju intet värde för honom. Icke heller finns det sköna kvinnor, blomstrande trädgårdar och dylikt. Nej, på sin höjd en jordhydda lite större än hans egen, och där inne sitta de saliga och äta ruttna sälhufvud, som ligga i stora högar under britsarna och aldrig ta slut, eller också är det härliga jaktmarker med massor af vildt och mycket solsken. För honom är vårt paradis med änglar i hvita kläder, som sitta på våta skyar och blåsa i basun och där de saliga sitta rundt omkring på stolar, en tråkig, blek tillvaro, som han icke förstår och som

icke kan framkalla någon längtan hos honom. Och vi kunna knappast förtänka en angekok, som sade till Niels Egede, att han vida föredrog törnarssuks eller »djäfvulens» husr där han ofta hade varit; ty i himlen är ingenmat att få, men i helvetet finns det tillräckligt med säl och fisk.

Man skulle kunna vänta, att missionärernas seger öfver den hedniska tron måste bli lättköpt hos ett så fredligt och godmodigt folk som det grönländska; men det kan dock knappast sägas ha varit fallet. De infödda hade många invändningar att göra mot de kristna påståendena; de kunde t. ex. icke fatta, att det brott, som Adam och Eva begingo, »kunde vara så stort och draga så sorgliga sviter efter sig», att helä människosläktet skulle förbannas därför. »Men eftersom Gud visste allting, hvarför tillät han då, att de första människorna skulle synda?» Talet om den fria viljan tyckte de, rent ut sagdt, vara-galimatias, och om syndafallet förhindrats, hade ju Adams afkomma ej blifvit så fördärfvad och Guds son hade förskonats från att lida.

En flicka var ingalunda belåten med de svar hon fick därpå, hon ville ha det så bevisadt, att hon kunde upptaga det inom sig och känna, att det var sant, och att hon kunde göra dem svarslösa, som hade så mycket att säga emot »denna del af vår lära». likaledes räknade eskimåerna ut, att Adam och Eva måste ha varit mycket enfaldiga, som kunde ge sig i prat med en orm, och »att de voro mycket kära i frukt, efter de ville hellre dö ocli lida ondt än

mista några stora bär.» Andra ansågo, att det var så likt kavdlunakerna (så kalla de oss); »ty de giriga människorna få aldrig nog, de hafva och de vilja hafva mera än de behöfva.» En angekok tyckte det var dumt, att Kristus, den store angekoken, som ändå kunde göra döda lefvande, icke var född bland eskimåerna, de

skulle ha älskat honom och varit honom lydiga och icke gjort som de dåraktiga kavdlunakerna. »Hvilka galna människor! Döda den, som kunde göra lefvande!» Då de sågo, att kristna européer slogos och öfveröste hvarandra med okvädinsord, fingo de föga tro på den kristna läran och sade: »Kanske blefve vi också omänskliga, om vi finge den kunskapen.» Och de ansågo, att det icke kunde finnas hyggliga européer, utan att de hade varit några år i Grönland och lärt sig mores.

Några frågade, hvarför Gud icke förr hade gifvit dem underrättelse, om kristendomen var så nödvändig; då kunde ju deras förfäder också ha kommit till himlen. Då Paul Egede svarade, att Gud kanske hade sett, att de icke skulle mottagit Ordet, utan snarare föraktat det och därigenom blifvit ännu mera straffbara, sade en gammal man, att han hade känt många hyggliga människor, ja, hade själf haft en from far, och om det fanns de, som hade föraktat Ordet, »så funnos ju också kvinnor och barn, hvilka alltid äro lättrogna.» Då Paul Egede förklarade för dem, att jordiska egodelar eller »lumpenheter» voro alltför ovärdiga att komma i himlen, svarade en: »Jag visste inte, att detta inte var värdt en tanke; om där är så bra, hvarför viljen I då så ogärna lämna detta?»

Då Skriften skulle öfversättas, visade det sig också vara stora betänkligheter därvidlag. Flera af de kristna grönländarne själfva ansågo, att det icke skulle vara gagneligt för deras vantrogna landsmän, att de t. ex. finge höra talas om »Jakobs tredskhet och bedrägeri mot fader och broder, patriarkernas polygami, isynnerhet Simeons och Levis vanmäktiga ondska.» Loths historia ansågo de också olämplig. »Ett utdrag af det viktigaste var nog bättre för detta folk.»[1]

1 Jmfr P. Egede, Eft. om Grønl., sid. 117, 162,

Altarets sakrament måste naturligtvis, liksom dopet, i deras ögon förefalla som det argaste häxeri. Då de en gång hade sett några européer deltaga i denna ceremoni, frågade en angekok mig, säger Nils Egede, »hvarför jag alltid grälade på dem, som ville trolla, och nu såg jag, att prästen trollade öfver eder». Härpå kunde Egede ej hitta på något annat svar än det tämligen innehållslösa, att det var »efter Kristi befallning», mera tyckte han icke »att den fan ten borde veta».

Denna kritik af missionärernas läror och uppträdande var ibland så bitande, att äfven den förståndige och hederlige köpmannen Dalager måste tillstå, att »till och med de enfaldigaste långt utifrån kolonien ofta häruti hafva gjort mig sådana objectioner, att de drifvit fram svetten på min panna och kommit mig att stöna».

Gudstjänsten tycks i början ha tråkat ut dem, och de ville hellre höra talas om Europa än om Gud. Paul Egede berättar, att när de tyckte han talade för länge, gingo de bort till honom, och frågade, om han icke ämnade sluta snart. Han måste då mäta ut på armen, huru långt stycke det var kvar, och sedan gingo de och satte sig, flyttade handen i hvarje ögonblick, och när den, som predikade, höll upp vid en menings slut, skyndade de sig att flytta handen ut till fingrarna, men när han började igen, ropade de: ama! (d. v. s. ännu mera!) och flyttade tillbaka handen på halfva armen. »Jag förestod sången, och de höllo vanligen en våt sälskinnsvante för munnen på mig när jag började en ny salm eller sjöng för länge.»

Missionärernas uppträdande gentemot de infödda har knappast alltid varit så fogligt. Ett par exempel valda på måfå bland deras egna berättelser må anföras: »Jag lät honom veta, att om han icke ville låta öfvertala sig i godo, utan föraktade Guds ord, skulle han få samma

tractamente af mig som andra angekoker och lögnare

ha fått (nämligen prygel)».---»Då jag länge hade

brukat goda ord och förmaningar och det alltsamman icke kunde hjälpa, tillgrep jag mitt sedvanliga medel och mörbultade honom duktigt och körde honom på dörren».[1] En flicka fick stryk af sin präst, emedan hon icke kunde tro, att Gud var så sträng, som han målade ut honom; han hade sagt, att alla hennes förfäder voro hos törnarssuk och skulle »pinas utan ända, emedan de icke kände Gud». Hon urskuldade dem med, att de icke vetat bättre, men han blef ond, och då hon en gång sade, att det var förskräckligt för henne att höra, att Gud var så förfärligt ond på de felande, att ban aldrig i evighet kunde förlåta,» alldeles som elaka människor pläga göra», fick hon stryk. Att höra talas om ett sådant beteende af landsmän och kristna missionärer mot ett så fredligt folk måste skära i våra öron, men det gjorde knappast något bättre intryck på de infödda. Man måste beundra deras beskedlighet, att de icke körde dem ur huset. Till missionärernas ursäkt länder, att de voro födda i en något råare tid än vår.

Det gick också illa och långsamt med de inföddes omvändelse i början; men så upptäckte de efterhand, att missionärerna egentligen voro stora angekoker, och att deras ceremonier, vattendopet, Guds ord, formulären och de kristna böckerna, o. s. v. voro trollmedel, som egnade sig bra till att böta sjukdom, skydda mot nöd, skaffa god fångst och andra fördelar, för att icke tala om, att omvändelsen och några gudsnådliga miner ofta liade omedelbara följder i form af små belöningar af de ifriga missionärerna; de sade därför om dem: »De äro snälla människor, vi fingo mat, när vi trodde och sågo

1 Niels Egede, 3:dje Continuation af Helationerne, sid. 32, 45.

bedröfvade ut». Då en far, livars son var farligt sjuk, hade försökt flera angekoker, rådgjorde han med en gammal och erfaren, om han icke skulle söka tröst hos prästen vid kolonien, hvarpå den gamle kallsinnigt svarade: »Du kan härutinnan göra efter dina tankar, ty jag håller före, att Guds ord och förståndiga angekokers ord äro lika kraftiga». Detta har efterhand blifvit en allmän uppfattning, och då det flera gånger lyckades så bra, att Guds ord i dylika fall såg ut att verka kraftigare än angekokens ord, ja, då var det ju naturligt, att några läto döpa sig, och sedan de väl föregått med exempel, var det nog de, som följde efter, isynnerhet om ansedda fångare gingo före.

Som exempel på, huru djupt den kristliga uppfattningen går och huru somliga af dem ännu uppfatta dopet, kan nämnas, att en kateket, som alltså är prästerligt uppfostrad och är prästens ställföreträdare, en gång för några år sedan i norra Grönland döpte icke allenast sina sockenbarn, utan också sina hundvalpar i Faderns, Sonens och den Helige Andes namn. Hans hustru fick inga barn och det trodde han sig afhjälpa därigenom; året därefter fick hon också mycket riktigt ett barn.

Men om grönländarne till namnet öfvergingo till kristendomen, höllo de och hålla fortfarande i mer eller mindre grad också på sin gamla tro. Det var i början mycket svårt att öfvertyga dem om det osanna i deras angekokers besynnerliga påfund och historier. När man förebrådde dem detta, svarade de belt naivt, att »de voro inte vana att ljuga, och därför trodde de allt hvad man sade till dem».

Att de emellertid icke trodde på allt hvad européerna berättade dem, synes dock bl. a. framgå däraf, att då några grönländare icke kunde inbilla Nils Egede, att

»de hade dödat en björn, som var så stor, att han hade is på ryggen, som aldrig smälte», sade de: »Vi ha trott det och det, som du berättar oss, men du vill inte tro det vi säga dig».

Det af deras gamla hedendom, som nu spökar mest i deras fantasi, är, så vidt min erfarenhet går, tron på kiviloker eller fjällmänniskor.

Kivitoken har en gång varit en vanlig människa, som emellertid af en eller annan ofta obetydlig anledning har kommit i oenighet med sin familj eller sina huskamrater eller har känt sig förorättad af dem och därför har vändt människorna ryggen och flytt till fjälls eller inåt landet, där han sedan lefver ensam och föder sig med att fånga djur utan vanliga vapen, endast genom att kasta sten, hvari han uppnår stor färdighet. Så länge kivitoken endast har varit en kortare tid borta, står det ännu i hans makt att vända tillbaka, men lyder han icke i tid den stämma,

som väcker längtan hem, blir det omöjligt för honom att återvända till människorna. Några påstå, att detta först inträffar efter ett år; och nu får han öfvernaturliga egenskaper, han blir så snabbfotad, att han springer från den ena fjälltoppen till den andra, han kan fånga renar utan vapen, och allt hvad han kastar efter träffar han, han blir stor, klär sig .i renskinn, enligt någras påstående blir han också svart i ansiktet och får hvitt hår, vidare blir han allvetande eller klarsynt, kan höra människorna och lär sig förstå djurens språk; men till gengäld är det hans olycka att icke kunna dö, och han är alltid bedröfvad och gråter af längtan till människorna, som han ej längre kan besöka. Han kan dock isynnerhet om nätterna, när tillfälle yppar sig, bege sig ner till husen för att skaffa sig något att äta eller också litet tobak. Men de, som ha förorättat honom, hotas alltid af hans hämnd.236

TRETTONDE KAPITLET.

Dessa kivitoker äro de mycket rädda för, och de se dem rätt som det är; medan vi voro i Godthaab, sågos sådana där flera gånger. Hvarje gång någonting stjäls ur deras förrådskammare, - är det naturligtvis kivitoker, som ha gjort det, och blir en kajakman borta och liket icke återfinnes, är han genast kivipoket. d. v. s., han har gått till fjälls och blifvit kivitok. Denna tro tycks på senare tid ha tagit starkt öfverhand. En kateket tillrättavisar i »Atnagagdiutit» sina landsmän därför och utbrister: »Nej, låt oss om dem, som omkomma på det farefulla hafvet, blott tro, att de uthvila sina lemmar på hafsbottnens stora begrafningsplats och att deras själar lefva i evighetens glädje».

Huru inrotad deras rädsla för dessa kivitoker är, fick jag en gång ett obehagligt bevis på. Sent en kväll gick jag i Godthaab öfver till ett af grönländarehusen med ett bref, som skulle afskickas tidigt följande morgon med några främmande kajakmän. Då jag kom in, låg hela huset i djup sömn, män och kvinnor sida vid sida bortöfver hufvudbritsen, upplagda som sill på ett bräde. För att icke störa mer än nödvändigt, ville jag väcka husets ene ogifte son Jakob, som låg ensam på fönsterbritsen och som var min gode vän, som jag dagligen umgicks med. Jag ruskade i honom och ropade Jakob in i örat på honom. Han sof lika tungt, och jag måste ruska honom både länge och eftertryckligt, innan han ändtligen öppnade litet på ögonlocken och brummade; men så fick han se mig nedböjd öfver sig, ögonen blefvo stela af rädsla, han for upp, gaf till ett förfärligt skrik, sparkade och slog- Han vrålade allt värre och värre och drog sig alltjämt fäktande akter öfver britsen. Ändtligen kom han till den bortersta vrån, där han sparkade och slog som en rasande och tjöt som en människa i sjönöd. Nu störtade alla på hufvudbritsen också uppoch stirrade stelt som den andre, medan jag stackare stod där mållös af bestörtning öfver att min fredliga, obetydliga person skulle åstadkomma ett sådant lefverne. Slutligen fick jag dock igen målet, närmade mig Jakob, sträckte ut armarna mot honom och talade lugnande ord. Men nu blef det värre än någonsin. Då jag såg, att det ej tjänade till något, teg jag och började skratta, men då tystnade plötsligt tjuten lika fort som de hade börjat, Jakob blef lika röd i ansiktet som han förut var hvit och mumlade skamfull någonting om, att han hade sofvit och drömt om en kivitok, som ville föra honom med sig till fjälls. Jag gaf honom emellertid brefvet och lagade att jag kom därifrån, så fort jag kunde. Dagen därefter var det ute öfver hela kolonien, att jag hade varit kivitok; man hade hört tjuten i granngårdarna.

FJORTONDE KAPITLET.

Europèer och infödda.

Europèernas uppförande gentemot grönländarne är i ^^ många hänseenden allenastående; dessa ha nämligen varit mildare behandlade än något annat naturfolk, som har varit utsatt för våra civilisationsförsök. Den danska regeringen förtjänar i sanning världens största erkännande för sitt uppträdande i detta afseende, och det vore endast önskligt, att andra stater ville följa det här gifna exemplet. Den har nämligen i sitt handlingssätt tagit en icke oväsentlig hänsyn till de föddas verkliga bästa, och man känner väL knappast till något annat jaktfolk,

som har kommit i så stark beröring med civilisation och kristendom och som har hållit sig så bra och så pass länge.

Det nit och den hänförelse för deras en gång valda uppgift, som dref vår landsman Hans Egede och de första missionärerna upp till detta den tiden föga kända land och som till och med förmådde dem att uthärda icke så få försakelser där uppe, bör också erkännas. Det skedde i god afsikt och de trodde sig därigenom befordra de inföddes timliga oc]i andliga välfärd. När vi betrakta denna mission och jämföra hela behandlingen

af Grönland med de civiliserade folkens uppträdande i liknande fall på andra håll, så komma vi alla till det faktum, att det genom det hela går en sällsynt anda af humanitet, och därpå kan den, som följer den grönländska styrelsens historia, fortfarande se nya och glädjande bevis.

Tyvärr ha emellertid de civiliserade människorna en böjelse för att se ner på naturfolket som en underlägsen ras.

Af detta skola vi också i den grönländska historien finna åtskilliga spår. Af hans egna skrifter kunna vi till och med se, att den entusiastiske och varmhjärtade Hans Egede själf hyste ej så litet förakt för de infödda, som han ansåg det vara sin kallelse att kristna, ja, han säger, att han ofta slog dem och lät hudstryka dem eller lät dem smaka daggen. En gång, då han af en liten gosse fick veta, att en angekok, Elik, skulle ha sagt, att det var en lätt sak att utrota de främmande, som hade kommit till deras land, drog han bort med sju väpnade män, öfverföll angekoken och förde honom till kolonien. Där »fick han några rapp af en dagg och blef satt i arresten». Om kvällen kommo angekokens söner och hörde 0111 sin far och »fingo på begäran tillåtelse att flytta sina tält till kolonien». Efter några dagar fick fadern sin frihet och begaf sig bort. Efter en sådan behandling skulle man tro, att grönländarne måste hysa agg till främlingarne, men deras godmodighet och gästfrihet äro oförlikneliga. Odet ställde så galet till, att vintern därefter blef Hans Egedes son Paul, som också hade varit med om detta våldsdåd, stormdrifven till ett ställe, där han oförmodadt fann angekoken Elik. Det var, säger han själf, just icke behagligt att finna honom bland så många främmande, men till sin förvåning blef den vilsekomne inbjuden af angekoken, som lade ett renskinn på sin egen brits åt

honom att sitta på. Där måste Paul Egede stanna i tre dagar och roades på bästa sätt[1].

Hans Egede hade också en annan vana, som just icke vittnar om mycken hänsynsfullhet mot de infödda; han tog då och då barn till sig mot deras familjs önskau och behöll dem för att lära språket af dem. Därför gjorde de också en visa om honom: »Det har kommit en främmande man öfver det stora hafvet från öster, som stjäl gossar och ger dem tjock soppa med skinn på till föda (så kallade de gröt) och torkad jord från deras eget land (skeppsskorpor)». Då Paul Egede en gång erbjöd en mor en gåfva, för att hennes son skulle få stanna längre hos honom, svarade hon, att barn icke äro handelsvaror.

Trots den bästa vilja är det svårt för den civiliserade människan att frigöra sig från det inbitna föraktet för alla s. k. infödda, Huru svårt detta är, kunna vi ännu i dag finna bevis på, till och med i Grönland. Liksom det var Hans Egedes, så är det också fortfarande européernas enda bevekelsegrund till att de hålla kolonier i landet, att de skola vara de infödda till välsignelse; det är ju uteslutande för missionens och de inföddes skull handeln drifves. Detta har dock icke kunnat hindra, att det har blifvit ett stort missförhållande mellan dessas och de främmandes sociala ställning, i det de senare så väl af sig själf ve som af de infödde anses som en högre ras och landets herrar, hvilka måste åtlydas, i stället för att de, om de verkligen vore där för de inföddas skull ocli icke för sin egen, närmast borde vara deras uppoffrande tjänare. Dels med dels mot sin egen vilja ha européerna själfva framkallat detta förhållande därigenom att de alltid behandlat de infödde som sina underlydande. Vi kommo ju till landet för att predika kristendom, men

1 P. Egede, Eft. om Grønl., sid. 21 o. f.

huru stämmer detta med vår kristna lära om frihet och jämlikhet?

Som exempel på, hvad detta förhållande utvecklat sig till, kan nämnas, att det vid flera kolonier i södra Grönland är samtliga grönländare förbjudet att hålla hundar, emedan de få europeiska familjer, som bo där, önska -att hålla sig med getter. Detta förbud är visserligen i flera fall beslutadt i föreståndarskapet; men det har där föreslagits af europécerna själfva, och då grönländarne, som förut är nämndt, foga sig efter dessa, så var det icke svårt att få dem med om detta mot deras egen önskan, och jag har hört dem efteråt klaga bittert öfver, att de kunnat vara nog dumma att vara med om ett sådant förbud. Mest iögonfallande orättvist blir förhållandet på de boplatser, där de tyska missionärerna uppehålla sig och där det alltså, endast för att en europeisk familjs getter skola få gå i fred, utfärdas en ukas af de fromma herrarne, hvarigenom hela menigheten förbjudes att ha hundar.

Jag har talat med eljes mycket förståndiga och varmhjärtade personer där uppe, som funno det vara en alldeles naturlig sak, att då liundarne sprungo efter och skrämde bort getterna, så måste de förbjudas. Invände man, att då europécerna voro få och grönländarne många, , var det rimligare, att dessa förbjödo getter, då fick man endast ett skratt till svar. Att de själfva äro inflyttade i landet ocli att eskimåerna lia hållit hundar från urminnes tider, det talade ingen om. Icke heller tycks det anses för synnerligt orättvist, att getterna ofta ryckte lös torfven från taket och väggarna på de grönländska husen samt att de ibland kunde göra icke så liten skada på grönländarnes fisk, som hängde till torkning o. s. v.

Ett annat bevis på det olika sätt, hvarpå en europés och en infödds rättigheter betraktas, är ordnandet af brän-

vinsförsäljningen. Medan det, som förut är omtaladt, är förbjudet att sälja bränvin till landets egna barn, så tillåtes det europécerna där uppe att dricka så mycket dem lyster. Detta är icke bra, ty det kan knappast annat än uppröra de infödda att ständigt se, att de själfva ej äro goda nog till att få hvad den eländigaste europé har rättighet till. Men ännu mera skadligt verkar denna ordning, då den har ledt till, att de grönländare, som gå i handelns eller europécernas tjänst, dagligen få bränvin, samt att de andra kunna få det, om de vilja sälja något till europécerna. Att detta lätt kan leda till de gröfsta missbruk, är tydligt och klart, och att det har gjort det, kan man vara öfvertygad om. Jag vill ej ens uppehålla mig vid de inkonsekvenser man råkat in i därigenom att det är tillåtet en och annan mera framstående infödd af blandad härkomst att få bestämda kvantiteter årligen in-förskrifna från Europa.

Att förbjuda bränvinsförsäljning i Grönland är naturligtvis alldeles nödvändigt, så framt ej de inföddas undergång skall i hög grad påskyndas. Men det enda riktiga och konsekventa är väl då, att detta förbud gäller så väl européer som infödda. Jag vet, att det af många förfäktas, att detta skulle vara en orättvis fordran gentemot europécerna, som i all sin tid varit vana viel denna njutning, och jag inser mycket väl, att detta särskildt gäller för folk från Danmark, där ju bränvin användes vid de flesta mål, till och med bland arbetsklassen, och där det sålunda af många anses som en nödvändighetsvara. Men det oaktadt kan jag icke förstå annat än att det skulle ha varit det enda rätta och det fördelaktigaste för alla parter. Orättvis kan en sådan fordran icke kallas, ty när man vet det på förhand, står det ju hvar och en fritt att låta bli att resa till Grönland; jag är icke rädd för, att det ej ändå skulle bli tillräckligt många européer däruppe.Men mina fordringar gå ännu längre; jag anser, att man icke allenast skulle förbjuda försäljning af bränvin, utan också af kaffe, tobak, té och de andra afgjordt skadliga eller värdelösa produkter, som vi ha påfört de infödda. De hade minsann ingen längtan därefter, det gick till och med åt lång tid för oss att lära dem njuta af dessa saker, ja, ostgrönländarne tycka ännu i dag icke om kaffe. På västkusten ha vi emellertid, som förut är omtaladt, haft en ohygglig framgång i denna sträfvan, och kaffet är ingen oväsentlig faktor i deras förfall. Men förbjöd man försäljning af kaffe till de infödda, skulle det naturligtvis också förbjudas att införa det till europécerna. Detta skall mången kalla fanatism, men låt gå! Min åsikt är nu ändå den, att om det verkligen är för grönländarnes skull vi ha kommit till deras land och åtagit oss att uppfostra dem,

så måste vi också visa detta i handling, vi få underkasta oss de små försakelser det måste ålägga oss. En sådan uppoffrande gärning kan icke utföras utan försakelser, Herrans apostlar ha alltid påstått, att de måste lida, och kunna vi det icke, äro vi knappast vuxna en sådan uppgift, ej heller äro vi den värdiga och böra då afhålla oss därifrån. Men ha vi icke kommit dit för grönländarnes skull, utan för vår egen, då blir det en helt annan sak, men då skola vi också nämna saken vid dess rätta namn och icke smycka oss med civilisationens och kristendomens.

TRETTONDE KAPITLET.

——

Hvad ha vi uträttat?

Afsikten med vår mission och vårt kulturarbete i Grönland var väl närmast den att själfva skörda ära af Gud och människor; äfven att gagna de infödda. Men hvad ha vi gjort?

Låt oss först ta den rent materiella sidan. Det borde ju på förhand kunna tänkas, att vi måste kunna skaffa detta på stenålderns stadium lefvande folk många saker till lättnad i deras hårda kamp för tillvaron. Men i själfva verket är detta långt ifrån händelsen. Det viktigaste, eskimåens vapen, ha vi i intet afseende kunnat förbättra. Visserligen ha vi skaffat honom järn, och det är nyttigt till harpunspetsar och knifvar, men dels hade han det äfven förut, dels kan han reda sig det förutan. Han försåg sina harpuner med spetsar af hårdt ben eller sten, sina knifvar gjorde lian af samma ämne, och han fångade på den tiden fullt ut så mycket säl som nu.

Men våra skjutvapen ha väl varit ett stort framsteg -för honom? De ha varit motsatsen. Med tillhjälp af studsaren blef han t. ex. satt i stånd till att anställa en förfärlig ödeläggelse på ren, endast för en liten tillfällig vinnings skull. Det gick så långt, att det på den smala

remsan bart, sönderskuret land, som sträcker sig längs västkusten, nedlades minst sexton tusen djur hvarje år, och det var vanligen endast skinnet, som togs med, för att säljas till européerna, medan köttet låg kvar och ruttnade. Att detta snart ledde till renens utrotande, i det närmaste åtminstone, faller af sig själft, och jakten måste så godt som upphöra, emedan »renen hade lämnat kusten», som det uttolkades. Förr i tiden, då jakten bedrefs med båge och pil, slog den bra till, men nederlaget blef aldrig större än att rentillgången höll sig.

Icke heller för hafsjakten har studsaren varit fördelaktig. När det är mycket säl i en fjord, skrämmas de af skotten och sätta af till hafs, medan harpunfångarne däremot gå ljudlöst till väga. Vidare är det naturligtvis lättare att döda säl med skjutgevär än att fånga dem med harpuner, och därför har det ledt till detta senare fångstsätts förfall. Det är emellertid det viktigaste, ty medan skytten måste sitta hemma, då det är oroligt väder, kan hurpunfångaren alltid fara ut och underhålla sin familj. Dessutom är harpunfångsten mera rationel, ty med harpunen får man i regeln det som såras, medan man med studsaren skadskjuter minst lika mycket som man dödar.

Icke heller har hagelbössan gjort någon nytta. I många distrikt har den frestat invånarne till att drifva mera på det lättare fågelskyttet än på sälfångsten, som likväl är och förblir det, hvarpå det eskimåiska samhällets tillvaro beror; ty sälen lämnar kött, den lämnar späck både till att äta och bränna, och den lämnar skinn till kajaker, båtar, tält, hus, kläder, stöflar o. s. v. — den kan icke ersättas. En annan olägenhet är den, att grönländarne med hagelbössans tillhjälp satts i stånd att så strängt hålla efter vissa fåglar t. ex. ejdern, att deras antal årligen minskas, och när detta snart blir kännbart,

skall det bli en olycka, emedan fågelskyttet nu har blifvit en lifsfråga för många familjer. I Godthaab t. ex. lefva invånarne däraf större delen af vintern, ocli där är få, som kunna idka sälfångst. I äldre tider fångade eskimåen

fåglar med sina kastpilar. Han kunde också den tiden nedlägga många, men livad han sårade, det fick han; när han nu sänder sina liagelskott t. ex. in i ejdersvär-marna, kan man då räkna, huru många som fördärfvas utan att komma någon till godo?

Nej, vi kunna i sanning icke smickra oss med att ha gjort lians fångstmetoder fullkomligare, vi ha endast åstadkommit en oreda, hvars fördärfliga följder vi ännu ej kunna öfverskåda.

Men det värsta af allt är den obotliga skada vi gjort honom genom alla våra europeiska produkter. Vi ha lärt honom att få smak för kaffe, tobak, bröd, europeiska tyger och grannlåt, och han har sålt till oss sina nödvändiga sälskinn och sitt späck för att skaffa sig allt detta, som endast gaf honom ett ögonblicks tvifvelaktig njutning. Under tiden förföll hans kvinnobåt af brist på skinn, tältet likaså, ja, det hände till och med, att kajaken, villkoret för hans tillvaro, låg på land utan öfverdrag. Lamporna i huset måste ofta släckas om vintern,- emedan späcket på hösten hade blifvit såldt till butiken. Själf gick han ofta om vinterdagarna klädd i dåliga europeiska trasor i stället för de präktiga, varma skinnkläder han förr hade. Han har blifvit fattigare och fattigare, de sköna sommarresorna lia till stor del måst inställas, då kvinnobåtar och tält äro borta, ocli hela året om måste han nu lefva i de trånga husen, där smittsamma sjukdomar trifvas och tära på samhället värre än någonsin. Som ett exempel på, i hvilken grad förfallet på sina ställen har inträdt, kan anföras, att vid ett ställe nära Godthaab funnos för några år sedan älfva kvinno-HVAD HA VI UTRÄTTAT?

båtar 1, nu fanns där en, och den tillhörde missionären på stället2.

Ser man på mantalslistorna från Grönland för de sista åren, kunde man känna sig tröstad. De föddes antal på västkusten var t. ex. 1855 9,644, medan det 1889 var 10,177. Men man skall icke vyssa sitt samvete till ro med dessa vackra tal, de äro tyvärr hvitmenade grifter, och folkmängden under de mellanliggande åren skall

o

visa, att det gått i hög grad upp och ner. Ar 1881 var det ännu ej mer än 9,701 och 1883 ej mer än 9,744 (alltså en tillväxt från 1855 af 100 individer); 1885 hade den emellertid stigit till 10,014 och 1884 till 10,221, men så aftog den åter 1889 till 10,177. Senare har jag inga upplysningar. Dessa siffror utvisa, att här ej råder sunda förhållanden; tillväxt och återgång strida redan om herraväldet. Glömmas bör heller icke, att då Hans Egede kom till landet, anslog han västkustens folkmängd till 30,000. Detta är väl för högt räknadt, men ändå —• det är långt ner till 10,177, och detta har skett på halftannat århundrade.

Sjukligheten liar under de senare åren utvecklat sig i oroande grad, och det är isynnerhet det grönländska samhällets kräftskada, lungsoten eller, rättare sagdt, tuberkulosen, som alltjämt griper omkring sig; det torde knappast finnas många exempel på samhällen, där ett proportionsvis så stort antal af invånarne äro angripne däraf. Om vi ha fört denna sjukdom till Grönland, är

1 Att en man liar kvinnobåt, hvilket ju förr var det allmänna, anses nu som ett afgörande hevis på, huru duktig och välmående han är, ty han måste ju alltså fånga inånga sälar för att få skinn nog därtill.

2 Vid denna plats hade dock äfven tillstötande omständigheter som t. ex. goda fångares bortflyttande bidragit något till den stora tillbakagången, som nu framkallat lyckligtvis tämligen allenastående förhållanden.

icke säkert, men det tycks sannolikt, i alla händelser ha. vi, som flere gånger framhållits, på olika sätt haft ett afgörande inflytande på dess och andra smittsamma sjukdomars utbredande 1. Tuberkulosen är nu så allmän, att det snart sagdt är lättare att få reda på, hvem som icke har den, än hvem som har den. Det är emellertid märkvärdigt, huru motståndskraftiga de infödda äro mot denna sjukdom. De kunna vid uuga år vara så angripna, att de få stark blodspottning, men lefva ändå, tills de bli jämförelsevis gamla; jag har till och med sett duktiga fångare, som hade lungsot och som den ena dagen låga och spottade blod och några dagar senare voro ute på fångst. Detta beror väl till en del på deras feta kost och isynnerhet späcket, som är ett förträffligt medel att stärka

dem mot sjukdomen. Det visar sig också, att folket vid kolonierna, som alltså lefver mycket af europeisk kost, lättare dukar under för den. I regeln försvagas de emellertid öfverallt af sjukdomar och kunna göra föga nytta, för sig; att det verkar förlamande på ett så litet samhälle, faller af sig själft. En farsot som t. ex. kopporna, hvilken vi naturligtvis också ha fört med oss och därigenom gjort ända på en stor del af befolkningen, är mycket att föredraga, ty den dödar sina offer genast, förtär icke som detta långsamt smygande gift2.

1 Blancl annat genom att försämra deras kläder, förmå dem att bo i sina fuktiga, osunda hus hela året om, där smittsporerna ha den yppersta jordmån, tillföra dem europeisk kost o. s. v.

2 Märkvärdigt är, att grönländarne till största delen lia gått fria för syfilis, som ju är en af de första frukterna vi bruka bringa de-naturfolk vi utse till offer för vårt kulturarbete. Den finnes där uppe blott på ett ställe, Arsuk i Sydgrönland, där man söker isolera sjukdomen. Det är först på de senare åren den har kommit dit, men så vidt jag har kunnat erfara, har den gripit omkring sig, och det är nog utsikter att den kan breda ut sig, så att hela befolkningen kan få också denna plåga.

Vi se alltså, att en ständigt fortsatt tillbakagång från äldre tiders välstånd och blomstring till delvis hopplöst armod och svaghet är resultatet af vårt inflytande på grönländarnes yttre villkor.

Många skola erkänna detta, men invända, att det egentligen var för att höja deras andliga nivå och kultur vi kommo dit upp, och det måste ske på bekostnad af det timliga välbefinnandet. Låt oss därför också se på denna sida af vår verksamhet. Många människor tro, att ett utveckladt kultursamhälle kan skapas till i ett slag af ett så svårhandteiiigt ämne som ett naturfolk. Det är emellertid ett enda stort misstag att tro, att den mänskliga naturen låter förändra sig efter enskilda individers godtycke. Den mänskliga naturen är visserligen föränderlig; men utvecklingen sker alltid långsamt liksom utvecklingen i hela naturen. Vi få därför icke inbilla oss, att det går an att, som vi ha gjort i Grönland och på andra ställen, löpa burdus på ett naturfolk med vår kultur och inplanta den hos dem. »Försök att passa in en hand med fem fingrar i en handske med fyra», säger Spencer, »och den svårigheten är slående lik svårigheten att tvinga ett inveckladt eller sammansatt begrepp in i en själ, som icke har en motsvarande sammansatt förmåga. »

Den enda förändring, som någorlunda hastigt kan frambringas hos ett naturfolk, är dess förfall och undergång. En sådan förändring inträder, så snart vi försöka bibringa ett folk på ett annat kulturstadium nya etiska begrepp. Detta är också just hvad vi ha uträttat hos eskimåerna. När vi t ex. med förakt för deras lagar och regler ha försökt inplanta hos dem våra egendomsbegrepp, hvilka onekligen passa för ett mera utveckladt, men mindre kristet samhälle än det eskimåiska, kunna vi clå därigenom vänta att frambringa annat än oreda

och fördärf? För deras ursprungliga socialistiska begrepp om egendom var hela samhället inrättadt, men med de nya och främmande är det nuvarande lifvet oförenligt, och så blir det oundvikligen tillbakagång. Men som det är med detta, så är det med alla andra begrepp, som vi vilja inplanta hos dem.

För att nämna ännu ett exempel, hvilken olycka ha vi icke dragit öfver dem med våra pengar! Förr hade de ingen anledning till att samla resultaten af sitt arbete på hög eller förvärfva sig rikedomar; ty deras arbetes produkter höllo sig icke obegränsadt länge, och det öfverflödiga gafs därför bort. Men så fingo de pengar; när de nu ha mer än ögonblicket kräfver, blir frestelsen att sälja det öfverflödiga till européerna i stället för att som förut ge det till sina behöfvande grannar dem ofta för stark; ty för de pengar cle därigenom få, kunna de ju skaffa sig de mycket efterfikade europeiska varorna. Så uppryckes deras gamla uppoffrande kärlek till nästan mer och mer af oss kristna i stället för att utvecklas. Och pengarna fortsätta alltjämt sin undergräfvande verksamhet på det grönländska samhället. Deras begrepp om arf voro förr mycket sväfvande, i det, som sagdt, den dödes kläder och redskap fingo följa med honom i grafven. Genom pengarna ha däremot nu de efterlefvande kommit i tillfälle att sälja dem, och livad de på det sättet få, tyckas de nu ej längre rodna öfver att ta i arf. Detta kan synas vara en fordel för dem, men äfven här är alltså deras uppfattning rubbad. De bli snikna och vinningslystna, hvilket de förr mest af allt afskydde; pengarna böja och trälbinda sinnena äfven där.

Men låt oss se bort från detta; vårt egentliga mål skulle väl vara att höja dem, göra dem till bildade människor och ge dem flera andliga intressen. Äfven om vi verkligen kunde lyckas höja dem — än sedan? MåsteHVAD HA VI UTRÄTTAT?

det icke nödvändigt vara i hög grad ödesdigert att ge ett folk som det eskimåiska nya intressen, hvilka kunna draga dem bort från det, som för dem är det enda nödvändiga, att sörja för sig och sina familjer? Det framhålles som ett lysande resultat, att nu kunna de flesta infödda på västkusten både läsa och skrifva. Ja, tyvärr, till sin olycka kunna de det. Sådant läres nämligen icke gratis, och de måste sannerligen betala lärdomen dyrt. Det tycks självklart, att en eskimå omöjligen kan offra tid på denna kunskap och samtidigt vara en lika god fångare som då han bara hade ett intresse och ingenting lärde utom att utveckla sig i kajakrodd och fångstskicklighet. Att färdigheten i kajakrodd aftagit, kunna vi också direkt sluta oss till af de många kajakolyckorna på senare tiden. Medan det förr, enligt Kink, endast var .15 à 20, som omkommo i kajak om året, så har det 1888 och 1890 årligen varit 31 kajakolyckor.

Vi ha från barndomen fått den satsen inpräntad, att kunskap är makt. Men den är falsk, ty hvarje kunskap är icke öfverallt makt. I det eskimåiska samhället är kunskap i sälfångst ett absolut villkor för samhällets bestånd, och därför är det den viktigaste vid ungdomens uppfostran; men i de europeiska samhällena är den af alls ingen betydelse. Detta medge alla, men däremot . skola högst få erkänna giltigheten af den omvända slutsatsen, att den kunskap, som i de europeiska samhällena är nyttig och nödvändig, kan vara utan värde i det eskimåiska, och ändå är detta solklart. Det är just fallet med läs- och skriffärdigheten; hvad skall en eskimå med den? Sin fångsts hemligheter lär han sig icke på den vägen, men hvad lär han sig då? Jo, han kan genom de få böcker han kan få läsa, förvärfva sig kunskap om andra och bättre länder, om oupphinneliga förhållanden och fördelar, som han ej förr kände till, och sålunda insupa252

missnöje med sina egna villkor, hvilka förr voro de lyckligaste han kunde tänka sig. Och så kan han läsa i bibeln, men månne han förstår särdeles mycket däraf och månne den icke kunde vara honom lika nyttig, om den berättades för honom, liksom hans gamla sägner? Fördelen är i sanning så tvifvelaktig, att det ej kan vara någon tvekan om, att den är för dyrköpt. Vi måste nämligen komma väl ihåg, att det eskimåiska samhället lefver på randen af sin tillvaro; en samlad spänning af dess krafter är nödvändig för att det skall kunna upptaga kampen mot den hårda naturen; litet mera ballast, och det måste sjunka. Det är detta det redan gör, och då gagnar all världens visdom föga.

Tillbakagång och förfall i alla afseenden, det är alltså hvad européerna kunna se tillbaka på som resultatet af sin verksamhet i Grönland. Och det enda vederlag vi därför ha gifvit de infödda är kristendomen. I det hänseendet är där uppnådt ett vackert resultat, kristna äro nu, åtminstone till namnet, alla västkustens grönländare. Men den frågan synes mig då ligga nära: är icke denna kristendom också väl dyrköpt, och måste det icke framkalla tvifvel på dess välsignelse, då vi se, att. den har kostat hela folkets välfärd?

Och livad nu kristendomen själf angår, hvad bör man sätta högst, dess dogmer eller dess morallära? Det förefaller mig, som 0111 till ocli med den bäste kristen måste medge, att det är den senare, som har bestående värde; ty af historien skall han kunna se, huru uppfattningen af dogmerna alltid har växlat och förändrat sig; och hvad värde har det då, att vi ha påfört eskimåen dessa, som han blott föga förstår? Vill någon på allvar påstå, att det för ett folk skall vara af afgörande betydelse, hvilka dogmer det säger sig tro på? Månne det icke alltid skall vara den morallära det hyllar, som detskall komma an på? Och eskimåens morallära var, som vi ha sett, i många hänseenden fullt så god som de kristna samhällenas, och med all vår undervisning ha vi endast lyckats förfuska den, så att nu är han sjunken också i det afseendet.

Och så till slut frågan: är en eskimå, som är kristen till namnet, men som icke kan föda sin familj, har en dålig hälsa och sjunker i allt djupare elände, att föredraga framför en hedning, som lefver i »andligt mörker», men som

kan försörja sin familj, har en kraftig hälsa och alltid är belåten? Åtminstone från eskimåens ståndpunkt är svaret icke tvifvelaktigt. Om han insåg det, skulle han säkert med from andakt bedja; »Gud bevare mig från mina vänner; mot mina fiender skall jag nog försvara mig själf!»

Slutord.

Kasta vi nu till afsked en blick tillbaka, hvad ha vi då sett? Vi ha funnit ett af naturen högt begåfvadt folk, som i sitt ursprungliga tillstånd lefde godt och trots sina fel stod på en mycket hög moralisk ståndpunkt, kanske högre än vår egen. Men tack vare vårt kulturarbete, vår mission och våra produkter äro både dess materiella villkor, dess moraliska ståndpunkt och dess samhällsordning bragta i ett sorgligt förfall, och hela folket tycks invigdt åt undergång.

Och ändå har det, som vi sett, behandlats mildare än något annat; vår ursprungliga bevekelsegrund för att komma till landet var att göra de infödda gagn, missionen började och ledes fortfarande af entusiastiska och varmhjärtade män, kanske mer än vid någon annan mission. Och den regering, som vakar öfver detta ödesdigra kulturförsök, har mer än någon annan i världen sökt att efter bästa förstånd styra det hela till de inföddes nytta. Måste icke detta ge oss en allvarlig varning? Men se vi oss omkring bland andra naturfolk, är då icke öfverallt frukten af européernas ocli missionärernas beröring med de infödde den samma?

Hvar äro indianerna? Hvar äro de fordom stolta mexikanerna, hvar äro Perus högt begåfvade inkas, hvar är Tasmaniens urbefolkning, och huru står det till med Australiens vildar? Snart skall icke en af dem vara i297

stånd till att höja sin anklagande röst mot den ras, som bragte dem undergång. Och Afrika? Ja, det skall ju också kristnas, vi ha redan börjat plundra det, och äro icke negrerna mera seglifvade än de andra, gå väl de samma väg, när nu kristendomen kommer med flygande fanor och klingande spel. Och ändå låta vi icke afskräcka oss, vi tala fortfarande i stora ordalag om att skänka de stackars vildarne kristendomens och civilisationens välsignelser.

Gå vi till nutidens missionärer, äro icke resultaten öfverallt ungefär de samma? Låt oss betrakta ett folk som det kinesiska, hvilket ju står pä ett högt kulturstadium och som man därför skulle tro vara bäst egnadt att mottaga den nya läran. Men hvad äro resultaterna? En af »Kinas mest upplysta mandariner», som »själf är kristen och uppfostrad vid europeiska universitet», skrifver i »North China Daily News» en artikel om missionen och dess inflytande, 1 hvari det bl. a. heter: »Ar det icke tvärtom en offentlig hemlighet, att det endast är de eländigaste, svagaste, mest okunniga, behöfvande och mest slyngelaktiga bland kineserna, som ha varit och äro hvad missionärerna kalla »omvända». Jag frågar, om det icke kan bevisas, att dessa omvända män, som lia kastat bort sin barnatro, män, som af sina lärare förbjudas att hysa sympati för, ja, till och med uppmanas att förakta vår urgamla historias minnen och traditioner — om det icke kan bevisas, att dessa män, när de ha måst uppge hoppet om världslig vinning, lia varit sämre än kinespöbeln?» — »Missionärerna kunna bl. a. berätta sina åhörare, att mandarinerna äro idioter, som tro på himmelstecken och dylikt nonsens, men följande dag skola de kanske omtala för samma åhörare, att solen och månen verkligen

1 Öfversatt i »Morgenbladet» n:o 636 (17 okt. 1891).256

stodo stilla på hebréergeneralen Josuas befallning.» Angående missionens välgörenhet mot de infödda och dess åtgärder för att hindra elände och nöd frågar han: »Kan det bevisas, att denna hjälp är valuta endast för de pengar, som den kinesiska regeringen måste betala för missionärernas beskydd? Jag tror, att endast räntorna af dessa ofantliga summor skulle vara tillräckliga att aflöna en långt större stab af skickliga europeiska läkare och sjuksköterskor.» — »Låt det bevisas, huru mycket som åtgår till att lindra nöd af de millioner, som barmhärtiga

människor i Europa och Amerika samla in till kinamissionen. Låt det redas ut, huru mycket som går till underhåll af missionärerna och deras hustrur och barn, till uppbyggande af deras präktiga hus och sanatorier, till porto och papper för deras rosenfärgade missionsberättelser, som utgöra hela böcker, till deras kongresser och många andra saker.» — »Ar det icke en offentlig hemlighet, att hela missionen är rätt och slätt ett välgörenhetsföretag till förmån för sysslolösa personer i Europa och Amerika?» Han frågar vidare, om det är någon, som tviflar på, att missionärerna med sina »höga tankar om egen ofelbarhet icke kunna vara oförskämda och egenmäktiga, om det är omöjligt för dem att med själftagen myndighet blanda sig i saker, som. icke angå dem. Om någon tviflar på, att missionärerna som korporation betraktade äro i stånd till ofvannämnda saker, läs då och lägg märke till tonen och andan i deras skrifverier.»

Ar icke detta samma historia om igen från Grönland? Skilnaden är blott, att när kineserna motsätta sig de missionärer, som de icke ha bedt komma dit, så bli de icke allenast slagna och pryglade som i Grönland. När kineserna själfva se olyckan, som hotar, och be »de främmande makterna att i Kinas så väl som i Europas och Amerikas intresse återkalla missionärerna», och detta icke hjälperSLUTORD.

och de därför vilja fördrifva dem med våld, så anropa dessa herrar, som ha kommit för att predika fredens evangelium, sina regeringar om beskydd och få kanonbåtar och trupper till hjälp, hvilka rikta en ödeläggande eld af projektiler och kartescher mot de infödda, och de fromma missionärerna begära, understödda af sina landsmäns vapen den blodigaste ersättning för den skada de lidit till gods och egendom, glömmande, att det står skrifvet: »Hafver icke guld icke heller silfver icke heller penningar i edra pungar.» (Math. 10, 9).

Vi känna nog igen samma ras, som, då Kina ville försvara sig mot opiets förstörande gift, tvang det genom ett blodigt krig att öppna sina hamnar för handeln därmed, för att européerna skulle kunna förtjäna stora summor, medan det kinesiska samhället undergräfdes. Det är från början till slut en skändlig nedrighet, som är himmel skriande. — Tyvärr, eskimåerna ha alltför rätt, då de anse, att européerna äro slynglar, som borde komma till Grönland för att lära sig moral.

Men äro då missionens resultat bättre på andra håll? Alldeles nyss har det utkommit en statistik öfver förbrytelser i Indien, enligt hvilken det visar sig, att de flesta komma på européernas konto, därefter komma de omvända hinduerna, därnäst anhängare af bramaläran, och bäst äro buddhisterna. Från Afrika känner jag ej till någon statistik, men efter allt livad jag kan erfara, skall man icke heller där kunna skryta med missionens resultat. Och åt denna hedningamission är också vårt land med om att offra tusental om året, både i Afrika och Indien. Ha vi då så god råd, att dessa pengar ej med större nytta kunde användas här hemma? Det är visserligen en vacker tanke att vilja hjälpa dessa stackars vildar, som man aldrig har sett ocli hvilkas nöd man icke känner, men månne det icke vore ännu vackrare

att hjälpa de många eländiga, hvilkas nöd vi dagligen ha för ögonen? När vi nödvändigt vilja göra godt, hvarför icke börja med det närmaste? Och när alla vore hjälpta här hemma, då kan hända man kunde resa ut och undersöka, om det också finnes nödlidande på andra ställen.

Skola vi då icke en gång få upp ögonen för hvad vi göra? Skola icke från pol till pol alla sanna människovänner resa sig i en enda förkrossande protest mot hela detta oväsen, denna själfgoda, skandalösa behandling af medmänniskor af annan tro och med annan kultur? Ar icke bägaren full för länge sedan, och ha vi icke nu mer än tillräcklig erfarenhet för att se det rätta?

Det skall en gång komma en tid, då våra efterkommande skola strängt fördöma oss, då detta oväsen, som man nu anser stämma med den kristna lärans grundsatser skall stämplas som djupt omoraliskt. Då skall moralen ha utvecklat sig så långt, att det endast skall tillåtas driftiga och väl utrustade människor att först noga sätta sig in i ett främmande folks lif och kultur för att undersöka, om det behöfver vårt stöd och, i så fall, på hvad sätt detta

bäst kan lämnas, innan man börjar utöfva tryck på det, och blir resultatet, att man intet godt kan uträtta, att då lämna det i fred. Men innan den tiden kommer, skola kanske de flesta af dessa främmande folk vara ödelagda, om de icke redan äro det.

Frågar man till slut, om det då ej finnes något hopp om räddning för det grönländska samhället, då måste väl alla, som känna till förhållandena, medgifva, att det enda villkoret vore, om européerna droge sig helt och hållet bort från landet. Om eskimåerna öfverlämnades åt sig självfva och befriades från allt främmande och störande inflytande, skulle möjligen de gamla förhållandena efterhand åter kunna utveckla sig, och samhället kundeSLUTORD

259

ha hopp om räddning. Men denna möjlighet är nog, åtminstone för lång tid framåt, tyvärr en vacker utopi; ty för det första skulle det väl strida mot en europeisk stats fåfänga att uppge ett en gång hörjadt civilisationsförsök, som den har uppskrifvit med stora tal på sitt kreditkonto till uppgörelsen i den andra världen, och för det andra, om danskarna droge tillbaka sina kolonier, så borde också andra nationers fartyg afhållas från att drifva handel med de infödda och sålunda tillföra dem europeiska produkter och bränvin.

Men frånsedt beröringen med oss, är det ännu en fara, som hotar eskimåerna, och det är, att sälens antal aftager i oroande grad. Detta beror icke på den fångst de själfva idka, ty den är försvinnande obetydlig mot de hundratusental nyfödda ungar, som de europeiska och amerikanska sälfångarne hvarje år slå ihjäl, isynnerhet på drifisen nära Newfoundland. Det är alltså här åter den hvita rasen, som vållar eskimåen skada; men att sätta gränser därför, äfven om han visste om det, står icke i hans makt; hans röst höres icke långt. Och dock är det en fångst, som vårt samhälle så ypperligt kunde reda sig förutan, men för honom är sälen lifvet.

Alltså är då detta älskvärda folk oundvikligen bestämdt till undergång eller till att nedsjunka till en skugga . af hvad det var. Men grönländaren är munter och glad, kanske lyckligare än de flesta af oss, han ser icke sin olycka och hatar oss icke, utan är vänlig, när vi komma till honom.

Grönland var en gång en god inkomstkälla för den danska staten, men den tiden är förbi, nu kostar den kungl, grönländska handeln och missionen 100,000 om året. Kryolitbrottet vid Ivighet, som ledes af ett danskt bolag, betalar likväl i afgift omkring 100,000 kronor årligen, hvilket nu täcker en del af de öfriga utgifterna,men dessa ha ändå, så vidt jag har mig bekant, varit omkring 100,000 kr. årligen den sista tiden. Och värre kommer det att bli. Är det att vänta, att den danska staten i längden skall hålla detta i gång? Hvad skall då slutet bli? Månne det icke vore riktigare och bättre att först i tid dra in sina utliggare, sedan efterhand lägga ned kolonierna, ge de infödda hamnbyggnader och hus till delning, packa samman sina varulager, föra dem och köpmännen ombord på de nio handelsfartygen och sedan segla tillbaka till Danmark med hela härligheten? En gång skall det kanske ändå ske, men då finns ingen kvar till att befolka detta land. Inlandsisens stelnade liflöshet skall breda ut sig till hafvet, där endast måsens melankoliska läte höres längs de folktomma stränderna. Solen skall gå upp och ner och slösa sin prakt öfver ett öfvergifvet land. Blott någon enda gång besöker ett främmande fartyg de öde kusterna. Men under de långa vinternätterna skola de döda leka sin flammande norrskenslek öfver sitt snölands eviga dödsstillhet.

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på http://runeberg.org/eskimalif/.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på https://arkivkopia.se/sak/runeberg-eskimalif.

Filen skapad 2018-12-17 15:57:20.618401